

Мирбобои Миррахим

АШК ВА ХАНДА

ASHK VA KHANDA

Достонҳои бузурги хотирот

Ҷилди 4

МИРБОБОИ МИРРАҲИМ

ДОСТОНҲОИ БУЗУРГИ ХОТИРОТ

Ҷилди 4

АШК ВА ХАНДА

Душанбе 2007
(1386 х. ш., 1428 х.к.)

Зиндагии инсон миёни талхиву ширинҳо ситарӣ мешавад ва шояд мо кам ба он таваҷҷӯҳ дорем ва на ҳама вақт ба қадри он мерасем. Дар ширинҳои зиндагӣ ёде аз талхихост ва дар талхихои он намакест аз ширинҳо. Лаҳзаҳои, ки зиндагии ман ва хонаводаам ҳамчун ашк дар сари мижгон меистод ва ҳар дам номулоиматиҳо ва нохушояндиҳои дар як сарзамини дигар бар сари банди гариб таҳдид дошт, ба тасвири талхиву ширинҳои рӯзгор ва кори баргاردони ҳикматҳо ва латифаҳои беҳтарини дунё пардохтам ва он душвориҳои бо хандаҳои гиряолуд ороставу пироста сохтам.

Мушаххасоти китоб

Муаллиф: Мирбобои Миррахим (Миррахимов Мирбобо).

Номи китоб: Достонҳои бузурги хотирот. Ҷилди 4. Ашк ва ханда. 236 с.

Хуруфчинӣ: Муаллиф.

Виростор: Сапедаи Хонбулуқӣ.

Бозхонӣ ва тасҳех: Миртоҷиконшоҳ.

Интишорот: Бохтар

Ҷойи нашр: шаҳри Душанбе

Соли нашр: 2007 мелодӣ, 1386 ҳичрии шамсӣ, 1428 ҳичрии камарӣ.

Шуморагон: 300

Таваҷҷӯҳ: Чопи поре ё кулли китоб танҳо бо ризоияти муаллиф раво мебошад. Ҳаққи чоп маҳфуз аст.

Сипоси фаровон дӯстери, ки маблағи чопи ин китобро пардохт.

Муаллиф

Нишонӣ: e-mail: mirbobo@yahoo.com

mirbobo_mirrahim@mail.tj

Аз бародари мӯҳтарам Имомназари Холназар (равонаш шод бод), ки дастнависи ин китобро муталаа фармуда, дидгоҳҳои вижае баён доштанд ва дар рафъи камбудииҳо ва чопи он моро кӯмак намуданд, самимона сипосгузорам.

САРСУХАН

*Зиндагӣ аз хандадор будан даст барнамедорад,
ҳатто вақте мардум мемиранд. Ҳамон тавр ки чизе аз
қиддияташ кам намешавад, вақте мардум механданд.
Чорч Бернард Шоу*

Ғаму шодӣ дар рӯзгори инсон ҳамеша дар канори ҳамдигар қарор дорад ва агар ғам намешуд, мо ба қадри шодихо, ба қадри рӯзҳои нек намерасидем, лаҳзаҳо ва лаззатҳои хуби онро дарнамеёфтем. Бехтарин ифодагари рӯҳия ва ҳолатҳои зиндагии инсон ханда ва табассум аст, ки дар офаридаҳои кӯтоҳи хиради инсонӣ, ба вижа латифа, танз, азкия, мақолу матал ҷойи хешро пайдо карда, ба ҷузъи муҳими зиндагӣ ва андешаҳои мо табдил шудааст, ки ҳамеша олула бо ашк ва ханда мебошад.

Халқ қардани латифа, ба вижа дар айёме ба авҷи аъло мерасад, ки рӯзгори мардум nobасомон бошад ва ин худ як амри табиист. Зеро ҷойе ки истибдод ва ҳарчу марҷ бедод мекунад, одамон пойи омилони ғочёро ноилоч ба дори ҳаҷву танз, латифаву фақоӣ, мақолу матал ва ҳикоёти кӯтоҳ мекашанд. Беш аз даҳ-понздаҳ сол мешавад, ки рӯзгори мардуми бечораи мо саҳт асафбор аст, аз ҷумла зиндагии бандаҳои хокӣе ҷун камина, ки яке аз аъзои ҷомиае аз ин мардуми бахтбаргашта ва овора ба шумор меравад.

Ба ростӣ, ман худ беҳабар мондам, ки ҷӣ тавр оҳиста-оҳиста ба пушти ин сипари қавӣ ва сафшикан кашида шудам. Бале, ҳаҷв, ҳазлу шӯҳӣ, ба вижа латифа барои банда сипаре шуд алайҳи зарбаҳои беадолатонаи зиндагӣ. Онҳоро гоҳе дар шакли ашк ба рӯйи қоғаз мечаконидам ва гоҳи дигар дар шакли ханда ба ҳаво сар меодам. Ҷун баръакси гуфтаи шоире «аз дафтари аз қалам алам» гирифта наметавонистам ва дар зиндон моҳҳо мӯҳтоҷи як қаламаки шикаста ва як порча қоғаз мешудам, ба бозхонӣ ва гоҳе бознависи шифоҳии танзу латифа мепардохтам, обу ҳавои сиёсиро бо онҳо андозагирӣ (ҷен) мекардам ва ба хотир месупурдам.

Охир, пеши дами шамшер ва ҳатто тири туфангро гирифтаи метавон, аммо даҳони ҳақгӯро на (латифагӯён ҳақгӯтарин аш-хосанд). Ҳама гуна эҷоди осори адабӣ, ки шифоҳӣ шуд, моли мардум маҳсубаш мекунад, яъне мардумӣ- фолклор. Шояд ҳамин чихат чони холиқашро аз бало эмин медорад. Бо вучуди ин гоҳо, фарзан, дар замони истибдоди сталинӣ ва дигар давраҳои султай коммунистӣ, ки заминаи беҳтарин барои пайдоиши латифа, ҳачву истехзо буд, аҳён-аҳён ба ходимони хушёру бедори хадамоти дахлдор муяссар мешуд, ки муаллифони латифа ва шӯҳихои намакини сиёсӣ, яъне душманони идеологии «беҳтарин сохти давлатдорӣ»-ро ошкор созанд. Дар ин мавзӯ низ аз таҷрибаи талхи он солҳои пурдаҳшат то ба рӯзгори мо чанд сахнаи на он қадар хушоянде расидааст, ки барои намуна яке аз он латоиф чунин аст:

Ходими идораи махсус барои ба иштибоҳ андохтани шахси гумонбар (ки дастгираш кардаанд), аз ӯ мепурсад:

-Латифаро чӣ тавр эҷод мекунад: менишинанду менависанд?!

Эҳсоси зиндадилӣ ва шӯҳи шахси гумонбар боло мегирад ва ҳудашро ниғаҳ дошта наметавонад ва беихтиёр аз забонаш ин суханҳо берун меравад:

-На, аввал менависанд ва баъд менишинанд...

Хулоса, латифа, танз-кӯтоҳтарин ва мӯҷазтарин шакли ҳачв, ба ибораи дигар ойиначаи рӯзгори мардум аст ва одамон ҳар гоҳе ки бихоҳанд, дар он чехраҳои худро мебинанд ва аз ғубори рӯзгор пок месозанд. Охир, намешавад, ки ойинаи бузург ва ба девор насб ва ё меҳкӯбкардари ҳамеша бо худ дошта бошӣ! Ойинача ҳарчанд кӯчак аст, аммо метавонад дар худ нурҳои заррини Офтобро инъикос намуда, ба самти дилхоҳ равона кунад. Аз ин рӯ латифаро рубоии наср мегӯянд. Як латифаи кӯтоҳ низ ба монанди рубоӣ метавонад дар ҳеш як ҷаҳон маъониро бе кистиву кажӣ гунҷонида, ҷавви ҳоким бар замонаро барои ҳамагон бозгӯӣ кунад. Латифаҳо, танз, ҳачв, мақол, зарбулмасал, матал ва ҳикоёти ширин омезише аз ҳикмат ва андешаҳои жарф дар натиҷагирӣ аз воқеоти замон, муошират, муносибат ва муомилоти инсонҳост. Ба ҳар ҳол ман латифаҳоро ҳамин ҳел дидам, ки онҳо як ҷузъи

муҳими зиндагӣ ва андешаҳои ҳар яки мост, ки рӯзгорамонро мисли озараҳи рӯшан месозад.

Марде дар як нишаст бо огоҳии пуррааш аз вазъи сиёсиву иҷтимоии кишвар ва ҷаҳон ҳамаро ба ҳайрат меорад. Аз ӯ мепурсанд:

-Аз афташ Шумо соатҳо аз пеши сафҳаи телевизион дур намешавед?

Посух медиҳад:

-Телевизион надорам.

Боз мепурсанд:

-Маълум мешавад, ки мӯҳтавои насприяҳои ҷопии ҳама рӯза аз пеши назаратон дур набудагист?

Посух медиҳад:

-Моххост, ки рӯи рӯзномаву ҳафтаномаву мохномаҳоро надидаам.

Дафъатан мепурсанд:

-Пас, вазъи рӯзро аз кучо ин хел хуб медонед?

Посух медиҳад:

-Аз мазмуни латифаҳои ҳама рӯза!

Ҳангоми вирости китоб дарёфтам, ки дар чанд саҳифа латифаву ҳикмат бо ҳам омезиш ёфтаанд, яъне пасихам омадаанд. Хостам онҳоро аз ҳамдигар ҷудо намоям. Дӯсте, ки дастнависи ин китобро хонда буд, машварат дод:

-Асло чунин нақун, -ва афзуд:

-Охири охирон латифа ҳам ҳикмат аст-ҳикмат ва ҳақиқате ки латифа дорад, ҳатто ҳуди ҳикмат надорад.

Барҳақ чунин аст.

Ман дар оғози ин китоб аз рӯҳи бузурги азизоне, ки дори фониро тарк гуфтаанд ва ҳамзамононе, ки аз онҳо дар ин навиштаҳо ёд мешавад, агар дар ин нигоштаҳо лағзише нисбат ба касе ворид шудааст ва ё нохудоғоҳ сухане ба иштибоҳ рафта, пӯзиш мехоҳам, зеро дар ҳикоёти банда заррае ғараз вучуд надорад. Он чӣ дар ин маҷмӯа-ҳикоёти мухтасар гирд омада, бардоште аз дидаҳо, шунидаҳо, андешаҳо аз зиндагӣ ва таҷрибаҳои талху ширин, яъне дар кулл ашк ва ханда аст. Иншоӣ муфассали ёддоштҳо дар бораи устодони равоншод Латифӣ (18.03.1936-22.09.1998)

ва Лоик (20.05.1941-30.07.2000) ба оянда вогузор шуд. Дар бораи устод Отахони Латифӣ филмномае навиштаам, ки дар дасти виройиш мебошад ва умед аст, ки рӯзе ба чоп бирасад. Нахуст мехостам, ки ҳамаи ин ҳикоётро бо мурур ва бо тартиб дар чилдҳои минбаъдаи «Достонҳои бузурги хотирот» биёварам (бархе аз ин ҳикояҳо дар воқеъ дар китоби дуввум ҷой гирифтааст), вале чун дидам, ки на ҳамаи онҳоро дар «Достонҳо...» метавон гунҷонид, китоби «Ашк ва ханда»-ро омодаи нашр кардам.

Чанд мақола ва навиштаҳои дигари банда, ки ҳамзамони омодагии ин китоб буданд, ки аз назари ҳақбини хонандагони гиромӣ мегузарам.

Дар баҳши «Тӯтии хушсухан» танз, фақоӣ, латифаҳо, гуфтор ва бархе дигар ҳикмату андешаҳои гирдоварӣ ва баргардон кардаем, ки пешкаши хонандагони азиз шудааст ва номи маъхазҳои дар понавишт овардаем. Баҳши умдаи ин латоиф дар рӯзҳои бисёр саҳту ашқолуд ва душвори зиндагии банда чамбоварӣ ва аз забони русӣ ба форсии тоҷикӣ баргардон шуд. Лаҳзаҳои, ки зиндагии ман ва хонаводаам ҳамчун ашқ дар сари мижгон меистод ва ҳар дам номулоиматиҳо ва нохушояндихое дар як сарзамини дигар бар сари бандаи ғариб таҳдид дошт, ба қори баргардони ҳикматҳо ва латифаҳои бехтарини дунё пардохтам ва он душвориҳо бо хандаҳои гиряолуд оростави пироста сохтам ва панди хубе аз онҳо гирифтаам. Ба ибораи дигар:

То ҳама аз банд-банди худ ҷудову бандам,
Пешӣ арвоҳи бузургони сухан шармандаем.
Хайрхоҳии қисмат бин, ки бо ашқи равон,
Дар қавири орзуҳо худ ба худ дар хандаем¹.

Баргардони андарзҳои Роберт Шуман бо номи «Қавонини ҳаёти барои аҳли мусиқӣ» ва мақолаи Борис Пастернак «Шопен»-ро дар боби «Дурдонаҳои тобон» мехонед. Ин ду тарҷима бо ҳамкориҳои ҳамсарам Дилбар Ҳақимова анҷом шудааст. Иллати ҷой додани ин ду тарҷима дар ин китоб он аст, ки осори мазкур дорои ҳикматҳои хуби зиндагианд.

¹ Абдусамеъи Кудсӣ. Сапедаҳои рӯзангез. Исфара, 1997, с. 13.

Сипоси фаровон ба хоҳари донишмандам Сапедаи Хонубу-
лукӣ, бародарони мӯхтарам Валии Самад ва Имомназари Холна-
зар, ки дастнависи ин китобро мутолаа фармуданд ва барои раф-
ти камбудихо моро кӯмак намуданд.

Бар иловаи он захмати бисёр душвории виройиши сарсу-
хани ин китоб бар ӯҳдаи Имомназари Холназар (6.08.1952-
21.03.2007, худо раҳмат кунад) афтод. Дастнавишти баргардони
ҳикматҳо ва латоиф аз забони русӣ ба форсии тоҷикӣ аз назари
хонум Дижхӯс низ гузаштааст ва банда ин ҷо миннатдории хеш-
ро ба ишон изҳор медорам. Дастони ин дӯстони банда дардро
набинад.

Умед аст, ки ин навиштаҳои парешони мо шуморо парешон
насосад.

Хушбахт ва хушком бошед.

Иродатманди шумо
Мирбобои Миррахим.

Оғоз, сахарии рӯзи душанбе 21-уми моҳи мубораки Рама-
зони 1426 хичрии қамарӣ=2 Ақраб (Обон)и 1384 хичрии хур-
шедӣ=24.10.2005 мелодӣ- Поён, шанбе 10 Ҷадӣ (Чилла-Дай)
1384=31.12.2005 мелодӣ. Мехршаҳр.

ГУЛБОНГИ ЧАВОНИ

«ПАНЧИ КЛАССИКӢ»

Сахнаи имтихони дуввуми вурудӣ ба Донишгоҳ, ки дар таърихи 6 августи соли 1971 аз риштаи адабиёт ва забон (шифохӣ) супурдам, то имрӯз пеши назарам чилвагар аст ва ҳеч гоҳ аз лавҳи хотираҳо зудуда намешавад. Вақте вориди синфхона дар ошёнаи дуввум шудам, аз тарафи дасти чап, пушти мизи на он қадар бузург муаллим Абдулғанӣ Эшонҷоновро дидам. Ҳоло ин миз барои муаллим бисёр бузургӣ мекард, вале гӯё муаллим пушти он бар курсӣ савор менишаст. Дар тарафи рост, пушти мизи бузург ду нафари дигар ҷой гирифтаанд. Билетҳои имтихонро рӯи мизи ин ду муаллим ба тарзи чапагардон, ки хонда шуданашон имкон надорад, паҳн кардаанд. Аз ин билетҳои чапагардон ҳар як довтолаб бояд якеашро бардошта, шумораи онро бо садои баланд эълон намояд ва муаллим шумораро дар варақи имтихон сабт мекунад ва довтолаб билетро бо худ гирифта, ба пушти нимқат мегузарад, омода мешавад ва мунтазири навбати хеш менишинад, то ба онҳо посух гӯяд.

Зери лаб худ ба худ гуфтам: «ё бахт, таваккул ба худо; таваккул наву андеша мода» ва яке аз билетҳои рӯи мизро бардошта, шумораи онро бо садои баланд хондам:

-Билети шумораи бисту як!

Яке аз он муаллимҳои пушти миз нишаста, ки каме ҷавонтар менамуд ва овози рӯғанӣ дошт, аз ман пурсид:

-Суолҳои билет фаҳмост?

-Метавонам ба суолҳои билет нанишаста ҷавоб гӯям.

-Ин хеле ҷолиб аст. Вале беҳтараш каме биншинед ва андеша кунед ва баъд посух гӯед.

Дар билет се суол ҷой дошт: 1. Мазмуни ғоявии (идея, ида) достони «Муш ва гурба»-и Убайди Зоконӣ; 2. Таҳлили дostonҳои «Садои Осиё» ва «Ҷони ширин»-и Мирзо Турсунзода; 3. Ҷумлаи

зеринро аз назари сарфу нахв баррасӣ кунед (ва як чумлаи дуру-дароз мисол оварда шудааст).

Ман достони «Муш ва гурба» ва умуман осори манзум ва мансури Убайди Зокониро аз синфи чаҳорум сар карда, аз замоне ки «Куллиёт»-и ин нобиғаи хуштабӣ қазвинӣ дар Душанбе ба чоп расид, хонда будам. Сабки содда ва ҳаҷви намакину нишон-раси Убайд маро он қадар ба ҳикоёт ва гуфтори ҳақимонааш ало-қаманд кард, ки соатҳо вақти холии хешро бо «Куллиёт»-и ӯ сипарӣ мекардам. Сари мутолааи осори Убайди Зоконӣ гоҳо аз ханда ашк мерехтам ва гоҳе соатҳо дар бораи гуфтораш дар вас-фи касаба ва муллонамоҳо сар дар чайби тафаккур фуру мебуд-дам. «Куллиёт»-и Убайди Зокониро аъзои Иттиҳодияи нависан-дағони Тоҷикистон, доктори илм, олими бисёр часур Холиқи Мирзозода ба чоп омода кардааст ва он соли 1963 нашр шуда.

Яке аз муаллимоне, ки пушти миз нишастааст ва аз довто-лабҳо имтиҳон мегирад, ба Холиқи Мирзозода бисёр шабоҳат дорад. Ман акси Холиқи Мирзозодаро дар китоби «Адибони То-ҷикистон» дидаам ва ба ҳамин муаллими пушти миз нишаста, дар зехнам қиёс мекунам. Достони «Муш ва гурба» ва дигар осори Убайди Зокониро ҳамин олим ба хатти кириллӣ баргардонида, таҳлил ва баррасӣ кардааст. Ҳоло ман дар мавриди ин дoston, ки дар суоли билет омадааст, чӣ гуфта метавонам?! Шояд он чӣ худӣ Холиқи Мирзозода дар муқаддимаи «Куллиёт» дар робита ба ин дoston овардастро бо забони хеш нақл намоям, кифоят меку-над?! Назари дигаре, ки ғолиб бар диди Мирзозода дар мавриди мазмуни ғоявии достони «Муш ва гурба» вучуд дошта бошад, ман намедонам.

Даҳ-понздаҳ дақиқа болои нимқат нишаста, андешаҳоямро рӯи чанд варақ ба таври мухтасар навиштам ва дасти ростамро боло бардошта, омодагии худро барои посух гуфтан эълom дош-там. Вақте рӯ дар рӯи муаллимони имтиҳонгир нишастам ва суоли нахустини билетро бо садои ҳаяҷонзада, ки гарсу тардидро бо худ ҳамроҳ дошт, қироат кардам, бидуни ихтиёр байтҳои авва-лини он дoston ба забонам омад:

*Агар дорӣ ту ақлу донишу хуш,
Биё, бишнава ҳадиси гурбаву муш.*

Устод Холиқи Мирзозода аз ин навъ шеърхонии ман хушаш меояд ва бо шавқ гӯшу хуш мешавад. Ман низ ба хондани шеър идома медиҳам ва то метавонам дар таҳлили дoston, сабки шоир, тафсири воқеаҳои дoston кӯшида, дар фароварди суоли нахустини билет чунин чамбандии куллиро ибраз медорам:

-Ин дoston инъикоси воқеиятҳои ҷомеаи феодалӣ (мулкул-тавоифӣ) мебошад ва шоир дар он муборизоти нерӯҳои марказ-гурез ва марказшитобро дар як давлати он замон ба риштаи тас-вири кашидааст...

Холиқи Мирзозода чанд суоли иловагӣ ба ман пеш гузоштанд, ки зуд посух гуфтам. Ниҳоят, ишон ба тури ҷиддӣ аз ман суол карданд:

-Оё шумо дар ҳақиқат бовар доред, ки дostonи мазкур тас-вири муборизоти феодалҳои марказгурез ва марказшито мебошад?

-Магар шумо ба навиштаҳои худатон дар мавриди дostonи «Муш ва гурба», ки дар муқаддимаи китоби «Куллиёт»-и Убайди Зоконӣ омадааст, бовар надоред? Худи шумо онро навиштаед ва ҳоло навиштаҳои худатонро зери шубҳа мебаред? Пас, мо ба кӣ бовар кунем?!

Ин посух ва беҳтараш, суолҳои ногаҳонӣ ва тамоман ғайри-чашмдошт тааҷҷуби устод Мирзозодаро барангехт. Ишон аввал бо ҳайрат ва як навъ сардаргумӣ ба сурати ман нигарист ва баъд кам-кам дар чеҳрааш осори табассум паدید омад ва якбора коҳ-қоҳзанон хандид. Аз ханда бозистод ва дар ҳоле ки ҳанӯз ашк-ҳояшро бо рӯймолча пок мекард, бо садои оромтар гуфт:

-Офарин, офарин! Ҳоло маро муттаҳам мекунад, ки гӯё дур-рӯғ навиштаам?! Қойил кардед. Бори аввал дар умрам довтала-bero мебинам, ки аз муаллими имтиҳонгиранда натарсида, фик-рашро рӯйрост изҳор медорад. Шумо шунидед, рафиқ Насрид-динов, ин писар чӣ гуфт? Домулло Эшонҷонов, ин бача маро баст. Дигар суол надорам. Ҳаққи ин писар дар ҳақиқат як панҷи классикӣ аст. Барояш бояд панҷи классикӣ гузошт. Шумо (ба

сӯйи муаллими дар паҳлӯяш нишаста, ки «Насриддинов» ном бурд, боз мурочиат мекунад) ба ин бача суол доред?

-Бале. Суоли дуҷуми билеташро мухтасар ҷавоб диҳад, ман ҳам ба «панчи классикӣ» розиям.

Суоли дуҷум он кадр осон аст, ки ман бидуни ҳеч муқаддимае таърихи сурудани дostonҳо, омилҳои асоси эҷоди онҳо, мазмуни ғоявии ҳар дoston ва қариб нисфе аз «Садои Осӣ» ва «Ҷони ширин»-ро аз ёд хондам.

Мирзозода аз шеърхонӣ ва посухгӯйӣҳои ман ба вачд омада, бо садои баланд таъкид бар ин нукта дорад:

-Ман гуфтам-ку, ҳаққи ин писар «панчи классикӣ» аст. Домулло Эшонҷонов! Ман ба варакаи имтиҳоноти (корти) ин писар имзо мегузорам, шумо баҳои панчи классикиро бо дасти мубораки худ гузоред, табаррукӣ мешавад. Муборақ бошад, писари нағз!

Ман аз чанд бор такрор шудани иборои «панчи классикӣ» дар суҳанони Мирзозода ва Насриддинов саҳт тарсидам ва он лаҳзаҳо ин андеша аз дилам мегузашт:

-Аз бало ҳазар! Ин «панчи классикӣ» ҳатман ҳамон баҳои пасти «ду» аст, ки барои бо Мирзозода рӯйро сӯхбат карданам ба ман доданд. Худоё, ба доди мани бечора бирас, ки аз ин бало сихату саломат берун шавам. Худоё!

Хеле ваҳшатзада шуда будам ва худро маломат мекардам, ки чаро бо устод шартакигӯӣ кардам ва фикри худро ошкор намудам. Вале ҳоло об аз сар гузашта буд ва фарқе надошт, ки яқ сатил рехт ва ё даҳ сатил.

Ман аз нимкати муқобили муаллимон Мирзозода ва Насриддинов бархоста, ба кунчи дигари синфхона-тарафи дасти чап рафтам ва дар рӯ дар рӯи муаллим Эшонҷонов нишастам. Эшонҷонов бо чеҳраи гушод ва бо табассуми ба худ хос ба тарафи ман суоломез нигоҳ карданд. Ман суоли сеҷуми билетро барои муаллим хондам.

-Хӯ-ӯ-ш. Ҳоло ҳамин ҷумларо таҳлил кунед ва ҳиссаҳои нутқро нишон диҳед. Ҳа, оё медонед ин ҷумла ба кадом нависанда тааллуқ дорад ва аз кадом асараш мебошад?

-Бале, медонам. Ин мисол ҷумлаи нахустин аз боби «Ха-

зон»-и қиссаи «Одина»-и устод Айнист.

-Қанд занед! Ҳоло бо диққат онро таҳлил кунед.

Муносибати самимонаи муаллим маро далер кард ва як навъ оромиши хотир ба ман барагашт ва тавонистам чумларо бе хато таҳлил ва баррасӣ намоям. Эшонҷонов ба варақаи имтиҳоноти ман баҳо гузошт ва баъд аз имзо онро ба дастам дод ва гуфт:

-Воқеан посухҳои ин бача ба «панчи классикӣ» меарзад.

Бо шунидани ибораи «панчи классикӣ» аз забони муаллим Эшонҷонов ҳолам ба ҳам хӯрд ва беҳудона варақаи имтиҳонотро ба чайби сари синаи пирохон (курта) андохта, бандбона (тугма)-ашро гузаронидам ва аз синфхона берун шудам. Имтиҳони шифоҳӣ дар ошёнаи дуҷоми бинои донишкадаи адабиёт ва таърих баргузор мешуд ва ман чӣ тӯр аз синфхона берун шуда, аз ошёнаи дуҷом пойин омадам ва ба берун қадам гузоштам, танҳо ба худои бузург маълум аст. Ҳеч кас ва ҳеч чиз ба назарам наменамуд. Ба суолҳои дигар довталабҳо, ки пеши дари донишкада истода буданд, мисли одами ҳаёли ҳеч чиз нагуфта, хомӯшона, бо сари ҳам аз миёни анбӯҳи одамон гузаштам ва ба тарафи мабрази Донишгоҳи омӯзгорӣ, ки дар гӯшаи шимолу шарқии ҳавлии он воқеъ буд, роҳ пеш гирифтам. Раҳораҳ андешаҳои талх бар сарам меомад ва аз шарм (тарси он ки аз имтиҳон нагузаштам) обу арақ сару суратамро пахш карда, аз рӯйрост сухан гуфтаним ба худ мепечидам ва сурху сафед мешудам. Фишори хунам боло рафт ва сарам ба дард даромад. Ҳеч коре аз дастам сохта набуд. Чаро дар муқобили суоли таҳрикомези Мирзозода хомӯш нанишастам? Агар хомуширо ихтиёр мекардам, ба қавли маъруф, «сари ҳамро шамшер намебурид». Ин мақол маро ба ханда водор кард. Худ ба худ хандидам ва гӯё як лаҳза дунё фаромӯшам шуд. Вале ҳамин як лаҳза кифоят кард, ки боз суханони рамзомези муаллимон Мирзозода, Насриддинов ва Эшонҷонов, ки рӯйи ибораи «панчи классикӣ» таъкид мекарданд ва табассум дар лабонашон ҳалқа баста буд, дар гӯшам садо дод ва маро ба дунёи воқеӣ баргардонд. Эӣ кош, ҳамин ибораи сеҳромез ва лаънатии «панчи классикӣ» ба миён намеомад ва тақдири маро сиёҳ намекард! «Панчи классикӣ» ҳатман ҳамон баҳои «ду» аст, ки муаллимон барқасд ба варақаи имтиҳоноти ман гузоштанд ва ҳоло ман чуръати боз кардани

онро надорам ва аранг-аранг ба тарафи мабраз (ҳочатхона) меравам ва маълум нест, ки дар он ҷо чӣ кор дорам? Хайр, сарнавишт хамин будааст, ҳеч коре намешавад кард, он чӣ дар пешонӣ навишта шудааст, тағйирпазир нест. Суханони шавҳархолаам-амаки Нуруллохоҷа ба ёдам расид, ки дар боби бачаҳо - довталабҳои аз имтиҳони вурудӣ ба Донишгоҳ баҳои бад ба даст оварда (афтода), бо ханда мегуфтанд:

-Кас ҳайрон мешавад, қариб ҳамаи кӯчаҳои шаҳри Душанбе ва Хучанд мумфарш (асфалтпӯш) ва ҳамвор аст. Аммо бачаҳои мо мераванд ва дар раҳи рост он ҷо аз имтиҳон меафтанд! Магар мешавад дар раҳи рост пешпо хӯрд ва аз имтиҳон афтод?!

Ба ёд овардани ин суҳанҳои дар зохир тамоман беғараз боз маро бештар сурху сафед кард. Ҳар гоҳ, ки ба зодгоҳ баргардам, амаки Нуруллохоҷа маро низ ба масҳара хоҳанд гирифт...

Дар ҳочатхонаи мардона ба бахти банда ин ҳангом касе ҳузур надошт. Ман бандбонаи чайби сарисинагии пироханамро боз карда, охистаякак ва бо ҳазор тарсу ларз варакаи имтиҳонотро аз он берун овардам ва онро боз кардам (гӯё маҳз хамин варакаи имтиҳонот ҳаёту мамоти маро ҳал мекард!). Баробари боз кардани варакаи имтиҳонот ҳуш аз сарам парид. Боварам намеомад. Бо кафи дасти рост рӯйи варақчаро молиш додам ва мехостам ба рост будани ин чизе, ки бо чашмонам мебинам, бовар ҳосил кунам. Хобам ё бедор?! Дар муқобили имтиҳони шифоҳии риштаи адабиёт ва забони модарӣ баҳои «панҷ», яъне ҳамон «панҷи классикӣ», ҳамон панҷи сеҳрнок ва сеҳрангез, яъне фариштаи наҷоти ман аз ин бадбахтиҳо чилва мекард, ки чанд лаҳза пеш тамоми вучуди маро бо ваҳшат фаро гирифта буд. Хостам аз хушҳолӣ фарёд сар бидихам, вале ба назарам ҳочатхона барои чунин кор ҷойи муносиб ба шумор намерафт. Варакаи имтиҳонотро аз нав ба чайби сарисинагии пирохан андохта, бандбонаро гузаронидам ва бо шаст аз ҳочатхона берун шудам. Сари роҳ, назди дари ҳочатхона беихтиёр китфам ба китфи як шахси лоғарандом бархӯрд ва он бечора аз чунин бархӯрди ногаҳонӣ қариб буд нақши замин шавад (филфавр ба кӯмакаш расидам ва аз бозуяш ниғаҳ доштам). Аз ӯ узр хостам ва ба тарафи донишкада роҳ пеш гирифтам. Сари синаамро баланд бардошта,

бо сарбаландӣ ва ғурур фотехона қадам мезадам. Дигар осори шарм ва дилшикастагӣ аз сару сурат ва дили ман рахт хешро бастааст. Ман як қуллаи навро фатҳ кардам ва ба орзуи донишҷӯ шуданам наздик.

Чӣ кадр ман соддаам! Аз иборай «панчи классикӣ» саргич ва калофа шуда, ҳатто ба фикри худ наёвардаам, ки агар довталаб аз имтиҳон баҳои «ду» дарёфт намояд, муаллимон варакаи имтиҳонотро ба дасташ намедиханд ва ин поёни қор, охири хат аст. Ман варакаи имтиҳонотамро ба даст гирифтаам ва метавонистам онро дар худи ҳамон синфхона боз карда, бубинам, ки чӣ баҳо дарёфт кардаам.

ЧӢ ХУНАРЕ!

Шарикдарси банда-Турсони Ташриф дар соатҳои фориг аз дарс (беҳтараш бигӯем тамомвақт) раҳбарии дастаи хунарии Боғи фарҳанги шаҳро бар ўҳда дошт ва ҳар аз гоҳе агар ҳиммат мекард, чанд нафарро ба таври баргузида барои тамошои барномаи консерти даъват менамуд. Турсон бистухафтсола аст ва танҳо ба хотири он ки ба хидмати сарбозӣ набарандаш ворида Донишгоҳ шудааст ва мутолаа, омӯзиш барояш бисёр сахт буд ва табиист, ки ҳангоми имтиҳонот, аз дигарон кӯмак мегирифт. Нуктаи ҷолиб дар мавриди давраи донишҷӯии Турсон ин аст: баробари шурӯи (саршавии) давраи имтиҳонот (чӣ нимсола ва чӣ солана) ин бандаи худо ҳатман дар Бемористони Деҳи Боло бистарӣ мешавад ва дар либоси бемористонӣ барои имтиҳонсупорӣ дар сохтмони донишкада ҳозир мешуд ва мошини «Ёрии таъҷилӣ» (яъне амбуланс) дар сахни ҳавлии (ҳаёт) Донишгоҳ мунтазири вай меистод. Ҳамаи устодон аз ин найранг(калак)и вай хабар доштанд, вале бо раҳмдилӣ ба ин падидаи нодири донишҷӯӣ бархӯрд карда, дар ниҳоят «як баҳои се садкаи сар» гӯён, ба дафтарчаи имтиҳоноташ имзо мегузоштанд. Билохира, Турсони Ташриф бо ҳамин хунари нодир Донишгоҳро ба охир расонд ва соҳиби маълумоти олий шуд.

АРАҚ МЕНЎШУМ

Турсони Ташриф дар мавсими пахтачинӣ (панбачинӣ) ба ғаёлияти овозхонии хеш боли парвоз мебахшид: ӯ, ҳам пахтачини чирадаст ва ҳам овозхони доимотайёр (ҳамеша омода) ва тамомайёр ба шумор мерафт (ҳамчунин дар ҷашнҳои арӯсӣ низ ширкат карда, пули хубе дармеовард). Ҳар шаб пас аз сарфи шом, барои шарикдарсҳо ва сокинони гирду атрофи иқоматгоҳи муваққатии мо дар деҳаи Тағойободи ноҳияи Ёвон дастаи овозхононашро бо тору дойра ва тунбак (талбак) ва гоҳе аз кадом гӯре як «ғижжак» ё ба қавли бархе «чиғак» низ ба ин даста ҳамроҳ сохта, ба сахни майдон мебаровард ва худаш сардастагии овозхонхоро бар ӯҳда дошт. Азбаски (чун) моро бештар ба ноҳияи Ёвон барои пахтачинӣ мебурданд, Турсон низ ба сабки маъруфи таронаҳои мардумӣ ин сатрхоро аз дилу ҷон месуруд:

Эй духтари ёвонӣ маро ёр бигир,

Савғоти маро ай сари девор бигир.

Илмиаб, ки маро ҷойи дигар металбанд,

То омаданам худакта бедор бигир.

Ин мисраъ низ аз «шоҳкорҳои» Турсони Ташриф аст, ки дар ёди ман як умр нақш бастааст ва ӯ ҳар шаб онро ба обу арақ ғӯтида месуруд:

Дар каблуки (пошнаи) тухфлиҳот (кафихоят) арақ менӯшум!

МУАЛЛИМАИ «ГУНАҲҚОР»

Ёрибеки Юсуфӣ низ ҳамсинни Турсони Ташриф аст ва хидмати сарбозӣ надида, вале тамоман бархилофи ин овозхон камҳарф ва камсадо. Соли аввали таҳсил Ҳангоми дарси амалии забони модарӣ, ки асосан таҳлили ҷумла анҷом мешуд, яке аз муаллимаҳои бисёр ором ва шинохта, ки ба яке аз қаҳрамонони намоишномаи «Имтиҳон»-и Файзуллоҳи Ансорӣ шабоҳат дошт, аз Ёрибек суол кард:

-Чаро шумо ин қадар дер ворида Донишгоҳ шудед, дар ҳоле

ки дониши хубе доред?

-Ҳар сол аз имтиҳон, яъне «иншо», баҳои «ду» мегирифтам!

-Охир, дониши шумо бад нест. Чӣ тур ба иншои шумо баҳои «ду» гузоштаанд? Кӣ ба шумо баҳои «ду» гузошт, кадом муаллим имтиҳон мегирифт?!

-Худут (яъне шумо).

Муаллима аз ин посухи рӯйрост (рук) чанд лаҳза ҳарфашро гум карда, лол шуд ва моту ҳайрон гоҳ ба сақф ва гоҳ ба рӯи тахтаҳои фарш нигоҳ мекард ва намедонист, аз ин вазъияти ногувор чӣ тур берун ояд. Ду-се нафар бо садои паст пиқ-пиқ хандиданд, аммо Ёрибек гӯё ҳеч воқеаи рух надода бошад, тамоман хомӯш менишаст, монанди пайкараи (мучассама) комил.

ХУДУТ ХОВӢ!

Чашмони Ёрибек каме иллат дошт ва аксар вақт бо айнак мегашт ва ба ҳамин сабаб ба рӯи одам кам нигоҳ мекард ва бештар рӯи миз ва замин менигарист ва гӯиё ғарқи тафаккур ба сар мебуд. Муаллимҳо низ ба гумони ғолиб ўро хоболуд ё дар холи хоб пиндошта, мехостанд бедораш кунанд. Боре дар дарси «Беҳдошт ва равони донишомӯз», ки омезише аз улуми пизишкӣ, равоншиносӣ ва усули тарбият ба шумор мерафт ва ба мо ҷанбаҳои сохти бадани инсон, ба вижа бачаҳо ва рушди синнусолии онҳоро меомӯхт, устод пиндошт (яқин кард), ки Ёрибек хоб аст ва бо нӯки адабчӯб (чӯбдаст барои нишон додани хати нақша ва тасовир) ба китфи вай хала кард:

-Нахоб. Хобат набарад, бача! Хобӣ?

-На. Худут ховӣ! (хобӣ)

СЕ ДАФТАР ВА ДИГАР ҲЕЧ!

Соли дуввуми таҳсил дар Донишгоҳ, яке аз муаллимони забони адабӣ, ки тамоман ба тури ачиб «нукта»-ро аз «нукта» фарқ намекард ва ба ҷойи номи китоби Муҳаммадҷон Шукуров «Ҳар сухан ҷоеву ҳар нукта мақома дорад» ба ибораи дилхоҳаш «Ҳар сухан ҷоеву ҳар нукта муқома дорад» мегуфт, доиман аз мо,

донишчӯён, талаб дошт, ки дар дарси ӯ бо худ се дафтар биёварем ва шахсан дар рӯи нимкати шумораи дафтарҳои моро бозрасӣ мекард. Ин кори муаллим барои мо дилбазан шуда буд, вале чорае ба ҷуз итоъат надоштем ва се дафтарро баҳудаву беҳуда бо худ ба дарси он устод ҳам мекардем. Бачаҳо ба ин муаллим барои чунин «бозёфти илмӣ» лақаби хеле муносиби «се дафтар»-ро арзонӣ доштаанд. Боре Хагай Исҳоқӣ бо худ ба синфи чаҳор дафтар ҳамроҳ овард. Муаллим хангоми бозрасӣ дафтари чаҳорумро дар бастаи дафтарҳои ғафс (кулуфт) дида, бо таачҷуб аз Хагай пурсид:

-Ман ба шумоён гуфтаам, ки бо худ се дафтар ба дарси ман биёваред, на чаҳор дафтар?!

-Узр меҷӯям, муаллим, яке аз ин дафтарҳо изофа аст. Агар шумо аз раъйатон баргардед ва талаб кунед, ки: -Бачаҳо! Аз ин рӯз ба баъд чаҳор дафтар бо худ ба дарси ман биёваред, хочат ба берун рафтагӣ нест. Ман чаҳорумашро ҳамчун захира дар суммаам (киф) дорам!

ПАДАРИ ҲАМА БОЯД ТОЧИК БОШАД!

Хагай пас аз бомуваффақият ба поён расонидани соли севуми таҳсилӣ ба Шӯъбаи ғоибонаи (нопайваста) Донишгоҳи интиқол гирифт ва дар мактаби миёнаи (мутавасситаи) шумораи яки шаҳри Душанбе (ин мактаб ба забони русӣ буд) машғул ба тадриси забони тоҷикӣ шуд. Ҳодисаи бисёр ҷолибе маҳз хангоми таълими забони тоҷикӣ дар ҳамин мактаб рух дод, ки ба зиндагии Хагай гирех хӯрд.

Ҳайате муташаккил аз Вазорати омӯзишу парвариш ва Идораи омӯзишу парвариши шаҳри Душанбе барои бозрасии вазъияти таълиму тарбият ва кайфияти дарсҳои муаллимон, ба мактаби шумораи як ташриф меоваранд ва аз қазо вориди ҳамон синфе (килос, класс) мешаванд, ки Хагай барои бачаҳои рус ва русзабон, забони тоҷикиро дарс меод. Аъзои ҳайати бозрасӣ дар нимкатиҳои ахири синфи нишаста, ба кори омӯзгории Хагай ва фарогирии забони тоҷикии бачаҳо шавқ зоҳир мекунанд. Хагай низ кӯшиши зиёде ба харҷ медиҳад, то собит наояд, ки устоди

мумтози забони тоҷикӣ аст. Ҳангоми суолу ҷавоб бо бачаҳо Хагай аз духтаре чунин хоҳиш мекунад:

-Лутфан, бо феъли «омад» як ҷумла бисозед.

-Падарам дирӯз аз Кӯрғонтеппа омад.

-Офарин, офарин, духтари хуб! Ҳоло метавонӣ ҳамин феъли «омад»-ро тасриф кунӣ?

-Бале. Шахси аввал «омадам», шахси дуввум «омадӣ» ва шахси севвум (ғойиб) «омад».

-Боракалло! Бигӯй, ки ту аз кучо забони тоҷикиро ин қадар хуб омӯхтаӣ?!

-Охир, падари ман тоҷик аст!

Хагай аз посухҳои ин духтар тамоман худашро фаромӯш карда, дасти росташро бо аломати «таваҷҷӯҳ» (диққат) баланд бардошта, ба бачаҳо мегӯяд:

-Дидед, бачаҳо! Барои омӯхтани забони тоҷикӣ, доштани падари тоҷикӣ чӣ қадар муҳим ва муассир аст! Аз ин рӯ падари ҷама бояд тоҷик бошад!

Ҳайати бозрасӣ, райиси мактаб ва ҷонишини вай бо шунидани ҳарфҳои боло даҳонашонро бо тааҷҷуб боз карда, ба тарафи ҳамдигар менигаранд ва гӯё мехостанд бигӯянд ё суол намоянд:

-Ин чӣ маънӣ дорад?!

Аммо Хагай мисли он ки дар ин гуфтугӯ бо донишомӯз ҳеч иттифоқи науфтада бошад, ба он духтарбача ташаккур эълон мекунад ва ба дарс идома медиҳад. Баробари ба садо даромадани занги танаффус, Хагайро ба утоқи кори райиси мактаб мехонанд ва муҳокимаи ҷиддии ӯ пушти дарҳои баста шуруъ мешавад. Соҳибмансабон суханони Хагайро дар мавриди доштани «падари тоҷикӣ» барои ҳамагон, бурузи миллатгарои (миллатчигӣ) тоҷикӣ талаққӣ карда, хоҳони мучозоти сангини вай мешаванд. Муовини райиси мактаб, ки дар пазириши Хагай ба кори омӯзгорӣ нақши асосӣ дошт, подармиёни мекунад ва ба ҳайати Вазорат ва Идораи омӯзиш ва парвариш мегӯяд:

-Рафиқ Хагай Исҳоқӣ ба ҳеч вачҳ миллатчи тоҷикӣ нест, зеро ӯ яҳудӣ аст...

ДОНИШ АЗ САР РАФТ!

Мирзосалими Амин (хучандӣ) бо хӯрдагирӣ ва суолу посухҳои рез, аксари муаллимхоро дар хайрат мегузошт. Боре дар соли нахустини таҳсил, хангоми семинари «Таърихи Ҳизби коммунисти Иттиҳоди шӯравӣ» (ба шакли муҳаффаф-ҲҚИШ) дар мавзӯи «Манифести Ҳизби Коммунистӣ»-и Карл Маркс ва Фридрих Энгельс муаллима Салтанат Турсунова аз Мирзосалим мӯхтавои асосии баёнияти бунёдгузори назарияи коммунистиро пурсид. Мирзосалим бо дили нохоҳам (бо бемайлӣ), вале бисёр мутмаин, аз чояш баланд шуд ва ба тарафи муаллима бо диққат чашм дӯхт ва ниҳоят бо чиддияти ба ҳудаш том гуфт:

-Медонед, муаллимаҷон?! Пеш аз ин семинар мо дарси варзиш доштем.

-Хӯш! Варзиш ба семинари таърих чӣ рабте дорад?

-Бешак “Таърихи ҲҚИШ” бо варзиш рабти вижа дорад, зеро ман барои ин семинар як ҳафта омодагӣ дидам ва сад дар сад боварӣ доштам, ки ба ҳамаи суолҳои асосӣ посух гуфта метавонам. Вале хангоми дарси варзиш ногаҳон тӯби футбол бар сари ман исобат кард (зад) ва ҳамаи дониши андӯхтаам якбора аз мағзи сар берун парид. Ҳозир ҳеҷ чиз дар ёдам нест (хузури зехн надорам).

Муаллима Салтанат Турсунова аз ин посухи тамоман бемантиқи Мирзосалим як лаҳза гаранг (саргич) шуд ва баъд ба худ омад ва хандашро то дер вақт ниғаҳ дошта натавонист ва рӯймолчаро аз сумка(киф)аш берун оварда, бо он ашкхояшро чанд бор гаштаву баргашта пок кард ва дар охир гуфт:

-Намуред, шумо Мирзосалим! Охир, ин чӣ хел донишфарогирӣ будааст, ки ҳамаи донишҳо бо як зарбаи тӯб аз мағзи сар берун меравад. Агар ногаҳон як мушт бар саратон бархӯрад, пас, ҳамаи ақлатон низ аз он мағз рашти сафар хоҳад баст?!

ТУРФАНДИ МИРЗОСАЛИМ

Умуман Мирзосалими Амин дар семинарҳо, конференсияҳои илмӣ ва ҳатто оддитарин посухгӯӣ ба суолҳои устодон аз турфанди (найранг, хилла) тамоман ачибуғариб истифода мекард ва

доиман аз баҳсҳо бо пирӯзӣ берун мешуд. Турфанди «илмӣ»-и Мирзосалим чунин тору пуди печида дошт: дар робита ба мавзӯи мадди назар ва ё баҳси илмӣ, новобаста ба он ки оё зарурат ҳаст ё на, ӯ ҳатман як сухан-нуктаи чолиб ва ё таъкиди вижаи К. Маркс, Ф. Энгелс ва ба вижа В. И. Ленин ва гоҳе раҳбари вақти шӯравӣ Л. И. Брежневро мисол меовард ва аз гӯши он дидгоҳ ё гуфта (ва ё нукта) кашида, ба мавзӯи рӯз пайванд меод ва пасон барои тақвияти он ба ташреҳи дидгоҳи хеш мепардохт. Масалан, агар сухан дар мавриди баҳсҳои забоншиносӣ, таърих ва ҳатто ҳиссаҳои нутқ-исм, феъл ва ғайра ва чумлаи пайрави тобеъ равад ҳам Мирзосалим ҳатман дар оғоз суханони Лениро мисол меоварад ва пасон бо таваҷҷӯҳ ба аҳамияти он гуфтаҳо дар «илми имрӯза» ба суханони рости дурӯғаш идома меод. Албатта, вай хуб медонист, ки аз ин турфанди сиёсӣ бештар дар дарси қадом муаллимон истифода намояд. Бидуни шак рӯшан буд, ки Мирзосалим ба чуз ду-се мақолаи маъруфи Ленин чизи дигарро аз он бузургвор нахондааст, вале бархе аз устодон ҳатто ҳамон мақолаҳоро низ дуруст мутолаа нафармудаанд (барои як забоншинос донишмандони назари Ленин дар мавриди «феъл» аҳамияте надорад). Шубҳа кардан ба гуфтаҳои Ленин ё раҳбари қабири шӯравӣ Леонид Брежнев (дабири кулли Кумитаи марказии Ҳизби коммунисти Иттиҳоди шӯравӣ) дар солҳои донишҷӯӣ мо бидъат ва қамоли нодонӣ ба шумор мерафт ва муаллимон низ аз ин ҷаҳорҷӯбаи идеологӣ берун ҷафта наметавонистанд ва ноилоҷ ба гуфтаҳои Мирзосалим бо тақон додани сар-аломати тасдиқ «Оре!» мегуфтанд.

Муддатҳо ба ҳамин минвол гузашт ва ман гумон мекардам, ки Мирзосалим дар воқеъ осори Лениро сар то по мутолаа фармуда, нуктаҳои чолиб ва дархӯри ҳолашро аз он дар дафтари алоҳида сабт кардааст. Ба ҳамин хотир номи сарчашмаҳоро, ки Мирзосалим ҳангоми баёни матлаб мисол меовард, дар варақчаи алоҳида ё дафтарчаи ёддошт навишта, ба дунболи онҳо рафтам. Вақте дидам, ки аз мисолҳои фаровоне, ки Мирзосалим меоварад, аксаран дар осори Ленин хабаре нест, аз худӣ ӯ суол кардам:

-Чаро нуктаҳои мисол овардаат дар осори Ленин ё дигар бузургон ҷой надорад? Магар ту онҳоро аз худат дармеорӣ?!

-Албатта, дар бархе маворид чанд ишорати кӯтоҳ ба ин ё он мавзӯ аз осори Ленин ё дигарон пайдо кардан мумкин ва баъд онро ба масъалаи дилхоҳ метавон часпонд ва ё дарбех кард, вале ман қорамро хуб баладам. Медонам, ки кадом муаллим дар умраш ҳатто як бор ҳам китобҳои Лениро ба рӯи дасташ набардоштааст (кучо монад ба мутолааи он). Аз ҳамин дидгоҳ ҳеч кас ба гуфтаҳои Ленин ё Брежнев муҳолифат варзида наметавонад. Аслан ин ҳарфҳо чӣ? Пас, суханони ман, ки аз Ленин мисол меоварам ва онро каму беш хондаам, дуруст аст ва баҳои «хуб» ё «аъло» моли ман аст, на каси дигар.

АЪЛО! ЗЕРИ ШУБҲА

Боре ҳангоми маъракаи пахтачинӣ дар Ёвон Мирзосалим ногаҳон фарёд баровард:

-Бачаҳо! Шарикдарсҳо! Кӣ аз имтиҳони «Бехдошт ва равоншиносии донишомӯз» баҳои «аъло» гирифтааст?!

Дарҳол чанд нафар аз шарикдарсҳое, ки аз имтиҳони он воҳиди дарсӣ баҳои «аъло» касб карда буданд, дар атрофи Мирзосалим гирд омада, аз вай пурсиданд:

-Чӣ воқеа рух дод, ки аз натиҷаи он имтиҳон дар майдони пахтазор ва он ҳам ҳангоми пахтачинӣ мепурсӣ?

Мирзосалим бо кафи як даст рӯи чашми чапашро пӯшонид, ба “аълочиҳо” бо чунин хоҳиш муроҷиат кард:

-Аз боди саҳт ба чашми чапам ҳок ё хас даромадааст. Касе ҳаст, ки онро берун оварад? Вагарна аз имтиҳони «Бехдошт ва равоншиносии донишомӯз» баҳои «аъло» гирифтани шумоён зери шубҳа меравад!

«ҚАЧАН» ВА «ОБИ ВАДА»

Тобистони соли 1972 дастаи сохтусози донишҷӯёни донишқандаи адабиёт ва таърихи Донишгоҳи омӯзгории шаҳри Душанбе дар ҳудуди таъовунии кишоварзии «Маскав»-и ноҳияи Ғӯлақандоз ба фаъолияти корӣ оғоз кард. Раҳбарони таъовунӣ аз омадани донишҷӯён истиқбол намуда, бетонрезӣ ва дуруст кардани кана-

ли обёрии таъовуниро бар ўҳдаи донишчӯён вогузор намуданд ва қарордоди ин паймонкорӣ баста шуд. Ин афдак (кома, канал) дорои якуним метр умқ, як метр зер, арзи рӯй ду метру ним ва деворҳои уреб ва мойил ба ду тараф ва паҳн буд ва худудан чаҳор-панҷ километр дарозӣ (тӯл) дошт. Мошини хокбардор (экскаватор) ба тури рост заминро бурида, каналро хокбардорӣ карда, вале бақияи қорҳои сохтусоз бояд ба тури дастӣ анҷом мешуд. Мо аввал бада-наи (скелет, искелет) каналро бо оҳани мила (арматур) бастакорӣ карда, пасон рӯйи он бетон мерехтем ва андова мекардем. Кори рез (майда) ва миёншикан зери тамузи офтоби сӯзон аз субҳ то шом идома меёфт. Бачаҳои шарикдарс зуд ба тавофуқ расиданд, ки қор на соати нӯҳи субҳ, балки бояд соати шаши пагоҳӣ оғоз ва баъд аз соати чаҳордах, таътил эълон шавад...

Урду донишчӯён-шарикдарсон ибтидо дар баландии (теп-пай) болои канали дар дасти сохт чодар заданд ва пас аз як шабо-нарӯз аз тахта ва шифер (ширвонӣ) барои катҳои хоби ҳафтаду чанд нафар айвони барҳавое ва анбориву ошхона ва душ-ҳаммом барои шустшӯй дуруст карданд.

Анварӣ, ки пештар дег он тараф истад, ҳатто кафлес (мало-қа)-ро дар умраш надида ва дар даст ниғаҳ надошта буд, ҳоло ош-пази ин урду интиҳоб шуд ва сӯхбатҳои вай бо ронандаи мошини хидмати дастаи сохтмони донишчӯён Аббос-амак, ки аз аҳолии Хучанди бостон аст, боиси дилхушӣ ва саргармии бачаҳо гардид.

Аббос-амак барои бачаҳо ба сари қор бурдан ва овардан ба мо мулҳақ шуд ва пагоҳӣ пеш аз ҳамли донишчӯён аз Анварӣ суол кард:

-Қачан (яъне «кай») авқотатон (авқот, чамъи қут-ғизо) омода мешавад, то ман бачаҳо сари вақт ба урдугӯҳ баргардонам?

Анварӣ ангуштони дастҳояшро ҳафт бор қушода ва мушт карда, ба он кас нишон дод ва чунин ҷавоб дод:

-Барои ҳафтад нафар хӯрок мепазам, барои ҳафтад нафар. Фаҳмидед?!

-Фаҳмидам, фаҳмидам!

Ё худ Аббос-амак, ки пушти мошин барои обкашонӣ сис-терна (тонкер) баста буд, аз Анварӣ пурсид:

-Барои шустани косаву табақ аз оби насос (помп) биёварам ё оби вада (манзур водопровод, яъне оби лӯлакашӣ)?

Анварӣ дарҳол чунин ҳозирчавобӣ кард:

-Ҳамун оби чӯй бошад ҳам мешавад.

Ба ҳар ҳол онҳо забони ҳамдигарро каму беш мефаҳмидагӣ шуданд, вале баъзан барои пухтани як ваъда хӯрок, тамоми рӯз сарф мешуд ва ҳосил чизе ба чуз пиёзоба аз дег берун дарнамеомад.

ТА-ШАК-КУР!

Бачаҳо хеле захмат кашида, ҳаммом-душро чанд қадам дуртар, пушти айвони хоб, аз тахтаҳои маҳкам дуруст карданд ва махзани обро дар болои боми он қарор доданд. Ҳоло дар гармоба ҳамзамон панҷ нафар метавонистанд душ бигиранд. Умуман ҷойи хобу зиндагии дастаи донишҷӯёни сохтмончӣ каме дуртар аз заминҳои кишти таъовунии кишоварзӣ исқон гирифтааст, вале ин фосила чандон дур нест ва қору зиндагии мо дар баландӣ дар маърази диди одамон қарор дорад. Вақте дар заминҳои кишоварзӣ зану духтарҳо қор мекунанд, бачаҳо ба тарафи душ камтар мераванд. Вале Офтоби сӯзони тобистон ва гармои тоқатфарсо магар мегузорад, ки бачаҳо зери айвони аз тахта ва шифер сохташуда ором нишинанд?! Ҳамагон пас аз анҷоми қори рӯзона, як бор ба душ сар мезананд, то аз обу арақи бадани хеш халос шаванд.

Шарикдарси мо-Ризвоншоҳ бо мӯйҳои заб-зард ва тани пурпашм ҳамон гуфтаҳои Фридрих Энгельс дар мавриди аз маймун дар асари захмат қомат рост кардани инсонро ба хотир меорад ва ҳар рӯз бо Хагай Исҳоқӣ ва боз се нафари дигар одатдоранд, ним соат бештар дар душ шустушӯӣ кунанд. Барои сарфаҷӯӣ ва ҳадар нарафтани об Ризвоншоҳ пас аз ба сару тан собун задан, сари шир(кран)-ро мебандад, то дурустакак ба худ собун молиш диҳад ва обу арақи баданашро пок созад. Вақте ба мӯйҳои сараш собун мезанад, кафки зиёд монеи дидаш мешавад ва Ризвоншоҳ барои халал нарасонидан ба дигарон, худро канор мекашад ва яке аз бачаҳо бо шайтанат ўро ба берун ҳидоят мекунад ва дӯсти мо оҳиста-оҳиста аз душ берун шуданашро намефаҳмад. Ҳоло шумо тасаввурашро кунед, ки Ризвоншоҳи тамо-

ман лухти модарзод ва дар кафки собун ғӯтида, аз душхона берун мешавад ва дар чустучӯи сари шир як дасташро боло бардошта, дар берун саргардон қадам мезанад. Ҳамагӣ дар сад-саду панҷоҳ метр поёнтар хонумҳо ва духтарҳо дар майдони пахтазор машғули хишоваанд. Онҳо бо дидани ин сахнаи бисёр ачибуғариб ва тамоман ғӯшношунид, доду фарёд мезананд, то инзичори хешро нисбат ба намоиши ин бешармӣ баён намоянд. Яке аз шарикдарсҳо, ки каме дуртар аз душхона қарор дошт, бо як дав худро ба Ризвоншоҳ расонида, вайро ба тарафи душ мебарад. Хагай аз дас-ти Ризвоншоҳ гирифта, сари ширро боз мекунад ва садои он бечора аз зери кафки собун баланд мешавад:

-Та-шак-кур!

Духтарҳо ва хонумҳои дар пахтазор ҳузурдошта гумон кардаанд, ки ин чилваи Ризвоншоҳ сахнае аз ягон намоиш аст ва маҳз бар хилофи ахлоқи ройич дар минтақа ба сахна гузошта шудааст ва табиист, ки зуд шикоят ба раҳбарияти хизбӣ ва раёсати таъовунии кишоварзӣ бурданд. Фардои он рӯз, бегоҳӣ, чаласаи маҳсуси баррасии ин амал то дер вақт дар урдугоҳ идома дошт...

Ба ҳамин сабаб вожаи «та-шак-кур» номи дӯсти моро таҳти шуё қарор дод ва хеле зуд ба лақаби Ризвоншоҳ табдил ёфт.

«ШУД+МӢ?»

Муаллим Карамшоҳи Яздон-устоди забони адабии муосир, раҳбари гурӯҳи мо аст ва дар мавсими пахтачинӣ дар Ёвон ҳузур дорад. Устод одат дорад сари ҳар ҷумлааш иборати муфтхӯри (бе рабт) «шуд+мӣ»-ро такрор кунад. Агар ӯ мехоҳад аз шумо бипурсад, ки: -Кучо меравед?

Бояд ин тавр суол гузорад: -Кучо меравед? Шуд-мӣ?

Бачаҳо ба устод «шуд-мӣ» лақаб гузоштаанд. Дар маъракаи пахтачинӣ дар ноҳияи Ёвон устод Карамшоҳи Яздон сарвари гурӯҳи мост, вале дар ситоди пахтачинӣ зиндагӣ дорад. Расм бар ин аст, ки Карамшоҳи Яздон ҳар рӯз тахминан соатҳои даҳ ё ёздаҳ барои хабар гирифтани бачаҳо як бор бар сари майдони пахтазор ҳозир мешавад ва баъд боз ба мақари хеш-ситоди донишкада воқеъ дар маркази таъовунии кишоварзии давлатӣ бармегардад. Як

рӯз дар мавриди қитъаи замини панба (барои чидан) бачаҳои гурӯҳи мо бо гурӯҳи дигари донишҷӯён даргир шуданд. Лозим ба ёдоварист, ки ҷамъовари пахта дар қитъаҳои замини хуб низ баъзан боиси кашмакашҳое байни донишҷӯён мегардад, ки гоҳе ба даргириҳои тан ба тан меанҷомад. Агар он рӯз муаллим Карамшоҳи Яздон сари вақт ба муноқишаи донишҷӯёни гурӯҳи мо бо дигар гурӯҳ мудохила намекард ва ба он хотима намебахшид, даргирӣ ва ҳатто хунрезӣ дар байни донишҷӯён аз интизор дур набуд. Он рӯз хабари ин муноқиша бо кӯмаки касе ба ситоди донишкада расидааст ва аз он ҷо намояндагони гурӯҳи моро барои муҳокима хостанд. Чанд нафар ба намояндагӣ аз гурӯҳи мо ба он ҷой (ситод) рафтанд ва пас аз бозгашт воқеаи дар ҷаласа рухдода ро нақл карда, аз ханда худро нигоҳ дошта наметавонистанд ва шикамашонро молида-молида, мегуфтанд:

-Бачаҳо! Ҷойи ҳамаи шумо ҳолӣ буд. Мо аз ханда мурдем. Муаллимони мӯхтарамии донишкада ҳангоми баррасии воқеаи бархӯрди байниҳамдигарии донишҷӯён ҳузури моро дар ҷаласа ба дасти фаромӯшӣ супурда, байни худ ба даргирӣ ва пархош ва ҳатто ҷанги лафзии пурҳақорати дӯстдоштани даст заданд. Раҳбари гурӯҳи мо-муаллим Карамшоҳи Яздон бо ҷасорат ва дифоъ аз мо нисбат ба раҳбари гурӯҳи дигар-Насратуллоев чунин ҳарфҳои пурмуҳаббат мегуфт:

-Хой, к...теча! Шуд-мӣ? Агар ман сари вақт худро ба он ҷой намерасонидам, шуд-мӣ? Медонӣ, чӣ мешуд, шуд-мӣ? Одамкушӣ мешуд, шуд-мӣ?

ИШ!

Соли дуввуми таҳсил дар Донишгоҳи омӯзгорӣ илми (воҳиди) «Равоншиносии синну сол»-ро муаллиме бар мо тадрис кард, ки ҳамагӣ ду ё се рӯз дар синфхона ба мо ҳарф зад ва пас аз шунидани нидоҳои (садоҳои) пурмаъноии «иш-иш» бо қаҳр ва аҷала дарسخонаро тарк гуфт ва дигар ҳеч гоҳ ба назди донишҷӯён барнагашт. Маълум шуд, ки ишон нисбат ба садои «иш», ки фармонест барои таваккуфи (нигах доштани) ҳар, душмани беамондоранд ва аз он саҳт кимоб(парҳез)анд. Рӯзи дуввуми дарсгӯии устод дар синфхона буд, ки бачаҳои шайтонфешл аз кучое ба ин заъфи

устод нисбат ба фармони (нидои) «иш» пай бурда, аз хар гӯшае садои «иш, иш»-ро баланд карданд ва муаллим низ бо шунидани ин харфҳои бемаънӣ бо асабоният синфхонаро тарк кард...

Бадзабонҳо мегуфтанд, ки устод дар айёми донишҷӯӣ ва ё ибтидои фаъолияти устодиашон дар кадом мавсими пахтачинӣ алокаи шадиде ба ҳайвони аҳли-хар (хархонум) пайдо карда, онро каме навозиш намудаанд (шояд ба иллати мучарради) ва ба ҳамин сабаб лақаби «иш» аз он таърих ба баъд ба он кас сироят фармудааст. Аммо бархе ба ин шубҳа доштанд ва мегуфтанд:

-Муаллими воҳиди «Равоншиносии синну сол» аз майда-миллатҳост, агар ӯ аз мардуми бумӣ мебуд, ин харфҳо дар шаънаш дуруст меомад.

ДОСТОНИ ПОЧОМА

Ду-се муаллимаи миёнсол, ки сатҳи дониши хубе ҳам на доштанд ва асосан дар умури таҷрибаомӯзии донишҷӯён (барои назорат ва ҳамоҳангӣ бо мактабҳои миёнаи шаҳри Душанбе) ва корҳои амалӣ (кӯмакёвари устои асосӣ) фаъолият меварзиданд, ба кашфи почома(эзор, шалвор)-и духтарҳои донишқада пардохтанд ва ин масъаларо ба ифрот расониданд. Номи хонаводагии ҳар дуи онҳо хуб дар ёдам боқӣ мондааст: хонумҳо Қудратова ва Раҳимова.

Хонум Қудратова духтархоро маҷбур мекард, ки почома-хояшонро дарбиёваранд ва бо ҷӯрбҳои соққӯтоҳ ба Донишгоҳ ташриф оваранд. Дар давраи таҷрибаомӯзӣ Қудратова ба муқаррароти худ дар мавриди лағви эзори духтарҳо меафзуд. Агар духтарҳо талаботи Қудратоваро нодида мегирифтанд, ҳатман мучозот мешуданд: муаллима ба онҳо аз таҷрибаомӯзӣ баҳо намегузошт ва он муштипарҳо ба имтиҳон роҳ намасофтанд. Қудратова хонуми каме асабонӣ ва носозгору камадаб буд, вале чунин тасаввур ва эътиқод дошт, ки бидуни эзор ба Донишгоҳ омадани духтарҳои маҳаллӣ нишонаи маданият аст. Зоҳирбинии Қудратова дар масъалаи фарҳанг ва саҳтгирии вай дар эзорпойиновардани духтарҳо ва ҷӯрбҳои соққӯтоҳ пӯшидани онҳо боиси ришханди (хандаҳарӣш) бачаҳо ва ҳатто баъзе устодон гардид, ҳарчанд

муаллима дар сари ақидаи хеш бисёр устувор меистод ва бар он пофишорӣ дошт.

Донишҷӯёни духтар, ки мувозӣ бо мо дар як поя таҳсил доштанд ва дар дарсҳои умумӣ бо мо дар синфхона ҳозир буданд, доиман бо Қудратова ва Раҳимова дар масъала почома ва ҳатто дигар масоили камаҳамият низ даргирӣ доштанд ва кам-кам масъалаи кашидан ё накашидани эзори духтарҳои донишкада ранги таҳкирро ба худ гирифта, ба масъалаи сиёсӣ табдил ёфт ва дертар низ солиёни зиёд устодони донишкадаро ба ташвиш ва ҷабҳагирӣ водор сохт. Ниҳоят қор ба он ҷо кашидани шуд, ки донишҷӯёни писар низ гирифтори масъалаи эзори духтарҳо шуданд: албатта, тарафдори шадиди пӯшидани он ҳамчун нишонаи фарҳанги милли ва маҳаллӣ. Қудратова дарёфт, ки муборизааш дар пойин овардани эзори духтарҳо натиҷаи дилхоҳе ба бор нахоҳад овард, боре дар роҳрави бинои донишкада худ аз худ оташ гирифта, ба чанд нафар аз бачаҳои гурӯҳи мо дарафтод (гӯё муқассири шикасти барномаҳои вай писарҳо ба шумор мерафтанд):

-Шумо ҳама дехотӣ ҳастед!

Бачаҳо низ паст наёмаданд: -Мо як шоир доштем, ки номи «Дехотӣ»-ро барои худаш таҳаллус интихоб карда ва ишон аз ҳама бофарҳангтар буд, ҳатто аз шумо ҳам, муаллимаи меҳрубон!

-Аслан шумоён мефаҳмед, ки «фарҳанг» чист?

-Ба ҳар ҳол маънои фарҳанг даровардани (кашидан) эзори духтарҳо ва он ҳам ба иҷборро (зӯрӣ) надорад.

-Пас, бо эзор ба Донишгоҳ омадани духтарҳо фарҳанг аст?

-Дар кучо навишта шудааст, ки духтарҳо бояд бидуни эзор ба Донишгоҳ ташриф биёваранд?! Пӯшидани либоси милли ва хифзи он бофарҳангӣ нест ва маънои эътироз ба идеологияи коммунистиро надорад!

-Ҳа, маълум шуд. Шумо ҳама мутаассибед!

-Вале мо ба қори зишт - даровардани почомаи духтарҳо машғул намешавем.

Бачаҳо бо тамасхур ва истехзо дар бораи почома ба қони муаллима расониданд. Ҳарчанд Қудратова шикоят аз ин гуфтугӯи дар боло овардамонро ба назди райиси донишкада бурд, вале Сангинов ба ҳарфҳои вай ҳатто эътиборе надод.

МАЪШУҚА ҲАМ ЯКЕ БУД?!

Воҳӯрӣ бо шоир Боқии Раҳимзода ва овозхонҳои машҳури «Шашмақом»-Барно духти Исҳоқ ва Аҳмади Бобокул дар зехнам аз даврони донишҷӯӣ якумрӣ нақш бастааст, ки бо вучуди гузашти айём ва даргузашти ҳамаи ин номбурдагон (рӯхашон шод бод) аз ин сари пуршӯри мо ҳаргиз зудуда нахоҳад шуд. Дар он воҳӯрӣ ба мо рӯшан шуд, ки Холиқи Мирзозода ба Боқии Раҳимзода ҳаққи устодӣ доштаанд ва солҳои дар Донишгоҳ таҳсил кардани Боқичон эҳтироми ҳасана байни ин ду нафар дар дараҷаи бисёр хуб қарор доштааст... Бинобар ин хангоми шабнишинӣ-воҳӯрӣ шеърӯ суруд ва ҳачву мутойиба бо ҳам ачин шуд ва он шаби таърихӣ пур аз маънавият гардид...

Боқии Раҳимзода бо пайкари паҳлавонҷусса ва бузургаш ба минбари бисёр бузурги толор бо дасти рост нимтақия задааст ва қиссаи душвори давраи донишҷӯӣро барои мо ба риштаи тасвир мекашад:

-Он солҳо-давраи Ҷанги ҷаҳонии дуввум нарху наво ширин буд, ҳарчанд донишҷӯён мавриди таваҷҷӯҳи давлат қарор доштанд, вале хоҳ ноҳақ дар аксар вақтҳо мо ниёз ба кӯмакҳои моддию маънавии устодон доштем ва Холиқи Мирзозода ва Носирҷони Маъсумӣ барои мо намунаи ибрат ба шумор мерафтанд. Барои намуна як воқеаро бароятон нақл мекунам: азбаски ҳама барои мулоқот ва дидор бо духтарҳо либоси муносиб надоштем, се нафар (яъне Мирзозода, Маъсумӣ ва Раҳимзода-М. М.), аз як шиму костюм (кӯту шалвор) истифода мекардем ва мулоқот-ҳоямонро чунин танзим менамудем, ки ҳеҷ гоҳ дар як замон иттифок наҷафтад. Як кӯту шалвор барои се нафар...

Ин ҷой буд, ки сухани Боқии Раҳимзода дар даҳонаш шах шуд (монд) ва як суоли бамавқеъ, лукма-сухани зебо аз забони устод Мирзозода берун омад, ки аҳли толорро ба хандаи осмон-каф маҷбур кард:

-Боқичон! Маъшуқа ҳам барои се нафар яке буд?!

ЯК ТАБАССУМ КУН!

Бо вучуди он ки Боқии Раҳимзода талхию шириниҳои зиёдеро пушти сар карда ва дар сатҳи бисёр боло бо раҳбарони воломақоми Ҷумҳури шину хез (нишасту бархост) дошт ва лаҳзаҳои ногаҳонии пурсишхоро шунида буд, аз ин суоли ғайричашмдошти зебо ва шӯхиомези Мирзозода, чанд лаҳза моту маҳбут монд, пасон қоҳ-қоҳзанон хандид ва гӯё чизи дигареро ба хотир оварда бошад, пас аз ба хомӯшӣ рӯй овардани мардум, бо хандаи ба худаш хос гуфт:

-Мо ҳеҷ гоҳ дар мутойиба ба устод Мирзозода баробар шуда наметавонем. Аз ин рӯй накли дигареро барои шумо пешкаш мекунам. Як замон бинам, ки умр мегузарад ва ман ба сӣ қадам гузоштаам ва он гоҳ буд, ки азми хонадор шудан (издивоҷ) дар дил пайдо шуд. Устодон низ ба ин кори хайр маро ташвиқ карданд. Ман ба духтаре ошиқ шудам, ки дар корхонаи бофандагӣ кор мекард. Қарори мулоқот гузоштем наздикиҳои намозигар (намози дигар баъди пешин) дар зери дарахти чинор. Соати мулоқот наздик мешуд. Худро орову торо додам ва сари роҳ дастагули зебоеро харида, ба ҷойи мулоқот шитофтам ва танҳо он лаҳза ба ёдам расид, ки дар зери кадом чинор духтари дӯстдоштаамро мунтазир шавам? Дар шаҳр дарахти чинор якто не, балки садто ва шояд ҳазорто аст. Духтари дӯстдоштаи ман ба зери сояи кадом чинор меояд?! Маҳбубаи ман яктост, вале чинорҳо бе ҳадду ҳисоб. Муаммони сарбаста маро калофа кард. Аз тарси дер мондан аз зери як дарахти чинори маъруф ба сояи чинори дигар медавидам. Билохира, ин даводав аз як чинор ба чинори дигар маро тамоман аз пой даровард (бе пой кард). Рӯз поён ёфт ва шаб аз роҳ фаро расид. Қасд кардам, ки ба ҳавлии духтари дӯстдоштаам меравам ва дастгулро барояш тақдим мекунам. Худи шумо, хозирини мӯхтарам, хуб медонед, ки он замон тараддуд аз як гӯшаи шаҳр то ба маҳаллаи дигараш чӣ қадар замон металабид. Табиист, ки то ба манзили духтар расидам, шаб аз нисф гузашта буд. Барои он ки духтари дӯстдоштаам ва ҳаққу ҳамсоҳояшро бедор накунам, аз тақ-тақ задани дарвозаи ҳавлиашон худдорӣ (истихола) карда, аз болои девор парида, ворида ҳавлии бузург шудам ва рӯйи ҳавлӣ,

зери дарахти тут ду кат-тахти хобро дидам. Дар хар ду кат хонум-хо сархояшонро зери кӯрпа печонида хобидаанд. Яке аз катҳо кӯрпаву болишти пурнакшу нигор дошт. Пиндоштам, ки дакик тахти хоби духтари дӯстдоштаам ҳамин аст (зеро ҳеч пиразан ба-рои худаш чунин кӯрпаву болишти зеборо эб, муносиби ҳол, намебинад). Болои сари духтари дӯстдоштаам дастагулро чо бар-чой кардам ва аз канори болишт бӯсидам ва охиста аз ҳавлӣ берун рафтам, албатта, ин дафъа низ аз сари девор ба берун паридам...

Фардои он рӯз, баъди пешин, хангоми аз шифт(смена)и рӯ-зона берун рафтани коргарҳо назди дари хуруҷии корхонаи бофан-дагӣ ҳозир шуда, мунтазири берун омадани духтари дӯстдоштаам истодам. Духтари дӯстдоштаам аз корхона берун омад, вале ба ин-тизории ман ҳеч эътиное накарда, баръакс бо тундӣ ва кароҳат як ба ҷониби банда назар дӯхту зуд бо дугонаҳояш (дӯстон) ба тарафи дигар раҳсипор шуд. Дертар маълум шуд, ки он шаб ман ба ишти-боҳ дастагулро боли сари тахти хоби модарбузурги духтари дӯст-доштаам гузоштаам ва бӯса бар болишти вай задаам. Воқеан иш-тибоҳи бисёр зишт ва нописанд аз банда сар задааст. Модар-бузурги духтари дӯстдоштаам он шаб гӯё хоб дидааст, ки Ҳазрати Ҷабраил барояш он дастагули зеборо оварда, баъд ба ду рухсорааш бӯс зада, чун фариштаи ишқ парида рафтааст...

Ним сол бо духтар каҳрӣ будем ва дар ниҳоят ин шеърӣ «Як табассум кун»-ро барояш навишта, бо ҳазор узру маънӣ аз вай барои чунин иштибоҳ пӯзиш хостам ва аз нав дилашро ба даст овардам ва то имрӯз хар бор агар кудурате бо ҳамсарам ба миён ояд, ҳатман ин сатрҳоро ба гӯшаш мехонам ва мо аз нав бо ҳам ошӣ мешавем:

*Фалакро баҳри лабханди ту таъмири дигар кардам,
Камарро зери поят мегузорам, як табассум кун!*

БОҶИИ РАҲИМЗОДА- РАЙИСИ КЛУБИ «ДУГОНАҲО»

Мо намедонем, ки ин қиссаи ширини ошиқии Боқии Раҳим-зода то чӣ андоза воқеият дорад, вале ин ҳақиқатро хуб медонем, ки ишон дар айни ҳол райиси клуби симои Тоҷикистон-«Дуго-

наҳо» (вижаи бонувон) мебошанд ва ҳар ҳафта дар ҷойи ифтихорӣ менишинанд ва ҳар гоҳ ки духтаре дар ягон соҳаи хунар ва ё адаб (ба вижа хонуми ҷавон ва зебоеро, ки шеър мехонад ва меғӯянд, ки бархоста аз наздикиҳои мавзеъ-зодгоҳи Раҳимзода аст) ва ҳатто коргари ягон корхонаи бофандагӣ (нассочӣ) ё дӯзандагӣ дар сахнаи намоишӣ кори хуберо анҷом медиҳад, Боқӣ-амак аз ҷой баланд шуда, ибтидо бо дасти рост диди айнакаи бисёр бузургашонро танзим карда, вазнин-вазнин ба пешвози он нозанин мераванд ва баъд сари он духтари зеборо бо даст гирифта, ба зӯр ба сӯйи хеш мекашанд ва дар пеши чашмони хосу ом ба пешонӣ, гунаҳои аз шарм суп-сурхшуда ва рухсораҳои фариштавори он париваш саҳт-саҳт бӯса мезананд. Ин бӯсаҳо дар малоӣ ом як олам ба худ маънӣ пайдо мекунад ва тафсириҳои гуногуно дар пай дорад. Боре дар як мулоқот кадом як донишҷӯӣ говчигар аз Боқӣ Раҳимзода чунин суол кард:

-Чаро шумо дар клуби «Дугонаҳо» ин қадар духтарҳоро бӯса мекунад?

Боқӣ Раҳимзода гӯё пешакӣ посухи ин суолро омода дар зехн дошт ва медонист, ки чӣ биғӯяд, филфавр аз ин турфанд истифода кард:

-Ман онҳоро падарворона бӯса мекунам!

-Аҷаб бӯсаи падарворонае!

ЗИНҲОР БА РУСТАМ НАРАСЕД!

Таъби нозук ва зарифу шӯхи Мирзозода ҳамеша омодаи посух гуфтан ба ҳар суол ва ё иттифоқи ачибе буд. Нақл мекарданд, ки хонуми донишпажӯҳе (аспирантка) дар мавзӯи «Тасвири зан дар «Шоҳнома»-и Фирдавӣ» рисолаи таҳқиқотӣ менавишт. Дар ҷаласаи ҳайати илмии Донишқада устод Мирзозода аз он хонуми донишпажӯҳ дар мавриди ҷустуҷӯҳои илмиаш суол мекунанд ва мепурсанд:

-Таҳқиқоти шумо чӣ пешравие дорад ва дар кадом марҳала аст?

-Бахши умдаи пажӯҳиш ба ҳубӣ пеш меравад ва ҳол ба Рустами Дастон расидам...

-Э?! Зинҳор ба Рустам нарасед, ки масаъала хеле чиддӣ мешавад. Пештар Таҳмина ба вай расида буд...!

«АССАЛОМУ АЛЕЙКУМ ВА РАҲМАТУЛЛОҲИ ...»

Яке аз дӯстонам ин рухдоди воқеиро нақл кард, ки дар яке аз рустоҳои кишвари сарсабзи мо рух додааст: Соли 1946 ё 1947 шахсе-қассоби таъовунии кишоварзӣ ҳар пагоҳӣ як сар ба идораи таъовунӣ зада (рафта), аз он ҷой дастуроти лозимиро барои чанд гӯсфанд забҳ кардан дар эҳтиёҷоти рӯзмарраи таъовунӣ, дарёфт мекардааст. Роҳи ӯ аз майдони марказии идораи таъовунӣ мегузаштааст, ки он ҷой мучассамаи зебои И. В. Сталин қомат рост карда. Як пагоҳии барвақт хангоми убур аз назди мучассама ин мард ба тарафи бути берӯху бечони И. В. Сталин менигарад ва чунин ба назараш мерасад ё худ дурусттар бигӯем, мепиндорад, ки гӯё мучассама ба вай бо тамасхур нигоҳ мекунад. Мард низ ба тарафи мучассама нигариста, шӯхиомез мегӯяд:

-Чӣ даҳонатро қач кардаӣ ва ба сӯйи мо менигарӣ?!

Вай ин суханро гуфт ва рафт дунболи корхояш. Аммо шаб ӯро дар манзилаш дастгир карданд ва барои чунин «ҷурми» саҳт-беэҳтиромӣ нисбат ба мучассамаи дохӣ ба Сибир фиристоданд ва дақиқан даҳ сол бо соат ва сония маҳбас ва таъбидро пушти сар кард ва дар поёни соли 1956 ба ватанаш баргашт. Ҳарчанд он замон дар Маскав мурдаи Сталино аз Оромгоҳи Ленин дур андохта буданд, вале осори даврони сталинӣ дар зодгоҳи ин мард идома дошт ва мучассамаи И. В. Сталин низ ҳоло дар ҷойи пешинаш барқарор буд. Роҳи ӯ аз ҳамон майдони марказии таъовунии кишоварзӣ, яъне аз назди мучассама мегузашт. Ин бор он мард пеш аз убур аз назди мучассама худашро омода кард-дастонашро бар рӯйи сина гузошт, каме нимқат шуд ва бо камоли эҳтиром сарашро пойин овард, бо гӯшаи чашм ва бо як ҷаҳон муҳаббат ба чеҳраи зебои мучассама чашм дӯхт ва ором-ором ба роҳ уфтод ва аз самими қалб гуфт:

-Ассалому алейкум ва раҳматуллоҳи ва баракотуху, доҳин муаззам!

ИН ДОСТОНИ ШИРИН ПОЁН НАДОРАД

Тобистони соли 2004 китоби нахустини «Достонҳои бузурги хотирот»-«Қиссаҳои ширини айёми баччагӣ»-ро, ки нав аз чоп ба-ромада буд, ба хузури муаллимаи меҳрубонам, оне ки маро савод омӯхт ва дастамро дар навиштани хат рост кард, бурдам. Муаллима Фаҳима Азизӣ бо камоли эҳтиром китобро аз дастам гирифт ва пас аз назар андохтан ба чанд саҳифаи он аз ман пурсид:

-Ёдат мео(я)д?! Як бор аз мактаб қаҳр кардӣ ва гурехтӣ ба дашт-боғи падарбузургат ва ман дунболи ту рафтам?! Модарбузургат-худораҳаматӣ Очаи Биби(а)нор вақте маро диданд, ки аз чӣ роҳи дуре ба дунболи ту омадаам, чӣ қадар ашк рехтанд ва бо ҳасрат гуфтанд:

-Духтарам! Ту арӯси бачилла ҳастӣ, чаро худатро ба азоб андохта, ин қадар роҳро тай карда, ба ин ҷойҳо омад?! Одамҳо ин аҳволи туро дида, чӣ мегӯянд?! Оё ин бача арзиши ин заҳматҳои туро дорад?!

Муаллима пас аз каме сукут суханаширо ин тавр идома дод:

-Маълум шуд, ки иштибоҳ накардаам. Агар ҳамаи дарди-сарҳои барои мо, муаллимон, дуруст кардаатро танҳо дар давраи таҳсили ибтидоӣ дар китоб нависӣ, ба фикрам, достонҳои ту поён нахоҳад ёфт...

ЁДЕ АЗ ЛАТИФӢ

ПАРТОБҲОИ АТОМӢ БА ФОЗИЛОБ!

Дар як чаласаи муштараки нерӯҳои мардумӣ (соли 1989) дар мавриди партобҳои атомӣ, ки сарзаминҳои тоҷиконро ба ғӯристонӣ хеш табдил додааст ва пешгири аз ин амали нобарҷои созмонҳои махуфи иттиҳод сухан мерафт. Қадом як ақлаке садо баланд кард ва чунин пешниҳод дод:

-Ман пешниҳод дорам, ки партобҳои атомиро бо об омехта карда, баъд ба маҷрои фозилоби (обпарто, ахлотпартоб, яъне “канализатсия”) Душанбе бирезем (ҳамроҳ кунем), ба ҳеч кас зарар намерасад!

Ин ҷо буд, ки устод Латифӣ айнакро бо ачала аз чашмашон бардошта, ба тарафи он шахс нигаристанд ва дар ҳоле ки аз шиддати ҳаяҷон нафрати худро нисбат ба ин «пешниҳод» базӯр ниғаҳ медоштанд, чунин гуфтанд:

-Чӣ?! Шумо мехоҳед мардуми Душанбе бе к..ру бе к..монанд?! Ҳамаро мехоҳед ахта кунед?!

ШАХСИ СЕВВУМ-ЗИЁДӢ

Мақолаамро дар мавриди пайвастагии андешаҳо (истимор, тадовум), диншиносӣ ва фарҳанг мустақим ба идораи рӯзномаи «Правда» бурдам. Онро бе ҳеч қилу қол барои чоп пазируфтанд. Танҳо як риволи идорӣ боқӣ монд: бояд хабарнигори рӯзнома дар Тоҷикистон-устод Латифӣ таъйид мекарданд, ки мақола ба сиёсати Ҳизби коммунист дар ин минтақа муҳолиф нест. Аммо устод Латифӣ бо сад баҳона мақоларо аз нашр боздоштанд. Ҳашт сол пас аз гузашти ин воқеа сабаби чунин рафторашонро пурсидам. Хомӯш монданд ва пас аз андешаи тӯлонӣ бо садои маъсумона гуфтанд:

-Мо Д. Х. ва А. Т.-ро пешвои Тоҷикистон кардан мехостем.

Табиист, ки дар чунин шароит, шахси севвум зиёдтист ва ман аз чопи мақолаи шумо дар рӯзнамаи “Правда” пешгирӣ ба амал овардам.

-Ман, ки даъвои пешво шуданро надоштам?

-Дар ҳар сурат номатон ба забон меафтод ва шӯхрат пайдо мекардед ва нақшаи мо ба ҳам меҳурд. Мутаассифам.

ҒАРҚНАШАВАНДА

Х. Б. Ҳ...в дар давраи нави ҳукуматдорӣ боз дар рикоби мансаб монд ва ҳатто узви Комиссиони оштии миллии шуд ва дертар боз ба мақоми сарварии вазорат расид. Устод Латифӣ бо хандаи ба худ хос дар ин маврид гуфтанд:

-Ин бача ғарқнашаванда аст! Дунёро об барад ҳам касе ба вай кордор намешавад, доманаш тар бошад ҳам ҳама мегӯянд: «хушк аст». Дар Растохез ҳам мақом пайдо кард-муовини Тоҳири Абдучаббор шуд ва аз он ҷо париду дар замони Маҳкамов муовини вазир шуд, дар замони Набиев ҳам дар мансабаш боқӣ монд ва ба доди ҳеч бедодӣ нарасид, ҳол ҳамчун ... боз дар сари вазифа аст. Ё тавба! «Ин мазори бешафоат» ҳамаро ба гӯр мефиристаду худаш зинда мемонад! Пушташ (яъне пуштибонӣ) дар ҳақиқат зӯр будааст!

ОН ЗАМОН КӢ ҲАВСАЛА ДОРАД?

Пас аз ба озодӣ баромадан дар шаҳри Ишқобод-пойтахти Туркманистон хангоми музокироти байни мухолифин ва намояндагони давлати Тоҷикистон (моҳи декабри соли 1995) бо устод Отахони Латифӣ дар меҳмонхонаи «Ахал» вохӯрдм. Он рӯзҳо тарҳи пажӯҳиши тозаро дар даст доштам бо номи «Таърихи шифоҳии мардуми тоҷик». Аз устод хостам, ки нахустин гуфтугӯро бо он кас анҷом бидихем. Устод бо каме ноз ба ман гуфтанд:

-Ҳоло вақт нест. Умуман ман ҳавсалаи гуфтугӯро надорам. Ягон замон майли гап задан пайдо шавад, ба шумо хабар медиҳам.

-Вале он замон шояд ман ҳавсалаи гуфтугӯро надошта бошам.

ЧӢ ТАВР БАР САРИ ХРУШЧЕВ КУЛОҲ ГУЗОШТАНД?

Устод Латифӣ аз рухдод(воқеа)ҳои нодир ва ачибуғариби олами рӯзноманигорӣ, ки иттифоқ афтода, хотироти зиёде доштанд, вале ин якero хеле бо намак медонистанд ва нақл мекарданд:

Ҳайати ҳизбӣ ва Ҳукумати шӯравӣ бо сарвари Н.С.Хрушчев аз сафари кадом як кишвари хориҷӣ ба Маскав баргашт. Дар фурудгоҳ пас аз пешвозгирӣ (истикбол) аз онҳо акси хотиравӣ гирифта шуд ва он дар рӯйи мизи сардабири рӯзномаи «Правда» қарор гирифт, то дар шумораи оянда чоп шавад. Чун акс бояд дар саҳифаи аввали рӯзнома чоп мешуд, яке аз аъзои ҳайати таҳририя ба он чунин эрод гирифт:

-Чаро дар акс ҳама аъзои ҳайати ҳизбӣ ва ҳукумати дар саркулоҳдоранд, вале Никита Сергеевич Хрушчев сарлуч (сарлукх, бекулоҳ) аст?

Дигарон низ ин эродро ба акс ворид донистанд ва расоми рӯзномаро даъват карданд, то ӯ ба онҳо дар рафъи ин мушкил кӯмак наояд. Рассом низ бедаранг гуфт::

-Мушкиле нест, ман дар як они воҳид як кулоҳ барои сари Никита Сергеевич дуруст хоҳам кард.

Рассоми чирадасти рӯзнома даст ба қор шуд ва ба акс тағйироти лозимро ворид сохт. Фардо акси дастқоришуда дар рӯзнома чоп шуд, ки рассом бар сари тоси (қачал) Н. С. Хрушчев кулоҳ дуруст карда буд. Аз Кумитаи марказии Ҳизби коммунисти Иттиҳоди шӯравӣ ба идораи «Правда» занг заданд ва ба чопи акс саҳт эрод гирифтанд ва бо қароҳат чунин гуфтанд:

-Шумо, қаллапӯкҳо, дар идораи рӯзнома ба чӣ қор машғулед? Чаро дигарон дар акс як кулоҳдоранд ва Никита Сергеевич ду кулоҳдоранд: яке дар даст ва дигаре дар сар?

ДАМЕ БО ЛОИҚ

НОЗ ВА СЕХР

Ин рубоии устод Лоиқ:

*То чанд тубо гузаштагон менозӣ,
Бо Рӯдакию ба Ҳофизи Шерозӣ.
Вақт аст сари минбари озоди сухан,
Хайёми дигар Ҳофизи дигар созӣ,*

дар кадом як рӯзнома чоп шуд ва шӯру валвала байни дониш-
чӯён, ба вижа гуруҳи мо, бар пой кард. Ҳама ба қадри дониши худ
ба тафсири он мепардохтанд. Аммо Мирзосалими Амин бетафо-
вут ба ҳамаи баҳси дигарон ин рухдодро накл кард:

- Дирӯз дар боғи фарҳанги шаҳр китобчаи «Илҳом»-и Лоиқ-
ро дар даст доштам ва мехондам ва намедонам чӣ қадар тахти
таъсир қарор гирифтам, ки беихтиёр ҳангоми мутолааи он чанд
бор гиристам. Охир, ин ашъори Лоиқ чӣ сеҳр дорад?! Аз баҳри
худо ба ман бигӯед, рафиқон!

Ҳама баҳсро дар мавриди рубоӣ қанор гузошта, сари ин
муаммо ғарқ дар андеша шуданд.

«ҲАМ ШУМО ВА ҲАМ МАРО ХОҲАНД КУШТ»

Китоби «Падидаҳои худшиносӣ»-ро, ки дар баҳори соли
1989 ба поён расонидам, бо хоҳиши худи устод Лоиқ барои муто-
лаа дар ихтиёрашон қарор додам. Дах рӯз пас занг заданд ва қаро-
ри мулоқот гузоштем. Дастанвиси китобро ба ман бозпас доданд
ва гуфтанд:

- Агар ман китоби «Падидаҳои худшиносӣ»-и шуморо дар
мачаллаи «Садои Шарқ» чоп кунам, «фарзандони фарзонаи ин
миллат» ҳам шуморо хоҳанд кушт ва ҳам маро!

ЧАРО «СОМОН»?

Бунёди забони тоҷикӣ (форсӣ) дар мавриди номи нашрия бо андешамандон ва соҳибназарон машварат орош ва ҳатто ба мардум муроҷиат кард. Дар ниҳоят қарор бар ин шуд, ки номи нашрияро «Сомон» гузорем. Устод Лоиқ бо нигарони аз ин ном гуфтанд:

-Ҳатман нотавонбинҳо хоҳанд гуфт, ки номи писарашро ба нашрияи Бунёди забон гузошт. Охир, номи писари ман «Сомон» аст.

ИМЗО

Раёсати Бунёди забон тасмим гирифт, ки рӯзномаи (ҳафтанома) «Сомон»-ро дар Кумитаи таъъ ва нашр ба сабт бирасонад. Устод Лоиқ касолат доштанд ва мо маҷбур шудем, санадҳои лозимро омода ва танзим (дуруст) карда, ба он Идора бифиришем. Зери ҳамаи ҳуҷҷатҳои имзои ман буд. Рӯзи баррасии салоҳиятҳо ва судури мучаввиз маро ба ҷаласаи Кумита даъват карданд. Яке аз раҳбарони Кумита аз ман пурсид:

-Кӣ сардабири рӯзнома мешавад?

-Ман намедонам. Интиҳоби сардабир дар салоҳияти Раёсати Бунёди забон аст, ҳар касро, ки Раёсат интиҳоб кунад, ӯ сардабир хоҳад шуд.

-Шумо аввал сардабирроо интиҳоб кунед, баъд рӯзномаро ба қайд мегирем.

Бо сари хам ба коргоҳ баргаштам ва хабари нокомиро бо телефон ба устод Лоиқ дар миён гузоштам. Устод аз ин нокомӣ каме нороҳат шуданд ва пас аз сукути тӯлонӣ ба ман гуфтанд:

-Аз Кумитаи таъъ ва нашр ба ман занг заданд ва дар ин маврид хабар доданд...

Пас аз як ҳафта ҳуҷҷатҳои рӯзномаро аз нав бо имзои устод Лоиқ омода кардем ва пешакӣ Дорой Начотро сардабир интиҳоб намуда, боз ба Кумитаи таъъ ва нашр фиристодем.

Моро ба ҷаласаи Кумитаи мазкур даъват карданд. Бо устод Лоиқ ба он ҷой рафтем. Ба интишори рӯзномаи (ҳафтанома) «Сомон» руҳсат доданд, «лом» он тараф истад, ҳатто «мим» на-

гуфтанд. Хурсандона аз ошёнаи дуввуми бинои Кумитаи таъбу нашр берун омадем. Дар пойин, устод Лоиқ маро аз роҳравӣ ниғаҳ доштанд ва каме бо озурдахотирӣ гуфтанд:

-Имзо! Аз имзои шумо дар пойини хуччатҳои нашрия тарсида, дафъаи нахуст ба мо иҷозати (мучаввиз) нашрро надоданд. Ҳадсашон ин буд, ки шумо сардабирии «Сомон»-ро ба даст мегиред. Худи райисаш ба ман занг зада, ҳамин хел гуфт. Ҳоло бо имзои ман бе ҳеч мушкил ба нашрия иҷозат доданд. Тфу, бар ин чархи нагун!

ҲУНАРИ ИШҚВАРЗӢ

Аз хиёбони марказии шаҳр рад мешудем ва барои сари вақт расидан ба чаласае шитоб доштем. Ногоҳ устод Лоиқ як лаҳза ба тарафи духтари зебӯе майл пайдо намуданд ва чашм аз вай намеканданд. Садояшон кардам:

-Устод! Ба чаласа намерасем, дер мешавад. Нишонӣ ё шумораи телефонро барояш диҳед, ҳатман дунболатон меояд.

-Шумо хунари ишқварзиро намедонед. Аввал бояд як нигоҳ кард, баъд бо чашм бояд эҳсоси худро баён намуд ва, сонӣ, таноби ишқро каме халта ва шояд барои муддате раҳо кард ва он вақт аст, ки духтар дунболи одам меояд. Бо «ҳалво» гуфтан, ки даҳон ширин намешавад, бародарчон!

БО ШУМО ДУ КОРРО НАМЕШАВАД КАРД!

Устод Лоиқ сармоҳӯрдагӣ доштанд ва дар манзил кор мекарданд. Барои чанд хуччат имзои ишон лозим буд. Ночор ба манзилашон занг задам. Гуфтанд, ки хуччатҳоро барои имзо наздашон биёварам. Рафтам. Аз даҳани дар пешвозам гирифтанд ва дар хонаи (утоқ) корӣ бо ҳам хуччатҳоро аз назар гузарондем. Дар хуччатҳо ҳеч камбудие ҷой надошт. Устод бо хушҳолӣ ба хуччатҳо имзо гузоштанд ва гуфтанд:

-Бо шумо ҳама корро мешавад кард, илло ду.

-Кадом ду?!

-Бо шумо ба гулбозӣ (духтарбозӣ) рафтан ва арақ нӯшидан намешавад!

ЯК РУБОЙ=ЯК МАНЗИЛИ НАВ

Дар ҳафтаномаи «Огонёк» (1987, № 14) номи одамоне, ки аз роҳи шиносу ошнобозӣ ва ғайриқонунӣ дар Душанбе соҳиби манзил шудаанд, ба чоп расид ва дар радифи онҳо аз устод Лоик низ сухан мерафт. Боре устод аз он таърих ёд оварданд ва бо захр-ханда гуфтанд:

-Ноҳақ навиштааст. Ман бар ивази як рубоӣ ин манзилро дарёфт кардам. Боре ба кадом сабаб, ба эҳтимоли зиёд баррасии масъалаҳои адабӣ ва маишати адибон буд, моро ба хузури Раҳмон Набиев хонданд. Дар поёни ин дидор Набиев аз ман пурсиданд, ки чӣ хоҳише аз ишон дорам. Ман шарм доштам, ки дар мавриди шароити зиндагӣ бо он кас ҳарф бигӯям. Бадохатан як рубоӣ навиштам ва рӯйи мизи он кас гузоштам ва берун шудам. Муддате аз ин рухдод сипарӣ шуд, маро даъват карданд ва санади хона (ордер)-ро бароям доданд. Посухи он нотавонбинҳоро дар мавриди хона гирифтнам бо ин сатрҳо дар шеъри «Хонаи шоир» баён намудаам:

*Хонаи қонунӣ надорам ман,
Чунки ман берунам зи қонунҳо.
Хонаи қонуним будӣ, агар
Будаме омада зи берунҳо...*

*Шоире қонуне намешиносад,
Гарчи бошад ҳамеша дар қайде.
Аҳли байташ гурусна ҳам мирад,
Мехӯрад боз ҳам гами байте.*

*Шоироне гарибу бехона
Дар гузашта чӣ бас фузун буданд.
Баски буданд дар гами мардум,
Баски мавлою зӯфунун буданд.*

*Шоирон бас фақирӯ бекасукӯй,
Балки бе гӯру кафан мурданд,
Лек дар хидмати замон буданд,
Лек дар ҳасрати Ватан мурданд.*

*Шоире, ки гами чаҳон дорад,
Хонааш ошёнаи дилҳост.
Ғами шоир чӣ мехӯрӣ, эй дун,
Хонаи шоирон ҳама дунёст!*

*Ханда мегирадам, ки мепурсанд
Одамон вазъи хонаи шоир-
Пеши рӯшон китоби тозаӣ ӯ,
Дар забонашон таронаи шоир.*

*Ханда мегирадам, ки механданд
Одамон хонда шеъри варо,
Лек аз чист, ки намегирианд
Дида сад дарди бедавои варо?...*

*Хайр бошад, чӣ ҳам тавонӣ кард?
Ин мабодо зи бад батар гардад.
Ин мабодо барои вусъати шеър
Хонаи танг тангтар гардад.*

*Сабзбахтам, ки зистам ошиқ
Берун аз фиребу зи ҳар шайде.
Ҳайф, сад ҳайф, ки наарзидаанд
Байтҳоям ба ҳимати байте.*

*Лек шодам, ки байтҳо дорам.
Аз ду-се обкӯр боке нест.
Лоиқ ар нестам ба байти шумо.
Дар ягон байти хеш хоҳам зист!*

*Худ надонам зи кӣ суол кунам,
(Гарчи фарҷоми умри ман дур аст)
Хонаи қонуни агар ин нест,
Хонаи қонуни пас гӯр аст?*

(Садои Шарқ, 1990, № 9)

Лоиқ бо дили бузург ва эҳсоси шоирона дарк карда буд, ки нотавонбинон дар ин дунё ва ҳатто пас аз маргаш ҳам ором намегузоранд ва ба сурурдани симфонии марг аз он солҳо сар

кард ва бо суоли «Хонаи қонуним пас гӯр аст?» меҳост аз он ҳама баҳсҳои бемаънӣ ва бепоён дури бигирад. Бисту се сол пеш аз фаро расидани марг дар қитъае бахшида ба сӯғи равоншод Маҳмудҷони Воҳид (вақте ки ўро дар Бағлод куштанд - 7.11.1977) навишта буд:

*Як ту танҳо намурдӣ дар Бағдод,
Бо ту ман низ зӯиё мурдам.*

Охирин ашъораш, ки дар онҳо ба такрор аз марг сухан меравад, шояд аз он даврон сарчашма гирифта бошад. Зиндагии ӯ байни фарҷоми ҷанг ва интизории марг рӯ ба ғуруб ниҳод ва шояд ин байт нуқтаи таммати он аст, ки ҳудаш фармуд (ва як ҳафта пеш аз марг хонд):

Ҷангро нозам.

.....¹

¹Марсияи Хуршед. Маскав, 2001, с. 337.

ИФТИХОРИ НАБИЕВ

Дар ҷашни панҷоҳсолагии устод Лоиқ маъракаи оростанд, ки ба он Раҳмон Набиев низ ташриф овард. Рӯзе чанд пас аз маъракаи, сари забони устод ин ҳарф рафт:

-Раҳмон Набиев ба маъракаи панҷоҳсолагиам омад ва пиёлаи пур-пури арақро ба даст гирифт ва гуфт:

-Агар барои ба Лоиқ манзил тӯхфа карданам, ба ман ҷазои хизбӣ дода бошанд, ин як ифтихор аст.

НАҲС

Интиҳоботи Раёсати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар моҳи ноябри соли 1991 ба суди Раҳмон Набиев ба поён расид. Устод Лоиқ аз ин натиҷа бисёр дилхунук шуда, бо асабоният гуфтанд:

-Ин ... дар ҳақиқат наҳс аст. Ба Мӯмини Қаноат наздик шуд, вайро аз райисии Иттиҳодияи адибон дур андохтанд. Бозорро таърифу тавсифи беандоза кард, ин бечора ҳам аз шоирӣ ба пиллаи сиёсат париду ҳамаро бо ҳам омехта, охиру охирон назму

сиёсатро баҳам зад. Ба Акбари Турсон ҳамнишину қарин шуд, ҳамагон ба он файласуф ба душманӣ бархостанд ва аз курсии сарвари Пажӯҳишгоҳи ховаршиносии Фарҳангистони улум қанор заданд. Ёвари ман шуд (устод намояндаи мардумӣ дар парлумони Иттиҳоди шӯравӣ буданд) Иттиҳоди шӯравӣ барҳам хӯрд. Ба Д. Х. «одами боваринок» шуд, ин бахтбаргашта ҳам раӣ наёвард. Наҳс, сад дар сад наҳс.

«АБДУЛЛОЧОНОВ ОДАМИ НАҒЗ»

Номи вазири маҳсулоти ғалла Абдумалик Абдуллоҷонов дар рӯзномаҳои «Сухан» ва «Чароғи рӯз» ва ҳатто дигар нашрияҳо ба тасвири манфӣ мубаддал шуд. Боре устод Лоиқ дар ин мавзӯё суҳан оғоз карданд:

-Абдуллоҷонов одами нағз, бархе аз қаламбадастҳо беҳуда ҳар хел ҳарфҳои дуруғро дар борааш менависанд. Ба наздикӣ Абдуллоҷонов ба ман гуфт, ки «агар Мирбобо аз Бунёди забон берун равад, ман ба суратҳисоби созмони шумо дусад ҳазор сӯм пул мерезам (мегузаронам)». Агар Шумо аз ин чой аз қор равед, мо соҳиби дусад ҳазор сӯм пул мешавем!

АЛО, ШЕЪРИ АҶАМ!

Аз кишвари сардсер ва ба тамоми барои ховариҳо номуносиб-Шветсия (Суед) меҳмонони гарме доштем, ки ҳамаи онҳо дар дори ғурбат ба сар мебуданд, яъне эронӣҳое, ки бо амри сарнавишт ҳоло дар он сарзамин зиндагиро ихтиёр карданд. Аксар донишҷӯӣ буданд ва сарвари онҳо донишманди бисёр хушсухан киёи Хусравӣ. Қарор бар ин шуд, ки дар тарабхонаи «Душанбе» барои хӯроқи пешин (наҳор) аз онҳо пазироӣ шавад. Дастурхони хубе омода шуд ва меҳмонон ҳам сари вақт ташриф оварданд. Устод Лоиқ низ сари суфра ҳозир шуданд. Пас аз «хайрамақдам», сарфи наҳор ва сӯҳбати мухтасар, навбат ба шеърҳои расид. Ҳамагон аз устод Лоиқ хостанд, то ашъори худро бихонанд. Устод аз сари миз бархостанд ва хини баланд шудан аз ман, ки дар қанорашон нишаста будам, оҳиста пурсиданд:

-Кадом шеърро барояшон бихонам хуб аст?

-Ҳамон шеъреро, ки бо мисраи «Ало, шеъри Ачам фардо маро ту зинда хоҳӣ дошт», оғоз мешавад, хонед беҳтар аст.

Садои ширадор ва хоси устод Лоиқ, ба дару девори тарабхона бархӯрда, акси он дар дилу гӯшҳо танини ғаму андӯх ва ҳасратҳои шоирро бозгӯӣ мекарданд ва сомеъон ба пайкар (ҳайкал)и лоғар ва дар ин лаҳзаҳо ба сони кӯҳи Албурз побарҷой, устувор ва сар ба боло кашидаи ӯ менигаристанд ва ашкҳо аз нахустин ҳарфҳо дар чашмҳо ба чӯш омада, омодаи фуру рехтан шуд:

Ало, шеъри Ачам, фардо маро ту зинда хоҳӣ дошт,

Ало, шӯри дили дунё, маро ту зинда хоҳӣ дошт.

Ба зери санҳои собиту сайёри гардунҳо

Ало, Албурзи побарҷо, маро ту зинда хоҳӣ дошт.

Басо шеъри тари дунё, бувад андар лаби дарё,

Ало, шеъри тари дарё маро ту зинда хоҳӣ дошт.

Ҳанӯз байти севвуми шеър ба поён нарасида, садои гирия ва охи сӯзони дили бародарони ғарибу дилозурда аз Ватан баланд шуд ва устод як лаҳза бо таачҷуб ба аҳли меҳмонӣ ва баъд ба тарафи ман нигаристанд. Зери савти шеъри устод ва бо дидан ва дарки ашкҳои ба рухсораҳои гули бародарони эронӣ сарозер шуда ва эҳсоси рақиқи онҳо ашкҳои худро низ ниғаҳ дошта натавонистам ва омодаи зор-зор гиристан будам. Устод Лоиқ пас аз дидани ин манзараи хузнбарангез дар чехраи ман ибтидо каме даступо хӯрданд ва бо пок кардани обу арақ ва поре аз ашк бо даструймол аз сурати хеш ба хондани шеър идома доданд:

Агар лак-лак дили покем, як-як дар дили хокем,

Ало, фарши зи ари авло, маро ту зинда хоҳӣ дошт.

Дилам рӯзе агар аз дарди шеъру ишқ мемирад,

Ало, ишқи ҷаҳоноро, маро ту зинда хоҳӣ дошт.

Сухан пайдову нопайдои ҳар халқи сухансоз аст,

Ало, пайдову нопайдо, маро ту зинда хоҳӣ дошт.

Ало, Девони Ҳофиз, ҳофизам бошӣ зи ҳар марге,

Ало, Девони Мавлоно, маро ту зинда хоҳӣ дошт.

Сукути комил ва чавви (яъне “атмосфера”) тамоман хайратоваре дар фазои толори кӯчаки тарабхонаи «Душанбе» хукмфармо буд. Ашқҳои меҳмонон рӯи дастурхон ва табақчаҳои хӯрок мечакид...

Чанд рӯз пас аз ин меҳмонӣ устод Лоиқ аз ман пурсиданд:

-Чаро шумо ҳостед, ки ман маҳз он шеърро дар хузури меҳмонон бихонам?

-Ин эҳсос ба ман даст дод, ки худро як лаҳза дар ҷойи он бародарони ғариб тасаввур намоям ва иштибоҳ накардам.

-Дуруст аст, ки иштибоҳ накардед, вале маро он чӣ ба хайрат овард, ин масъала буд, ки шумо аз кучо дарк кардед, ки ман ҳам мехоҳам ҳамон шеърро барои онҳо бихонам?!

МО БО ШЕЪРИ ЛОИҚ БУЗУРГ ШУДЕМ!

Лозим омад посухи суоли устод Лоиқро бигӯям:

-Дақиқ ёдам нест, кадом сол буд - 1979 ё 1980, вале ин нукта дар ёдам ҳаст, ки шумо дар даҳаи адабиёт ва ҳунари тоҷик дар Тошканд ширкат доштед ва навбати шеърхонӣ ба шумо расид. Он сол ман дар кӯчаи ба номи Нахимов (64/8)-хобгоҳи Фарҳангистони улум зиндагонӣ мекардам ва паҳши бозгушони (ифтитоҳия) он даҳаро аз симо(телевизион)ҳои Тошканд ва Душанбе ба тури зинда (мустақим) дастачамъӣ тамошо мекардем. Вақте номи шуморо эълон карданд ва омодаи ба рӯи сахна рафтанд шудед, мо бо бачаҳо шарт бастем, ки ҳоло Лоиқ кадом шеърро хоҳад хонд. Ман бо боварии сад дар сад гуфтам:

-Лоиқ шеърро хоҳад хонд, ки бо мисраъи «Дар миёни кӯхсорон саҳтҷонам зодаанд», сар мешавад.

Шумо дар рӯи сахна ҳозир шудед ва ба баландӣ ва дуриҳо назар дӯхтед ва бисёр озод ва зебо ва дақиқан ҳамин тур шурӯъ кардед:

«Дар миёни кӯхсорон саҳтҷонам зодаанд...»

Устод Лоиқ чанд сония хомӯш монданд ва пасон бо оҳанги хеле ором ва самимӣ гуфтанд:

-Дигар ин эҳсосро ба ман мунтақил насозед.

-Охир, мо бо шеъри Лоиқ бузург шудем ва ин Лоиқ буд, ки дар рӯҳи миллии тоҷикон ва рӯшанфикронаш нафаси тоза дамид!

РОНАНДА

Бунёди забон саворӣ надошт ва фурсати хариди он низ фаро нарасида буд. Зарурат пеш омад ва ночор устод Лоиқ пушти фармони «Волга»-и шахсии худ нишастанд ва ба сафари якрӯзаи Қўрғонтеппа рафтанд. Ҳангоми ронандагӣ гоҳо ба хилоф роҳ меоданд. Чанд бор хушдор додам, ки шояд дар ин масир на ҳамаи нозирони роҳ ишонро мешиносанд ва барои суръати баланд чарима мешавем. Устод бепарво гуфтанд:

-Калони (райиси) Идораи полиси рохро мешиносам. Парво накунад.

Баногоҳ дар даромадгоҳи шахри Қўрғонтеппа нозирони чавоне савориро нигоҳ дошт. Устод аз саворӣ пиёда шуда, ба назди нозирони роҳ рафтанд. Дидам, ки таъхир карданд, калидро аз қуфли саворӣ бардошта, ба дунболи устод шитофта. Нозирони чавон бо чиддият ба устод қоидаҳои роҳ ва ронадагиро шарҳ меоданд ва ба ҳеч шарт розӣ набуд, гувоҳиномаи ронадагиро пас диҳад. Ноилоҷ ворида баҳс шудам ва бо чиддият гуфтам:

-Иштибоҳ аз банди сар зад. Ман ба ин кас гуфтам, ки бо суръати бештар ҳаракат кунанд, то ба маҷлис дер намонем. Мо хеле ачала дорем.

-Охир, ронанда ин кас, на шумо?

-Медонед?! Мо барои ширкат ба маҷлиси кумитаи вилоятии ҳизб (обком) даъват шудаем ва ин ҳам шумораи телефони муншии кумитаи вилоятии ҳизб, метавонед занг зада, аз худашон пурсед. Ман муовини райиси Бунёди забони тоҷикӣ-Мирбобои Миррахим ҳастам ва бо шоири фарзона ва ягонаи миллати тоҷик-Лоиқ Шералӣ, ки райиси ин Бунёд мебошанд, як ҷо кор мекунам. Агар ба маҷлис дер монем, масъала душвор мешавад. Масъулият бар дӯши шумост.

-Хайр, ҳамин масъаларо барвақттар намегӯед, муаллим. Бехуда шуморо овора кардам. Мебахшед, роҳи сафед (сафар ба хайр)!

Устод гувоҳиномаи ронандагиро аз дасти нозирони роҳ пас гирифта, ба чайбашон гузоштанд ва сари роҳ ба ман гуфтанд:

-Ҳамин фикри хуб дар саратон будааст, чаро зудтар амал накардед?

-Ман тарсидам, ки Шумо «магар ман ронандаи ту» гуфта
нороҳат мешавед ва шояд чанчол ҳам барпо кунед. Охир, дили
шоир мардум бисёр нозук ва зудранҷ аст!

Устод хеле хандиданд ва гуфтанд:

-Ҳоло хоҳ нохоҳ ман ронандаи Мирбобо шудам...

«ИН ЗАНГ ВА ИН ЗАН БАРОИ ШУМО»

Ҳар гоҳ дар ҳучраи корӣ, садои занги телефон баланд ме-
шуд, ман гӯширо бардошта, пас аз саломуалейк аз корафтодаҳо
(мурочёбин) суол мекардам, ки ба кӣ кор доранд. Хонумҳо аксар
вақт устод Лоикро мепурсиданд. Ногоҳ як бор дар тамоми ин
муддат хонуме маро пурсид ва, мутаассифона, гӯширо устод
бардошта буданд. Он кас пас аз пурсупоси аҳли хонавода ва бача-
ҳо ва каме ист ба тарафи ман нигаристанд ва маънидор чашмак
зада, чунин фармуданд:

-Ба фикрам, ин занг ва ин зан барои шумо!

Баъд каме микрофони гӯширо бо даст пӯшонида, бо табас-
сум илова карданд:

-Муборак бошад!

Гӯширо ба даст гирифтаам ва аз он сӯйи хат садои ҳамсарам
баланд шуд, ки хабар аз ташрифи ногаҳонии меҳмонон дод. Би-
лофосила ба устод гуфтам:

-Ин зан-хонумам, ба хона меҳмон омадааст. Бояд баъди кор
ба бозор рафта харид кунам, на ягон гулбозӣ!

-Хайр як бор шӯхӣ кардем, осмон ба замин наафтад...

КЕНЧАЕВ-ХУБ. КЕНЧАЕВ...

Дар гирдиҳамойиҳои моҳҳои сентябр ва октябри соли 1991
ман ба иштибоҳ пас аз дигарон як хатчаеро дар бораи Кенчаев
кироат кардам, ки ба сарам хеле балоҳо овард. Бо шикоятӣ Кенчаев
додситони кулл-Ҳувайдуллоев аз рӯйи он хатча нисбат ба ман
парвандаи ҷиноӣ боз кард ва як бозраси бисёр зубда ва нисбат ба
банда бисёр бадбин бо номи хонаводагии як хӯроки суннатии
русӣ масъули ин кор шуд ва ҳар рӯз маро барои бозпурсӣ ба идо-

раи додситонии шахрӣ фаро мехонд.

Устод Лоиқ нахустин рӯзе, ки ин кор рух дод, дар бинои Шӯрои Олӣ хузур доштаанд ва садои қироати хатчаро шунидаанд. Он замон устод Лоиқ ба Кенчаев саҳт алоқаманд буданд ва ўро яке аз пешвоёни бузурги миллат мепиндоштан. Маро тавасути як одами шинос (ошно) дар Майдони Озодӣ чустучӯй, пайдо ва ба ошёнаи якуми бинои Шӯрои Олӣ даъват карданд. Ба шиддат аз ман нороҳат буданд ва ғзабашонро ниғаҳ дошта натавониста, канда-канда сухан гуфтанд:

-Кӣ ба шумо иҷозат дод, ки ин хатчаро хонед?! Дигарон хонданд, ҳеҷ кас эътино накард, шумо хондед, ҳама фаҳмид. Кенчаев одами хуб, ҳаққи пешво шудан ба ин миллатро дорад. Шумо вайро хароб кардед. Додамро ба кӣ гӯям?! Ман барои эътибор пайдо кардани вай чӣ қадар заҳмат кашидам ва шумо ба як бор ҳамаро барҳам задед!

Хомӯш мондам, чизе намешуд гуфт. Ҷанҷол бармехест ва шояд устод аз ман боз саҳттар меранҷид. Панҷ моҳ кашмакаши додгоҳӣ идома дошт ва ман бо хоҳиши устод Лоиқ ва маҳз ба хотири он кас омода будам, то аз Кенчаев расман узрхоҳӣ намоям (ҳарчанд дар кирдори банда ягон заррае нишонаи хусумат вучуд надошт ва ман дар Пленуми Кумитаи Марказии Ҳизби коммунисти Тоҷикистон-17 феввали соли 1990 бо илтимоси шахсии Кенчаев номзадиашро ба Комиссияи баррасии руҳдодҳои 11-14 феввали соли 1990 дар шаҳри Душанбе пешниҳод карда будам) ва озурдахотирии ишон аз байн биравад. Ниҳоят ин парвандаи даъво ва муурофия панҷуми моҳи майи соли 1992 дар Додгоҳи Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди баррасӣ қарор гирифт ва ман бегуноҳ баромадам.

24-уми октябри соли 1992 Кенчаев бо кӯмаки нерӯҳои бегона-душманони ашаддӣ тоҷикон ва Тоҷикистон ба пойтахти мамлакатамон-шаҳри Душанбе юриши турктозӣ кард ва харобкорӣ ба роҳ андохт ва сари сабзи садҳо танро барбод дод ва шармандавор шикаст хӯрда, ба кишвари ҳамсоя (яъне аз ҳамон ҷойе, ки ба хоки кишвар ҳучум карда буд) фирор (дингӯз) намуд. Ду рӯз пас аз он таърих, ки каме оромиш ба Душанбе баргашт, барои фаҳмидани саломатии устод Лоиқ аз тариқи дӯстон паёме фирис-

тодам. Ногоҳ занги телефони ҷойи кор ба садо даромад:

-Салом. Ман Лоиқ. Зиндаам. Кенчаев-хойин ва пасттарин фарди ин сарзамин аст... Ҳокими нимрӯза ва нафрати якумра бар сараш бор шуд...

ВАЛИИ САМАД ЗИНДА!

Тобистони соли 1992 аз барномаи «Ахбор»-и симои Тоҷикистон хабари марги нобахангоми марди бисёр фарзона ва озодманиш-Валии Самад пахш шуд. Ҷойи марги он касро ҳам гуфтанд: наздикии афдақ (кома, канал)-и Ҳисор. Бо шунидани ин хабар дилам бисёр озурда ва таҳ кашид. Худро сарзаниш кардам, ки чунин хабари хушку ҳолӣ аз «Ахбор» паҳн шавад ва ҳеҷ гузориши комиле дар мавриди заҳамоти ин абармард дар раванди худшиносии миллат ҷой надорад. Шумораи телефони Идораи «Ахбор»-и симоро гирифтаам ва аз сихҳати хабар пурсон шудам. Гуфтанд:

-Дар рӯйхати фавтшудагон ва куштшудагон, ки Вазорати кишвар (корҳои дохилӣ) ҳар рӯз барои садо ва симо мефиристад, номи Валии Самад дар охири он ба шакли дастнавишта омадааст.

Аз шиддати андӯх ҳоло ба худ наёмада будам ва меандешидам, ки сазовор аст, барномаи муфассале дар сӯғи Валии Самад таҳия шавад. Садои занги телефон риштаи хаёлотӣ маро буррид. Аз он сӯйи хат садои устод Лоиқ баланд шуд, ки бо каме асабоният ва норухатӣ суҳан мегуфтанд:

-...Ман Лоиқ. Шумо чӣ кор кардед?! Охир, Валии Самад зинда аст! Худи ҳозир ман бо вай сӯхбат кардам ва қарор гузоштем, ки ҷойи мурдаашро «зиёрат» кунем. Чаро одами зиндаро мурда эълон кардед?

-Устод, асабонӣ нашавед! Ин тақсир(айб)и ман нест. Садо ва симо рӯзона чандсад соат барнома дорад ва ман ҳамчун райиси ин Ширкат тамомии онҳоро назорат карда наметавонам. Аз Идораи «Ахбор»-и симо ба ман гуфтанд, ки хабари марги Валии Самадро Вазорати кишвар (корҳои дохилӣ) таъйид карда фиристодааст. Кори чаноби ... ё ягон аҳмақ аст, ки бо чунин шӯҳии нораво номи Валии Самадро дар рӯйхати фавтидагон ҳамроҳ кардааст. Ёд доред, як бор тирамоҳи (пойиз) соли 1991 аз номи Валии Самад дар номаи ба Шӯрои Олии Тоҷикистон (райис Қ.

Аслонов) расида (3.09.1991), гирдиҳамомадагони Майдони Озодӣ ба марг маҳкум шуда буданд. Ба дунболи он нома ҷавобии Қ. Аслонов дар «Садои мардум» 4.09.1991 (№174, с. 3) чоп шуд ва танҳо навиштаҳои намояндаи мардумӣ Атои Ҳамдам «Эй дил сабур бош!» («Садои мардум», 6.09.1991, №176, с. 3) ҳамаро ором кард. Дертар маълум шуд, ки муаллифи он «шӯхӣ»-и ночавонмардона ҷаноби ... будааст. Ман ҳозир ин хабарро ислоҳ мекунам ва худӣ домулло Валии Самадро ба симо даъват менамоем, то дурӯғ будани хабари мазкур фош шавад...

ДУ ФОЛ БАРОИ НАБИЕВ

Баъзан таърих ба одамон тамасхур мезанад ва агар онҳо ин нуктаро дарк накарданд, зиндагӣ барояшон сангин тамом мешавад. Ба фикрам, ҳамин иттифоқ ду бор ба Раҳмон Набиев рух дод ва ҳар дуи он ба фоли Ҳофиз гирех хӯрд. Байни солҳои 1975 ё 1977 буд (дақиқ дар ёдам нест), ки дар Тоҷикистон 650 солагии Шамсиддин Ҳофизӣ Шерозиро ҷашн гирифтанд ва маросими поёнии он дар театри опера ва балети ба номи Садриддини Айни баргузор шуд. Меҳмонони зиёде аз кишварҳои дунё дар он маросим ҳузур доштанд. Дар паси мизи бузурги рӯи сахнаи театр Раҳмон Набиев-Нахуствазирӣ Чумхӯрӣ нишаста буд. Раҳбари ҳайати эронӣ, райиси Китобхонаи салтанатӣ бонуи бисёр зебо ва донишманд Бадрии Отобой (ё Атобой) аз минбар суханронӣ карда, ноҳост ба Р. Набиев ҳамчун мизбон ва садри ин ҷашнвора рӯй овард ва хоҳиш кард, ки ҳамчун суннати дерин фоли ўро аз «Девони Ҳофиз» бигирад. Вақте хонум Бадрии Отобой китоби «Девони Ҳофиз»-ро ба Раҳмон Набиев пешниҳод кард, то вай саҳифаи дилхоҳашро боз кунад, нахуствазирӣ Тоҷикистон китобро аз дасти ў гирифт ва барои «чунин тӯҳфа» ташаққур карда, ба гӯшае аз мизи ҳайатрайисаи ҷашн гузошт. Он хонуми ширинадо аз чунин ранг гирифтани қор дар ҳайрат монда, ҷӣ қор карданаширо намедонист. Мардуми рамузфаҳми толор нафасгир шуда, садое аз худ дарнаёварданд ва аксар аз шармандагӣ сари худро пойин андохтанд. Ин лаҳза яке аз муовинони Р. Набиев ба кӯмаки вай расид ва «Девони Ҳофиз»-ро аз рӯи миз бардошта, аз

нав ба дасти Набиев дод, то вай саҳифаеро аз он боз намояд...

Бадрии Отобой бо саҳифаи бозгушодаи «Девони Ҳофиз» дар паси минбар қарор гирифт ва бо «бах-бах»-у «вах-вах», ки ҳоло маънии дигар ҳам ба худ гирифта буд, ба қироати фоли Набиев пардохт...

Рухдоди дуввум аз ҳамин чинс, вале тобистони соли 1992 рух дод ва дар болои сари мазори Ҳофизи «лисонулғайб» иттифоқ афтод. Наворбардор Коваи Баҳор (равонаш шод бод) онро барои таърих сабт карда, дар ихтиёри инчониб қарор дод, то он тасовирро аз симо пахш намоем. Ман танҳо суханони охири ин саҳнаро, ки аз забони Раҳмон Набиев садо дод («зӯр бу-аас», яъне «зӯр будааст», «мо ҳам шоирони зӯр дорем») ва нигоҳи тамоман хузномези устод Лоикро «қайчӣ» задам ва ба дасти нашр супурдам...

Ҳайати Ҳукумати Чумхурии Тоҷикистон бо сарвари Раҳмон Набиев ба шаҳри Шероз омад ва барои зиёрат ба сари гӯри Ҳоҷа Ҳофиз ташриф бурд. Сари турбати Ҳофиз «лисонулғайб» китоби «Девон»-и шоирро барои Райиси Чумхурии Тоҷикистон Раҳмон Набиев оварданд, то чун суннати аҷдодӣ фоли ўро бигиранд (хайрият, ки ин бор Раҳмон Набиев китобро қабза назад). Набиев саҳифаеро аз «Девони Ҳофиз» боз кард ва ин ғазал фоли холи ў шуд:

Ба даври лола қадаҳ гиру бериё мебош,

Ба бӯи гулнафасе ҳамдами сабо мебош.

Нагӯямат, ки ҳамасола майпарастӣ кун,

Се моҳ май хӯру нӯх моҳ порсо мебош.

Чу пири солики ишқат ба май ҳавола кунад,

Бинӯшу мунтазири раҳмати худо мебош.

Гарат ҳавост, ки чу Чам ба сирри ғайб расӣ,

Биёву ҳамдами Чоми Чаҳоннамо мебош.

Чу гунча гарчи фурубастанист кори чаҳон,

Ту ҳамчу боди сабо гиреҳкушо мебош.

Вафо маҷӯзи кас гар сухан намешунавӣ,

Ба ҳар зарра толиби Симурғу кимё мебош.

Сар бар тоаъти бегонагон машав, Ҳофиз,

Вале муоъсири замони ошно мебош.

Вақте ровии маъруфи гулгашти Мусаллои Ҳофиз ғазали болоро бо садои баланд ва хуши худ кироат кард, Набиев ва дигар аъзои ҳайати Ҳукумати тахти таъсир қарор гирифтанд ва аз чунин рост омадани гуфтаҳои Ҳофиз ва воқеъияти он дар таачҷуб афтоданд. Ногоҳ Раҳмон Набиев пӯкид:

-Чудо ҳам шоири зӯр бу-аас!

Дафъатан ба устод Лоик, ки каме дуртар аз дигарон ғарки андеша ба сар мебурд, рӯй овард ва суоломез гуфт:

-Лоик! Мо ҳам шоиро(н)и зӯр дорем-а?! Ҳамту не-мӣ?!

Устод Лоик бо шунидани ин суханҳо аз таачҷуб ба сӯйи осмон ниғаҳ карда, лаб газид. Ба ин мақом сухан гуфтанҳо аз забони Р. Набиев ва муовинаш Н. Дӯстов кам набуд ва одамон аз онҳо шох мебароваранд

ХАТШИНОСИ ҲИРФАЙ

Зинҳор бадӣ макун, бадӣ мебинӣ,

*Некиву бадӣ ҳеч зи хотир наравад.*¹

¹Туҳафи аҳли Бухоро. Душанбе, 1991, с. 127.

Чопи Эрон, с. 208.

Дар чопи Душанбе мисрбаи дуввум чой надорад.

Бештар аз як сол мешавад, ки дар боздошт, дар зиндон ба сар мебарам, албатта, на бо хохиши ҳеш. Дар ин муддат соатҳо, рӯзҳо, ҳафтаҳо ва ҳатто моҳҳо бозрасҳо маро мепурсанд ва парвандаи хеле калону беохиреро дар дахҳо ҷилд омода кардаанд. Аммо ин чанд рӯз аст, ки аз субҳ то шом бозрас Зоҳидҷони Пайғамбарзода (ин ҷавони бисёр дӯстдоштанӣ ва беозор ва аз нигоҳи кордонӣ низ корманди намуна) маро дар мавриди дар моҳҳои январ ва феввали соли 1992 мелодӣ дар кучо ва ба ҷӣ кор машғул буданам, истинтоқ мекунад. Посух гуфтан дар ин мавзӯ ва он ҳам дар ду моҳ ба ҷӣ кор машғул ва дар кучо буданам, он чунон ба дил задааст, ки одам ба мурдан розӣ мешавад, то ба посух гуфтан. Валё чорае нест. Бояд ба суолҳои пай дар пайи бозрас ҷавоб гӯям ва онҳоро хатман рӯйи қоғаз бинависам.

Бозрас гаштаву баргашта рӯйи коғаз суолҳои печ дар печ менависад, ки шояд аз ягон гӯшае сарнахе ба даст оварад, то мушаххас созад, ки дар ду моҳи аввали соли 1992 дар кучо будам ва ба чӣ кор машғул. Ниҳоят, сабри бозрас ба поён мерасад ва бастаи навиштаҳои маро баланд бардошта, ба шиддат ба рӯйи миз мезанад ва меғӯяд:

-Шумо, рафиқ Миррахимов, одами дурӯя хастед. Дар «Дафтарчаи хотирот»-и худ дар моҳи феввали соли 1992 менависед (ва дафтарчаи чайбии ба ман ношиносоро аз байни хуччатҳо берун меорад ва саҳифаи заруриро пайдо карда, ба кироати сатрҳои «фошкунанда» мепардозад): «Ба ҳеч ваҷҳ ба он роҳ додан мумкин нест, ки радио (садо) ва телевизиони (симо) Ҷумҳурии исломии Эрон дар Тоҷикистон фаъолият дошта бошад. Ҳатто барномаҳои оддӣ телевизиони ин кишварро аз телевизиони Тоҷикистон намоиш додан барои мардуми тоҷик зарарнок аст». Ҳоло ба навиштаҳои моҳи июни соли 1992-юми шумо мурочиат мекунам, ки дар «Дафтари хотирот»-атон навиштаед (ин бор дафтари ба ман ошно аз сумка(киф)аш берун меорад ва саҳифасро, ки коғаз гузоштааст, боз менамояд): «Ҳамагӣ дар тӯли бисту панҷ рӯз пахши симои Ҷумҳурии исломии Эронро дар Тоҷикистон ба роҳ андохтам ва аз пахши барномаҳои симои Туркия пешгирӣ кардам». Ҳоло бигӯед, ки ин ду навишта, ки моли шумост, магар дурӯягиатонро нишон намедихад?!

Ман дар посух гуфтан андеша мекунам ва хунсардии худро ниғаҳ дошта, аз бозрас хоҳиш менамоям, то дафтарчаи хотиротро ба дастам диҳад. Дафтарчаро боз мекунам ва аз саҳифаи аввал тааҷҷуб менамоям, ки чаро ин дафтарча, ки моли Атахон Сайфуллоев аст ва аз сафари он зоти шариф ба Эрон дар моҳҳои январ ва феввали соли 1992 ва натиҷаи мулоқоташ бо вазири фарҳанг ва иршоди исломии он кишвар Алии Лоричонӣ ва ақди қарордод бо райиси Созмони садо ва симои Ҷумҳурии исломии Эрон барои пахши барномаҳои садо ва симои он мамлакат дар Тоҷикистон нақл мекунад, ба ман нисбат дода шудааст. Тааҷҷубам бештар аз он аст, ки ҳатто ба одами олус (дубин) ва хирасар ҳам маълум аст, ки ҳусни хати ман бо ҳусни хати ҷаноби Атахон Сайфуллоев ба кулӣ фарқ дорад ва чаро бозрас навиштаҳои дар

воқеъ ... дигар касро ба ман нисбат медиҳад ва маро «дурӯя» ме-
номад?! Аз бозрас мепурсам:

-Шумо бовар доред, ки ин дафтарчаи хурдакак моли ман аст?

-Пас, моли кист? Моли падару модари ман, ки нест?! Му-
фаттишҳо онро аз хонаи шумо ба даст овардаанд ва он дар пар-
ванда дӯхта шудааст. Ин далелро намешавад нодида гирифт. Ин
дафтарча ба таври мушаххас нишон медиҳад, ки шумо пинҳонӣ
аз раҳбарони Тоҷикистон ва давлати дунявӣ (яъне «ғайримазха-
бӣ»-М. М.) мо ва ҳатто сардори идораи кориатон, яъне райиси
Бунёди забони тоҷикӣ-Лоик Шералӣ, ба Чумхурии исломии Эрон
сафар карда, бо мақомоти он кишвар мулоқот ва ҳатто дар бораи
пахши барномаҳои садо ва симои Эрон дар мамлакати мо қарор-
дод имзо кардаед. Ин кори шумо худ як чурм аст ва хиёнат ба
Ватани азиз ва табиист, ки чанд моддаи дигар ба парвандаи шумо
афзуда мешавад ва маълум нест, ки сарнавишти шумо дар оянда
бо чӣ меанҷомад...

Ман намунаҳое аз матни дафтарчаро, ки навиштаҳои
берабту низоми Атахон Сайфуллоев мебошад, бо садои баланд ва
хушхолкунанда барои бозрас қироат мекунам ва барои он ки каме
бошад ҳам қусури чанд ҳафта азиятро аз худ берун наомам, аз
бозрас мепурсам:

-Аз кучо метавонед собит намоед, ки ин дафтарча моли ман аст?

-Мо санади коршиносӣ дорем, санади мӯътабари хатшиносӣ,
ки он ба шумо тааллуқ доштани ин дафтарчаро сад дар сад (сад
фоиз) собит менамояд. Дотсент, номзади илми ҳуқуқшиносӣ, рай-
иси (мудир) кафедра(курси)и Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон ба
номи В. И. Ленин «Я...а» дар натиҷаи таҳқиқоти дурударози хат-
шиносӣ ба шумо тааллуқ доштани ин дафтарчаро ба исбот расо-
нидааст ва ин мадракест, ки барои додгоҳ мӯътабар мебошад ва
хангоми муҳофизат бар сари шумо бор мешавад. Ин ҳама хуччат...

Бозрас як даста қоғазҳои мӯҳру имзодорро аз сумкааш бе-
рун оварда, рӯи миз паҳн мекунад, то онҳоро бубинам ва шуб-
ҳаам аз байн биравад. Кунҷковиам боло мегирад ва бо шавқ аз
нахустин саҳифа ба мутолааи онҳо мепардозам. Маълум меша-
вад, ки бозрасҳои мӯҳтарам ва бисёр донишманди дастгоҳи ...
кишвар барои собит кардани он нукта, ки «ин дафтарча моли

Мирбобо Миррахимов мебошад» ба хатшиноси хирфаии (яъне “профессиональный”) бузурги давру замон «Я..а» ном зоти шариф, ки устои Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон ҳам будааст, мурочиат карда, барои хидматаш ҳатто чандин ҳазор рубл ба он хонум пардохтаанд. Нусхаҳои қарордоди тарафайнро дар мавриди хатшиносии «дафтарчаи хотироти Миррахимов» мехонам ва хандаи худро базӯр ниғаҳ медорам ва лабамро саҳт мегазам, то садое аз даҳонам берун наояд. Ниҳоят сабрам ба поён мерасад ва ба ҳамон минволе, ки бозрас коғазҳоро ба рӯи миз зада буд, навиштаҳои муборак ва тамоман бемаънӣ ва фокиди салоҳият ва санадиёти зоти шариф “Я...а” дар мавриди хатшиносии хирфаии дафтарчаи «ба Миррахимов тааллуқдошта»-ро ба рӯи миз ҳавола карда, бо хандаи осмонкаф ба Пайғамбарзода меғӯям:

Омӯш - Зоҳидҷон! Хонум «Я...а» дар хатшиносии тамоман бесавод аст ва унвони “номзади илми ҳуқуқшиносӣ” танҳо пардаи латиф барои рӯйпӯш кардани бесаводӣ ва ҳамаи айбҳояш мебошад. Охир, ба одами нимақӯр ҳам маълум аст, ки ҳусни хати ин ду дафтар бо ҳам мувофиқат намекунад. Моли Сайфуллоев тамоман дигар аст ва навиштаҳои ман тамоман дигар. Ин ду хат ва мазмуни навиштаҳо аз ҳамдигар аз замин то осмон фарқ дорад. Чӣ хел хонум «Я...а» тавонистааст, ки онҳоро айният диҳад?! Ин зоти шариф «Я...а» боз устои Донишгоҳ ҳам ҳаст, пас, вой бар ҳоли шогирдоне, ки аз вай «илмии хатшиносӣ» омӯхтаанд! Метавон ба мардуми кишвар аз ин боб таслият арз кард. Воқеан ҳам ин «Я...а» як нобиғаи илми хатшиносӣ аст. Ҳатто додситони қаттолӣ шӯравӣ Вышинский (Додситони кулли Иттиҳоди шӯравӣ, ки дар солҳои сиввум ва чихилуми асри бист бо ифтироъ ва беадолатӣ дар додгоҳҳо шӯхрати хос касб карда буд) ҳам ба ин хатшинос ва сабки кори вай эътимод намекард, шумо чӣ тавр ба ин бовар кардед? Охир, худо ба шумоён чашму ақл додааст, ки аввал бубинед, андеша кунед ва баъд сухан гӯед! Агар ман ин дурӯғро надида будам, пас, он дар додгоҳ ҳатман барои ҳукми тамоман беадолатона асос мешуд ва сари шумоён аз ифтихор ба осмон мерасид, ки «боз як душмани халқро пайдо ва фош» кардед! Сониян, ман гузарнома (яъне «шиносномаи хоричӣ») надоштам, ки ба хорича равам. Барои дарёфти гузарнома бояд аз ғалбери

Кумитаи ... давлатӣ гузашт ва шумо бозрасҳо ба Идораи раво-
диди хоричӣ (ОВИР), ки зери сояи Кумитаи ... давлатист, муро-
ҷиат мекардед, ки оё банда барои касби мӯҳри хурӯҷӣ ба он дар-
гоҳ муроҷиат кардаам ё хайр. Ин роҳи бисёр осони собит кардани
«гуноҳи Мирраҳимов» буд. Дафтарчаи хотироти Атахон
Сайфуллоевро, ки навиштаҳои он кас дар мавриди сафарашон ба
Ҷумҳурии исломии Эрон мебошад, ман хангоми аз кор рафта
(аввалҳои моҳи ноябри соли 1992) иттифоқан аз ғалладони миз
пайдо кардам ва бо худ ба хона бурдам, то ба писари он кас-Фи-
рӯз, ки дар як сохтмон-бино бо мо иқомат дорад, таҳвил бидиҳам,
вале Фирӯз Сайфуллоев он замон дар Душанбе набуд. Шерба-
ҷаҳои шумо ба хонаи банда юриш бурда, хама чизро зеру рӯ кар-
даанд ва ин дафтарчаро ҳамчун мадраки дол ба парванда замима
сохтаанд. Хуб, ҳоло даъвои шумо дар мавриди дуруя будани
Мирраҳимов чӣ шуд?

Бо ин суханҳо бӯғзи дилро кафонда, аз бесаводӣ ва нодониӣ
хатшиноси хирфаии Тоҷикистон ва бозрасҳои тамоман фиреб-
хӯрда ва пули давлатро ба чошу пош сарфкарда, шикамсерӣ
хандидам. Он чунон хандидам, ки дар умри зиндониам ҳеч гоҳ
чунин нахандида будам. Зоҳидчони Пайғамбарзода пиндошт, ки
ман ақлавро аз даст додаам ва бо тарсу ҳарос ба гирду атрофи худ
менигарист, то омодагии фирор аз утоқи бозрасиро дошта бошад.
Вақте аз ханда бозистодам, Зоҳидчон бо шаст (сареъ) ба тарафи
утоқи сардори зиндон Хурсандов давид ва гӯширо бардошта, ба
Идораи кулли бозрасии ... занг зад. Садошро баръало мешуни-
дам, ки ба сардори бозрасҳо бо кароҳат мегуфт:

-Рафиқ ...! Бо ин парванда маро тамоман шарманда кардед.
Ин дафтарча моли Мирраҳимов набудааст ва фарзияи мо дар
мавриди пинҳонӣ ба Ҷумҳурии исломии Эрон сафар кардани ин
кас ва қарордод бастанаш бо Созмони садо ва симои он кишвар ба
як пули пуччак баробар шуд. Бар падари он хатшиноси хирфаи-
тон лаънат, ки бо бесаводиаш моро дар вазъияти тамоман
номуносиб қарор дод. Нишондодҳои Лоик дар ин маврид дигар
ягон аҳамияте надорад. Ҳамаи ин навиштаҳо ва хуччатҳо ба ягон
дард намехӯрад, ҳеч чизро собит намекунад. Ҳоло Мирраҳимов
моро масҳара хоҳад кард...

НОМА БА ҲАЗРАТИ ФИЛ

Оличаноб Ҳазрати Фил! Аз он ки зиндаам ва бароятон нома менависам бисёр хушҳолам ва аз он ки аз занги дил ва ҳасратҳои дигарон мегуям, сарафканда ва шармандаам. Беш аз дувоздаҳ сол мешавад, ки нияти иншои ин номаро дар дил мепарварам, ҳар субҳ ва ҳар шом дар фикри он ҳастам, як лаҳза фориғ аз он нестам, вале аз сабаби гирифториҳои зиёд фурсати муносибе барои ба он пардохтан то ба ҳол ба миён наёмад. Бубахшед, ки бо каме таъхир бароятон ин номаро иншо кардам.

Қиблаи олам! Дар оғоз мехостам, ба як хоҳиши бисёр ночиз ва кӯчаки банда тавачҷӯх дошта бошед: ин номаи камарзиши бандаро баробари ба зери димоғ бурдан пора-пора карда, ба сатли ошғол напартоед (зеро ҳам барои шумо заҳмати беҳуда аст ва ҳам кори хуб нест: хартуми муборакатонро ба сатли ошғол меолонед, ки аз чиҳати беҳдошти ҳам ба ҳуди шумо, Ҳазрати бузургворам ва ҳам ба атрофиёнатон зарар дорад ва шояд ҳамсари шафику ғамхоратон, ки дар мавриди тозағӣ ва озодағӣ ва беҳдошти хонавода васвоси зиёд ба харҷ медиҳанд, аз ин кор нороҳат шаванд), балки то ба охир бо дониши фарогире, ки дар тамоми улум ва фунун, гузашта ва ҳол ва оянданигарии стратегӣ (истротезик) доред, онро мутолаа фармуда, пасон тасмими хирадмандонаи худро иттиҳоз намоед. Иншоаллоҳ, ки ҳамин тур хоҳад шуд ва ҳам шумо ва ҳам дигар махлуқоти рӯи Замину замон, Қайҳону малакут ва ҳатто наслҳои оянда аз ин кори бошарафонаатон сипозгузор хоҳанд буд.

Суҳанро аз он ҷой сар мекунам, ки рӯшанфикрон ва бузургворони ин миллати шариф, бузургвор, нотакрор, беҳабар ва пой дар гил дар поёни соли 1989 мелодӣ устод Лоикро ба унвони райис ва каминаи камтаринро ба ҷойнишинии ишон дар як Бунёди фарҳангии ғайридавлатӣ баргузиданд. Он замон дунёи муосирӣ мо обистани воқеаҳои бузург ва сарнавиштсоз ва тақдирбарангез буд ва дар тӯли солиёни на чандон зиёд нақшаи ҷаҳон ба кулӣ дигаргун шуд, ки мо, бандагони ҳокӣ ва муқтадири бахтбаргаштаи шӯравии собиқ низ аз он бебаҳра ва дар канор намондем. Намедонам аз дӯст шуд ва ё аз душман, ки рӯбаҳаки бузтақлидеро барои дуздинаи мурғе ва савор шудан ба мошине дар

кишвари ҳамсоя гирифтад ва он бечора барои халосии ҷонаш ишорат ба тарафи ин банда карда, ки гӯё ман фармони он ҷиноятро содир намудаам (ҳарчанд ба ҳамагон рӯшан ва комилан дақиқ аст, ки камина аз рӯзҳои аввали моҳи ноябри соли 1992 аз вази-фай райисии Ширкати садо ва симо ба истеъфо рафта будам ва ҳеч ҳаққи ба касе дастур доданро надоштам). Хулоса, устухон-шиканҳои Ҳазрати бузургвор маро низ ба ҷурми сиёсии ин фармон (ки танҳо ҷаноби олий ҳаққи дастур фармудани онро доранд ва дигар бандагони худо танҳо фармонбардору фармоничрои он ҳастанд) гирифтанд ва ба зиндон андохтанд. Албатта, зиндони Ҳазрати олий аз он зиндоне, ки устоди бузургвори сухан-Садриддини Айнӣ дар навиштаҳои хеш қариб ҳафтад-ҳаштод сол пештар тасвир карда буданд, ба кулӣ фарқ дорад: он замон, ки устодро ба зиндон маҳкум карданд ва ҳафтаду панҷ ҷӯби саҳту маҳкам ба тахтапушти муборакашон заданд, замона дигар буду ҳокимон ҳам дигар. Таърихнависон он давраи шум ва наҳсро «султай мангит» номидаанд, ки ҳақ асту рост. Аммо ҳоло дар оғози ҳазораи сеvvм ва асри бистуякум, ки инсоният ба кайҳон барои тамошо меравад (парвоз мекунад) ва дигар кишварҳо барои ба даст овардани бештарин суди иқтисодӣ ба фановариҳои чашмгире нойил шудаанд, дар сарзамини гулгулшукфони шумо, Ҳазратам, воқеаҳои тамоман гӯшношунид ба роҳ афтада, ки ҳатто шаммае нақд аз онҳо барои ҷаноби олий хушоянд нахоҳад буд ва шояд ба пинаки Оличаноб ҳалал ворид созад. Ҳарчанд дар даврони мангит ба шаъни бузургвори шумо чунин тӯхмат задаанд, ки ба назарам хеле иғроқ ба кор рафтааст (албатта «гунаҳкори» ин тавҳин ба шаъни мубораки шумо ҳамон «истиқоматчиён» будаанд, ки ба дунболи мансабаке доиман дар рикоби амир навбатдорӣ мекарданд. Аммо имрӯз бачаҳои ҳамон истиқоматчиён мансабхоро «мардак барин нақд мехаранд»):

Туро чӣ гусса зи гавғои истиқоматчиён,

Ҳучуми паиша чӣ орад ҳалал ба хояи Фил.¹

¹ Айнӣ С. Намунаи адабиёти тоҷик. Маскав, 1926, с.300.

Фикр накунам, ки «киш-киш» гуфта, рондани пашша барои шумо мушқил пеш оварад, вале ба ҳар ҳол маъруф аст, ки мефармоянд: «шеъри хуб он аст, ки дурӯғ бошад».

Саъдии алайхирахма (донишманди бузургвор ва нотакрор) дар “Гулистон”-и ҷовидонааш (боби севвум) матлабро дар мавриди тазодди ҷаҳонсӯзи пашша бо Ҳазрати Фил ин тавр қаламдод карда, ки ҳақ бар ҷониби ӯст:

Пашша чу пур шуд бизанад Пилро,

Бо Ҳама тундиву салобат, ки ӯст.¹

¹ Саъдӣ. Гулистон, Техрон: Интишороти ишроқӣ, 1371, с.115.

Бигузаре аз ин Ҳама ҳарчу марҷо ва ба асли матлаб рӯй оварем. Маро наздик ба ду сол дар зиндон бо ҳазор айбу ибор ба ҳайси гумонбар (мазнун) дар боздошт ниғаҳ доштанд ва ҳар ҷурми хурду бузурги дар сарзамини паҳновари шӯравии собиқ (ҳатто фурӯпошии он) ва кулли дунё иттифок афтодаро мехостанд, бар гардани банда бор кунанд. Шербачаҳои ҷаноби олий шабро шаб ва рӯзро рӯз, мохро мох ва солро сол нагуфта ва ба ҷойи бистуҷаҳор соати кории шабонарӯзӣ бисту шаш ва баъзан бистухашт соат заҳмат кашиданд ва дар ниҳояти саъй ва кӯшиши бевақфа тавонистанд, нисбат ба каминаи камтарин шастухафт чилд парвандаи ҷиноӣ (ҷаҳор соли пеш аз ин рӯзгор бо мурочиат ба як идораи мӯътабар рӯшан шуд, ки аз он шасту ҳафти чилди нестандарҷаҳон ҳоло панҷоҳу се чилдаш барои “ёдгорӣ” боқӣ мондааст) дуруст намоянд, ки дар як кишвари ҷаҳони севвум ҷойи тааҷҷуб ва ҳайратро надорад. Шояд дар маҳзари ҷаноби олий дурӯғ, вале дар пешгоҳи даргоҳи Ҳамабини яздони пок ин ҳарф рост аст, ки ҳарчанд Офтоб аз Шарқ тулӯъ мекунад, аммо мегӯянд дар ин марзу бум одамоне ҳастанд, ки бо даму нафаси хеш онро дар баландии як қадӣ найза ниғаҳ медоранд ва ҳар кореро, ки дилашон мехоҳад, дар рӯзи рӯшан ва малоӣи ҷашми хосу ом анҷом медиҳанд ва баъд ба Хуршеди оламоро руҳсат медиҳанд, то ба роҳи хеш идома диҳад. Бовар намекунед?! Хоҳиш мекунам, ба ин

накли қавл бовар намоед!

Ҳазрато! Олампаноҳо! Қонунхилофо! Ман дар зиндон будам ва аз воқеоти дунёи беруни пур аз ваҳшат ва даҳшат огоҳӣ доштам. Бозрасҳо ҳар бор бо ифтихор мегуфтанд, ки «мо фалони-ро ... дар бораи шумо пурсидем. Дар ҳаққи шумо хеле ҳарфҳои бад гуфт...» Рӯзе хабар оварданд, ки шоири маҳбуб ва нотакрори Вароруд-Лоикро низ барои пурсучӯй дар мавриди банда ба идораи хеш хондаанд ва то дер вақт аз вай бозчӯйӣ кардаанд. Бозрас ифтихор дошт, ки ин корро ба хубӣ анҷом додааст ва матни он истинтокро бароям пешниҳод кард, ки айнан дар парвандаи ҷиноии шумораи 695, ҷилди 8, варақҳои кори (саҳифаҳои) 98-100 мундариҷ аст ва бо камоли эҳтиром ба ҳузури ҷаноби олий пешниҳод мегардад:

«...Барои фаъолияти кори Бунёди забонро бурдан ба мо ду ҳуҷра аз бинои Тоҷиккитоб ҷудо карданд. Ман дар як ҳуҷра бо М. Мирраҳимов менишастам. Ба назди Мирраҳимов М. бисёр вақтҳо Комилов А., Ҳаитов М. ва якчанд одамони дигар меомаданд, ки онҳоро намешиносам. Вақте ин одамон ба назди М. Мирраҳимов меомаданд, онҳо аз назди ман ба берун мебаромаданд ва дар бораи ҷӣ сӯҳбат мекарданд, намедонам. Мирраҳимов М. он қадар кори дуруст барои Бунёди забони тоҷикӣ накардааст. Бисёр вақтҳо ба қор намеомад. Дар ин бора як маротиба бо ӯ ҳамсӯҳбат шудам. Дар назди Бунёди забон рӯзномаи «Сомон» ташкил шуда буд. Бояд ин рӯзномаро дар Вазорати матбуот ба қайд мегузоишем. Ба номи вазир Мирраҳимов М. аз номи ҳудайи нома навиштааст. Кадоме аз коргарони вазорати матбуот, фамилияаш дар хотирам нест, ба ман гуфт, ки ҳамаи мактубҳо ва ҳуҷҷатҳо доир ба қайдгирии рӯзномаи «Сомон» бо имзои шумо мешуд. Баъд ман ҳуҷҷатҳоро аз дигар тартиб дода, имзои худро гузоштам. Дар ин бора ба Мирраҳимов гуфтам. Дар рафти сӯҳбат ба ӯ инчунин гуфтам, ки барои тараққиёти Бунёди забон ҳеҷ коре накардааст ва номи ӯро дигарон шунида, ба мо ёрӣ намедиханд. Дар ҷавоб ӯ гуфт, ки «ман инро дарк карда истодаам ва бинобар ҳамин ҷои кори дигар кофта истодаам». Ба ғайр аз ин моҳи сентябри соли 1991 аз минбари Майдони Озодӣ, ки дар хиёбони В. И. Ленин - ҳозир хиёбони Рӯдакии шаҳри Душанбе ҷойгир

аст, баромад карда гуфта буд, ки С.Кенчаев барои пинҳон наму-
дани воқеаҳои февралӣ соли 1990 як автомашинаи ГАЗ-24 аз
ҳукумат тўҳфа гирифта, онро ба миқдори 200 ҳазор сўм фурўх-
тааст. Ман ҳамон вақт аз дохили бинои Шўрои Олӣ баромада
истода будам, ки Мирраҳимов ҳамин суханонро аз тариқи ба-
ландгўяк гуфта буд. Баъд вақте ки ман Мирраҳимовро дидам, аз
ӯ пурсидам, ки дар кадом асос ин суханонро ӯ гуфт. Мирраҳимов
ба ман як порча когазери нишон дод, ки дар ҳақиқат суханоне, ки
ӯ дар Майдони Озодӣ аз минбар хонда буд, дарч гардидаанд. Ба ӯ
гуфтам, ки ин кори ӯ судӣ аст ва ӯ набояд чунин мактубро хонад.
Чунки дар зерин матн «корманди ГАИ» навишта шуда буд. Фами-
лия ва номи муаллифи матн набуд. Баъд аз ин воқеа чанд вақте
гузашт. Дар яке аз рўзҳои митинги сентябри соли 1991 дар толо-
ри бинои Шўрои Олӣ С. Кенчаев бо М. Мирраҳимов истода бу-
данд. Ман ба назди онҳо омада, ба сўҳбати онҳо ҳамроҳ шудам.
Кенчаев С. ба Мирраҳимов М. муроҷиат намуда, гуфт, ки «агар
ба Шумо як порча когаз дода, ки дар он ман девона навишта
шуда буд, хон гўяд, мехонед?» Дар ҷавоб Мирраҳимов гуфт, ки
«мехонам». С. Кенчаев гуфт, ки «дар ҳақиқат, шумо девона бу-
даед, ман шуморо ба суд медиҳам». Баъд Кенчаев С. ўро ба суд
дод, чунки Мирраҳимов доимо ба ман даъватномаҳои прокурору
судро нишон дода, аз қор ҷавоб гирифта мерафт. Дар ҳақиқат
барои ин кирдораш Мирраҳимовро суд карда, ба мўҳлати ду сол
шартан маҳкум карданд. Вақте ки дар назди қасри президент
моҳи февралӣ соли 1992 гирдиҳамоӣ таъкил шуд, Мирраҳимов
М. дар он иштирок мекард. Иштироки он дар ин гирдиҳамоӣ
нисбат ба митинги сентябри соли 1991 фарқият дошт. Дар
митинги сентябри соли 1991 ӯ ғайб буд. Роли барандагиро иҷ-
ро мекард. Дар Майдони Шаҳидон, ки дар назди қасри президент
таъкил шуда буд, Мирраҳимов М. ҳар рўз як-ду соат иштирок
мекард. Ман шахсан дар ягон митингҳо иштирок накардаам ва
аниқ гуфта наметавонам, ки дар он Майдонҳо гирдиҳамомада-
гон чӣ мегуфтанд. Ҳамин қадарашро медонам, ки гирдиҳамома-
дагони Майдони Шаҳидон ба истеъфо рафтани раиси ҷумҳур
Набиев Р., раиси Шўрои Олӣ С. Кенчаев ва аъзоёни ҳукуматро
талаб мекарданд. Гирдиҳамомадагони Майдони Озодӣ, ки моҳи

апрели соли 1992 дар назди бинои ШО ташиқил шуда буд, бар зидди талабҳои Майдони Шаҳидон баромада, истеъфои қозии муслмонони Тоҷикистон Акбар Тӯраҷонзода, раиси Ҳизби наҳзати исломии Тоҷикистон Ҳимматзода ва раиси Ҳизби демократи Тоҷикистон Ш. Юсуфро талаб мекарданд. Ин талабу дархостҳои гирдиҳамомадагони ҳар ду Майдон ба ҳама маълум буд.

Моҳи май соли 1992 шароит дар шаҳри Душанбе муташанниҷ шуд. Рӯзи 6 май мо, ҳама шоирону нависандагон, дар Иттифоқи нависандагон ҷамъ шуда, зарур шуморидем, ки пешиҳод доир ба сулҳу салоҳ даъват намудани ду майдон ва пеш гирифтани хунрезӣ тайёр кардем. Онро Акбар Турсун тайёр карда буд. Баъд ба назди С. Кенчаев, ки раиси ШО буд, рафтем. Кенчаев С. онро хонда маъқул шуморид ва гуфт, ки ба намояндагони оппозиция бурда нишон диҳем. Ман бо ҳамроҳии А. Турсун, О. Латифӣ ва Рашид Раҳимов ба Қозиёт рафтем. Лоихаи тадбирҳои ба мусолиҳа овардани ду Майдонро ба А. Тӯраҷонзода пешиҳод намудем. Барои таҳлил ва ҳаматарафа дида баромадани ин лоиха ба саробӯстони ҳукумати рафтем. Барои дида баромадани лоиха инҳо иштирок карданд: Мирзоев А. - Раиси Девони Вазирон, ҷонишини сарвазир Саидмуродов Ҳ., ёрдамчи сарвазир фамилияаш дар ёдам нест. Инҳо аз тарафи ҳукумат буданд. Аз тарафи оппозиция инҳо буданд: раиси ҲНИТ Ҳимматзода, раиси ҲДТ Ш. Юсуф, раиси созмони «Лаъли Бадахшон» Амирбеки Атобек, раиси кинематографистони Тоҷикистон Д. Худоназаров инчунин ман, А. Турсун, О. Латифӣ ва Р. Раҳимов низ иштирок кардем. Дар лоихаи нахустин сохтани мо истеъфои С. Кенчаев, Хувайдуллоев Н., Дӯстов Н. ҳамроҳ карда шуд. Баъд аз тайёр карда шудани протоколи созиш онро раиси ҷумҳур Р. Набиев имзо гузошт ва баъд ман дигар дар ҷараёни ҳодисаҳо иштирок надоштам.

Ҳаминро бояд қайд кард, ки аз бӯстонсарои ҳукумати Ҳимматзода ба Мирраҳимов М. ба воситаи телефон гап зада мегуфт, ки ин ё он моддаҳои ба қувваҳои оппозиция маъқулро ба воситаи радио ва телевизион паҳш кунад. Ин гуна дастурро О. Латифӣ низ ба Мирраҳимов меод. Мирраҳимов М. аз рӯзе, ки яъне аз 5 май соли 1992, бинои телевизионро забт карда гирифтанд, гайрирасмӣ ба барномаҳои радио ва телевизион роҳбарӣ мекард. Ў баъд аз

иди моҳи май дигар ба кори ба Бунёди забони тоҷикӣ набаромад. Ҷу фаъолияти кори худро дар Комитети давлатии радиоишунавоӣ ва телевизион давом дод.

Савол: Доир ба сафари Мирраҳимов М. моҳҳои январ-февралӣ соли 1992 ба давлати Эрон чӣ гуфта метавонед?

Ҷавоб: Доир ба ин сафари Мирраҳимов М. ба давлати исломии Эрон ҳеҷ чизро наметавонам. Вақтҳои охир Мирраҳимов М. ба ман даъватномаҳои гуногунро нишон дода ба суд (додгоҳ-М. М.) ва прокуратура (додситонӣ-М. М.) мерафт. Ба ғайр аз ин ман доимо дар ҷои кориам наменишастам ва аз болои кори ӯ вақти назорат карданро надоштам.

Савол: Ба шумо варақчае, ки дар он аз калимаи «С.Кенҷаев» сар шуда «як нафар коргари ГАИ» тамом мешавад, пешниҳод карда мешавад. Ин варақчаро мутолиа карда, нисбати он фикри худро гуед?

Ҷавоб: Ман бо ин варақчаро шинос шудам. Айнан ман ҳамин варақчаро дар дасти Мирраҳимов М. дида будам. Вақте ки Мирраҳимов нисбати С.Кенҷаев аз минбари Майдони Озодӣ моҳи сентябри соли 1991 гуфта буд, ки «С. Кенҷаев барои рӯиши кардани воқеаҳои февралӣ аз ҳукуматдорон автомашинаи Волга ГАЗ-24 гирифтааст ва ба як миқдори муайян фурухтааст» аз ӯ дар вақти вохӯри пурсида будам, ки барои чӣ ҳар гуна ғапҳои беасос мегӯяд. Мирраҳимов М. ана ҳамин варақчаро ба ман нишон дода буд. Дар ин варақчаро дар бораи нархи фуруши автомашина чизе гуфта нашудааст. Вале Мирраҳимов аз минбари Майдони Озодӣ баромад карда дар бораи нархи автомашина гуфта буд, ки ба кадом як шахс ба нархи чанд сӯм дар хотирам нест фурухтааст. Яъне С.Кенҷаев ба кадом шахс мошинаи тӯҳфа гирифтаашро фурухтааст.

Ҳаминро бояд илова кунам, ки дар Майдонҳо, яъне Майдони Озодӣ ва Майдони Шаҳидон иштирок надоштам ва талаби гирдиҳамомадагонро шахсан нашунудаам. О. Латифӣ ба тариқи телефон ба Мирраҳимов М. чӣ мегуфт ва чӣ супоришҳо мебуд ман нашунудаам ва наметавонам. Баъд аз он ки Мирраҳимов М. Раиси Ширкати садо ва симо таъин гардида буд, тахминан моҳҳои июни соли 1992 як маротиба ба идораи Бунёди забони тоҷикӣ омад. Ӯ саросема буд. Мо бо ӯ дар бораи супурдани ҳуҷҷатҳои

Бунёди забон сӯҳбат кардем. Ҷ гуфт, ки вақташиро ёфта баъд меояд. Дар хотирам нест ҳамоно рӯз кадом як масъалаи дигарро бо ӯ ҳал карда будем. Дар бораи нархи автомашинае, ки гӯё ҳукумат барои рӯнӯш намудани ҳодисаҳои февралӣ соли 1992 ба С. Кенчаев автомашина тўҳфа кардааст, ҳаминро гуфтаниам, ки Мирраҳимов М. дар баромади худ гуфта буд, ки онро Кенчаев ба миқдори 200 ҳазор сўм фурухтааст». (Баргирифта аз парвандаи ҷиноии №595, ҷилди 8, варақҳои қорӣи 98-100. Нигаред: Мирбобои Мирраҳим. Рузномаи маҳбуси маҳкум ба қатл. Хотироти зиндони КГБ (солҳои 1993-1994). 1997, с. 173-175).

Вақте бозраси зубда ва устухоншикан ин нишондоди устод Лоикро барои шинос шудан бо он рӯйи миз гузошт, на танҳо аз баёноти ишон наранҷидам, балки билофосила пас аз мутолаа бо ҷиддият ба зӯрдастҳо гуфтам, ки шоири миллат шуморо масҳара кардааст (ҳатто устод дар охири варақи баёнот бо дасти худ нигоштааст, ки «аз рӯйи гуфтаи ман тахминан дуруст навишта шудааст»). Зеро дар ин нишондод заррае аз «ҷинояти Мирбобои Мирраҳим» зикр ва собит нашуда, балки танҳо хоҳиши шумо бароварда шудааст, ки фурсатро ғанимат дониста, тавонистед, аз он кас баёнот бигиред, то агар лозим шавад замоне забонкӯтоҳ ҳам созед ва ҳоло ба ин амали нобарҷойи хеш ифтихор ҳам доред. Ин қори устухоншиканҳо ҳамоноади қори пашшаҳои ширапарастест, ки бар ҳояи шумо, Ҳазратам, дарафтодаанд, ки на ҷойи фахрфурушӣ дорад ва на боландагӣ, балки мояи сарафкандагист.

Бечора шоири маҳбуи миллат дар ҷӣ шароите ба додани ин нишондод маҷбур шудааст. Воқеан ҳам инсон дар сарзамини бузурги худо ва ба хусус дар қаламрави шумо, Қиблаи олам, тамоман кадр надорад, ба вижа онҳое, ки худшиносу сарбаланд ҳастанд. Азбаски худи шумо Ҳазрати Фил ҳастед ва ҷӣ дар айёми хушёрӣ ва ҷӣ хангоми мастӣ ва пойкӯбиҳо ҳаққу ҳуқуқи моро тамоман нодида мегиред ва гоҳе мо-бандағони хокиро бо сумҳои пахну парешон лагадмолу поймол мекунед, барои баёни ин ҳақиқати ҳол ва арзи матлаб як байти Соибро бароятон ёдовар мешавам, ки мефармояд:

Мастон зи Фили маст муҳобо намекунанд,

Зӯри фалак ба мардуми хушёр мерасад.

Тасаввур мекунам, ки устод Лоиқ чӣ ранҷхоеро дар он лаҳзаҳо таҳаммул кардааст. Яке аз раҳбарони вақт дар хотироти хеш ба тури ошкоро навиштааст, ки Лоиқ ҳатто дар зодгоҳаш низ дар он рӯзҳо қадре надошт ва ҳам раҳбарон ва ҳам мардуми он хиттаи маъруф, ки имрӯз ба номи ин шоир ифтихор меварзанд ва ҳатто номи мавзеи бостониро ба номи “Лоиқ” (ё “Лоиқобод”) иваз кардан мехоҳанд, ба вай муносибати тамоман беэҳтиромона доштаанд. «Сухан аз забони Лукмон хуш аст» ва намунае аз он таърихро, ки Абдумачид Достиев (ишон он солҳо шаҳси дуввуми мамлакати тамоман демократӣ, ҳуқуқбунёд ва ғайримазҳабӣ, яъне дунявии мо, ба шумор мерафт) бо хуни дил навиштааст, бо ҳам мехонем: «Аввалҳои моҳи феврале соли 1993 бо даъвати мардуми Панҷакент ба он диёр сафар намудам ва намояндагони ноҳия маро ба деҳаи Колхозчиён роҳнамоӣ намуданд. Ба назарам он кӯчаи пуродам, ки мо аз миёнаш мегузаштем, бепоён буд (Аҷаб!). Ҳангоми ба минбар баромаданам (?) чашмам ба устод Лоиқ афтод, ки худаи дар гӯшае танҳо ва хеле маънос ба девори чойхона така карда, сигор мекашид ва касе ба вай эътибор наметод. Агарчи дидан замони нисбати (ба) ин муносибати сарди замонасозон (мутаассифона, ин тоифа ҳанӯз ҳам дар ҷомеаи мо хеле зиёданд) нафратам омад, вале гӯиё чизе нашуда бошад, болои (?) минбар (саҳна!) баромадам (?) ва то навбати сухан гирифтанам, ҳайратзада фикр мекардам, ки чаро ин муносибатро (нисбат) ба ӯ раво дида бошанд? Пас ба хулосае омадам, ки ин корро нисбати (ба) ӯ танҳо мансабпарастони замонасоз раво дидаанд, то (ин) ки намояндаи ҳукумати нав, яъне ман, Достиев, наандешад, ки онҳо бо Лоиқ ҳамақидаанд. Ҷофил аз он ки ҳукуматдорону режимҳо паси ҳам меоянду мераванд, вале Лоиқу Лоиқҳо ҷовидонанд. Баъд сари (пои) минбар омадам ва суханамро чунин оғоз намудам: «Барои мани фарзанди тоҷик дар зодгоҳи ҳазрати Рӯдакӣ ва устод Лоиқ сухан гуфтан боиси ифтихор ва сарфарозист, вале хеле душвор аст...» Инро ҳазорҳо мардуми дар майдон ҷамъомада, бо кафкӯбӣ пазируфтанд ва ин гувоҳи он буд, ки дар гӯшаи танҳои мондани устод Лоиқ айби мардум набудааст, ки онҳо чун пештара ба ӯ ихлос доранд ва ин амал сохтакории касе ё гурӯҳе будааст (ин чӣ гурӯҳе, ки тамоми умр бечора Лоиқро мавриди таъқиб қарор дода буд?). Боз гӯё, ки ӯро надида бошам, хоҳиш

кардам, ки агар устод Лоиқ дар ин чо ҳузӯр (ҳузур) дошта бошанд, болои (рӯйи) саҳна биёянд. Баъди ҳамон ҷамъомад меидам, (ки) чи намояндагони ҳукумат ва чи намояндагони мардум устодро ҳалқавор печондаанд ва ҳангоми таъомхӯрӣ дар ҳамон ҷойхонае, ки тани танҳо ба девор така карда менишастанд ва касе эътибораш намедод, бо камоли эҳтиром «устод» гӯён ба ӯ суҳан доданд ва наворбардорон беҳарос ба навориаш гирифтанд. Ман бошам худ ба худ мегуфтам, ки туф бар онҳое, ки ба шахсиятҳо, умуман ба ҳазрати одам (?) аз рӯи манфиатҳои гузарандаи лаҳзаӣ муносибат мекунанд. Ҳайрон мондам, ки ин хосияти номатлуб ба баъзеи мо аз кучо расида бошад, оё қимати инсон дар замони мо ин қадар арзон шудааст?». (Достиев А. Ваколати инсонӣ. Душанбе: Шарқи озода, 2005, с. 116. Бо арзи пӯзиш (маъзарат) он ҷӣ дар нақли қавл аз навиштаҳои ҷаноби Достиев дар қавсайн омадааст, кӯшиши мо дар виройиши матн мебошад).

Ба фикрам, агар шоир дар зодгоҳаш чунин зиндагӣ дошта, пас, дар Душанбе дар он солҳо бадтар аз он будааст, ки тасаввурро метавон кард. Лоиқи «тани танҳо» дар як ҷомеаи ошуфта ва nobасомон ва зери фишори устухоншиканҳо ва ...

Суҳан аз забони шоҳиди руҳдодҳои талхи зиндагии устод Лоиқ дар он рӯзҳои мудҳиш Акбари Турсони Набиपुर: «Ҳамин ки дар Душанбе ба истилоҳ, ҳукумати конституционӣ барқарор шуд, мо, миёнҷиҳо, боз ба гирдоби бархӯрдҳои сиёсӣ афтадем. Таъсиси Ҳукумати Мурсии Миллиро расман «табаддулоти давлатӣ» эълон дошта, моро ба ҳамдастӣ бо муҳолифини исломӣ муттаҳам карданд; ману Лоикро (Латифӣ кишварро тарк карда буд) боре чанд ба Кумитаи амнияти миллий ва Додситонии ҷумҳурӣ даъват намуда, мавриди бозпурсӣ қарор доданд; ҳамзамон аз тариқи воситаҳои ахбори оммавӣ ҳамлаи сиёсӣ оғоз гардид. Чунонҷӣ, дар рӯзномаи расмӣ коммунистон «Нидои ранҷбар» Лоикро ба унвони «Миёнарав-3» масҳара карданд (Гуноҳи азими Лоиқ дар таъбири ҳамҳизбони собиқаш ин буда, ки ӯ «ба миёнарав-1 Акбар Турсон ва миёнарав-2 Отаҳон Латифӣ бипайваст»). (Акбари Турсони Набиपुर. “Ҳамин як қалби ман омочаҳи тиратон бошад!”. Дар китоби: Марсияи Хуршед. Маскав, 2001, с. 26).

Олиҷаноб Ҳазрати Фил! Суҳан кӯтоҳ охири охирон устод Лоиқ итминон ҳосил кард, ки банда пинҳонӣ аз диди он кас ба

сафари Эрон рафта, бо мақомоти баландпояи он кишвар гуфту-
гӯҳо анҷом дода ва ҳатто қарордодҳо имзо кардаам (Тавачҷӯх
дошта бошед, ки ман он замон на мақому мансаб доштам ва на
ягон масъулияти давлатӣ ва ҷӣ гуна мешудааст, ки бо мақомоти
расмии кишвари дигар гуфтугӯ ва пасон қарордод имзо намоям ва
он ҳам дар мавриди “пахши садо ва симои Эрон дар Тоҷикистон!”).
Хоҳари азиз ... пас аз марғи нобахангоми устод Лоиқ ҳасрати он
касро ба ман борҳо нақл намуд, ки устод Лоиқ мефармудаанд:

-Чаро Мирбобо аз ман ин сафарашро пинҳон ниғаҳ дошт?
Охир, ман ки ба вай душманӣ надоштам! Агар як даҳан ба ман
мегуфт, ки ба Эрон меравам, магар ман пеши роҳашро мегирифтам?!

Ба шумо, Ҳазратам, маълум ва рӯшан бод ва ба хартуми по-
катон савганд меҳӯрам ва ба гӯшҳои бузургатон, ки ҳоло каме
вазнин шудааст ва он кадр суҳанҳои ҳақро намешунаванд, дасти
иродат мезанам, ки ман ба ҳеч ваҷҳ ва ба ҳеч роҳе қонунӣ ва ё
ғайриқонунӣ дар моҳҳои январ-феврале соли 1992 ба Эрон сафар
накардаам (Эрон он тараф истад, ҳатто аз шаҳри Душанбе берун
нарафтаам). Аввалан, ман гузарнома надоштам ва гирифтани он
бароям имкон надошт (зеро бояд аз ғалбери дастгоҳи амниятӣ
мегузаштам). Сониян, ҳатто агар ба фарз ман гузарнома дарёфт
мекардам, вале барои хориҷ шудан аз кишвар боз маҷбур будам
ба Идораи гузарнома (барои мӯҳри хуруҷӣ) мурочиат намоям, ки
дақиқан боз ҳамон ғалбери дастгоҳи амниятии кишварро дар
пешорӯи хеш доштам. Ниҳоят, сафар ба Эрон ниёз ба раводид
(виза) дорад, ки дарёфти он қори саҳлу осон набуд ва он ҳам моҳ-
ҳои январ-феврале соли 1992 (ҳарчанд шӯравӣ фуру пошида буд,
вале қонунҳои он пой бар ҷой меистод). Аз ҳама муҳим: махори-
ҷи сафари банда бояд аз кучо таъмин мешуд!?

Ҳамаи ин иштибоҳот аз он ҷой маншаъ мегирад, ки бар
асари бесаводии як хатшинос ва ҷунуну таҳаюли васвосии чанд
устухоншикан чунин дурӯғ ба рост мубаддал мешавад ва бечора
шоири миллат низ ба он бовар мекунад, ки гӯё банда ба таври
пинҳонӣ ба Ҷумҳурии исломии Эрон сафар кардаам. Гузашта аз
ин Лоиқи бечораро маҷбур мекунанд, ки зеро фишори саҳт ба
идораҳои бозрасӣ дар мавриди ду «ҷиноят»-и М. Миррахимов
шаҳодат диҳад:

1. Сафари пинхонии банда ба Эрон; 2. Хариди ду машинкаи форсӣ (ки Мирраҳимов ба роҳи пинҳонӣ аз Эрон ба Тоҷикистон ворид кардааст ва баъд онро аз роҳи мағозаи дасти дуввум ба Бунёди забони форсӣ ба фуруш расонидааст).

Бузургворо! Дар пешгоҳи меҳроби муқаддаси таърих ба гӯшҳои пахну бузург ва камшунавои шумо бори дигар сад бор савганд меҳӯрам, ки ман дар моҳҳои январ-феврале соли 1992 аз Душанбе ва Тоҷикистон берун нарафтаам ва машинкаҳои хати форсиро на аз ягон кишвари дигар, балки маҳз аз Маскав (ва бо кӯмаки бародари бисёр азиз Нуралӣ Давлатов, ки ҳоло дар қайди ҳаёт аст ва метавонед аз вай ба сифати шохид суол фармоед) соли 1991 ба Душанбе ворид кардаам. Ман он машинкаҳои хати форсиро бо дастони худ бардошта, ба дохили (салони) ҳавопаймои хати парвози Маскав-Душанбе даровардам, то ҳангоми ҳамлу нақл ҳеҷ латмае ба онҳо ворид нашавад ва дар тамоми тӯли парвоз рӯи зонухо(пойҳо)ям ниғаҳ доштам. Баъд, барои расмият бахшидан ба харид ва фуруши онҳо лозим омад, аввал машинкаҳоро ба мағозаи молҳои дасти дуввум (яъне ба забони фасеҳи имрӯзаи тоҷикӣ «комиссионӣ») таҳвил диҳем ва баъд онро барои Бунёди забон харидорӣ намоем. Ин як кори тамоман оддӣ, муқаррарӣ-маъмулӣ ва қонунӣ дар хариду фуруши ҳар гуна коло аст ва ҳеҷ кас дар шӯравӣ барои ин кор мучрим шинохта нашудааст, магар ин ки таҳаллуфе карда ва ё бардурӯғ қиматро боло бардошта, арзиши молро дар санади харидуфуруш нодуруст ва ғайривоқеъ сабт карда бошад. Аммо ман кори хилофе анҷом намодаам ва аз ин талошу заҳматҳои кашаидаам дар роҳи ворид кардани машинкаҳои форсӣ ба кишвар заррае ғоида ҳам надидаам, ҳатто як рубл ҳам барои худ нагирифтаам. Тамоми ин кор дар санадҳо сабт аст ва ҳар одами боақл барои раванди қонунӣ бахшидан дар масъалаи хариду фуруш дар шӯравии собиқ аз ин масир амал мекард. Вале, пас аз фурупошии шӯравӣ ва аз байн рафтани низоми иқтисодӣ ва қонунҳои муомилоти молӣ ва тичорӣ устухоншиканҳои чаноби оӣ бо чӣ ангеза ва ба таври ғайриқонунӣ Лоикро барои «ворид ва хариди мошинкаҳои форсӣ» зери фишор ва шиканча қарор додаанд, танҳо ба худи шумо маълум аст (ва ҳатто яздони пок низ аз ин ҷавсозии (атмосфера) фазои кишвар

ба мақсади пайдо кардани «душман» дар ҳайрат мондааст). Ман аз шумо часоратан барои чунин кори бешарафонаи устухоншикан-хоятон чуброни хисорат мехоҳам. Афзун бар ин солҳои 1989-1991 Эрон тавони сохти машинкаҳои форсиро надошт ва ҳоло низ надорад (зеро эҳтиёче нест) ва онҳоро аз Олмон, Жопон ва дигар кишварҳо ворид месохт ва месозад, зеро ҳамагон хуб медонад, ки кашфи дучарха бори дуввум суде дар бар надорад.

Ҷалолатмаоб Ҳазрати Фил! Агар таърихро ба дасти фаро-мӯши насупурдаед, пас, ҳатман дар ёд доред, ки «подшоҳи Яман азми ҳадм(хароб, вайрон кардан)и Каъба кард ва филони бисёр ва лашкариёни бешумор ба ҳам овард ва чун наздики Каъба расид, Аллоҳ таъоло абобил(парастуҳо)ро ҳукм фармуд, то ҳалок кунад» ва аз ин боб дар «Қуръон» (сураи «Фил») сухан рафтааст, ки овардани онро барои ибрат зарур мешуморам: «Оё надидӣ, чӣ гуна муомила кард парвардигори ту бо аҳли Фил. Оё насохт бадандешии ишонро дар бефоидагӣ ва фиристод барояшон ҷонваронро фавҷ-фавҷ. Меандохтанд ба сӯйи ишон сангрезаҳо аз санги гил. Пас сохт ишонро монанди охар ва боқимонда баъд аз хӯрдани даввоб». (Қуръони карим. Тарҷимаи Шохвалиуллоҳи Дехлавӣ, Макка, 1417, с. 729).

Он замон подшоҳи Яман дар андешаи сӯъистифода аз шумо, Ҳазратам ва ҳамгунаҳоятон ба нияти бад буд, вале ман ҳоло шуморо ба покию софии шир шофеъ ва нофеъ меоварам, то адолатро барқарор намоед ва нагузored, ки дасти зӯрмандон ва таъаддӣ дароз бимонад...

Ҳазратам! Одамони сарбаланд ва озодфикр дар ин сарзамини пургуноҳ доиман зери тозиёнаи танқид ва бадбинӣ қарор доранд ва ба таъбири мақоли мардумӣ «калу кӯр ва ҳатто пасмонда кулӯх» ҳам ба сӯйи шахс санг партоб карда, дар садади зарба задан аст ва вазифаи муқаддаси худ медонад, то барои зери по кардани он шахси интиқодшуда кӯшиш ба ҳарч диҳад. Лоик ҳам аз тарафи дунявихо (шакли дурусташ «ғайримазҳабиҳо») ва ҳам аз тарафи ухравихо (мазҳабиҳо) ва ҳам аз ҷониби миллатпарастон ва ҳам аз ҷониби мансабпарастон (яъне маскавпарастон), ҳам аз ҷониби меҳанпарастон ва ҳам аз ҷониби маҳалпарастон мавриди интиқод қарор гирифт ва ҳар яке барои худ дар нисбат ба ишон

гумоне дошт. Ҳеч як аз ҷонибдорони ҷараёнҳои сиёсии маъруфи кишвар ва бузургони бесар тасаввурашро намекарданд, ки ӯ як шоири миллии ва ҳатто гузашта аз он фаромиллии ва бузургтар аз он як нобиғаи нотакрор аст, ки бо вучуди покаш ва ашъори нобаш шеъри порсии Варорудиро дар садаи бистум мутаҳаввил сохт, суолҳои бешумеро пешорӯи мо гузошт ва ба пурсишҳои зиёде дар худшиносии миллат посух гуфт. Дар ҳаққаш тӯхмату суханҳои бад бештар аз ҳарфҳои нек аст, ки ин ҳама боиси таассуф мебошад. Ҳатто кадом як гунчишкмизоҷе бо имзои мустаори «Баҳриддини Хучандӣ» (аммо дақиқан мубталои бемории маҳалгароӣ) соли 1994 дар рӯзномаи «Сурӯш» дар посух ба як мисрбаи шеъри Лоик чанд сатр назмак-мазмаке эҷод карда, ба вай ин тавр таъна задааст (ки ман вайро барои ҷунин ҳарзагӯӣ шадидан маҳкум мекунам):

ТУ СУҒД НАӢ!...

Имрӯз зи баски охирин суғдам ман
Лоик

*Бар қотили тоҷикон саноҳон шудаӣ,
Аз нусрати ҷоҳилон ту шодон шудаӣ,
Бин хуни наҷоди суғдиён дарё шуд,
Ту кӯр наӣ, ҷаро тухандон шудаӣ!
Айб аст ба ту ки суғд хонӣ худро,
Ту суғд наӣ, ту қотили суғдонӣ.*

*Он кӯҳу камар, ки маскани суғдон аст,
Аз марги шаҳидони Ватан лағзон аст,
Бар мурдаи зори тоҷики бесоҳиб,
Кӯҳу талу тептаву даман гирён аст.
Лекин ту санои қотилон мехонӣ,
Ту суғд наӣ, ту нанги кӯҳистонӣ.*

*«Бобо» хондӣ ту қотили миллатро,
Гаштӣ ту намуна пастиву зиллатро,
Ҳам бар туву ҳам бар он ҷад (д)и қипчоқат,*

*Яздони карим насиб кунад лаънатро.
Ту васф бикардӣ дузду гонатгарро,
Пас суғдӣ кучо? Ту чопари элхонӣ.*

*Аз шеваи темуриву макри афранг,
Бар тоҷики бечора ҷаҳон омад танг.
Аз беҳабарӣ кунун пури оринаҷод
Бар хуни бародару падар кард оҳанг.
Ай шоири миллато ту бепарвой,
Пас суғд най, ту бардаи хоқонӣ!*

*Зуд аст, ки тоҷикон ба ҳам боз оянд,
Аз реша дарахти душманӣ бирбоянд
Афганда дар оташу ба гирдогирдаи
Паймони бародарӣ ба ҳам бинмоянд.
Баҳри тудар он миёна ҷойе набувад,
Ту суғд най, ту зодаи шайтонӣ.*

Барои он ки суханонам дар мавриди бозпурсии (истинток) Райиси Бунёди забони форсии тоҷикӣ Лоиқи Шералӣ ба хогири Мирбобо Миррахимов аз ҷониби... бе далел набошад ва боз ба камина тӯхмат назананд ва худое нокарда, дар пайгарди қонунӣ қарор надиҳанд, барои намуна овардани санадеро лозим донистам, ки бо имзои худи устод Лоиқ ба як идораи мӯътабар фиристода шудааст. Ин сифатнома ё беҳтараш биғӯем тавсифнома, ки тоҷикони имрӯза онро ба забони модариашон «характеристика» меноманд (ва устод Лоиқ низ маҷбур шудаанд, ки онро барои қобили фаҳми забонгумкардагон шудан дар болаяш «характеристика» нависанд) таҳти шумораҳои 7 ва 8 аз 18 марти соли 1994 мебошад. Онро бо ҳам мехонем:

«Ба Кумитаи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба амнияти миллий

Мувофиқи мактуби ирсолкардаи Шумо аз таърихи 11.03.94 таҳти рақами 15-94 бо имзои муфаттиши ҳайати муффатиши мӯҳтарам Воҳидов Д.А. бароягон характеристикаи собиқ корманди Бунёди забони форсии тоҷикӣ Миррахимов Мирбобо мефириستم.

ХАРАКТЕРИСТИКА

Дода шуд, ба Миррахимов Мирбобо, дар он хусус, ки вай аз таърихи 1-уми март соли 1990 то 11-уми май соли 1992 дар Бунёди забони форсии тоҷикӣ ба вазифаи ҷонишини аввали раиси Бунёди забони тоҷикӣ (форсӣ) кор кардааст. Миррахимовро дар Анҷумани муассисони Бунёди забони тоҷикӣ (форсӣ) аз таърихи 14-уми октябри соли 1989 ба ин вазифа мувофиқи Ойинномаи ин созмон интихоб карда буданд. Ва тибқи ҚАРОРИ Девони Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 11 май соли 1992, рақами 154, дар бораи раиси Ширкати давлатии симо ва садои Ҷумҳурии Тоҷикистон таъин шудани Миррахимов Мирбобо бо имзои Сарвазирӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон р. А. Мирзоев ва Муовини мудирӣ корҳои Девони Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон аз вазифаи дар Бунёди забон доштааш сабуқдӯш карда шуда буд.

Миррахимов ба ин вазифа тасодуфӣ наомадааст, балки ҳамчун яке аз созмондихандагони Бунёди забони форсии тоҷикӣ интихоб шудааст. Ӯ аз рӯзи аввали фаъолияти Бунёди забон то охири рӯзҳои кориаш аз иҷрои вазифааш мебаромад. Албатта, мувофиқи он имконияте, ки ҳуди ташкилот дорад. Чунки дар тамоми тӯли фаъолиятиаш ва то имрӯз ҷои (манзили) кори доимӣ ва дигар шароити имкониятҳои заруриро надорад. Яъне, агар дар ҷое нақшаҳои кори ӯ пурра амалӣ нашуда бошанд, ин ба тамоми фаъолияти ташкилот-Бунёди забон тааллуқ дорад, на ба фаъолияти алоҳидаи ин ё он корманд. Мирбобо бо ҳамкоронаш дар муносибати хуб ва дӯстона буда, табиатан оромӣ ботамкин аст. Ақидаҳои шахсии фарҳангӣ ва сиёсӣ ба касе талқин накардааст. Дар тӯли фаъолиятиаш аз тарафи Садорат ва Раёсати Бунёди забони форсии тоҷикӣ ягон норозигӣ баён нашудааст. Ин сифатнома тибқи хоҳиши расмии Кумитаи Давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба амнияти миллӣ, тахти рақами 15-94 аз таърихи 11.03.1994 иншо шуд.

*Бо эҳтиром Раиси Бунёди забони форсии тоҷикӣ
Лоик Шерали*

Ҷалолатпаноҳ Ҳазрати Фил! Ёдатон меояд, ки дар тӯли таърих ба уламо (олимон), удабо (адибон) ва рӯшанфикрони мо чӣ қадар тӯҳмату тавҳин мекарданд, таъқибу азобашон меоданд

ва танҳо пас аз маргашон каме бошад ҳам ба қадру манзалати онҳо мерасиданд (ҳамонанди муносибати Маҳмуди Ғазнавӣ ба Фирдавсӣ пас аз марги ҳамосасаро). Аммо Лоиқ сазовори ин хушмеҳри бузургони миллат қарор нагирифт. Ҳоло замона дигар гаштааст ва одамон ҳам дигар шудаанд ва ватандорон танҳо дар тафаккури музофотии хеш умр ба сар бурда, «бузург» мешаванду бо ҳамон «бузургӣ»-и қавпарастиву музофотпарастӣ ва доираи маҳдуди маҳалагарой ба адамият (на абадиат) мепайванданд. Касе, ки қадри бузургон нашинохт, ҳеч гоҳ бузургаш нахоҳанд хонд ва агар дар замони зинда буданаш ба вай тандис (нимтана, мучассама) гузоранд ва ҳар қадр эҳтиромаш кунанд ҳам, пас маълум аст, ки ояндагон дақиқан чунин кореро дар ҳаққи вай нахоҳанд кард.

Шеърӯ шоирӣ сарнавишти Лоиқ будааст ва то ба имрӯз касе аз дасти сарнавишт по ба гурез наниҳода ва шоири ҷавонмарги мо низ аз он радда истисно нест, аммо қадрношиносии ҳамзамонон ва марги нобахангому пурмуаммо бисёр дардовар аст. Ҳасрати дардҳои ноғуфта...

ДАР ДОРИ ХИЧРАТ ВА ҒУРБАТ

«МАХСУМИ ПАНФИЛ» ВА «ЭШОНИ ДУБНОВ»

Дар замони чанги шахрвандии тоҷикон (1993-1997) барномаҳои садои «Озодӣ» шунавандагони зиёде дошт ва рӯзноманигорон-Олег Панфилов ва Аркадий Дубнов аз маъруфтарин чехраҳои он ба шумор мерафтанд. Дар урдуи муҳолифин номи ин ду нафарро бо эҳтиром ба забон мегуфтаанд ва ҳатман ду унвони муборақро низ барояшон баргузида буданд: «махсуми Панфил» ва «эшони Дубнов». Ин ду унвон ончунон бо номҳои хонаводагии Олег ва Аркадий ачин шуд, ки ҳатто бархе беихтиёр ва бо эҳтиром ба мақоми шомихи он бузургворон ҳатман «махсум» ва «эшон»-ро ҳамроҳ мекарданд. Ман аз садои «Озодӣ» дар мусоҳибае шунидам, ки яке аз бачаҳои муҳолифин дар ҳузури шахси Дубнов чунин сухан оғоз кард:

-Ҳозир аз микрофони эшони Дубнов истифода бурда...

Боре Олег Панфилов аз касе пурсидааст:

-Мартабаи «махсум» баланд аст ва ё унвони «эшон»?

-Албатта, мартабаи «эшон» баландтар аст. «Махсум» он аст, ки нав ба кори таблиғ (даъват) шуруъ карда ва ҳоло ба мақоми баланде даст наёфтааст...

-Ин тамоман беадолатист, ки банда дар Тоҷикистон ба дунё омада ва барои мардуми ин марзу бум ин қадар заҳмат кашида бошам ва ба ман унвони «махсум»-ро додаанд, аммо ба Дубнов, ки ҳамагӣ чанд бор аз садои «Озодӣ» сухан мегӯяд, мартабаи «эшон»-ро сазовор донидаанд!

-Нороҳат набошед, махсум-ака. Мардуми тоҷик мақоле дорад, ки мефармояд: оби тағи (зери) дар қадр надорад.

«ИСЛОМӢ, ИСЛОМӢ»

Ин воқеаро Олег Панфилов нақл кард:

-Дар даври навбатии гуфтушуниди муҳолифин ва намоян-дағони ҳукумат дар шаҳри Алмаатои Қазокистон сафири Чумху-рии Ислומии Эрон чаноби оқои Исломӣ барои тарафайн меҳмо-ниё орошт. Худи чаноби оқои Исломӣ дар назди дари вурудии толори пазирой (тарабхона, ресторан) бо иттифоқи ду нафар аз ҳамкоронаш рост истода, аз меҳмонон истиқбол мекард. Ман каме таъхир доштам ва гумон кардам, ки дер мондам, аммо дидам, ки чаноби А. С...а чанд қадам дуртар ғарқи андеша ба сӯйи толор ҳаракат дорад. Мунтазир мондам, то он кас бирасад ва бо ҳам ворида толор шавем. Вақте ишон ба дари вурудии толори пази-рой расид, чаноби Исломӣ бо камоли эҳтиром аз он кас истиқбол намуда, барои хушомад дасти росташро ба тарафи меҳмон дароз карда, чунин гуфт:

-Саломуалейкум. Ислומиам! Хуш омадед! Бифармоед.

Чаноби А. С...а бо шунидани садои «исломӣ» даступо гум карда, пиндошт, ки аз вай тарафдори ислом будан ва ё набуданашро мепурсанд, филфавр чунин посух дод:

-Мо ҳам исломием, шукри худо исломӣ, ҳа, исломӣ...

ДАШНОМИ БОЛОХОНАДОР

Намояндаи муҳолифин дар ҳайате муташакил аз намоян-дағони Созмони Милали Муттаҳид (мухтасар СММ) ва ҳукумат аз минтақаи Рашт дидан мекард. Ҳайат пас аз боздид аз урдуи тарафдорони ҳукумат (яъне Фронти халқӣ) бояд ба тарафи урдуи муҳолифин мерафт. Ҳама савори мошин ва омодаи ҳаракат шу-данд ва ҳамин лаҳза буд, ки яке аз фармондеҳони Фронти халқӣ мусаллаҳ бо автомати Калашников хидмати меҳмонон расид ва ба мошин наздик омад ва шишаи онро бо нӯки автомати Калаш-ников тақ-тақ кӯбида, ба намояндаи муҳолифин бо садои баланд гуфт:

-Ҳей к...си ача! Ба вай (яъне ҷониби муҳолиф) к...и ача бигу, ки к...и ачагарӣ накунад...

ДОЛЛАР-ВИДЕО

Бисту се нафар дар як хонаи бисёр бузург дар шаҳри Хоруғ ништаем. Ҳама зиндонихое ҳастанд, ки бояд бо асирон табодул шаванд. Пагоҳии барвақти 8-уми ноябри соли 1994 аст ва ҳоло намаке ба даҳон набурдаем. Ду марди салла(дастор, аммома)дор вориди хона мешаванд ва ҳама ба ифтихори онҳо аз чой чаҳида бармехезанд. Яке аз ин ду нафар бо теги нигоҳ сар то пойи ҳамаро як-як шикофта, аз назар мегузаронад ва дар ниҳоят ба тарафи шахсе, ки дар канори ман бо қомати мисли алиф рост истодааст, чашмонашро хира карда, ангушти ишораташро ба шамшери бурро мубаддал месозад ва тунд-тунд бо забони кушанда меғӯяд:

-Ҳа, мулло Саъдуддин! Ту мавъиза мекуни ё ман?!

Мулло Саъдуддин бо шикастанафасӣ посух медиҳад:

-Шумо бифармоед, домулло.

Ҳазрати домулло низ билофосила ба мавъизаи дурударози тавил ва беохир пардохта, ҳар лаҳза худ аз худ ба шӯр меоянд ва дергоҳ ба тарафи мулло Саъдуддини Рустамзода хира мешаванд ва боз ангушти ишоратро дар фазо ба кор андохта, ин бор онро зери савти ширини «доллар-видео, доллар-видео» гоҳ ба тарафи чап ва гоҳ ба тарфи рост ба шакли нимдоира чархонида, бо лаҳни бисёр саҳт ва танбеҳкунанда мефармоянд:

-Ту, мулло Саъдуддин! Ба ҳаҷ рафта будӣ, а, ба ҳаҷ?! Ёдат меод? Малик Фатҳ-ҷосуси сионизм, барои шумо дастгоҳҳои видео тӯҳфа дода буд. Баъд, он видеоҳоро ба Душанбе оварда, бо доллар ба фурӯш расондед. Доллар-видео, доллар-видео...

АНА, ФАРАНҒӢ! МАНА, ФАРАНҶӢ!

Дар Афғонистон воқеаи «доллар-видео»-ро, ки дар шаҳри Хоруғ иттифоқ афтод, ба дӯстон нақл кардем. Онҳо аз он руҳод завқ карда хандиданд ва чунин афзуданд:

-Мулло Саъдуддин бисёр одами хушбахт будааст, ки бе ҳеҷ зарари ҷисмонӣ аз дасти он Ҳазрат халос шудааст. Ишон дар Афғонистон қаромат карданд. Яке аз дӯстон, ки бо «Садои Тоҷикистони озод» ҳамкорӣ дошт, дар сӯхбате аз пайдоиши вожаи

«фаранг, фарангӣ» ва шабоҳати он бо рӯсари «фаранҷӣ» сухан ба миён оварад. Он Ҳазрат, ки зикри хайрашон дар «доллар-видео» рафт, дар он сӯҳбат хузур доштаанд. Пас аз ба поён расидани сухани дӯсти азизамон, Ҳазрат ба тарафи ӯ тег кашида, суолмез нигоҳ мекунад ва мепурсанд:

-Яъне маълум мешавад, ки калимаи «фаранҷӣ» аз «фарангӣ» пайдо шудааст? А?!

Он дӯст ханӯз фурсати посух гуфтагӣ пайдо накарда, Ҳазрат ду мушти обдор ба даҳонаш мезананд ва мегӯянд:

-Ана, ба ту ин фарангӣ! Мана, ба ту ин фаранҷӣ!

БАЁНОТ

Дар чилди 48 парвандаи ҷиноии шумораи 695, ки алайҳи инҷониб дар як идораи мӯътабар дуруст намудаанд, баёноти Н. Д., ки ним сола бештар ҳатто шахси дуввум дар мақоми раҳбари Чумхурият будааст, чой дорад, ки хондани он касро ба андеша водор мекунад. Вақте кас баёноти Н. Д.-ро ба идораи хуфӣ мехонад, бидуни ихтиёр шохқори Николай Васильевич Гоголь «Ёддоштҳои марди девона» («Записки сумашедшего»)-ро ба ёд меоварад. Қаҳрамони «Ёддоштҳои марди девона» чунин даъво пеш меорад, ки дар ҷуғрофия байни Испониё ва Чин ҳеҷ тафовутро намебинад ва агар ҳар гоҳ одам калимаи «Чин»-ро нависад, онро бояд «Испониё» бихонад ва билғакс. Н. Д. аз худ он қадар дурӯғ бофтааст, ки на танҳо мавриди қабули одами тамоман беақл қарор намегирад, балки онҳое, ки ӯро ҳамчун соҳибмансаб ба идораи тафтишотӣ даъват кардаанд, ба баёнот ва гуфтаҳои ӯ эътимод пайдо накардаанд:

Н. Д.: -Моҳи августи соли 1991 Қозӣ Ҳочӣ Акбар Тӯраҷонзода ба ман пешниҳод кард, ки вазифаи Райиси Чумхуриро бар ӯҳда бигирам.

Бозрас: -Шумо чӣ гуфтед?

Н. Д. -Ман розӣ нашудам.

ХАР ВА ДУО

Зиндонбон Р. ҳар рӯз ба Мулло Аҷики Ализода (худо раҳматаш кунад) бо чунин хоҳиш муроҷиат мекард:

-Домулло. Як дуои хайр дихед. Дуои шумо табаррукист. Илтимос.

Мулло Ачик аз ин мулоимхуникихои зиндонбон ба қаҳр омад ва чунин посух дод:

-Хар чию боз дуо хоستانаш чӣ?

МАН-ФАРОНСАВӢ!

Рӯзи 14 ноябри соли 1994 пас аз табодули асирон бо зиндонӣ дар шаҳри Хоруғ, маркази Бадахшони Тоҷикистон, моро ба сӯйи ноҳияи Ишкошим бурданд, то дар нуқтаи марзии он ҷой ба Афғонистон фиристанд. Баъд аз пешин, наздикихои намози аср ба марз расидем. Мо-сездах нафар бояд хоки Тоҷикистонро тарк карда, ворида сарзамини Давлати Афғонистон шавем. Ҳама савори мошини бологушодаи (комюн) ЗИЛ-130 ҳастем ва марзбонони русу қирғиз, ки дар айни ҳол қитъаи марзии «Ишкошим»-и Тоҷикистонро дар ихтиёр доранд, бо тарсу ларз ба чехраҳои мо менигаранд. С. Р. ин ҳолати сарбозон ва афсарони марзбонро дида, барои боз ҳам даҳшат афкандан дар рӯҳияи онҳо, дасти росташро боло бардошта, ба лаҳҷаи шикастаи забони русӣ баланд-баланд ба тарафи марзбонон фарёд зад:

-Я-француз! Я принял ислам. Скоро мы вас освободим! (Ман-фаронсавӣ. Ман исломро қабул кардаам. Ба зудӣ мо шуморо озод хоҷем кард!)

Ҳар кас, ки С. Р.-ро дидааст, ба дурусти(воқеъият)и ин суҳанон сад дар сад бовар хоҳад кард ва ҳеч шубҳасро дар дилаш роҳ намедихад.

НАМОЗИ БЕОХИР

Садои Аскар Сафаров дар зиндон борҳо ба гӯшам расида буд. Вақте дар фурудгоҳи шаҳри Душанбе омодаи парвоз ба тарафи Хоруғ будем (дар таърихи 5 ноябри соли 1994) аз ӯ пурсидам:

-Чӣ воқеаи фаромӯшнашуданӣ аз зиндон дар ёдат мондааст?

-Ду воқеа ҳеч гоҳ аз ёдам намеравад, ки бо ашқу ханда омезиш дошт. Якум, хангоме ки асир афтодам, як ҳафта дар ҳочат-

хона ба лӯлаи оби сард занчирбандам карданд ва ҳар махлуке барои қазои ҳочат ба он ҷой ворид мешуд, як лагад ба шикам ё сарам мезад ва боз чанд дашноми болохонадор меодод, ба ҷуз як нафар марди рус, ки на шаттае мезад ва на сухане ба ман мегуфт ва танҳо бо нигоҳи дилсӯзона аз канорам рад мешуд ва, дувум, намозе, ки хондам ва се соат тӯл кашид.

-Охир, ту чӣ хел як намозро се соат тӯл додӣ?

-Барои шарикам, ки дар як хучра ба сар мебурдем, ду ё се кило гӯштбирён оварданд. Як лукмаи аз гӯштбирён гирифта будем, ки вақти хоб шуд ва маҷбур шудем ба рӯи кати оҳанин дароз кашем. Рафиқамро зуд хоб бурд, вале ман аз бӯи дилкаши косаи гӯштбирён нафасгир шуда, ду чашмамро аз он намекандам. Андешидам, ки чӣ хел мешавад, онро нӯши ҷон кард. Билохира, роҳи ҳалли муаммои косаи гӯштбирёнро пайдо кардам.

Аз ҷойи хоб баланд шуда, ба намозхонӣ шурӯъ кардам. Намозхонии ман тазоҳурӣ буд ва косаи гӯшт дар канори дасти ростам меистод. Ҳар бор ки даҳонам ҳолӣ мешуд, даст ба сӯи косаи гӯштбирён дароз карда, як лукма гӯштро зуд ба даҳон меандохтам ва саҳт-саҳт хойида, фуру мебурдам ва сарамро ба ҷойнамоз мегузоштам ва боло мебардоштам. Кавша карда, хойидани гӯшт бароям лаззат меодод ва зиндонбон (ки ҳар бор аз чашмаки дар намозхонии маро таҳти назар дошт) гумон мекард, ки аз сидки дил намоз мехонам, зеро даҳону лунҷоҳам хеле хуб мечунбид. Ниҳоят косаи сабри зиндонбон аз намозхонии нисфишабии ман лабрес шуд ва даричаи ғизодиҳи (дар дохили дари хучра мавҷуд буда)ро боз карда, ба сарам бонг зад:

-Ҳей, пат (падарлаънат) чанд соат намоз мехонӣ? Се соат аст, ки саратро ба замин зада, боло мебардорӣ ва ҳеч не, ки намоз ба охир расад. Ин намози ту беохирай?!

САГИ СУХАНФАҲМ

Ҳангоми убури зиндонӣни сиёсии нав ба озодӣ баромада аз марзи Тоҷикистон ба хоки Афғонистон, марзбонони рус ва қирғиз барои нишон додани маданияти волои хеш дар марзбонӣ саги тарбиятдидаеро оварданд, то аз ҳар як (так-так) и ин озодагон

(дар Эрон барои онҳое, ки аз зиндони Ироқ озод шудаанд, истилоҳи «озода» ва шакли чамъ «озодагон» истифода мешавад, ки мо низ онро дар ин ҷой бамавқеъ ба кор бурдем) барои пайдо кардани маводи муҳаддир бозҷӯӣ кунад. Ин сағи бузург ва бисёр муаддаб аз сар то ноҳуни пойи ҳар зиндониро бӯй карда, ҳатто бо фуки калонаш ба сари чайби шалвор ва борони сар мезад, то мутмаин шавад, ки мо чизеро пинҳон накардаем ва натавоном асрори давлатиро бо худ ба хорич барем. Навбат ба бозрасии Аскар Сафаров расид. Вақте сағ қоматашро баробари қомати Сафар баланд карда, ўро «дар оғӯш» гирифт ва фукашро ба зери гӯши вай бурд, ногоҳ садои баланди ав-ав аз хеш сар дод ва аз Сафар дур шуд. Ҳарчанд марзбонон сағро ба тарафи Сафар шерак карда, киш-киш меоданд, аммо сағ дигар тамоюли ба Сафар наздик шуданро надошт ва бо гӯшаи чашм ба вай нигоҳ карда, бо тарс аз ў фирорӣ мешуд. Иллати ин «ранчиш»-и сағи бовафо барои марзбонон бисёр машқук менамуд, вале ҳеҷ коре барои рафъи он аз дасташон намеомад...

Вақте ба хоки Афғонистон расидем, аз Аскар пурсидам:

-Ту чӣ кор кардӣ, ки сағ аз наздат гурехт?

-Ҳангоме ки сағ ду пояшро ба сари синаам гузошта, қоматашро рост кард ва ба ман баробар шуд ва фукашро ба сару рӯям молид, фурсатро ғанимат дониста, ба вай гӯшаки кардам: «биё, бо ҳам бозӣ кунем» ва филфавр гӯши сағро газ гирифтам. Сағ аз шиддати дард уллос кашида, аз наздам дур шуд ва дигар чуръати наздик омаданро надошт.

УШТУК. СИЁҲСАР. ФОМИЛ

Дар поёни соли 1992 нахустин муҳочирони тоҷик, ки ҳамагон чинсияти «мард» доштанд, аз руди Аму (Ому) убур карда, пой ба хоки Афғонистон гузоштанд. Бародарони афғонӣ бо меҳмоннавозии ба худ хос аз фирориҳо истиқбол карданд ва барои таҳияи манзил барои онҳо аз тоҷик пурсиданд:

-Уштук (бача, фарзанди хурдсол) доред?

Тоҷик бо шунидани вожаи «уштук» гумон кард, ки ин шояд талаффузи вайроншудаи ҳамагон калимаи русии «штук» ё «штука»

ба маънои «адад», «то», «чиз» аст ва мизбонон аз ӯ дар бораи шумори фирориён мепурсанд, бо итминони хотир гуфт:

-Бале, сӣ-чихил то уштук.

-Сиёҳсар ҳам доред? (дар Афғонистон ба «зан» ва «духтар» «сиёҳсар» мегӯянд)

Точик ин дафъа бовар мекунад, ки дар бораи ранги мӯйсари одамон суол шудааст, дарҳол мегӯяд:

-Ҳамаамон сиёҳсарем.

Ватандори афғон аз ин суолу ҷавоб ҳеч чизеро дуруст дарк накарда, ниҳоят пурсиши охирино матраҳ месозад:

-Фомил ҳам доред? (аз “family”; фомил-хонавода, оила. Дар Афғонистон ва Эрон «фомил» асосан ба маънои «оила, хонавода» аст, вале ба маънои “номи хонаводагӣ” ҳам ҳаст).

Муҳоҷири тоҷик гумон мекунад, ки аз ӯ номи хонаводагии ҳамаи рафиқонашро мепурсанд, бо бепарвоии ба худ хос мегӯяд:

-Ман фамилияи ҳамаи гурезаҳоро аз кучо медонам.

«НОМАШ АБУЛАҲАБ!»

Соли 1993 дар яке аз урдугоҳҳои муҳоҷирини тоҷик дар Афғонистон (Мазори шариф) дар хонаводае писаре ба дунё омад. Он бегоҳ дар кулбаи фақиронаи муҳоҷир дӯстонаш чамъ шуданд, то ин руҳдоди муборакро барои падари хушбахт табрик гӯянд. Албатта, чанд шиша машруб ҳам рӯйи дастурхон пайдо шуд. Пас аз сархушӣ падари хушбахт аз дӯстонаш хост, то онҳо номи муносибе ба тифли навзодаш гузоранд. Яке аз бачаҳо, ки гӯё каме «саводи динӣ» доштааст, барои нишон додани донойии хеш чунин номро барои он тифли маъсум пешниҳод мекунад:

-Номаш «Абулаҳаб». Дар Қуръон ҳам аз ин бобат сухан рафтааст...

ЗАБОНИ РУСӢ ДАР МАККАИ МУКАРРАМА

Ин хушбахтӣ насиб шуд, ки мавсими ҳаҷи соли 1996-ро бо ҳамроҳии Ҳазрати Эшони Тӯраҷон-Эшонбобо (таваллуд 1355 х. қ.=1934-вафот 5.08.2005, худованд ҷойи ин шахси азиз ва фар-

хехтаро чаннат гардонад) гузарондем. Корвони зоирин дар махаллаи Азизияи Маккаи мукаррама мустақар шуд. Мо аз эҳром баромада будем ва ҳар рӯз бештари намозхоямонро дар Каъба мехондем. Бозгашт аз намози хуфтан ба меҳмонхона баъзан ба душворӣ сурат мегирифт ва иллаташ ҳам ин буд, ки ронандагони харис (чоплюс) дар шаб харистар мешуданд ва барои касби даромади бештар одамони бисёреро ба мошинҳои кирокаш савор карда ва боз дар рафти ҳаракат мусофир пайдо намуда, баъд бо хоҳири чамъ моро то ҷойи иқомат меоварданд ва ҳатто баъзан миннат ҳам мегузоштанд. Дар мавриди харисии мизбонони мавсими ҳаҷ ин мақол дар Маккаи мукаррама маъруф аст, ки шахсияти аъроби судҷӯро бозгӯӣ мекунад (аз забони ҳуди арабҳо чунин изҳор мешавад): «мо ёздаҳ моҳ истироҳат ва хоб мекунем ва як моҳ зоиронро пӯст меканем».

Як шаб се нафар-Эшони Тӯраҷон, бародарашон ҳоҷӣ Абду-самеъ ва банда пас аз адои намози хуфтан мошинеро ба нархи понздаҳ доллари ИМА кироя кардем, то зудтар ба манзил бирасем ва барои субҳи оянда омода бошем. Мо, се нафар, дар сандалиҳои пушти ронада ҷой гирифтём. Дар канори ронанда шахси лоғаре (ба эҳтимоли зиёд шогирд ва ё кӯмакёвар буд) нишаста, пули мусофиронро мечид (чамъ мекард) ва сари роҳ боз панҷ-шаш нафари дигарро савор карда, пули онҳоро ҳам ба ҷайб зад. Қисса кӯтоҳ мо се бор ба гӯшаи дигари шаҳр рафта, боз ба Каъба баргашта, боз ба тарафи мақсади дигар ҳаракат кардем. Гӯё ҳам ронанда ва ҳам марди пулчинак моро фаромӯш карда буданд ва ё мехостанд, ки мо аз ин сайругашти бемаънӣ дилбазан шуда, худамон аз саворӣ пойин оем. Эшонбобо каме нороҳат шуданд:

-Имшаб ба хона намерасем?!

-Моро фаромӯш карданд.

-Ягон сухан гӯед, шояд ақлашон ба ҷой ояд.

Ман вориди гуфтугӯ шудам ва ба ронанда ва он шогирди пулчинак бо калимоти шикастаи арабӣ матлабро баён кардам, ки мо се бор аст ба Каъба омаду рафт кардем ва ҳеҷ маълум нест, ки ба маҳаллаи Азизия бирасем. Пулчинак бо садои нохушоянд гуфт:

-Ло (на, яъне намедонам).

Мачбур шудам ба забони ғасеҳи форсӣ матлабро такрор

намоям. Ин бор он шогирди пулчинак бо дуруштӣ ҳарфи маро бурида:

-Ло, ла фарсӣ,-

гуфт ва маълум буд, ки аз мо нафрат дорад.

Бори дигар ба забони туркии истанбулӣ барои ҳар дуи он падаррахматҳо гуфтам:

-Шаб аз нисф гузашт, се соат аст, ки гирди Каъба давр мезанем ва ҳеҷ ба маҳаллаи Азизия намерасем. Агар моро ба он ҷой бурдан намехоҳед, ҳадди ақал пуламонро пас диҳед, то бо мошини дигар ба он ҷой биравем.

Аммо ин суханони ман ба гӯши ҳар азон хонданро мемонд: ҳам ронанда ва ҳам шогирди пулчинакаш худро ба каррӣ заданд. Аз чунин муносибат дар шаҳре, ки “Хонаи Худо” дар он воқеъ аст, асабонӣ шудам ва нохост фишори хунам боло рафт. Ин ҳел таҳкирро дар умрам надида будам ва он ҳам дар шафати Хонаи Худо. Ба забони русӣ ва садои баланд, канда-канда гуфтам:

-Шумо номи «Иттиҳода шӯравӣ»-Русияро шунидаед?! Медонед, ки ба забони русӣ бароятон ҳарф мезанам? Мо ба шумо пул додем, то ба Азизия баред, аммо беш аз се соат бо фиреб сари моро гич кардед. Билохира, моро ба он ҷой мебаред ё на?!

Шогирд-пулчинак ин бор каме ба худ омад ва ба суханонам тавачҷӯх кард ва дар ниҳоят бо кароҳат хост кафши моро пеши пой гузорад. Бо вучуди ҳамаи ин беадабӣ ман истиҳола мекардам, вале он шогирди бадбахт аз сандалии канори дасти рости ронанда ба қафо тоб хӯрда, ба тарафи мо рӯй овард ва ногоҳ дасташро ба сӯйи ман дароз карда, хост як торсаки(сили)е ба суратам занад. Ман фурсатро ғанимат шумурда, дарҳол дасти боло бардошташро ба пушташ тоб дода, се-чаҳор мушти обдор ба пушти гарданаш фаровардам. Доду фарёдаш баланд шуд ва кӯмак хост. Аммо ман дигар тоқати ором нишастанро аз даст дода будам ва аз таксӣ берун омадам ва дари самти рости ронандаро гушода, он шогирдпешаро барои муборизаи тан ба тан даъват кардам, то ғубори дилро, ки дар тӯли ду соли зиндон ва ду соли ҳичрат чамъ шуда буд, шикамсерӣ ба сараш холи созам. Араби бечора дудафта ба фармони саворӣ часпида, аз ронанда кӯмак мехост, то вайро ба дасти ман надихад. Чанд араби дигари бекор ва хангоматалаб дар

атрофи мо чамъ омаданд, вале ба муноқишаи мо мудохила накарданд. Эшонбобо ба ман насихат мекарданд:

-Хонатон пури гандум, бас кунед. Боз ба зиндон набаранд. Ин арабҳо мардуми қасосгир ҳастанд. Дар бало мемонем.

-Ҳеч гап нест, Эшонбобо! Зиндони КГБ-ро дидем, зиндони Макка дар пеши он бозича аст.

Ронанда бо ишорати даст аз ман хост, ки шогирдашро раҳо созам ва ба таксӣ савор шавам ва омода аст, то моро ба Азия бибарад. Эшонбобо шак доштанд:

-Боз фиреб дода, шуморо ба идораи полис набарад?

-Дар ин гирду атроф пойгоҳи полис вучуд надорад. Агар ин корро кунед, як-ду мушти дигар бар сари ронанда ҳам мезанам, пас, ҳар чӣ бодо бод! Инҳо хуб медонанд, ки бо шӯравиҳо шӯхӣ хатарнок аст, бинобар ин аз тарс чунин рафтор намекунанд.

Ба ронанда ишорат кардам, ки аз кадом масир ба тарафи Азия ҳаракат намояд:

-По этой дороги. Поехали! Аз ин тараф. Ҳаракат! Рафтем!

«САДҚАИ ОДАМ ШАВ!»

Дар як хонаи бузурги меҳмонхонае дар Азияи Макка нӯҳ нафар иқомат дорем. Раҳти хоби Ҳазрати Эшони Тӯраҷон дар мобайни ман ва бародари кӯчакашон-Ҳочӣ Абдусамеъ густарда шуздааст. Дар ин хона ҳар субҳ аввал ман аз чойи хоб баланд мешавам ва ба хотири он ки вузӯ гирифтани барои Эшонбобо роҳат бошад, дарҳол ҳочатхона ва душро бо об тоза мекунам. Як муллонамо ҳам бо мо дар ин утоқ ҳамроҳ аст. Як пагоҳӣ ҳама барои намоз бархостанд, ба ҷуз он муллонамо. Эшонбобо ду рақъат намози суннатро хонда, ба тарафи мо нигаришанд ва гуфтанд:

-Ун муллоро ҳам бедор кунед, намозаш қазо нашавад.

Яке аз дӯстон ба китфи он шахси хобида охиста даст расонида, тақонаш дод ва гуфт:

-Хезед, домулло, вақти намоз шуд.

Он шахс чашмонашро ҳатто боз накарда, бепарвоёна посух дод:

-Ҳадис ҳаст, ки мефармояд: уламоро бедор накунад, онҳо

дар хоб бошанд беҳтар аст, зеро азизи худоянд. Ман дишаб дер хобидам.

Ҳазрати Эшон аз ин ҳадисбофии он муллонамо (чолиб ин ки баъзан худи Эшонбобо рустақӣ ба он муллонамо пул меоданд) саҳт дар ғазаб шуданд, вале каме бо истиҳола гуфтанд:

-Рӯ(я)г сиёҳ! Дар шаҳри худо ва назди хонаи худо зиндагонӣ дорем, чаро аз худат дурӯғ мебофӣ ва боз ҳадис дуруст мекуни? Дар ҳеч ҳадис ин ҳарфи ту нест. Зуд барои намоз бархез, садкаи одам шав!

ТУ НА ИНӢ ВА НА ОНӢ

Фориғ аз кӯфти роҳ дар меҳмонхона (Макка) нишаста будем ва аз ҳар боб сухан мерафт. Ногоҳ қазияи шаҳодат дар роҳи худо ба миён омад. Як муллонамо (ҳамоне ки шарҳи ҳадисаш дар боло рафт) ба тарафи Эшонбобо рӯй овард ва гуфт:

-Ман меҳоҳам ҳам шаҳид бошам ва ҳам зинда монда, аз лаззатҳои ин дунё истифода наоям.

Эшонбобо филҳол посух доданд:

-Ту на ин мешавӣ ва на он. Мурдаву зиндаат барои худо ҳеч арзише надорад. Ҳайфи он қавме, ки аз пушти ту намоз иқома кард.

АВВАЛ ХЕШ...

Аз меҳмонхонаи Азизия-чойи иқомат, то сари роҳи бузург, ки савори таксӣ мешавем, бояд панҷ дақиқа пиёда қадам занем. Ду бинои панҷошёна (табақа) дар канори меҳмонхонаи мо чой дорад. Ҳар рӯз ман дар канори Эшонбобо охиста-охиста гом мебардорам ва бо гӯшаи чашм ба соҳиби ин биноҳои панҷошёна менигарам, ки ба эҳтироми Ҳазрати Эшони Тӯраҷон аз кати чойи нишастааш бархоста, хеле муаддабона саломуалейк мекунад. Ба Эшонбобо мегӯям:

-Ин бандаи худо дар дил ягон гап дорад.

-Шумо аз кучо медонед?!

-Чашмонаш мегӯяд. Сониян, ҳеч араб ба одами ғариба-зоир ва ҳоҷӣ дар Макка салом намедихад ва он ҳам бо чунин молу сарват.

Эшонбобо ҳарфи маро қабул доранд ва мегӯянд:

-Хайр, бубинем, оқибаташ чӣ мешавад.

Дар воқеъ чанд рӯз пас аз ин гуфтугӯ марде ворида меҳмонхона мешавад ва нишони Ҳазрати Эшонро меपुरсад. Дӯстон он шахсро ба хонаи (утоқи) нишаста мо хидоят мекунад. Яке вази-фаи тарчимони бар ўҳда мегирад. Араб (хидматкор) ба забони ҳол меояд ва ба арабӣ мегӯяд:

-Шайхи мӯҳтарам! Арбоби ман, яъне ҳамон шахсе, ки ҳар рӯз шумо ишонро дар назди бинои ҳамшафати меҳмонхона мебинед, одами бисёр сарватманд аст ва соҳиби панҷ меҳмонхона (ҳотел) дар Макка ва Мадина мебошад ва чаҳор ҳамсар дорад. Ба шумо хеле ихлосманд аст ва меҳоҳад, ки чаноби олай бо ягон роҳ он касро табобат кунанд ва ё бо қаромати худ мушкили он касро рафъ намоянд.

Эшонбобо бо мулоиматӣ аз он мард меपुरсанд:

-Мушкили арбоби шумо дар чист?

-Медонед? Он кас чаҳор ҳамсар доранд.

-Хуб, чаҳор ҳамсар дошта бошад ва панҷ меҳмонхона (ҳотел)-сарваташ ҳам бошад, боз чӣ мушкил дорад?

-Охир, чанд сол аст, ки асбоби мардинаи арбоб аз қор уфтода ва чанҷол байни ҳамсаронаш шадидан идома дорад ва ҳамашон талоқ меҳоҳанд. Арбоб меҳоҳад, ки шумо бо ягон роҳ - дуо ва ё қаромат асбоби мардинаи он касро ба қор андозед.

Вачоҳати Ҳазрати Эшон бо шунидани ин ҳарфҳо якбора тағйир ёфт ва бо лаҳни саҳт ба он мард гуфтанд:

-Ҳез, аз ин ҷой гум шав, ...! Агар ман ин қорро қарда метавонистам, аввал аз он худамро табобат мекардам.

БАДБАХТ

Дӯстон қарор гузоштанд, ки дар назди яке аз вурудихои (боб, дарвоза) хонаи Каъба чамъ омада, баъд ба тавоф бипардо-занд. Эшонбобо зудтар ба он ҷой расиданд. Барои он ки дар пайдо қардани дари вурудии мавриди ниёз вақт (замон) беҳуда талаф нашавад, ба як нозир (полис) мурочиат намуданд, то он касро дар ин маврид роҳнамоӣ кунанд. Полис бо безътиной гуфт:

- Намедонам он дар дар кадом тараф воқеъ аст.
- Эшонбобо саҳт дар тааччуб шуданд:
- Магар аҳли Макка нестӣ?
- Чаро ҳастам, вале дарҳои вурудӣ ба Каъбаро намедонам.
- Чанд сол аст, ки дар ин макон хидмат мекуни?
- Ҳаждаҳ сол.
- Маносики ҳаҷро ба чой овардаӣ? Ҳоҷӣ ҳастӣ?!
- На. Аслан то ба ҳол дохил нарафтаам ва ҳатто Каъбаро ҳам надидаам.
- Бадбахт будаӣ, бадбахт!

«БО ЯК ЧАШМ БУБИН»

Ҳангоми ҳичрат дар Афғонистон Мулло Абдуғаффор Худойдодзода (ҳамон Абдуғаффори «южный») Қозии Нахзати Исломии Тоҷикистон шуд ва дар як мавқеъияти хос ӯро ба вазифаи қойиммақоми устод Сайидабдуллохи Нурӣ баргузиданд. Тасодуфан устод Нуриро сафаре пеш омад ва ишон бояд ба тури фаврӣ шаҳри Толиқонро тарк мекард. Устод Нурӣ омодаи парвоз (бо чархбол) ба тарафи шаҳри Кобул буд. Ҳамин лаҳза, дар чунин фурсати танг Мулло Абдуғаффор ба хидмати устод Нурӣ расид ва гуфт:

- Устод! Машварат кардан лозим аст. Корҳо хеле зиёд...

Устод дар посух фармуд:

- Бо Куръон машварат кун.

Абдуғаффор узри дигар пеш овард:

- Асабхоям хароб шудаанд, як чашмам бисёр заъиф, намебинад.

Устод барояш гуфт:

- Ҳамаро бо як чашм бубин, он гоҳ корҳо хуб мешавад.

ФАРҲАНГИ АНГУР ХҶРДАН

Дар яке аз шаҳрҳои Мағриб (октябри соли 1997) меҳмон будем. Додочони Атовулло ҳар рӯз як хабари навро бо ҳазор обуранг накл мекард. Рӯзе мизбонон бароямон як лаган ангур овар-

данд ва рӯйи миз гузоштанд. Қозидомулло (Ҳочӣ Акбари Тӯрачонзода), Додочон ва камина аз сари ангур як шингилий бардошта хӯрдем. Аммо шарики дигарамон бидуни тавачҷӯх ба расму ойини ангурхӯрӣ аз ҳар сари ангур ба таври дилхоҳ чапшагардону ростагардон карда, як-ду ғучум канда мехӯрд ва эътиное ба ҳаққи дигарон надошт. Дар як они воҳид лагани ангур шакли тамоман безебери ба худ касб кард: мисли табаке пасмонда(саркут)и ғизо, ки сағу гурба ба вай ҳучум оварда бошад. Қозидомулло аз ин ҳолат тамоман нороҳат шуданд, вале чизе нагуфтанд. Ниҳоят аз чунин рафтори он рафиқ ба сутӯх омада, ба тарафи лаган даст бурда, аз сари ангур як шингил канда, боло бардоштанд ва онро ба намоиш дароварданд ва гуфтанд:

-Дар фарҳанги мардуми тоҷик аввал аз як сари ангур як шингил канда мехӯранд ва баъд боз шингили дигарро ба даст мегиранд, на ин ки аз ҳар сари ангур як-ду ғучумро сайла (интиҳоб) карда, бикананду пас онро ба саркут табдил диҳанд ва дигар кас ба он даст назанад!

«НАСИБИ МИРБОБО»

Дар меҳмонсарои Вазорати умури хориҷаи Ҷумҳурии исломии Эрон воқеъ дар минтақаи Ниёварони (норвон, сада) Техрон маҷлиси пазирое барпо шуд ва бандаро низ дар қатори дигарон ба он ҷой даъват карданд. Гирифтории зиёде доштам ва бо каме таъхир ба он меҳмонӣ расидам. Ҳамагон ҳозир буданд. Ҷаноби оқои Малиқӣ-муовини мӯхтарамии вазири умури хориҷа бо дидани чеҳраи хаста ва ранги паридаам каме дар хайрат уфтод ва бо лутф гуфт:

-Чӣ шуд?! Чаро ин қадр ранги паридае доред?

Қозидомулло ба ҷойи ман посухи суоли ишонро доданд:

-Агар шумо ба ҷойи Мирбобо мебудед, на танҳо рангатон мепарид, балки ҷонатон мебаромад!

-Чаро?

-Танҳо барои сервиси (мошини) мадраса, ки писарашро мекашонад, аз ин бечора ҳаштод ҳазор тумон (баробар ба дусад бист доллари ИМА) хостаанд. Як муҳочир ин қадар пулро аз кучо пайдо карда метавонад?

-Ҳаштод ҳазор тумон ин кадр пуле нест.

-Агар ҳаштод ҳазор тумон пуле нест, пас, лутф бифармоед, худи шумо онро бипардозед, то ранги паридаи Мирбобо аз байн биарад.

Оқои Маликӣ ба чайбаш даст бурд ва як чеки садҳазортумони даровард ва гуфт:

-Дирӯз дойи(тағо)ам оятуллоҳ ... барои чанд тан пизишки муолиҷа пул пешниҳод карданд ва як чеки садҳазортумонӣ дар дасти ман боқӣ монд. Насиби Мирбобо будааст.

ҲАДИСИ ЧАВОНМАРДӢ

Дар гуфтушуниди Ҳайатҳои муҳолифин ва ҳукумат (моҳҳои сентябр-октябри соли 1994 дар пойтахти Покистон-шаҳри Исломобод) масъалаи табодули сарбозони асир бо зиндонӣни сиёсӣ ба баҳси доғ табдил ёфт ва сабаби он дар рӯйхат қарор гирифтани номи «Мирбобои Мирраҳим» буд. Раҳбари ҳайати ҳукуматӣ ба ҳеч вачҳ намеҳост, ки дар рӯйхат номи М. Мирраҳим бошад ва ин сухани маъруфро таъкид мекард:

-Генералро бо сарбоз иваз намекунанд!

Ниҳоят аксари ҳайати муҳолифин низ аз ин баҳси бепоен хаста шуда, аз Мирбобои Мирраҳим даст мекашанд ва номи ӯро аз рӯйхати табодул берун андохтани мешаванд, ба ҷуз як кас ва он ҳам сарвари ҳайати гуфтушунид аз ҷониби муҳолифин Ҳочӣ Акбари Тӯраҷонзода. Ишон чавонмардона ва бо сароҳат мегӯянд:

-Ё Мирбобо ё ҳеч кас!

Ҳайати ҳукуматӣ розӣ аст ба ҷойи М. Мирраҳим сад нафар аз зиндонихоро озод намояд. Аммо Ҳочӣ Акбари Тӯраҷонзода бар сари номи М. Мирраҳим пофишорӣ доранд ва сари харфи хеш устувор:

-Ё Мирбобо ё ҳеч кас!

ТЕЛЕФОНИ БЕПУЛ

Додочони Атовулло дар дори ғурбат ҳар аз гоҳе ба банда ҳам занг мезанад. Боре аз шаҳри Бонни Олмон (ҳангоми гуфту-

шуниди сулҳи Афғонистон дар моҳи январи соли 2002) ба телефони манзилам занг зад. Хеле сӯҳбат кардем, аз як соат ҳам бештар. Посе аз шаб гузашта буд, аммо Додочон мехост боз ҳам сӯҳбатро идома диҳад. Пурсидам:

-Маблағи зиёде барои ин гуфтугӯи телефонӣ пардохтан лозим меояд, боз зарар накунад?

-На. Телефон бепул (ройгон) аст!

АВВАЛ ДИГАРОН

Пас аз ҳамин сӯҳбати телефонӣ бо Додочони Атовулло (бо хориҷа, яъне шахри Бонни Олмон) боз бар сарамон бало омад: маро ба ҷосусӣ айбдор (муттахам) карданд. Яке барои рафъи ин шубҳа чунин машварати «дилсӯзона» дод:

-Шумо аз дӯстӣ бо Додочон даст кашед ва ўро барои мусоҳибааш дар «Дойче вела» («Садои Олмон») маҳкум намоед, ки пас аз сӯҳбат бо шумо ин иттифоқ афтодааст, яъне кадом хизби диниеро дар Тоҷикистон барои дарёфти ришва аз кишвари ... айбдор кардааст.

-Бигузур аввал дигарон аз дӯстӣ бо ман даст бикашанд, то дарди сар бароям камтар шавад. Ман ҳеҷ гоҳ аҳди дӯстӣ наменишканам ва дар ин сабқат гоми нахустро барнамедорам.

ИН МАРД ФАРИШТА АСТ

Дар мавриди шахсияти Қозидомулло-Ҳочӣ Акбари Тӯрачонзода сухан мерафт. Ҳама ба ў дарафтода буданд ва дар ҳаққаш хар баду балое, ки шунда буданд ва ё аз худ мебофтанд, мегуфтанд. Ман хомӯш менишастам. Яке пурсид:

-Назари шумо дар бораи Ҳочӣ Акбари Тӯрачонзода чист?

-Ин мард як фаришта аст, албатта, дар муқоиса бо он ашхосе, ки шумо ба онҳо иродат доред.

Косаи сабри мизбонон, ки аз вучуди банда кайҳо лабресз шуда буд, бо шунидани ин суханони озодандешона ва ҳарфи ҳақ аз мо ба ҷон ранҷиданд ва аз он рӯз ба баъд мушкilotи фаровонро дар пешорӯямон қарор доданд.

РАЙИСИ ҲИЗБИ «ВАХДАТ»

Дар манзили Қозидомулло, воқеъ дар минтақаи Посдорони Техрон, «Ахбор»-ро аз шабакаи якуми симои Эрон тамошо мекардем. Ногоҳ хабари шуме пахш шуд: толибон райиси Ҳизби «Ваҳдат»-и Афғонистон ҳуччатулисом валмуслимин Мазорӣ ва ёздаҳ нафар ёри вафодорашро ночавонмардона ба катл расонидаанд. Хеле хабари ваҳшатнок ва андӯҳовар буд. Ҳамин вақт, меҳмони бисёр нозе аз аҳли Тоҷикистон, ки ҳоло муқими шаҳри муқаддаси Қ. буд, бо аҳли рикобаш ворида хона шуд ва ба ифтихори вай ҳама аз ҷой бархостанд. Қозидомулло филҳол меҳмонро дар оғӯш гирифтанд ва гуфтанд:

-Худоро шукр, хайрият, ки омадед. Худи ҳозир хабар доданд, ки толибон дар Афғонистон райиси Ҳизби «Ваҳдат» ҳуччатулисом валмуслимин Мазориро куштаанд. Номзидии шуморо ба унвони райисии Ҳизби «Ваҳдат»-и Афғонистон пешниҳод мекунем. “Ҳуччатулисом валмуслимин”, ки ҳастед, сад дар сад хоҳанд пазируфт, афтатон (башара, чеҳра) ҳам ба мардуми ҳазора бисёр монанд аст (меҳӯрад), ҳатто заррае шубҳа нахоҳанд кард...

АЗ МАШРИҚ ТО МАҒРИБ

Дар манзили Қозидомулло (Техрон) аз боби қазову қадар, русумот, душворихо ва осониҳои иҷрои фароизи динӣ дар мазҳабҳои ислом сухан дар миён омад. Ногоҳ Қозидомулло пеш аз иқомаи намоз ба ҳамагон рӯй оварда, дастҳояшонро ба ду тараф комилан боз карданд ва дунёи бузургеро дар фазо ба тасвир кашиданд ва гуфтанд:

-Дар мазҳаби ҳанафӣ барои ибтикор ва фаъолияти инсонии мӯмин ин қадар ҷой гузоштаанд, ки мешавад гуфт: аз Машриқ то Мағриб аст. Боз чӣ меҳоҳед?!

ТИМСОҲ Ё ТИМСОР?

Ҳангоми убури марзи Ҷумҳурии Озарбойҷон ва ворид шудан ба хоки Ҷумҳурии Ислонии Эрон (соли 1993) марзбонони

эронӣ аз вуруди Қозидомулло ва аҳли хонаводаашон пешгири ба амал меоваранд. Ҳарчанд далел пеш меоранд, аммо тимсор(унво-ни генерали мартабадор, аз генерал-майор то генерал-сарҳанг)-сардори марзбонон намепазирад. Ночор Қозидомулло маҷбур мешаванд, ки аз ҳамон хатти марзӣ ва дар ҳузури марзбонон ба вазири умури хориҷаи Ҷумҳурии исломии Эрон ҷаноби оқои Алиакбари Вилоятӣ занг бизананд. Оқои Вилоятӣ аз Қозидомулло мепурсанд:

-Кӣ монегӣ вуруди шумо ва хонаводаатон шуд?

-Қадам як тимсоҳ, ки ҳамин ҷой ништааст. Суханҳои маро қабул надорад.

-Чӣ хел тимсоҳ?! Шояд тимсор бошад?

-Намедонам, тимсоҳ аст ё тимсор...

ДОМОДШАВАНДА

Дӯстам Д.-ро бист сол надида будам. Тобистони соли 2005 дар як маърака ба таври тасодуфӣ мулоқот кардам. Хеле сариҳол ба назар мерасид ва бо вучуди он ки аз ман се-чаҳор сол бештар умр дошт, як тори мӯйи сараш сафедӣ надида. Дар ҳайрат афтодам ва суол кардам:

-Чӣ тур тавонистӣ худатро ин қадар ҷавон ниғаҳ дорӣ?

Хандид ва гуфт:

-Ту саратро бо сиёсат сафед кардӣ ва ман сарамро аз ҳама балоҳо эмин ниғаҳ доштам.

-Шунидам, ки ту ҳам ду-ё се бор ба маҳбас рафта будӣ?

-Маро барои серзанӣ (таъаддуди завҷаин) ба маҳбас бурданд ва он ҷо низ боз ду бор издивоҷ кардам.

-Чӣ тур тавонистӣ, ки дар маҳбас издивоҷ кунӣ?

-Хеле осон. Ҳамаи раҳбарон ва зиндонбонҳо маро хуб мешинохтанд ва коре ҳам надоштанд ва ман роҳат ба ҳар ҷой, ки дилам мехост, масалан хостгорӣ ба манзили духтардор низ мерафтам.

-Ростапро бигӯ: Чандто зан гирифтӣ??

-Понздахто!

-Воқеан ҳам шоҳкор кардӣ!

-Як бор амакам барои хостгорӣ ба хонаи духтар рафт ва то

имрӯз миннат мекунад. Ба ҳамин хотир, чаҳордах бори дигар худам ба хостгории духтарҳо ва беваҳо рафтам.

-Хостгорӣ чӣ хел буд?

-Воқеият ин аст, ки хангоми хостгорӣ он қадар аз домодшаванда таъриф ба амал меовардам, ки ҳам падар ва ҳам модари духтар даҳонашон гушода мемонд ва дархост мекарданд:

-Чӣ хел мешавад домодшавандаро як бор бубинем?

Он гоҳ мегуфтам:

-Маро бинед кифоят мекунад. Домодшаванда худам ҳастам!

ТЕЛЕФОНИ ОШНО

Шаби гарми тобистон пас аз ҳастагии саҳт маро ба раҳти хоб мекашад. Ба соати деворӣ менигарам, ки занги соати дуи шаб(бомдод)ро зад. Меҳоҳам бихобам. Садои занги телефон хобро аз чашмонам мепаронад. Он сӯйи хат, садои тамоман ноошно бо ачала фарёд мезанад:

-Манзили оқои Мирраҳим!?

-Бифармоед.

-Аз ресторани «Боғи шимол»-и шаҳраки Фарби (Қудс) Техрон музоҳим мешавем...

-Мо дар Меҳршаҳри Караҷ зиндагонӣ мекунем, ки шояд ҳафтад километр аз шаҳраки Фарби шаҳри Техрон дур аст ва дар ин нисфишабӣ ҳеч суфориши ғизо накардаем.

-Ман коргари ин ресторан ҳастам ва ин ҷо муштарие кифи (сумкаи) худро ҷо гузоштааст, ки дар дафтарчаи ёддошти он номи шумо сабт шудааст. Мо меҳоҳем тавассути шумо соҳиби кифро пайдо кунем.

-Аҷаб гирифторе шудам дар ин марзу бум, оқо! Агар он шахс дар ин нисфишабӣ гум мешуд ва ё худашро ҷой мегузошт, пас, маро дастгир мекардед?

ЛЕГАТО ВА НОНЛЕГАТО

Нисфишаб садои занги телефон ба садо даромад. Гӯширо ба даст гирифтам ва аз он сӯ садои шинос баланд шуд:

-Салом окои Миррахим! Ҳоли шумо хубе? Ман Гулшани Ватанпараст ҳастам, шогирди хонум Ҳакимова. Меша(ва)д аз устод як суоли кучулу (хурдакак, майда, кӯчак) намоям?

-Алон нисфи шаб аст, азизам, ҳамаи мардуми дунё хобидаанд.

-Хеле хоҳиш мекунам. Ман дар ҳоли тамрини пиано (пианино, пиёну) ҳастам ва туи ин этюди шумораи дувоздахуми Шопен гир кардам.

-Фардо субҳ занг занед ва суолатонро бо худи устод Ҳакимова матраҳ намоед. Ҳоло беҳтараш бихобед, ки соат аз бисту-чаҳори шаб гузаштааст.

Гӯширо рӯи дастгоҳ гузоштам, вале пас аз панҷ дақиқа боз садои занги телефон маро бедор кард. Боз хонуми Гулшан ва ҳамон гуфтугӯи боло ва таорифоти зиёд ва дар поён, аз ман хоҳиш дорад, ки ҳамсарамро бедор намоям, то ба суоли вай посух гӯяд:

-... туро худо, ман танҳо як суоли кучулу дорам... Хобам намебарад, то ки посухи ин суоли тахассусиро наёбам.

-Охир, ман наметавонам хонуми бечораамро, ки, мутаассифона, устоди шумост, дар ин нисфи шаб бедор кунам, то ба суоли шумо ҷавоб бигӯям.

Вале Гулшани Ватанпараст исрор дорад бар сари хоҳиши худаш. Ниҳоят меҳоҳам бо ягон роҳи осон аз музоҳимати ӯ халос шавам. Аз вай мепурсам:

-Шояд худи ман кӯмакатон кунам ва ба суоли шумо посух бигӯям?

-Бубинед, суоли ман ин ҷост.

-Кучост?

-Дар этюди шумораи дувоздаҳи Шопен бахши васат, саҳифаи ... ин нотҳоро ҷӣ тур тамрин кунам: легато (пайваста) ё нон-легато (муқаттаъ, нопаиваста)?

-Посухи ин суол ҳеч мушкиле надорад, азизам, ҳамонанди амали зарби ду бар ду, ки мешавад ҷаҳор.

-Ҷӣ хел?

-Хеле роҳат. Шумо аввал он нотҳоро легато бизанед ва агар маъкул нашуд он гоҳ нонлегато бизанед. Масъала ҳал!

«АЗ ҲАР КАЛЛА ЯК САДО»

Таърихи инсоният пур аз иттифоқоти ачибу ғариб: гоҳе хандаовар ва гоҳан фоҷиабор аст. Барои мисол: дар солҳои 70-уми мелодӣ (асри I) императори Рум Веспасиан барои вуруд ба ҳочатхона(туалет)ҳои дастачамъӣ (шаҳрӣ) андоз қорӣ кард. Вақте писараш ба император эрод гирифт:

-Пул ситонидан барои ҳочатхонаи умумӣ кори хуб нест!

Падар як каф (мушт) аз сиккаҳои андози ҳочатхонаро ба назди бинии(димоғ) писараш овард ва гуфт:

-Бӯй кун! Магар ин пулҳо бӯйи мадфуот медиҳад?

Ин суханони император мақоли маъруф шуд, вале румиён ба ҳочатхонаҳои пулакии шаҳри Рум ба тури фаровон мурочиат мекарданд, зеро ин макони бо сангҳои мрамор тазйиншуда на танҳо қойи қазои ҳочат буд, балки қойи гирдиҳам омадан (тачаммӯъ) ва сӯхбати одамон низ ба шумор мерафт (имрӯз аксари ҳочатхонаҳо дар шаҳрҳо пулакӣ ва хусусӣ шудааст, аммо фарҳанги хуби мурочиат ба ҳочатхона ба давраи Руми бостон нарасидааст); Дар асри ҳаҷдаҳ дар Бютемберг барои гунчишк андоз ситонида мешуд. Соҳибхона бояд дувоздаҳ гунчишк мекушт, дар ғайри ин сурат бояд дар сол дувоздаҳ крейтсер ба хазона мерехт. Мардум аз шикорчиёни хирфай кӯмак гирифта ва дувоздаҳ гунчишки кушгаро ба маъмури андоз нишон медоданд; Соли 1941 дар Иттиҳоди шӯравӣ қонуне насб шуд, ки ба мӯчиби он шаҳрвандон барои бефарзандӣ (безуретӣ, беавлодӣ) бояд андоз мепардохтанд. Ин қонуни андоз дар таърихи инсоният тамоман бесобиқа буда ва танҳо дар Иттиҳоди шӯравӣ ва Муғулистон вучуд дошт; Дар поёни асри бист дар Арманистон (кишваре, ки «радиои» он дар шӯравии собиқ ба латоифпароканӣ шӯҳрат дошт) қонуне ба тасвиб расид, ки барои зудудани гарду хок аз ҳар метри мураббаъ ду драм андоз пардохтан лозим меояд; Аз соли 1993 дар Венетсия барои «соя» андоз ситонида мешавад, яъне ба мӯчиби ин қонун молики дӯкон, мағоза, тарабхона, ки болои дар ва қафаси шиша (витрин) соябон насб мекунад ва ба замини шаҳрдорӣ соя меафканад, бояд андоз бипардозад; Иттифоқан дар Византия (Руми шарқӣ-Туркияи имрӯза) барои «ҳаво» андоз мепардохтанд; Им-

рӯз дар бархе аз кишварҳои шӯравии собиқ аз ҳамон қонуни “ҳаво” сабқат гирифта, лӯлаи газро пур аз ҳаво карда, ба мардум боди ҳолӣ мефурушанд; Дар Белжик барои шаҳват андоз ситонида мешавад: -аз фоҳишаҳое, ки дар назди шишаҳои мағоза дар маҳаллаи ... истодаанд. Аз ин роҳи «қонунӣ» маблағи беш аз як миллион франк (ҳоло «евро») ба ҳазонаи давлат ворид мешавад; Дар Утриш (Австрия) «андози гач» ё «гачгирифтагӣ» ҷорист, ки ба мӯчиби он ҳар лижарон (эски) барои фуруд омадан аз кӯҳпои Алп бояд бипардозад ва он ба муассисоти тиббӣ воғузур шудааст...

ПОСУХИ САЛОМ ВА ПАЛАВИ ХОМ

Рӯзе, ки захматкашони бисёр хоксор ва ҷаррору ҷаббори ҳадамоти иттилоотии се кишвари осӣёмийснагӣ банди ҳақирро аз Ишқобод барои таҳвил ба зиндонбонони сарзамини ҷоноҷонам меоварданд (19-21.01.1993), аз хоки кишвари Ёзбекистон убури мекардем ва ҳангоме ки вориди мамлакати озоди хеш шудам, ҷашмонамро маҳкам бастанд, то ҷизеро дида натавонам. Ҷолиб ин аст: рӯзе, ки аз зиндон озод мешудам ва аз он ҷой берун оварданам, боз ҷашмонамро бастанд ва савори мошини «зоғи сиёҳ» карданд. Мошини «зоғи сиёҳ» пур аз одамони зиндонӣ будааст. Ҷун пеш аз вуруд ба дохили мошини «зоғи сиёҳ» ҷашмонамро боз карданд, ҳеч ҷизро ба ҷуз сиёҳӣ ва шабаҳи чанд нафар намедидам ва аввалин сухане, ки ба забон овардам, ин буд:

-Ассалому алейкум...

Яке саломии маро «алеӣк» гирифт ва аз садо ҳамдигарро шинохтем. Соҳиби овоз Ҷумъабой Ниёзов буд. Дар шаҳри Хоруғ Ҷ. Ниёзов ният карданд, ки барои бачаҳо палав бипазанд, вале дар он баландии чандҳазометрии аз рӯйи баҳр зирбаки палав ба ҷӯш намеомад ва биринҷ намепухт.

ТАЛҲ ВА ШИРИН

Зиндагии инсон як навъ миёни талхиву ширинӣ сипарӣ мешавад ва шояд мо кам ба он таваҷҷӯҳ дорем ва на ҳама вақт ба кадри он мерасем. Дар ширинҳои зиндагӣ ёде аз талхихост ва дар

талхҳои он намакест аз ширинӣ. Аҳамияти ханда ва шодӣ дар зиндагии инсон ба дараҷае ҷойгоҳи вижаи худро дорад ва файласуфони гузашта аз Афлотун ва Арасту сар карда, то ба имрӯз ҳамвора дар мавриди он изхори андеша кардаанд. Эммануэл Кант дар мавриди ханда ҷумлае зебӯе дорад, ки аксари назарияпардозони мазҳака (комедия) ба он истиноддоранд ва он чунин аст: «Ханда ҳолатест, ки дар натиҷаи интизори шадид ва нақш ба обшудани он падида меояд». Ханда танҳо хоси инсон аст ва ҳеҷ махлуки дигаре тавоноии онро надорад ва касе, ки дарки моҳияти хандаро надорад ба иштибоҳ дар ҷомеаи инсонӣ зистааст..

НАМЕШАВАД! САД ДАРИ ГУШОДА...

Вақте нахустин мақолаамро барои ҷоп ба идораи як рӯзнома бурдам, корманди он нашрия, ки ба ҳамон муллоноқат (муллоноқот)иҳои дар осори нависандагони рус (садаи нуздаҳум) тасвиршуда бисёр шабоҳат дошт ва айнакаш низ болои хараки биниаш қарор гирифта, гӯё ба афтодан мойил мешуд, ба тарафи одам теғ кашида нигоҳ мекард, ба навиштаҳоям ҳатто дуруст назар наафканда (хондан он тараф истад), пас гардонид ва гуфт:

-Намешавад!

Ноумед нашудам ва бо хушҳолӣ берун рафтам аз идораи рӯзнома. Рӯзи хубе буд. Ба гирду атроф нигаристам: ҳама мисли мӯру малаҳ дар талоши зиндагӣ ва дар тақопӯ ҳастанд. Ҳамоно ин суҳанҳо дар зехнам зинда шуд:

-Як дари баста ва сад дари гушода (боз)!

Ин воқеа дақиқан сиву ду сол пеш аз ин рӯзгор руҳ дода буд. Аз он замон то ба имрӯз мақоли болоро доиман дар зехни хеш дорам ва ҳар гоҳ агар мушките пеш ояд барои таскини дил онро ба забон меоварам.

СУОЛҲОИ БЕЧАВОБ

Рӯшан ҳарф задан чист? Рӯшан фикр кардан чист? Ҷаро шахсе, ки дар бораи рӯшанӣ ва рӯшанфикрӣ меандешад, аз баёни ҳақиқат ва он ҳам ба тури возеҳ (рӯшан) тарс дорад? Суолҳои бечавоб.

ДУНЁ-ЗИНДОН

Дунё дар тӯли таърихи башар зиндони бузурге буда, ки инсонҳои бешумореро дар худ фаро гирифта. Дар ин ҷаҳони зиндонӣ бархе мақому мансабе ҳам доранд, ки ҳешро ҳокими ҳаёту мамоти дигарон медонанд. Ин ҳокимон бо насби қонунҳои дилхоҳ, ки танҳо барои манфиат ва сарватандӯзиашон мебошад, роҳи озодии инсонҳоро беш аз пеш масдуд карда, гирифтгориҳои зиёдеро ба мушкилоти мардум меафзоянд. Озодандешон дар андешаи халосии инсонҳо аз ин зиндони маҳдуд ва масдуданд. Вале аксарияти ҳамин инсонҳое, ки дар ин зиндон зиндагӣ карданро беҳтар аз озодӣ медонанд, ҳеч гоҳ ва дар ҳеч давру замон озодандешон ва қишри рӯшанфикри ҷомеаро дӯст надоштанд ва надоранд ва ҳамаи бадбахтиҳо, гумроҳӣ ва саргичиҳояшонро на аз ҳокимон, қонунҳои аҳмақона ва сохтори номуносиби ҷомеа ва давлати вақт медонанд, балки мутмаин ҳастанд, ки маншаи ҳамаи ғочаҳояшон маҳсули андеша ва пайкори озодихоҳон аст. Танҳо иддаи маҳдуде аз наслҳои ояндаи онҳо аз иштибоҳи гузаштагонашон огоҳ шуда, ба умри барҳадарафтаи ниёконашон афсӯс меҳӯранд. Қолиб ин нукта аст: ҳуди ҳамин насли оянда ва огоҳшуда аз иштибоҳи ниёкон камтар аз гузашта сабақ (дарс) гирифта, озодандешон ва рӯшанфикрони ҳамзамони худро дар қайду банд мекунад (нигаҳ медорад). Гӯё як доираи баста, қафаси тамошо барои таърих ба вучуд меояд ва дар ҳамин маънои танг (кӯҷак) дунё мушобеҳи як зиндон аст, албатта, зиндони бузург ва беохир ва ҷаҳаннаме барои озодандешон...

ОЗОДИИ АНДЕША

Дар зиндон ҳешро озод ҳис мекардам. Чаро?! Медонистам, ки маро қатл хоҳанд кард. Ман озод будам, зеро дарк мекардам, ки бояд ҳар чӣ бештар ва сарътар таҷрибаи андӯхтаамро барои фарзандон ва озодмардон бигӯям ва онҳоро рӯйи қоғаз сабт наоям. Ҳоло дар озодӣ ба сар мебарам ва озодам, аммо нуктаҳо ва андешаҳои зиёдеро иншо намекунам. Ҳамин тӯр мегузорам андешаҳоям паҳну парешон мераванд ба дасти фаромӯшӣ. Чӣ бадбахтӣ!

ГУФТАНД ВА ГУФТЕМ

БОЗТОБ

Дуруст дар ҳамон рӯзе, ки Раёсати муҳтарами Чумхуриҷаноби оқои Сайидмуҳаммади Хотамӣ дар Душанбе-пойтахти Чумхурии Тоҷикистон дар мавриди аҳамияти муштаркот ва мероси бузургони илму адаби форсӣ сухан мегуфтанд, дар «Рӯзномаи Шарқ» (25 Шаҳривари соли 1383, шумораи 290) матлаби оқои Шохини Ёфсеӣ тахти унвони «Даъвии сӯхбат ва ҳичоби ғайбат» чоп шуд. Дар кулл мақолаи ёдшуда ба масоили бисёр муҳим пардохта, вале нуктае, ки моро ба ҳайрат даровард ин иддаъои муаллиф аст: «Ба фарз ҳам ки Шохнеъматуллоҳи Валӣ суннӣ бошад оё вайро ба иттиҳомии суннӣ будан аз қаламрави мутафаккирони мусулмони эронӣ берун гузорид? Он ҳам дар замоне, ки кишварҳои мухталиф мекӯшанд мутафаккирони бузургро ба худ мунтасаб кунанд ва аз ин тариқ барои худ хуввият ва ҳайсияте эҳроз кунанд. Туркҳо исрор доранд бигӯянд Мавлоно аҳли Туркия буд ва тоҷикҳо Ибни Синоро аҳли Тоҷикистон медонанд ва ҳар як маросими мухталифе дар бузургдошти онон баргузор мекунанд, ки ин интисоботро муҳраз созанд».

Мо бо туркҳо коре надорем, вале ба оқои Шохини Ёфсеӣ бо қотеъият мегӯем, ки ҳеч як аз тоҷикҳо ва ба вижа аҳли илму адаб ба ҳеч вачҳ ва дар ҳеч чо нагуфта ва нагуфтаанд, ки Ибни Сино аҳли Тоҷикистон буда ё ҳаст. Тоҷикон як қавми эронинасл хастанд ва дар тӯли таърих бо тамоми душманони эронӣ ва фарҳанги форсӣ муқобала кардаанд. Он чӣ тоҷикон дар мавриди Ибни Сино иддаъо доранд ин аст, ки Ибни Сино тоҷик (бихонед «эронӣ») ва дар Бухоро ба дунё омадааст, ки ин сарзамин, сарзамини қавмҳои эронӣ аст. Бинобарин ҳарфҳои оқои Ёфсеӣ як иштибоҳи маҳз аст.

Оқои Ёфсеӣ агар каме тавачҷӯх мекард, барои иддаъояш ўзбакҳоро мисол меовард, ки дар ҳоли ҳозир Ибни Синоро дар

шӯравии собиқ «ӯзбак» карданд ва дар «шиносномааш» навиштаанд, ки «модоме ки имрӯз Бухоро дар қаламрави Ӯзбакистон аст, пас Ибни Сино ҳамчун зодаи ин сарзамин ӯзбак аст». Аммо оқои Ёфеъӣ дар ин иддаёи худ, ба ҳамон гӯдоле афтада аст, ки худ барои дигарон ҳафр карда.

Рӯзномаи Шарқ, рӯзи душанбе 25 Обони соли 1383,
№341, с. 18. 15.11.2004.

ГИР ДОДАН БА «КАЙҲОН» ВА ТҮБ ТУИ ДАРВОЗАИ «РҮЗНОМАИ ШАРҚ»

Аз нашри нахустин шумораи «Рӯзномаи Шарқ» онро бо диққат ва ҳавсала мехонам ва сафаҳоти хубашро дар гӯшае ниғаҳ медорам (шояд рӯзе ба кор ояд). Борҳо ният кардам, ки то ба сохтмони «Шарқ» воқеъ дар хиёбони Зоғрус биравам, аммо чуръат надоштам. Билохира рӯзи чаҳоршанбе бистуми Обонмоҳи соли чорӣ вориди роҳрави сохтмони «Шарқ» шудам ва аз ниғаҳбон утоқи кори гурӯҳи «Андеша»-ро пурсидам ва баъд аз таҳвили як ҷавобияи кӯчак (ки чаҳор рӯз баъд, яъне 25 Обони 1383 зери унвони «Бозтоб» дар сафҳаи 18 «Рӯзномаи Шарқ» чоп шуд) ба идораи рабобити умумии рӯзнома сар задам ва чанд нуктаи қолибро ба хонуми навбатдор, ки он ҷо ҳозир буд, гуфтам. Сухан дар мавриди нашри такрорихо дар сафаҳоти «Рӯзномаи Шарқ» мерафт, ки ҳамин чанд ҳафтаи гузашта хеле зиёд шудааст... Аммо рӯзи баъд бо мушоҳидаи «Рӯзномаи Шарқ» дарёфтам: ин бор гӯё садои мо ба гӯши дастандаркорони рӯзнома расида, ки як матлаби мушобех дар бораи ҳамсари Ёсир Арафот-Сихо Тавилро дар се ҷойи рӯзнома бо ду акс ба дасти чоп супурдаанд («Рӯзномаи Шарқ», №339, с. 8-11-24).

Рӯзҳои дигар низ «Рӯзномаи Шарқ»-ро мехондам, то барои худ рӯшан созам, ки ин ҷӣ сабки тозае дар рӯзноманигории Эрон аст. Албатта, хондани матлаби такрории «Рӯзномаи Шарқ» барои мо кори саргармкунандае нест, балки як дарди сар ва аз даст додани вақти зиёд аст, вале ҷӣ метавон кард, ки такрорихо баъзан инсонро ба ханда ва гоҳан ба саргича во медорад. Охир ин ҳама такрори матлаб ва он ҳам дар як шумора ва бо номи дигар барои

кӣ ва ба чӣ мақсад аст? Шояд «Рӯзномаи Шарк» қасд дорад барои тақвияти ҳофизаи мо, хонадагон, ғамхорӣ мекунад (албатта, на ройгон!) то битавонем дар оянда рӯйи матлаби такроран чоп шуда кор кунем ва аз он суде ба даст биёварем (вале ман ба ҷойи шукгузорӣ онро ба нақд кашидаам). Ба ҳар ҳол ман аз ин такрориҳо ҳеҷ сар дарнаёвардам.

Вақте ба матлаби такроран чопшуда назар меафканед ба виройиши он низ таваҷҷӯҳ дошта бошед. Дар бархе аз такрориҳо титри хабар айнан нашр шудааст. Масалан, дар сафҳаи 4 «Рӯзномаи Шарк» аз 12 Обони 1383 мехонед: «Пардохти бадеҳии Вазорати неру ба бонкҳо» ва боз онро дар сафҳаи 10 ҳамон шумораи рӯзнома чоп кардаанд. Вале дар шумораи 341 аз 25 Обони 1383 виристори титри хабарро каме тағйир додааст (дасташ дард накунад): дар сафҳаи 7 зери «Хабари кӯтоҳ» чунин омадааст: «Қарзулҳасанаҳо таҳти назорати Бонки марказӣ» ва дар сафҳаи 10 зери «Гузориши хабарӣ» ҳамон матлаб бо номи дигар ва тамоман ҳайратангез такрор шудааст (албатта, каме тавилтар): «Сандуқҳои қарзулҳасана» ҳамчунон билотаклиф». Ва мо нафаҳмидем, ки ба кадом хабар бовар кунем. Зеро чунин номгузорӣ дар такрориҳо хеле бонамак ва хонданӣ аст ва виристори мӯхтарам дар шумораи 344 рӯзи панҷшанбе 28 Обонмоҳи 1383 аз ҳамин сабки санчидашуда истифода карда дар саҳифаи 3 хабар медиҳад: «Порлумони Урупо хостори идомаи таҳрими таслиҳоти Чин шуд», аммо дар сафҳаи 8 ҳамин хабар чунин тағйири ном кардааст: «Ройгирӣ (раъйгирӣ) дар мавриди таҳримҳои таслиҳоти Чин дар порлумони Урупо». Ҳоло ин шуд як хабари тамоман тоза ҳамонанди нӯшоба ва пуфакнамакии «Ашӣ машӣ», ки дар паёмҳои бозаргонии расонаи миллий (яъне симо, телевизион) бештар аз як бор дар ваъдаи «ғизои тичорӣ» ду ё се бор такроран пахш мешавад, то он «Ашӣ машӣ» вирди забонҳо гардад. Барои мисол дар шумораи 343 рӯзи чаҳоршанбе 27 Обони 1383 дар ду гӯшаи сафаҳоти 10 ва 11 як хабар чунин титр хӯрда, вале матн айнан чоп шудааст: аввал бо унвони «Хотамӣ ба вазъияти ҷой расидагӣ мекунад» ва дар сафҳаи 11 бо номи-«Расидагӣ ба вазъияти ҷойи кишвар аз сӯйи Райиси Ҷумҳурӣ» (кадом як хонандаи бозавқ пеш аз мо ин шигифтиро ба «Рӯзномаи Шарк» тазаккур

дода ва рӯзнома низ барои чунин бозёфт аз вай пӯзиш хостааст). Дар ҳамин шумора боз як аҷоибот вучуд дорад. Дар сафҳаи 15 дар канори матлаби «Барои як бозигари сиёҳ» акси хунарпешаи дӯстдоштаи банда «Ғуломхусейни Лутфӣ»-ро чоп кардаанд. Мачур шудам он матлабро то охир бихонам, то дарёбам, ки акси оқои Лутфӣ чӣ рабте ба хонум Ҷенат Сирез дорад, накунад ишон низ муҳочират карда ва ... Сарам дард кард, вале ҳеҷ чизе дастгирам нашуд ва ба худ гуфтам: бояд ин шӯхиро ҷиддӣ гирифт. Баъдан маълум шуд, ки компютери рӯзнома ин найрангро аз худ даровардааст ва дастандаркорони нашрия ҳеҷ таксире дар чунин руҳдоди рӯзноманигорӣ надоранд.

Вақте компютерҳо низ рӯзноманигориро ёд мегиранд ва кор клишай мешавад, хатман аз худ часорат нишон медиҳанд (чунонки дар як тавсия ба дарҳости хонандае таъкид шудааст: «... хирфаи хабарнигорӣ аз ҷумлаи машоғиле нест, ки сирфан таҳсилоти академик бихоҳад, балки ҷобукӣ, часорат ва тавоноӣ-ҳои шахсӣ дар он муаасир аст» (нигаред: «Рӯзномаи Шарқ», душанбе 2 Озари 1383, сафҳаи 28). Ҳар гоҳ ки компютер таҳсилоти академик нагирад хатман чунин шӯхиро аз худ дармеоварад ва маълум нест компютерҳо аз ин пас чӣ балоҳое бар сари мо хоҳанд овард.

Ҳар рӯз «Рӯзномаи Шарқ»-ро мехондам ва орзу доштам, ки такрорихоро набинам ва безътино бошам, аммо намешуд аз кано-ри ин ҳама аҷоибот охиста (ба қавли имрӯзиҳо «явошакӣ») рад шуд. Шумораи рӯзи сешанбе муваррихи 3 Озарро боз кардам ва дар сафҳаи 3 чашмам ба ин ҷумлаи зебо: «... Бадехӣҳои Ироқ, ки 125 миллиард доллар таҳмин зада мешавад...» афтод, вале дар сафҳаи 11 ҳамин шумора ҳамин хабарро хондам: «Бинобар ин гузориш бадехии хориҷии Ироқ 120 миллиард доллар эълум шуд...» Туро худо ба ман бигӯед: кадом аз ин рақам дуруст аст (ман ба унвон-титри ин ду хабар коре надорам!) Охир, як масали маъруфи русӣ мефармояд: пул шуморишро (шумориданро) дӯст дорад.

Магар русҳо шумориши пулро ба дасти фаромӯшӣ супур-даанд, ки ин рақам тағйир кардааст! Сухан аз мақол ё масал рафт ва боз як нуктаи ҷолиб ба ёдам расид. Меғӯянд, ки «такрор модари дониш аст». Донишманде ба воқеъияти ин мақол шак кардааст ва

фармудааст: такрор номодари (мояндар, модари ўгай) дониш аст. Дар пайравӣ аз ин ҳикмат «Рӯзномаи Шарқ» дар шумораи рӯзи душанбе 25 Обони 1383 дар «Рӯзномак»-и оқои доктор Нӯшервони Кайхонизода дар мавриди марги хонуми Арис Чонг ба тури комил маълумот додааст. Аммо пас аз ду рӯз (шояд ба иллати он ки компютер боз шӯхӣ роҳ андохта) рӯзнома такроран дар бораи хабари марги хонуми Арис Чонг чунин титр задааст: «Худкушии як нависанда». Чизи тоза дар ин такрори номи англисии китоби хонуми Арис Чонг ва акси зебои ўст, ки дили маро саҳт ба риккат овард. Вакте такрориҳо паси ҳам дар рӯзнома чоп мешавад маро ҳамон мақоли «такрор номодари дониш аст» ба ёд меояд. Ва рӯзномаи дӯстдоштаи банда гӯё садои дилро эҳсос карда, дар шумораи рӯзи чаҳоршанбе 2 Озари 1383 дар сафҳаи 23 мақолаи «Шаш гом дар пешгирӣ аз саратон»-ро бо «Тасхех ва пӯзиш» аз нав ба дасти чоп медихад. Иттифоқан дар тамоми «Рӯзномаи Шарқ» сафҳаҳои аз ҳама бехтар ҳамин сафҳаҳои пизишкӣ мебошад, ки дар он такрор кам ба чашм мерасад, дар ҳоле ки такрораш ҳам ишқол надорад.

Ростӣ, оё мешавад бидуни такрор рӯзеро пушти сар гузошт? Барои он ки хонандаи мӯхтарам ва нависандагони рӯзнома аз нақди мо дилгир нашаванд, танҳо ба зикри номи бақияи такрориҳо ва сафаҳоту шумораи «Рӯзномаи Шарқ» иктифо мекунем: «Эъломи ширкатҳои мучози воридкунандаи худрав» дар сафҳаи 10 ва такрори матлаби он дар сафҳаи 11 зери унвони «Рукуди муваққатии бозори худрав» дар шумораи 333; «Дар бораи занони хиёбонӣ халъои қонунӣ надорем» сафҳаи 7 ва такрори пораҳое аз он дар сафҳаи 26 бо унвони «Пешниҳоди роҳи ҳалл барои барҳӯрд бо занони хиёбонӣ» дар шумораи 345; «Коҳиши ҳазинаҳои ҳадамоти дармонӣ то поёни барномаи чаҳорум» дар сафҳаи 10 ва такрори мухтасари он дар сафҳаи 26 бо номи «Коҳиши ҳазинаҳои ҳадамоти дармонӣ то поёни барномаи чаҳоруми тавсеъа» дар шумораи 346; «Нигаронии Буш аз тамаркузи қудрат дар Русия» дар сафҳаи 3 ва такрори он бо каме виройиш бо номи «Ибрози нигаронии Буш аз тағйироти сиёсии Русия» дар сафҳаи 9 дар шумораи 347; акси Райиси Ҷумҳури ИМА Буш дар шумораи 336 ва такрори он дақиқан дар ҳамон сафҳа ва ҳамон ҷой дар шумораи

349 (чолиб ин нукта аст, ки ин акс ба мақола рабте надорад, яъне шумораи 4 Озари 1383); «Судури ҳукми эъдом барои қотили чаҳор рӯзноманигор дар Афғонистон» дар сафҳаи 13, шумораи 348 ва шарҳи муфассали он дар сафҳаи 13 шумораи 350 бо номи «Мучозоти марг барои як муҳҷим ба рӯзноманигорони хориҷӣ дар Афғонистон» ва дар ҳамин шумораи рӯзнома дар сафҳаи 20 аксе бо таъкид бар «Тачаммӯи занони курди эронӣ барои ҳуқуқи баробар» чоп шудааст, ки ба назари мо он акс шояд ба Осӣи Марказӣ ё як гӯшаи дигари мусулмоннишин Русияи шӯравӣ рабт дорад (зеро дар канори акс ҳуруфи сириллики русӣ ба чапм мехӯрад) дар сафҳаи 2 шумораи 351; «Ҳамойиши байналмилалии бузургдошти профессор Эдвард Саъид» ва тақрори он дар сафҳаи 18 дар шумораи 352 рӯзнома (дар ҳамин шумора «Порс»-ро «Порис» навиштаанд-сафҳаи охир); Тақрори номи мақола-аз шумораи 352 «Беча ва Боғӣ ду намуна аз ҷамъияти 1/2 миллионнафарии зидди иҷтимоъ» дар шумораи 355 ва айнан дар ҳамон сафҳа 27 Озари 1383 онро мехонем.

Гоҳан дар сафаҳоти рӯзнома номҳои ҷуғрофиёӣ ва ашхос ба шаклҳои аҷибу ғариб чоп мешавад. Барои намуна вожаи форсии асл-«Намангон» ба шакли «Наманқон» (21 Мехри 1383, сафҳаи 8); ноҳияи «Қубодиён» ба шакли «ноҳияи Кубод дар Тоҷикистон» (шумораи 321, сафҳаи 19) номи хонаводагии «Атоуллоев» (Атовуллоев-сардабири «Чароғи рӯз») ба шакли «Давлатов» ва «Муҳаббатшоев» ба шакли «Муҳаммадшоев», Бобочон Абдулвоҳидов ба шакли «Бобочон Абдулвоҳлов» (ва иддаҳои кизби «Тоҷикистон синамо надорад») дар шумораи 331, сафҳаи 13; номи хонаводагии ҷаноби Лукашенко ба шакли «Кукашенко» ва монанди инҳо. Аммо нуктаи ҷолиб дар мавриди чопи аксҳои тақрорӣ дар «Рӯзномаи Шарқ» ин аст, ки хонанда сар дарнамеоварад, ки баъзан акс ба кӣ мутааллиқ аст. Барои намуна танҳо ба як маврид ишорат менамоем. Дар шумораи 345 муваррихи 30 Обон дар сафҳаи 26 акси хонуме чоп шудааст ва ҳамин акс бори дигар дар шумораи 373, муваррихи 5 Дайи 1383 рӯзнома ба нашр расида. Билоҳира мушаххас нашуд ин акс ба кӣ мутааллиқ аст: намояндаи мардум ... ё корманди вазорат? Дар зимн акси Виктор Ющенко низ дубора айнан нашр шудааст: аввал дар таърихи 16

Озар, шумораи 357, сафҳаи охир ва баъд дар шумораи 362, 22 Озар дар сафҳаи 3.

Дар поён иҷоза диҳед муваффақтарин намунаи такрор дар «Рӯзномаи Шарк» дар шумораи 382 рӯзи якшанбе 20 Дайи 1383 иттифоқ афтодастро муаррифӣ намоям. Матлабе бо унвони «Ранги хардалӣ хуб нест» дар як сутуни «Мардумак» ду бор паси ҳам чоп шудааст. Ман бақияи рӯзномахоро ба ин диққат баррасӣ накардаам. Ба ҳар ҳол хушбахтии рӯзноманигорони эронӣ дар он аст, ки ба ғайр аз Сафорати Туркия ва сафири мӯхтарамии он ҳеч як аз сафоратхонаҳои дигар кишварҳо рӯзномаҳои Эронро муталаа намекунанд ва ё метавон гуфт, ки дар Эрон хонандагони рӯзномаҳо ба иштибоҳоти онон эроде намегиранд, вагарна барои тавҳин ва ғалатҳо мешуд кулӣ пул даровард ва дастгоҳи кувваӣ қазоияро низ дар амри тавқифи рӯзномаҳо фаъолтар мекард. Дар анҷоми ин нақди беғараз омодагии хешро барои муталааи сафаҳоти «Рӯзномаи Шарк» пеш аз чоп эълон мебарам ва барои ҳамаи дастандаркорони ин рӯзномаи дӯстдоштанӣ бо такрорхояш такроран орзуи муваффақият дорам.¹

¹Ин мақола рӯзи 5 Дайи соли 1383 (25.12.2004) бо намобар (факс) ва рӯзи 11 Баҳмани 1383 шахсан ба идораи «Рӯзномаи Шарк» (хонуми Юсуфӣ) тахвил дода шуд, вале рӯзнома аз чопи он сар печид. Дар мавриди номи ин мақола танҳо ҳамин нуктаро ёдовар мешавем, ки онро аз «Рӯзномаи Шарк» вом гирифтаем ва мехостем бигӯем, ки ойфони он мард (ки зикраш дар «Гир додан ба ба рӯзномаи «Кайҳон» рафтааст) шояд ба барқи ҳамсоя пайваст бошад ва хабарнигор ё таҳиякунандаи он ин «сирр»-ро махфӣ ниगाҳ доштааст.

«ГОЧ», ЯЪНЕ ЧӢ?

Вориди китобфурӯшии шудам. Ба дунболи китобҳои мавриди назарам унвонҳои мухталифро нигоҳ мекардам, ки аз пушти сарам чумлаеро хитоб ба фурӯшанда шунидам. Ба иллати издиҳомии харидорон ва сару садои зиёд ибтидои чумла бароям қобили шунидан набуд ва дар натиҷа ба ин шакл ба гушам расид:

... -гоч доред?

Ба худ фикр кардам, ҳамон тур ки ибтидои чумла бароям

мубҳам буда, охирашро ҳам ҳатман иштибоҳ шунидаам. Магар мумкин аст калимаи «гоч»-ро шунида бошам?!

Дар ҳамин андеша будам, ки фурушанда ба харидор посухи мусбат дод! Ва шахси дигаре гуфт:

-Арабиашро ҳам доред?

Ва дигаре бо ачала пурсид:

-Форсиашро чӣ тур?

Ва он дигаре гуфт:

-Ман англисиашро мехоҳам.

Ва фурушанда ба ҳамаи онҳо итминон дод, ки ҳама чур «гоч» дорад ва тавзеҳан изофа кард, ки «гоч» дар саросари Эрон пахш шудааст!

Бо шунидани ин чумлаҳо дигар дар чоям мехкӯб шудам. Дар ин лаҳза фурушанда ба самтам омад, то маро дар ёфтани китоби мавриди назарам кӯмак кунад, вале эҳтимолан бо чашмони аз ҳадқа (косахона) берун задаи ман рӯ ба рӯ шуд, ки аз тарс ду қадам ба акиб бозгашт ва ман дар чехрааш пурсишero дидам. Мехост бидонад чӣ мавзӯе сабаби ҳайрат ва таачҷуби ман шуда. Хостам ба ӯ посух диҳам, вале дар ҳамин хангом якбора чашмам ба девори пушти сари вай афтод, ки ба рӯи он пустере (плакат) аз Эйнштейни бечора дида мешуд, ки дуруст дар болои сараш гӯё бихоҳанд вайро муаррифӣ кунанд, бо хати бузург навишта буданд: «ГОЧ»!

Ин бор дигар аз шиддати таачҷуб забонам банд омад (гирифт). Сареъ аз китобфуруши берун омадам ва дар ҳоле ки нобоварона ба дидаҳо ва шунидаҳоям меандешидам «худо, худо» мекардам, ки акламро набохта бошам.

Ҳатман шумо намедонед, ки чаро ман таачҷуб кардам. Пас бароятон мегӯям, ки ахиран китобҳои кӯмакдарсие ба бозор арза шудааст, ки онҳоро Гурӯҳи омӯзишии Ҷавкор (Ҷӯкор) ба чоп расонда ва барои мухтасар шудани номи ин гурӯҳ, аз ибтидои калимоти Гурӯҳи омӯзишии Ҷавкор (Ҷӯкор) истифода кардаанд, бидуни он ки бидонанд ҳуруфи аввали ин се калима ба ин шакле ки онҳо навиштаанд, яъне дар сурате, ки нуктае байнашон набошад, ҳудашон воҳидеро ташкил медиҳанд, ки ҳамон калимаи «гоч» аст.

Ва аммо ин вожа: вожаи «гоч», ки ин рӯзҳо на танҳо дар китобфурушиҳо ва рӯи деворҳои шаҳр пеш чашми ҳамаи мардум қарор дорад (ва гуё ҳамаро мухотаб қарор медиҳад), балки аз расонаи миллии низ бо садои ҳақ ба ҷониб борҳо тақрор мешавад, дар забони форсии Фарорудӣ як фухш ва калимаест бо бори маъноӣ бисёр манфӣ.

Вожаи «гоч» дар фарҳангҳои форсии Мовароуннаҳрӣ (ба вижа гуфтори мардуми Бухоро, Самарқанд, Хучанд, Истаравшан, Панҷакент ва дигар мавзёҳо), форсӣ ба русӣ ва русӣ ба форсии он сӯи руди Ому, бахши умдае аз Афғонистон ва Озарбойҷон бори маънии манфӣ дошта, маънояш аҳмак, аблаҳ, содалавҳ, нораво, қабех, мубтазал, ёвагӯ, беҳудагӯ, пурҳарф, хинг, гӯсфанд, куч, бемаънӣ, бемӯхтаво, беадаб ва бефаросат аст.

Аз ин ҷост, ки истифода аз вожаи «гоч» дар мавриди одамони кундфаҳм ва ҳафтафаҳм (қасоне, ки як ҳафта тӯл мекашад, то матлаби соддаеро бифаҳманд ва дарк кунанд) бе пасванд ва бо пасванди «алак» бештар ба сурати манфӣ ройиҷ аст, монанди «мард ва зани гочалак» (дар шакли ҷамъ «гочалакҳо») ва ё «гапи гоч», «сухани гоч», «китоби гоч», «филми гоч» «одами гоч» ва ғайра.

Инак намунаҳое аз навиштаҳои Фарорудиро, ки дар онҳо вожаи «гоч» ба қор рафтааст, ба унвони шохид (намуна, мисол) меоварем:

«Филме, ки ба намоиш даромад, фач, ҳатто як андоза гоч ҳам буд» (Муҳаммадиев Ф. Ҳикояҳо, 1, с. 221)

«Ин дафъа ба маънии «мардаки гоч» будай ба ӯ ба хашм нигарист» (Сорбон. Актёр, с. 18)

«Лекин ин аҳмак хеле суст, гоч, ба ишқу ошиқии худаш саргардон» (Мирзоев К. Дар орзуи падар, с. 209)

«Ба Наимӣ ин гоч маъқул» (Агар вай мард мебуд, с. 320)

Хулоса ин рӯзҳо ҳама ҷо гочу гоч, ки кас аз онҳо мешавад гич. Иттифоқан маънии дигаре аз «гоч» ба «гич» наздиқӣ дорад, яъне ин ду вожа ҳамнишину ҳамсоя ва қариб ҳаммаънианд. Ҳамонанди мақоли маъруфи «агарро бо магар якҷо кунанд, як писар мешавад кошкӣ!» Ё худ «Агар»-ро бо «Магар» тазвич созанд аз он тавлид шавад «Кошкӣ» ном».

Дар мучаллади саввуми «Маснавий маънавӣ» низ вожаи «Гоч» ва «Гич» ҳамнишин шудаанд:

*Ах, ахе бардошти, эй гичи гоч,
То ки колои бадат ёбад ривоч.*¹

¹ Маснавий маънавӣ. Техрон: Интишороти мавлавӣ. Тасхехи Николсон, чопи ҳаштум, 1370, ҷ. 1, с. 400.

Ё худ:

*Ин қазоро ҳам қазо донад илоҷ.
Аҳли халқон дар ҷазо гич аст гоч.*

Ҳамон ҷо. ҷ. 1, с. 373.

Аз эҳтимол он рӯз дур нест, ки одамоне пайдо шаванд, ки номи писарашонро «Гоч» ва номи духтарашонро «Гочпарӣ», «Гочзарӣ» гузоранд ва дар насли дуввум номҳои хонаводагии «Гочзода», «Гочдухт», «Гочнасаб», «Гочбону» ва «Гочпур» қадам ба арсаи вучуд гузошта, забон ва адаби форсиро таҳти таъсир қарор диҳанд. Лобуд агар ба ҷойи номи хонаводагии Ҷӯкор номи дигар буд, ки масалан бо ҳарфи «Л» шурӯъ мешуд, номи ин муассиса табдил мешуд ба «Гол», ки як бемории пӯстӣ аст ва касе ҳам дам намезад!

Ҳол пурсишҳои мо нисбат ба таблиғи «Гоч» чунин аст:

1. Оё масъулони Вазорати мӯҳтарами фарҳанг ва иршоди исломӣ, ки муҷаввизи наشري китобҳои «Гоч», Интишороти байналмилалии «Гоч»-ро содир кардаанд ва ин вожаи фаҳш(фухш)-ро ба расмият шинохтаанд, медонанд, ки канори ҳам қарор додани се ҳарфи «Г», «О», «Ҷ» бидуни ин ки баъд аз ду ҳарфи (дар форсӣ) аввал нуктае қарор гирад, ин се ҳарфро табдил ба калимаи «Гоч» мекунад, ки як фухш (дашном) аст ва дар сурати паҳши ин китобҳо (бо унвон ва исме ки доранд) дар хорич аз кишвар боиси шармандагии мардуми Эрон хоҳад шуд.

2. Оё донишмандони мӯҳтарами Фарҳангистони забон ва адаби форсӣ ва онҳое, ки аз пушти ин забон ном ва нон дармео-

варанд, дар бораи маънии ин вожа ва нораво будани истифода аз он ба унвони номи китоб ва муассиса, изхори назар хоҳанд кард?

3. Оё расонаи миллӣ (симо, телевизион) пеш аз таблиғ, ба маънӣ ва мафҳуми он чӣ ки таблиғ мекунад аҳамият медиҳад?

4. Оё муассисони ин гурӯҳи омӯзишӣ, ки то ба ҳол борҳо ва борҳо дар таблиғоташон ва дар рӯйи чилди китобхояшон гӯё мардуми мӯхтарам ва беҳабари ин марзу бумро бо чунин вожае мавриди хитоб қарор додаанд, аз мардум пӯзиш хоҳанд хост?

5. Мо аз муассиси ин гурӯҳи омӯзишӣ (ки номи “ГОҶ”-ро барои хеш баргузидаанд) интизор надорем, ки ин вожаро бишносанд, вале аз донишмандон ва мутахассисони забони форсӣ дар ин марзу бум чунин интизорро дорем ва таваққӯъ дорем дар мавриди маъонии вожаҳое, ки дар расонаи миллӣ пахш мешаванд ва ё дар таблиғоти густарда истифода мешаванд, ҳасосияти бештаре нишон диҳанд, он ҳам чунин вожае...

6. Оё шахрдори мӯхтарамии Техрон, ки бо мототсиклет шахро мавриди баррасӣ қарор медиҳанд, мутаваҷҷеҳи пустерҳои таблиғотии ин муассиса нашудаанд ва ё нахостаанд бидонанд, ки ин вожа ба чӣ маънӣ аст?

7. Ҳол ки комиссияи фарҳангии Маҷлис сериоли (филмҳои бисёрсерии) «Шабҳои Барара»-ро мавриди баррасӣ қарор дода ва онро пур аз ишқол дидаанд, оё ба ин вожа бархӯрд накардаанд? Ба ҳар сурат ҳар вожаи чадида, ки ба ин шакли густарда (дар рӯйи чилди китобҳо ва дар пустерҳои таблиғотӣ) ба чашм меҳӯрад, бояд ҳасосиятбарангез бошад ва аъзои мӯхтарамии ин комиссияро ба андеша во дорад, ки ин вожа ба чӣ маънӣ аст. Бояд хотирнишон кард, ки ҳамаи ин масоил дар таърих сабт хоҳад шуд: Ояндагон чӣ қадр хайратзада хоҳанд шуд, вақте бубинанд китобҳои кӯмакдарсии пешиниёнашон чунин номе доштааст!

Билохира касоне ёфт мешаванд, ки нигоҳе бияндозанд ба китобҳои луғат ва фарҳангҳои форсӣ!¹

¹ Ин мақола бо ҳамкориҳои хоҳархондам Сапедаи Хонбулуки иншо ва бо имзои мустаъори «Эрони Бостонӣ» дар рӯзномаи «Соҳибқалам» рӯзи душанбе, 16 Обонмоҳи соли 1384 х.ш. = 7.11.2005, № 162, с.6 чоп шудааст.

ТАНҲО ЯК ҲАРФ ВА ЯК ОВОЗ!

(Таҳқир дар шаъни мард ва зан дар матбуот ва адабиёти тоҷик ба авчи худ расидааст)

Имрӯзҳо дар матбуоти Тоҷикистон иншои матлабҳои гуногун ва тафсиру мусоҳибаҳо беш аз пеш ба назар мерасад. Вобаста ба ҳар мавзӯ ғоҳо мурочиати хабарнигор ба мусоҳиб (ё мухотаб) бо вожаҳои рангоранг сурат мегирад. Баъзе аз қаламбадастон ба маънӣ ва тарзи истифодаи вожаҳо (яъне калимаҳо) тамоман эътибор намедиханд ва аз рӯи шиори «ҳар чӣ пеш омад, хуш омад» амал карда, бахудаву беҳуда шахси мухотаб ва ё хонандаро бо калимаи «оғо» саргарм месозанд.

Пештар ҳангоми мурочиат ба шахси дигар ё ҳамсӯҳбат аз вожаҳои «рафик», «дӯст», «бародар», «сарвар», «сар», «сардор», «киё» (ва ҳатто «ҷаноб»), «ҳамшира», «хоҳар», «модар», «падар», «бобо» «амак», «ако», «уко» ва монанди онҳо кӯмак мегирифтанд. Ҳоло тамоман баръакс: бархе «доной»-и хешро дар саҳифаҳои рӯзнома мехоҳанд бо навиштани «оғо» ба сабт расонанд. Беҳабар аз он ки маънии вожаи мурочиати «оғо» чӣ дар шаъни марди оддӣ ва чӣ шахсони маъруфу машхур ва чӣ намояндагони мӯхтарамии мардумӣ, вазирон ва ғайра таҳқири маҳз асту бас. Хушбахтии хабарнигорони воситаҳои ахбори умум ва адибон дар он аст, ки тарафи муқобил ё аз лиҳози саводнокӣ (нисбат ба худ қаламбадастон) дар зинаи поён қарор доранд ва ё умуман дарк намеkunанд, ки танҳо як ҳарф метавонад маънии калимаро батамом тағйир диҳад ва хубро сад дар сад қабои зишт ҷилвагар созад.

Ҷойи бисёр таассуф аст, ки бо кӯшиш ва ҳиммати чӣ хабарнигорон ва чӣ адибони соҳибноми шӯравии тоҷик вожаҳои фахшои «занак» ва «мардак» имрӯз аз бори манфии худ коста, гӯё маънии навозишӣ ба худ гирифтааст. Ҳарчанд маънии аслии калимаҳои «занак» ва «мардак» дар гузаштаи начандон дур аз ҳақорат ва таҳқири шахсияти инсон беш набудааст. Яъне, агар ба фарҳангҳо (луғатномаҳо) дурусттар нигоҳ кунем, (пешопеш аз хонандагони мӯхтарам узр мехоҳем) дармеёбем, ки вожаи «за-

нак» ба маънии «зани сабукпо», «харчогард» ва «фоҳиша» аст ва маънии вожаи «мардак» низ мутаносибан бори саҳти таҳқиромез дошта, нисбат ба марди ливоташуда мавриди истифода қарор мегирифтааст. Ҳоло дар ҳар сари сатри китобу рӯзномаҳо ва гуфтугӯи хонаву бозор зану шавҳар ва аксари мардум бо навозиш ҳамдигарро «мардак» (ҳатто бархе барои нишон додани марди-гари хеш ба рафиқи худ ваъда медиҳад: «Мардак барин...» ва ғайра) ва «занак» мегӯянд ва ҳеч гуна таҳқир ва паст задани шаън ва шахсияти ҳамдигарро дарк намекунанд!

Сари матлаб меоём. Гуфтем, ки танҳо як ҳарф ва як овоз маънии калимаро батамом тағйир медиҳад. Барои мисол: вожаҳои «оқо» ва «оғо» дар иншо ва суҳан гуфтан танҳо бо як ҳарф ва як овоз (фонема, фонем) аз якдигар фарқ мекунад, аммо тафовути маъноии онҳо аз замин то осмон аст. Ҳангоми навиштани вожаи «оқо» ба хати форсӣ ниҳояти саъй ба қор меравад ва ҳар одами босавод нисбат ба шахси дигар ҳеч гоҳ «оғо»-ро ба қор намебарад, балки ҳатман хоҳад навишт: «оқо» ё «оқои фалонӣ». Албатта, ҳангоми талаффузи вожаи «оғо» байни овозҳои «ге» ва «ке» як навъ қаробат ба вучуд меояд ва ин шабоҳати овозӣ одами ҳоло гӯшаш одат нокарда ба тарзи гуфтугӯии ҳамзабонони хориҷиро ба иштибоҳ меандозад ва он шахс гумон мекунад, ки байни «оғо» ва «оқо» тафовуте нест. Ин ҷост, ки барои муқаллидони тоҷикӣ бозори иштибоҳ ба роҳ меафтад ва дар рӯзномаҳо савдои «оғо» шуруъ мешавад.

«Оғо» калимаи туркӣ буда, маънии нахустини он «хотун», «бӣбӣ», «сайида», «хонум», «бону», «бегим», «зани ҳарам» аст. Дар маънии дуҷум, чунон ки дар фарҳанг омадааст, «оғо» калимаи эҳтиромест, ки бар сари номи ходимон, яъне «хочасароён» дароранд. Унвони «хочасарой» дар гузашта ба он марде гуфта мешуд, ки ибтидо он бечораро ахта мекарданд ва баъд барои ниғаҳбонӣ ва хидмати ҳарам мегузаштанд. Ба ӯ ҳангоми мурочиат ҳатман калимаи эҳтироми «оғо»-ро ба қор мебарданд. Иттифоқан дар яке аз кишварҳои шарқӣ ҳокими золимеро, ки ҳирси шахвонии фаровон доштааст, занҳои ҳарамаш ахта карда, баъд пешванди унвонашро «оғо» ниҳодаанд (аз он таърих шояд саду панҷохдусад сол сипарӣ шуда бошад, вале ҳофизаи таърихии мардум он

вокeарo фаромӯш накардааст). Дар фарҳангҳои (луғат) форсӣ ба русӣ калимаи «оғо»-ро «евнух», «госпожа» маънидод кардаанд. Ҳоло вақте нисбат ба мард дар Тоҷикистон вожаи «оғо»-ро ба кор мебаранд ва он чанд бор дар як саҳифаи рӯзнома ба чоп мерасад, худи он чаноб чӣ эҳсосе дошта бошад, агар маънии аслии вожа ро мефаҳмад?! Кор ба дараҷае расидааст, ки аз бесаводии мардуми мо дар бакоргирии вожаи безаҳтиромии «оғо» бархе ҳамазабонони мо сӯъистиғфода ба амал оварда, аз як олими беҳабар пурсидаанд:

-Шуморо «оғо» гӯем хуб аст ё «оқо»?

Он шахс низ барои хоксорино аз даст надодан ва аз тарафи дигар зери таъсири навиштаҷоти рӯзномаҳо ва адабиёти дар кишвари мо роиҷ, ки аксарият гумроҳ шуда, ба вожаи «оғо» одат кардаанд, чунин посух додааст:

-Маро «оғо» гӯед беҳтар аст!

Аз мавзӯ дур наравем: ин ҷост, ки одамони бофарҳанг дар мавриди мард (ва он ҳам ахтанашуда) ҳатман вожаи «оқо»-ро ба кор мебаранд. Калимаи эҳтиромии «оғо» боз як маънии дигар низ дорад, ки дар фарҳанг таъкид шудааст: «оғо»-ба далоли зане гӯянд, ки воситаи корсози занҳои фоксиша бошад.

Рӯшан аст, ки надоништа тақлид кардан ба гуфтор ва навиштори ҳамазабонони хориҷӣ дар бакоргирии вожаи таҳқиромез ва номардкунандаи «оғо» боиси шармандагист, на нишонаи сатҳи дониши қаламбадастон.

Аммо пеш аз ҳулоса кардани матлаб ба маънии вожаи «оқо» низ назар меафканем. Ҳамчунон ки дар фарҳангҳо омадааст, «оқо» калимаи муғулӣ буда, маънои он (беҳтар аст бигӯем вожаҳои ҳаммаъноии он) «бародари бузург», «амак», «сайид», «хоча», «киё», «меҳтар», «саркор», «бузург», «сар», «чаноб», «сарвар», «мир» мебошад, ки, мутассифона, имрӯз аз чунин захираи бузурги калимаҳои мурочиати танҳо «оқо» ба мафҳуми «чаноб» бештар мавриди истиғфода қарор мегирад. Албатта, мешуд дар навишти мақола ва мусоҳибаҳо аз маъноҳои зиёде, ки мо онҳоро мисол овардем, истиғфода кард. Магар ба чойи «чанобон» истиғфодаи «сарварони мӯхтарам» ё ба чойи «оқо» ба кор бурдани «киё» айбе дорад? Чунин ба назар мерасад, ки бархе рӯзноманигорон (ба қавли худашон «журналист») аз камтаҷри-

багӣ ва шитобзадагӣ ва ё шояд барои ба намоиш гузоштани ашрофияти (нахба, нухба, яъне «аристократия» ё «аристократизм», начиб, начибзода) хеш кӯшиш ба харҷ медиҳанд, то забони мақола ва навиштаҳояшон аз калимаҳои мурочиати такрор ба такрор ва таклидӣ сероб гардад. Аммо набояд фаромӯш кард, ки дар мадди аввал маънӣ ва дуруст ва ба мавқеъ ба кор бурдани вожаҳо метавонад, ҳадафи нависандаро барорад. Лозим ба зикр аст, ки вожаи «оқо» дар фарҳангҳои форсӣ-русӣ ба шакли «господин», «хозяин» тарҷума шудааст.

Омилҳои асосии иштибоҳ дар бақоргирии вожаи «оғо» ба ҷойи «оқо» аз чанд зовия қобили баррасӣ аст. Нахуст, дар фарҳангҳои забони тоҷикии даврони шӯравӣ, ки олимони мӯҳтарами мо дар нашриёти Душанбе ва Маскав ба ҷоп расонидаанд, байни вожаҳои «оғо» ва «оқо» тафовуте қойил нашудаанд. Сарчашмаи иштибоҳи бисёр соҳибназарон ва нависандагону рӯзноманигрон маҳз ҳамин фарҳангҳост. Зеро мурочиат ба луғат (яъне фарҳанг) дониши касро ба иштибоҳ савқ медиҳад (албатта, дар чунин ҳолат хонандаро гунаҳкор доништан нашоёд). Бо қамоли таассуф бояд зикр шавад, ки ҷӣ дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» ва ҷӣ дигар луғатномаҳои мӯътабар (ҳатто дар осори бузургворе чун устод С. Айнӣ) фарқи куллии вожаҳои «оқо» аз «оғо» таъкид нашудааст. Сониян, дар осори адибони тоҷик низ тафовуте дар истифодаи вожаҳо ба ҷашм намеҳӯрад ва баръакс аз ҳамон ғалати маъруфи «оғо» истифода ба амал меояд (ва агар кор ба ҳамин ривол идома ёбад ҳеҷ гоҳ ба ислоҳия умед нест). Ҳатто вақте ба соядасти баъзе адибони тоҷик нигоҳ мекунед, ба ҷойи калимаи мурочиати «оқо» вожаи «оғо»-ро мебинед. Ин иштибоҳи маъруф ба аксарият сироят намудааст. Ниҳоят, имрӯзҳо дар густариши истифодаи вожаи номатлуби «оғо» матбуот ва садо ва симо (ба қавле ВАУ) нуқтаи таммат гузошт ва, мутаассифона, аз он истикбол мешавад ва касе, ҳатто сардабири рӯзнома ва маҷалла, пеши ин роҳи хаторо намегирад.

Дар зимн, пас аз фурупошии низоми коммунистӣ аксари қаламбастон аз навиштани калимаи мурочиати «рафик» шарм дошта, чунин пиндоштаанд, ки истифода аз он тарғиби ғояҳои аксарият (дар солҳои бистуми асри бист ба ҷойи номи «боль-

шевик» истилоҳи «аксариион» ба қор мерафтааст) мебошад. Ҳол он ки садсолаҳо қабл аз аксариион вожаи «рафик» чӣ дар гуфтугӯ ва чӣ дар адабиёти шифоҳию хаттии мо ва чӣ дар осори Ҳофизи лисонулғайб («Муҳимано, ба рафиқони худ расон бозам») ва чӣ устод Садриддини Айни («Биёед, эй рафиқон, дарс хонем») мавриди истифода қарор гирифта будааст. Лозим ба ёдоварист, ки берун рондани вожаи хуб аз таркиби луғавии забон ба чурми истифодаи «сиёсӣ»-и он қори хирадмандона нест. Қори баръакс, яъне ворид кардани вожаи номатлуб ва иштибоҳи ягон раҳбар ба таркиби луғавӣ низ дар ин маврид, боиси пешрафти забон намешавад. Фаромӯш намекунем, ки ҳамагӣ бисту панҷ-сӣ соли пеш аз ин рӯзгор раҳбари бузургвори шӯравии собиқ номи (чуғрофии) неругоҳи обӣ-барқии «Бойғозӣ»-ро ба иштибоҳ «Байпази» талаффуз кард ва дар тамоми матбуоти он замон ва навиштаҳо барои сарпӯш гузоштан ба ин иштибоҳ ва нотавонии забонии он рафик, дар ҳама ҷой «Байпази» менавиштанд. Аммо ҳамон раҳбари бузургвор ҳангоми кироати матни комилан русӣ-вожаи **«систематически»**-ро дар ҳузури садҳо ҳазор нафар (ва паҳши мустақими он аз садо ва симо) **«сискимасиски»** гуфт, вале касе дар шӯравии собиқ онро ба шакли талаффузкардаи сарвараш нанавишт. Зеро ба ҳамагон рӯшан аст, ки иштибоҳ руҳ додааст ва онро вориди навиштор намекунанд (ҳарчанд руҳдоди талаффузи **«сискимасиски»** ба ҳазинаи тиллоии латоифи шуравӣ ворид шуд). Аз он замон дар Тоҷикистон ба забони русӣ «Бойғозӣ»-ро «Байпази» менавиштанд (далел: сарвар гуфт ва бояд ҳамин хел бошад!) ва ёдам ҳаст, ки ба эътирози инҷониб дар мавриди чунин иштибоҳ дар идораи яке аз рӯзномаҳои ҷумҳуриявӣ қормандони он нороҳатиашонро нисбат ба шахси мо бо истилоҳи «зиддишӯравӣ» сабт карданд. Дар ҳоле ки ман на тарафдори «Бойғозӣ» ҳастам ва на «Байпази», балки иштибоҳи руҳдодаро гуфтам ва роҳи баргараф сохтани онро нишон додам.

Дар фароварди сухан аз ҳамаи сарварони гиромикадр хоҳиш мекунам ҳангоми истифодаи вожаи «оғо» қамоли саъйи хешро ба қор баранд, то дӯстро душман нагардонанд ва боиси таҳқири шаъни бародарони худ нашаванд. Ҳарчанд масъалае, ки мо пеш гузоштем, сари истифодаи як ҳарф ва як овоз аст, вале

тафовути онро худи шумо пеши назар доред. Мо низ аз овардани мисолҳои фаровон дар мавриди иштибоҳи сангини меҳтарони азиз дар ин мақола маъзурем. Зеро мисол овардани иштибоҳи дигарон дар мавриди истифодаи бемаънии вожаи зишти «оғо» ба хусни ин мақола чизеро намеафзояд, балки аз эҳтимол боиси дилозурдагии саркорони мӯхтарам хоҳад шуд. Бигузор ҳар кас дар мавриди мақолаҳои мутолаа кардааш аз рӯзнома ё ҳафтанома дар ду моҳи ахир дурусттар андеша ронад ва ҳар чӣ вожаҳои «оғо», «занак», «мардак»-ро дучор ояд бо навиштаҳои мо муқоиса ва замима намояд. Дар омади сухан, аз қаламбадастон бо **камали эҳтиром** (на «эҳтиромона») хоҳиш менамоем, ки иштибоҳот дар мавриди истифода аз вожаҳои «занак» ва амсоли он «занакҳо», «занакҳои...»-ро ба шакли «зан» ва «занҳои ...» тағйир диҳанд. Вассалом.¹

¹Тоҷикистон, №35(349), 2.09.2004, с. 7.
“Оғоро таҳқир накунед!”

НОМАИ САРГУШОДА БА РАЙИСИ БУНЁДИ ОҶОХОН ҶАНОБИ ОҶОИ ҲАКИМ ФЕРИСТА

Бо салом

Дар шумораи 35 (349) ҳафтаномаи «Тоҷикистон» (2.09.2004, с. 7) мақолаи инҷониб зери унвони «Оғоро таҳқир накунед! (Паст задани шаъни мард ва зан дар матбуот ва адабиёти тоҷик ба авҷи худ расидааст)» ба ҷоп расид. Ният доштам, ки ба дунболи ҷопи мақола ҳоҷат ба иншо ва нашри ин номаи саргушода наменонад. Зеро нуктаҳои асосии тафовутҳо ва иштибоҳоту иншо ва истифодаи дурусти вожа-истилоҳи «оқо» аз «оғо» ба тури мухтасар ва бо ҳадафи ислоҳи ин ғалати машҳур баён шуда буд. Аз ҷопи мақола муддати зиёде гузашт, аммо таҳаввулоте дар заминаи истифодаи саҳеҳи вожаи «оқо» ба ҷашм нарасид. Гилюяи (гила) банда пеш аз ҳама аз он аст, ки унвони муборак ва мӯхтарамии Алоҳазрат Шохзода Шохарим Ал-Хусайнӣ (Оҷохони IV) на ба шакли дурусти «Оҷохон», балки боз мисли пештара «Оғо-

хон» навишта мешавад. Бовар бар ин буд, ки дастандаркорони Бунёди мӯхтарами Оқохон дар Тоҷикистон ва ашхоси фазли ин хоку бум ғалати машхури «оғо»-ро аз унвони Алоҳазрат Шохзода Шохарим Ал-Хусайнӣ (Оқохони IV) дур андохта, барои дуруст навиштани он ва истифодаи саҳеҳ дар минтақаи Осиёи Миёна кӯшиш ба харҷ медиҳанд. Мутаассифона, ин тур нашуд.

Дар кишварҳои форсизабон номи мубораки Алоҳазрат Шохзода Шохарим Ал-Хусайнӣ (Оқохони IV) бо унвони «Оқо», «Оқохон» ва бештар «Бунёди Оқохон» (гоҳе «Ҳазинаи Оқохон») навишта ва гуфта мешавад (ба ҳар ҳол дар Эрон ва Афғонистон ҳамин тур аст). Вале ба чӣ иллат бошад, ки дар Вароруд (Мовароуннаҳр) чунин унвони мӯхтарам ба ғалат дар матбуот ва дигар воситаҳои ахбори умум роиҷ шудааст ва то имрӯз ёд надорем касе ҳатто як бор ҳам пешниҳод карда бошад, ки ин ғалати фаҳш ислоҳ гардад (шавад). Суханро ба дарозо намебарем ва пешниҳод менамоем, ки чаноби олий дар ин қазия довталабона вориди амал шаванд ва ба тури расмӣ ва катбӣ ба ҳамаи васоитаи ахбори умум, ташкилоту муассисаҳо ва ашхоси ҳақиқӣ ва ҳуқуқӣ тазаккур бидиҳанд, то аз тарзи дурусти навишти «Бунёди Оқохон» истифода шавад ва вожаи «оғохон» дар нисбат ба ин Бунёд ба кулӣ ҳазф гардад.

Зимнан агар пешниҳоди инчониб мавриди писанди завки волои чаноби олист, хоҳишмандам ба дунболи он масъалаи дастгирии нияти банда дар омода сохтан ва нашри «Фарҳанги муосири форс(тоҷикӣ)и Мовароуннаҳр (Вароруд ё Фароруд)» мавриди таваҷҷӯҳ ва баррасӣ қарор бигирад. Умед аст, ки «Фарҳанги муосири форс(тоҷикӣ)и Мовароуннаҳр (Вароруд ё Фароруд)» бистари муносиб барои ислоҳи ғалатҳои маъруф, истифодаи саҳеҳи вожаҳо дар навиштор ва гуфтор ва умуман боло бардоштани фарҳанги мардуми заҳматкаши мо гардад.¹

¹Бо эҳтиром Мирбобои Миррахим.
Тоҷикистон. №15(381), 14.04.2005, с. 12.

АЗ ШУМО БАРОИ ЗАБОНИ МОДАРИАМОН ГАДОӢ НАКАРДАЕМ!

Вақте посухи чаноби окои Ҳақими Феристаро ба даст гирифтаам ва бо диққат хондам, чанд лаҳза аз ханда дилам шод шуд. Маълум шуд, ки мазмуни аслии номаи саргушодаи маро на танҳо нафаҳмидаанд ва посухи бемаънӣ додаанд, балки беадабӣ ва нодони тарҷумони форсии тоҷикӣ ба англисиро низ фошофош нишон додаанд. Тамоми мӯҳтавои номаи саргушодаи банда дар ду ҷумла ҷамъ шудааст, ки ҷудо кардани онҳо аз якдигар мумкин нест ва агар ин кор сурат бигирад, пас, дарки мазмун ва мақсади нависандаро барои шахсе, ки зарофат ва зебоиҳо ва мантику бурроии забони модарии моро намедонад, тамоман нофаҳмо месозад. Ҳоло барои рӯшан шудани қазия ҳар ду ҷумлаи асосиро айнан мисол меорем: «Суханро ба дарозо намебарем ва пешниҳод менамоем, ки чаноби олий дар ин қазия довталабона вориди амал шаванд ва ба тури расмӣ ва катбӣ ба ҳамаи васоити ахбори умум, ташкилоту муассисаҳо ва ашхоси ҳақиқӣ ва ҳуқуқӣ тазаққур бидиҳанд, то аз тарзи дурусти навишти «Бунёди Оқохон» истифода шавад ва вожаи «оқохон» дар нисбат ба ин Бунёд ба кулӣ ҳазф гардад.

Зимнан, агар пешниҳоди инҷониб («инҷониб»-яъне банда-М. М.) мавриди писанди завқи волои чаноби олист, хоҳишмандам ба дунболи он масъалаи дастгирии нияти банда дар омода сохтан ва нашри «Фарҳанги муосири форс-(тоҷик)ии Мовароуннаҳр (Вароруд ё Фароруд)» мавриди таваҷҷӯҳ ва баррасӣ қарор бигирад».

Барои хонандаи хушзавқ тамоман рӯшан аст, ки ҷумлаи дуввумӣ шарт аст, ки «агар» пешниҳоди яқум (яъне ҷумлаи яқум) пазируфта шавад, ба дунболи он масъалаи омода сохтан ва нашри фарҳанги забони форсии варорудӣ (мовароуннаҳрӣ) мавриди диққат («таваҷҷӯҳ», яъне «внимание») ва баррасӣ (яъне «расмотрение») қарор бигирад. Лозим нест, ки шумо беҳуда барои пул додан ба мо даст ба чайби хеш бибаред. Шумо аввал зарари ҷуброннопазир ва хатоҳои солҳои сол ба забони модарии ман во-

ридкардаатонро ислоҳ кунед ва баъд андеша намоед, ки нисбат ба забон ва фарҳанги мардуми ин марзу бум боз бояд чӣ кор кард?! Яъне дар номаи саргушода хеле олимона ва бо камоли эҳтиром ва дар айни ҳол амали тамоман носавоби шумо дар навишти номи Алоҳазрат Шоҳзода Шоҳкарим Ал-Хусайнӣ (Оқохонӣ IV) дар забони тоҷикӣ ва ислоҳи он тазаккур дода шудааст. Чизи дигаре нест. Пешниҳоди дуввум (яъне чумлаи дуввум, ки дар болои мисол овардем) бастагӣ ба чумлаи якум дорад.

Азбаски (чун) дар иншои номи Алоҳазрат Шоҳзода Шоҳкарим Ал-Хусайнӣ (Оқохонӣ IV) дар Тоҷикистон беэҳтиромӣ сар задааст ва сабабгории асосии ин беадабӣ се Бунёд (номи ин созмонҳо дар манбаъҳои расмӣ ба шакли зер омадааст: 1. AKDN Шабакаи тараққиёти Бунёди Оғо Хон. Намояндаи доимӣ Ҳаким Фериста; Нишонӣ (яъне ба забони ўзбекӣ «суроға»): Душанбе, кӯчаи ба номи Ғанӣ Абдулло ҳавлиҳои 8-10, т. 215118; 246500; 217097; 2. АКНРСА Гуманитарии Бунёди Оғо Хон. Координатори минтақавӣ Чад Томсон. Нишонӣ: ш. Душанбе, к. Толстой 75, т.245823; 240702; 245297; дурнигор (факс) 510128; 3. АКФ Бунёди Оғо Хон. Раҳбари иҷрокунанда Мирза Ҷаҳони. Нишонӣ: Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 137, т. 247650; 244750; дурнигор 008737 62560066) аст, ки ба номи ишон ва аз маблағи ишон ташкил шудааст ва дар Тоҷикистон фаъолият дорад, мебошад, зарурият, ки ниҳодҳои зикршуда бояд аввал ин камбудиро ислоҳ намояд, на Мирбобои Мирраҳим ва ҳафтаномаи «Тоҷикистон». Сарварони гиромии азизи ин ниҳодҳои мӯҳтарам чумлаҳои дар боло мисол овардаи моро як бори дигар мутолаа фармоянд ва аз мутарҷими босавод бипурсанд, ки маҳаки асосии сухани мо дар кучост ва оё чумлаи дуввум тобеъи чумлаи якум нест? Оне, ки номаи саргушода ба номаш фиристода шуд, мебоист дақиқан ва ба тури расмӣ ба воситаҳои ахбори умум тазаккур меод, ба вазоратхонаҳо, садо ва симо нома мефиристод, аз минбарҳо дар ин бора сухан мегуфт ва дар варақаи расмӣ хеш ва лавҳи пештоқи идорааш номи ташкилотро ба тури дуруст ба забони давлатӣ, яъне тоҷикӣ, менавишт (албатта, на ба забони англисӣ, балки ба забони давлатие, ки дар ин ҷо зиндагӣ мекунад ва фаъолият дорад).

Ҷаноби оқои мӯҳтарам Ҳакими Фериста! Мо шахсан барои

забони модарии хеш аз шумо гадоӣ накардаем ва намекунем! Танҳо хостем дилу нияти поки шуморо бисанҷем, ки то чӣ андоза ба ном ва шахсияти Алоҳазрат Шохзода Шохкарим Ал-Хусайнӣ (Оқохонӣ IV), ки пешвои мазҳабии худи шумост, эҳтиром мегузored. Албатта, шумо, ташкилот ва дигар Бунёдҳои мӯхтарамии шумо ба забони модарии мо як сари мӯ эҳтиром қойил нестед (лоақал ба номи сарвари хеш эҳтиром гузored), вагарна посухи номаи моро ба забонҳои англисӣ ва русӣ намедодед. Дар ҳеч ҷойи дунёи мутамаддин (барои мисол агар ин кори ҷаноби олий дар кишвари Канада, ба вижа вилояти Квебек, руҳ меод, хатман ҷаримаи сангин мепардохтед, зеро номаи ба забони фаронсавӣ навиштаро ба забони англисӣ барнамегардонидед ва чунин амал намунаи беэҳтиромӣ ва ноҳақии гирифтани забони фаронсавӣ махсуб мешуд) чунин беэҳтиромиро ба мурочиати расмии шахсияти ҳақиқӣ раво намедоранд. Ин кор танҳо дар Тоҷикистон (зеро ин ҷо забони тоҷикӣ соҳиб надорад) мумкин аст, ки ҳатто дар эълонҳои созмонҳои мӯътабари байналмилалӣ, ки барои даъват ба кор дар рӯзномаҳо ҷоп мешавад, таъкид мешавад: донишмандони забони тоҷикӣ зарурат надорад, балки англисӣ ва русӣ шартӣ асосӣ аст.

Умед аст, ки пас аз мутолааи ин шарҳи мухтасар, шуморо дар ҷараёни иштибоҳи руҳдода қарор хоҳанд дод ва хатои маъруф ислоҳ мешавад. Иродатманд Мирбобои Миррахим.¹

¹Бори нахуст дар ин маҷмӯа ҷоп мешавад. Аз ҷопи он худдорӣ шуд.

**УРА! ТЕЛЬМАН ГДЛЯН ҲАМ
«ИСЛОМШИНОС» ШУД ВА «ФАТВО» ДОД ВА
«НЬЮСИК» БАРОИ ИФШОИ ҲАҚИҚАТ АЗ
МУСУЛМОНОН ПЌЗИШ ХОСТ!**

15 майи соли 2005, соати 22-и шаб ба вақти Душанбе, барномаи ҷамъбастии ҳар ҳафтаинаи «Время»-и Останкинои Русия кашфиёти нави бозрасии вижаи даврони рашидовчигии Ёзбекистон ҷаноби Тельман Гдлянро ба оламиён муаррифӣ кард. Мувофиқи назари ин қорمانди додситонии шӯравии собиқ он чӣ дар

шаҳри Андичон мегузарад, амали «дасти ваҳҳобиён» мебошад, ки дар солҳои бозрасии он кас дар кишвари Ёзбекистон дар камин қарор доштааст. Воқеан ҳам чунин кашфиёти исломшиносӣ дар рӯзгори камранги мо бозёфти тоза аст, зеро имрӯз низ мисли даврони режими коммунистӣ ҳар дурӯғ, ки аз ҷониби говдӯше ё ягон мақоми мансабдори гузашта гуфта шавад, ба ҳақиқати кулл табдил меёбад ва мо заминиён бояд аз дариҷаи диди онҳо ба воқеаҳои гирду атроф ва олами берун нигоҳ кунем.

Аммо ин дурӯғ ҳадафи худро дошт: мардум набояд аз асли қазия огоҳ шаванд. Гап дар сари он ки дар Осиеи Марказӣ ҳеҷ гуна ҳаракати ваҳҳобӣ вучуд надорад ва он чӣ дар минтақа ба ҳаракати исломӣ асос гузоштааст ва пешрав аст, пеш аз ҳама натиҷаи амали бедоргароии ихвонулмуслимин, мактабҳои ойини ханафӣ, созмонҳои давлатӣ ва ғайридавлатии кишварҳои исломии арабӣ ва туркӣ мебошад. Ин ҳақиқат биступанҷ-сӣ сол аст, ки дар шӯравии собиқ ба шакли ҳаракати «ваҳҳобӣ» муаррифӣ мешавад ва мардумро дар гумроҳии комил нигоҳ медорад. Зеро агар мардум асли қазияро фаҳманд, ки «ваҳҳобиҳо» дар ин минтақа нестанд ва он кӣ (ё худ чӣ) ҳастанд, ҳамон бародарони наздики онҳоянд, ки бо бардошти ҳоси хеш аз дини мубини ислом чӣ бо номи исломи расмӣ ва чӣ бо номи исломи нав ва ё ростин (дар шакли ҳизб ва ё созмон) аз он суд мебаранд, барои «душман» ҷустан ба Тошканд ва Бухоро намераванд.

Ҷаноби Т. Гдлян бо «фатво»-и додситонии хеш дар исломшиносӣ дари беадолатии нав ба навро барои раҳбар, асҳоби қонун ва қонунбадастон дар Ёзбекистон боз мекунад ва мардуми бечора барои барқарории адолат мубориза мебаранд ва доираи сарбастаи ғочаҳо тамоми минтақаро фаро мегирад. Бозии хуби сиёсӣ натиҷаи дилхоҳ ба бор меоварад: барои барқарории адолат боз бояд ба Маскав муроҷиат кард, то аз оқои Т. Гдлян хоҳиш шавад барои бозрасии масоили «ваҳҳобиҳо» ба ин сарзамин азимат кунанд.

Танҳо тағйири истилоҳи «ваҳҳобӣ» ба истилоҳи ҳалли масоили иҷтимоӣ ва иқтисодӣ ва барқарории ҳадди ақали адолат метавонад гиреҷгушоӣ ва аз байн бардорандаи қазияи эътирози мардумӣ дар водии Фарғона шавад. Аз тарафи дигар дар ҳамон

лаҳзаҳое, ки ҷаноби Гдлян аз симои Маскав суҳанронӣ мекард, дар шаҳраки Қаросу (панҷоҳхилометрии шарқи шаҳри Андичон) мардуми ба ҷон расида, ҳокимиятро ба даст гирифтанд ва пули иртиботи байни Ўзбекистон ва Қирғизистонро барқарор намуданд. Пуле, ки панҷ сол пеш аз тарафи ҷаноби оқои Ислон Каримов тарконида шуда буд ва қалби ҳазорон хешутабор ва бастагонии ҳамдигарро дар ду тарафи марз низ тарконида, аз нав ба ҳам пайванд хӯрд. Ҷолиб ин нукта аст, ки дар гирдиҳамойии мардуми Қаросу ягон нафар ифротгаро ва ислонгаро ҳозир набуд, балки мардумони оддӣ суҳан мегуфтанд ва ҳалли масъалаҳои рӯзмарра ва ҷойи корро матраҳ месохтанд ва гирдиҳамойӣ низ ба забони русӣ мегузашт (пагоҳии барвакти рӯзи 16.05.2005 бахши русии ВСС аз ҷойи воқеа гузориш дод). Ҳафтаи оянда ҷаноби Т. Гдлян ин гирдиҳамойиро ҷӣ гуна шарҳ меода бошад, танҳо ба ҳолдонҳо маълум аст. Танҳо хоҳиш ин аст, ки бо дурӯғ ва «фатво»-и додситонӣ мардумро гумроҳ накунад. Ногуфта намонад, ки агар дар замони бозрасии Т. Гдлян дар Ўзбекистон бахт ёр мешуд ва ишонро (на Ислон Каримовро) ба симмати муншӣ якуми Ҳизби коммунисти он кишвар интиҳоб мекарданд, дар ин айём, албатта, дасти ислонгароёни ваҳобӣ аз тамоми водии Фарғона бурида мегардид.

Аммо дар шумораи нави хеш маҷаллаи «Ньюсик» барои ифшои ҳақиқат аз мардуми мусулмон пӯзиш хост. Пӯзиш аз хонаводаҳои қурбонӣни бегуноҳ хеле дер ба аҳли олам расид. Асли қазия дар он аст, ки дар шумораи ҳафтаи гузаштаи маҷаллаи мазкур хабарӣ дар ҳоҷатхонаи зиндони Гуантанама истифода шудани саҳифаҳои «Қуръон»-и қарим аз ҷониби сарбози дилловари Йёлотӣ Муттаҳидаи Америка олами ислонро ба по ҳезонд ва боиси кушта шудани даҳҳо нафар тазохурқунанда дар Афғонистон, Покистон, Фаластин ва дигар кишварҳо шуд (ҳарчанд дар Ҷумҳурии Исломии Эрон, ки худро пуштибони аслии арзишҳои ислонӣ медонад, ҳатто як зарра бошад ҳам обе тақон нахӯрд). «Ньюсик» тавзеҳ додааст, ки баррасии тавҳин ба китоби муқаддаси мусулмонон воқеият надоштани ҷунин хабарро таъйид кард. Воқеан ҳам шарҳи мӯъҷизанок!

Дар ҳоле ки дар Америка кӯчақтарин иштибоҳ ва ё дурӯғ

будани хабаре дар матбуот аз тариқи додгоҳ баррасӣ мешавад ва барои ҷуброни тӯхмат маблағи зиёд пардохт мегардад, чаро дар тӯли як ҳафта Артиши ИМА пойи маҷаллаи «Ньюсик»-ро барои воқеъият надоштани ҷунин хабари пушош ба додгоҳ нақашид? Чаро мардуми мусулмон дар кишварҳои гуногун тазохурот карданд ва раҳбарони давлатҳои исломӣ аз ҷунин хабар ба ягон додгоҳ ва ё созмони муътабари байналмилалӣ шикоят накарданд? Билахира, хабари дар ҳочатхона истифода шудани саҳифаҳои китоби муқаддаси мусулмонон ҳақиқат дошт ё на?! Агар хабар ҳақиқат надошт, пас, чаро як ҳафта мунтазир шудан лозим омад, то раддияи он чоп шавад?! Марғи одамони беғуноҳ ба дӯши кист?! Суолҳо зиёданд, вале посухе пайдо кардан ба онҳо душвор аст.¹

¹Бори нахуст дар ҳамин маҷмӯа чоп мешавад.
Пас аз суҳанронии Т. Гдлян аз симо иншо шудааст.
Ҳеч рӯзнамае онро чоп накард.

МИРБОБОИ МИРРАҲИМ ҲАМАҚИДАИ «БУЗУРҒОН» НЕСТ!

Ҷамшеди Доно: Номи Мирбобои Миррахим барои хонандагони тоҷик ошно аст. Онҳое, ки понздаҳ-бист сол пеш рӯзнамаҳои Тоҷикистонро мутолаа мекарданд ва давраи кӯтоҳе аз бедории миллии тоҷиконро бо ҷашмони худ диданд, шояд дар ёд доранд, ки мақолаи ӯ «То ба қай об аз тағи ях меравад?» («Комсомоли Тоҷикистон» 6.01.1988) чӣ тасе ба озодфикрӣ ва ошкорбаёнӣ ва бедории миллии дар Осиёи Миёна ва Қарғоз барпо карда буд. То ба ҳол ҳеҷ мақолае дар раванди худшиносии миллат ин қадар пуртаъсир ва амиқ набудааст. Дар сарзаминҳои бостонӣ ва шаҳрҳои қадимии тоҷикон - Бухоро, Самарқанд, Шаҳрисабз ва дигар маҳалҳо аз рӯйи мақолаи Мирбобои Миррахим бачаҳои мактабхон иншо ва нақли хаттӣ навиштанд, аммо моҳҳои январ ва март соли 1988 дар шаҳрҳои Хучанд ва Душанбе коммунистон ва комсомолон ва ҳатто олимтарошон ӯро маҳкум карданд ва дар бархе навоҳӣ шумораи рӯзи 6-уми январи рӯзнамаи «Комсомоли Тоҷикистон» паҳш нашуд ва онро оташ заданд. Мирбобо зиндагонии саҳтеро пушти сар гузаронд, аммо ҳеҷ вақт ноумед нашуд.

Дар тамоми ин муддат аз пажӯҳиш ва баррасии таърих, фалсафа, ҷашни Наврӯз ва масоили марбут ба Осӣи Миёна дур нашуд. Ӯ дар соли 1997 ба кулӣ аз муборизоти сиёсӣ канор рафт ва ҳатто узвият дар Комиссияи оштии миллиро напазируфт. Садҳо нафар қаламбадаст, ҳомӣ ва «шербачаҳои ҷаноби оӣ», ки дар як они воҳид сояи худро бузург дидаанд, тӯҳматномаҳои зиёде дар ҳақи Мирбобо навиштаанд, ки намунаҳои аз онҳо дар китоби «Рӯзно-маи маҳбуси маҳҷум ба қатл» (1997) гирд омадааст. Китоби «Сар омад қиссаи дудӣ ҳикоят ҳамҷунон боқист...», ки соли 2002 ба чоп расид, ба гуфтаи бархе аз соҳибназарон дар жанри нақд ва баррасии илмӣ осори қаламбадастон ва умуман нигориши китоби илмӣ бештар ба китоби пуртарафдор ва хонданибоб (бестселлер) тааллуқ дорад, то як асари сирф илмӣ. Дар як субҳи баҳорӣ бо Мирбобои Мирраҳим дар пойи сӯҳбат нишастем.

-Киёи Мирраҳим! Ин нахустин мусоҳибаест, ки шумо пас аз даҳ сол ризоият додед. Ба унвони суоли аввал мехостам бипурсам, чӣ ангезае шуморо водор кард, ки ба иншо ва нашри «Сар омад қиссаи дудӣ ҳикоят ҳамҷунон боқист...» бипардозед?

Мирбобои Мирраҳим: -Ангезае ҳосе набуд, танҳо вазифаи инсонӣ ва қарзи олимӣ ҳукм мекард, ки ин китоб навишта шавад. Зеро солҳои сол ҳарфҳои ноғуфта ва дардҳои нухуфта дар мавриди дурӯғ ва риёи шеърхарошон ва олимтарошон, ки ба бозори касоди илму адаб арзонӣ доштаанд, касро ба андешаҳои талх водор мекунад ва табиист, ки бояд дар нақди онҳо китоби хубе навишта шавад. Китоби хуб натиҷаи дарки масъулият, таҳлил ва андеша ва салоҳият аст ва ҳар олиме битавонад иншои онро дар вақту замони муносиб анҷом бидиҳад, кори муфидеро ба субут расонидааст.

Ҷ. Д.: -Аммо китоби шумо фаротар аз як таҳқиқот аст ва давраи тӯлониеро дарбар гирифтааст?

М. М.: -Дар сарсухани китоб ман ба ҳамин нукта ишорат кардам: «Мақолаҳои ин китоб дар давраҳои гуногун навишта шуда, вале муаллиф кӯшида, ки мавзӯи асли-дурӯғӣ ва таҳрифи таърих ва адабиётро, ки аз ҷониби бархе аз пешвоёни дурӯғини Тоҷикистон идома доштааст, пайгирӣ намояд. Табиист, ки ин кори бисёр мушкул ва хатарнок буда, сабру

бурдбории зиёдро талаб мекунад. Ба ҳар ҳол он чӣ дар пешорӯи хонанда қарор дорад, маҳсули ранчи қариб даҳ-дувоздаҳ-сола мебошад.»

Ч. Д.: -Агар хато накунам шумо ибтидо мехостед дар силсилаи мақолаҳо андешаҳои худро ба хонандагон пешниҳод намоед?

М. М.: -Бале. Устухонбандии ин китоб низ дар воқеъ аз мақолаи «Hallo аз Америка ва посух ба он» шуруъ шуд. Моҳи августи соли 2001 мақолаи мазкур(варианти севвум)ро ба охир расонидам, ба як нашрияи мамлакати азизамон пешниҳод кардам. Албатта, ман мехостам бо чопи мақолаи банда он нашрия дар садри ҳафтаномаҳои кишвар чой бигирад. Вале, мутаассифона, сарнавишт «мукофоти» дигаре ба ман дод: чопи мақолаи банда дар нима-роҳ мутаваққиф шуд ва муаллиф ҳамонанди даврони яккатозии Ҳизби коммунист дар мақомоти ҳизбии он нашрия мавриди танқид ва маҳкумият қарор гирифт. Ман чунин сурат гирифтани вазро аз ибтидо пешбинӣ кардам будам ва ҳаққи қаламамо ро низ қабл аз нашри мақола дарёфт кардам, яъне барои мақолаи «Hallo аз Америка ва посух ба он» сад (100 \$) доллари амрикоӣ насиби мо шуд. Намедонам дар таърихи рӯзноманигории тоҷик то ба ҳол чунин иттифок афтада ё на, лекин ман бо камали ифтихор дар пешгоҳи меҳроби муқаддаси таърих эълон медорам, ки барои мақолаи худ пеш аз чопаш сад доллар гирифтаам.

Ба ҳар ҳол пас аз таваккуфи чопи мақола рӯҳафтада нашудам, балки бо нерӯи чанд баробар бештар рӯйи ин масъала пажӯ-хишро идома додам ва ҳамзамон бо китоби дуҷуми «Таърихи ши-фоҳии мардуми тоҷик», яъне «Ватани ман дар кучост?» Гуфтугӯ бо Нӯъмон Неъматов», онро дар моҳи феввали соли 2002 ба охир расонидам. Умуман ин китоб барои ман хеле гарон тамом шуд.

Ч. Д.: -Магар мушкilotи иқтисодӣ ва ё сиёсӣ пеш омад?

М. М.: -На танҳо мушкilotи иқтисодӣ, балки пеш аз ҳама кули мушкilotи зиндагӣ маро фаро гирифт: барои иқомат дар кишвари дигар ба ман рухсат надоданд, сониян, чопи китоб ҳазор душвории молӣ ба бор овард, ниҳоят, вақте китоб чоп шуд, маълум гардид, ки соярушанҳое маро саҳт таъқиб мекунанд.

Ч. Д.: -Аз мӯхтавои китоб чунин бармеояд, ки шумо ҳам аз шаъну шараф ва манзалати Эрон ва эронӣён, ҳам Америка ва ам-

рикойён, ҳам Исроил ва яхудиён ва ҳам дигар кишварҳо ва хатто Ватани худатон-Тоҷикистон дифоъ ба амал овардед. Магар аз ин кишварҳое, ки зикрашон рафт, пуштибоние надидед? Охир, олимон ва донишмандони онҳо дар посух гуфта ба қахрамонони «Сар омад қиссаи дуздӣ ҳикоят ҳамчунон боқист...» очиз буданд, пас, сафоратхонаҳо, дастгоҳҳои иҷроӣ ва ё сиёсатмадоре пайдо нашуд, ки шуморо дастгирӣ кунад?

М. М.: -Феълан, ки на ва дар оянда низ ба гумон аст. Бигузаре аз инҳо. Пас аз нашри китоб вақте дар марз масъуле гузарномаи маро ба дасташ гирифт, барои мӯҳри вурудӣ бидуни шарм бисту панҷ доллари ИМА талаб кард. Ман чиптаи ҳавопаймои он сафар ба Ватанро то ба ҳол ниғаҳ доштаам. Гузашта аз ин, харҷи чопи китоб то имрӯз домангири мост.

Ч. Д.: -Нуктаи чолиб дар мавриди китоби «Сар омад қиссаи дуздӣ ҳикоят ҳамчунон боқист...» ин аст, ки муаллиф барои исботи фикри хеш аз осори қахрамонони китоб ба тури фаровон ва дар айни замон дақиқ истифода намуда ва дар ин замина ончунон чувтучӯӣ ва кофтукови илмӣ кардааст, ки шояд ба зехни кам одамон мерасад. Дар ҳеҷ ҷойе аз китоб низ ба таҳқири шахсияти қахрамонон роҳ надодаед. Шумо ибтидо иқтибос, далел ва мисол меоваред ва баъд андешаи худро иброз мекоред. Бифармоед, ки чаро маҳз бо чунин сабк баҳси илмиро идома додед?

М. М.: -Мавзӯ ва масъалаи мавриди баҳс бисёр ҳассос аст ва ман дар рӯ ба рӯи хеш анбӯҳи зиёде аз муҳолифинро мебинам (дорам), ки ба ҳар сатри ман хӯрдагирӣ хоҳанд кард ва эрод хоҳанд гирифт. Аз тарафи дигар дар сарзамини мо ҳар чӣ дар танқиди касе гуфта шавад, ҳатман обуранги маҳал ва тобиши маҳалгарой мегирад ва ё ба он мӯҳри маҳалгарой зада мешавад. Шумо бояд ҳамаро таъриф кунед ва худое накарда касеро танқид кардед, ҳатман ҳамшахриҳои он чаноб ба шумо душмани ҷонӣ мешаванд, агарчи подабон (ғалабон, чӯпон) ва бесавод бошанд ҳам. Зеро шумо бо интиқоди хеш ба «муқаддасот» ва «қудсият»-и маҳалли онҳо шак овардаед. Бархе ҳатто вожаи «тасаллут»-ро «таҷовуз» мефаҳманд. Маҳз ҳамин андешаҳо маро водор кард, ки ҳангоми иншои китоб бо далелҳои маҳкам ва пеш аз ҳама аз осори ба ҷоймондаи (нашршуда) худи он чанобон корро дунбол намоям.

Ч. Д.: -Мушочираи Р. Мусулмонқулов ва Ардамеҳр (Фотеҳи Абдулло) дар ғурбат сари вожаи «оғо» ва «як халта китоби» Мусулмонқуловро «ба ғанимат бурдани» Ардамеҳр ба чӣ анҷомид?

М. М.: -Ман шоҳиди «мулоқоти самимонаи» онҳо набудам ва аз он воқеаи шум тавассути номаи худи оқои Ардамеҳр хабардор шудам. Аз номаи оқои Ардамеҳр чунин бармеояд, ки киёи Мирзои Шакурзода, киёи Нурмуҳаммади Саидзода ва як нафар корманди амниятӣ шоҳиди он мочаро буданд. Аммо Ардамеҳр тавҳини Мусулмонқуловро дар мавриди «оғо» (дар китоби «Устодон ва ҳамдарсон») хитоб карданиш то имрӯз бечавоб гузоштааст. Фикр накунам, ки ӯ ба Мусулмонқулов посух диҳад. Аз ҷиҳати ҳуқуқӣ низ Ардамеҳр ҳеч даъвое ба мақомоти расмӣ пешниҳод накардааст ва замон бо суръат сипарӣ мешавад. Мо ҳар он чӣ оқои Ардамеҳр навишта, бидуни каму кост бо ниғаҳдориҳои амонат дар «Замима»-и китоб овардаем. Албатта, масъулияти он навиштаҳо ҳам ба дӯши худи оқои Фотеҳи Абдулло аст.

Ч. Д.: -«Замима» ва «Воҷанома»-и китобҳои шумо касро ба андеша во медорад. Иллати чунин ниғориш дар чист?

М. М.: -Охир, на ҳамаи ақида ва андешаҳои метавон дар матн гунҷонид! Лозим аст, ки дар ҷойи дигар муфассал ба он баргашт ва тавзеҳ дод, ки иллати он чист. Масалан, «Воҷанома»-и маҷмӯаи «Сар омад қиссаи дӯздӣ ҳикоят ҳамчунон боқист...» дар китоби дигари банда «Ватани ман дар кучост?» Гуфтугӯ бо Нуъмон Неъматов» (Душанбе 2003) ба иштибоҳ чоп шудааст (Ман дискети китобро ба Душанбе фиристода будам ва масъулони чоп онро дуруст баррасӣ накарда, ба дасти чоп супурдаанд). Вале нуктаи муҳим: андешае, ки як умр дар жарфои (умк) фикру зикр нуҳуфта, дар «Тавзеҳот»-и «Ватани ман дар кучост?», саҳифаи 167 омада, ки чунин хулоса шудааст: «...Қотилони Аҳмадшоҳи Масъуд аз аъроб буданд. Ман ба хулосае омадам, ки мардуми мо бояд аз шарри ду қавм-... ва дигаре араб худро барҳазар доранд ва дар ҳар ҳаракат ва созмон ва ҳатто ҳизбе, ки ин халқҳо ширкат доранд, набояд ба онҳо шарик шаванд». Ман ин нуктаро мехостам, ки дар «Сар омад қиссаи дӯздӣ ҳикоят ҳамчунон боқист...» ҷой бидиҳам (зеро ин китобҳо ҳамзамон навишта шудаанд), вале ҳарчанд кӯшидам нашуд, барои хонанда

сангин буд (вазнини мекард). Мачбур шудам дар китоби дигар гунҷонам. Ба фикри ман, «Замима», «Тавзеҳот» ва «Воҷанома» қисматҳои хоси китоб мебошад, ки ба масъалаҳои муҳим бахшида мешавад ва бидуни онҳо фикри олим нотамо мемонад. Аз тарафи дигар, ҳуди шумо тасаввур кунед, ки китоб саҳифабандӣ шудааст, бояд имрӯз ё фардо ба чоп биравад ва ин лаҳза дармеёбед, ки чанд нукта тавзеҳ мехоҳад ё фаромӯш шудааст. Чӣ бояд кард? Қисматҳои ахири китоб ба кӯмаки шумо меояд.

Ч. Д.: -Нақди ҳамакидаҳо барои дигарон ва мардуми кӯчаву бозор мавзӯи гуфтугӯҳо хоҳад шуд. Шумо аз ин ҳарос надоред?

М. М.: -Албатта, ман аз хиёнат ва разолати думравони қаҳрамонони китоб нигаронам. Дар мавриди ҳамакидагии ман бо «бузургон»: *Яқум*, бояд зикр шавад, ки ман ҳамакидаи «бузургон» набудам ва нестам. Борҳо ният доштам, ки ин нуктаро ба ҳамагон тазаккур бидихам, вале ҳеҷ имконият ба даст намеомад. *Дуввум*, ман аъзои ягон ҳизби сиёсӣ набудам, нестам ва, иншоаллоҳ, ки нахоҳам шуд. *Севвум*, пайрави ягон ақидаи сиёсӣ ва таълимоти ҳосе низ нестам. *Чаҳорум*, хеле бемасъулиятона аст, ки андешаҳои маро дигарон бо майлу хоҳиши худ ҳамон туре, ки дилашон мехоҳад ва ақлашон мерасад, тафсир мекунанд. Барои мисол. Ёд доред, пешниҳоди бандаро дар мавриди таълими ҳуруфоти арабӣ дар мақолаи «То ба кай об аз таги ях меравад?» Мехоҳам як лаҳза ҳам бошад ба он пешниҳод баргардем, то ҳақиқати ҳол комилан рӯшан шавад ва пас аз ҳаҷдаҳ сол таҳрифгарон бифаҳманд, ки чӣ хиёнате ба мардуми худ карданд. Пешниҳоди мо чунин буд: «Хулоса, шояд вақти он расида бошад, ки ба масъалаи таълими ҳуруфоти арабӣ (ин танҳо ба ном «арабӣ» аст, аммо кайҳо тоҷикӣ шудааст) дар мактабҳои миёнаю олии баргардем. Барои ин кор ҳамаи шароити имкониятҳо мавҷуд аст, танҳо хоҳиш даркор. Аз манфиат ҳолӣ нест, агар дар Ҷумҳурии рӯзнома ва мачаллае бо ҳуруфоти классикӣ мон нашр мегардид. Шояд Кумитаи марказии комсомол ва Иттиҳодияи адибон бо машварат доир ба ин тақлиф сари мақсад оянд.» (Комсомолии Тоҷикистон, 6.01.1988). Ман мачбур шудам бори дигар пас аз понздаҳ сол дар «Сар омад қиссаи дуздӣ ҳикоят ҳамчунон боқист...» он пешниҳоди хешро ба таври

муфассал шарҳ бидихам: «Ин пешниҳоди илмӣ, ки шояд солҳо дар дили ҳар як тоҷики бохирад тақрор мешуд, бо дили соф ва биниши нав ба маърази умум гузошта шуд. Ва аз охири моҳи январи соли 1988 таҳрифи он сар шуд, ки то имрӯз идома дорад. Ҳарчанд бояд зикр шавад, ки дертар маҷаллаи «Чашма» (сардабириаш Камоли Насрулло) ва нашрияти «Пайванд» бо хати форсӣ чоп шуд; дар чанд рӯзнома ва ҳафтанома омӯзиши ҳуруфи форсӣ шурӯъ гардид; дар баъзе корхона ва идора-ву муассисаҳо бо як азму талоши миллӣ дарси омӯзиши ҳуруфи форсӣ барпо мешуд. Ва ман хушбахтам, ки имрӯз фарзандони мо то синфи ҳашт дар мактабҳои миёна фанни «Алиф-бои ниёгон»-ро меомӯзанд. Яъне аз пешниҳоди мо одамони бохирад истифодаи дуруст ба амал оварданд, ҳарчанд таҳрифгарон ва ҳокимони вақт сояи моро аз деворҳо тарошиданд ва ҳатто сари сабзи моро мехостанд барбод бидиҳанд.

Аммо абармардони таҳриф чун М. Осимӣ, Р. Амонов, Р. Ғаффоров, С. Табаров, Х. Юсупов ва даҳҳо нафари дигар тавонистанд, ки пешниҳоди дуруст ва илмиро чунон бо сароҳат таҳриф созанд ва тамоми мардумро гумроҳ кунанд (ки ҳатто шайтон аз кори онҳо дар хичолат ба сар мебарад).

Ҳадафи мо чунин буд: ду-се сол таълими хати ниёгон дар мактаби миёна ва шояд дарси забони модарӣ ва адабиёти форсӣ дар нусхаи асл-форсӣ ва баъд як-ду сол дар мактаби олии, ки шахси соҳибмаълумот бояд саводи хуби форсӣ дошта бошад, яъне саводнок бошад. Дигар ҳеч ҳарфе дар бораи табдили алиф-бо ва ба ҷойи алифбои кириллӣ (русӣ) ҷойгузин кардани алиф-бои форсӣ (арабӣ) набуд. Баръакс, аз нигоҳи илмӣ ман пешниҳод карда будам, ки донишҷуони ду ё се алифбо барои рушди фикрию фарҳангӣ ва худшиносии миллат сабаб мешавад.

Таҳрифгарони пешниҳоди мо масъаларо ба ҳамагон ин тавр пешкаш карданд: «Оё табдили алифбо лозим аст?» ва боз даҳҳо шакли дигари таҳриф ва дурӯғ» (нигаред: «Сар омад қиссаи дуздӣ ҳикоят ҳамчунон боқист...», саҳифаҳои 51-53).

Ч. Д.: -Ҳамагон гумон мекарданд, ки шумо барои табдили алифбо мубориза мебаред!

М. М.: -Иштибоҳ мекунанд. Ақсарият мақоларо дуруст на-

хондаанд ва сарфаҳм нарафтаанд. Иттифоқан, дар ҳамон давра, пас аз нашри мақола низ аз ман суол мекарданд:

-Кай ба алифбои ниёгон бармегардем?

Ман маҷбур мешудам бипурсам:

-Кӣ ба шумо гуфт, ки алифбо иваз мешавад?

-Шумо пешниҳод кардед?

-Ман?! Чӣ хел? Ман пешниҳод кардаам, ки «таълими хуруфоти арабӣ» ба роҳ монда шавад, на табдили алифбо. Чаро фикри маро таҳриф мекунад? Шарм намедоред, ки мақоларо сарсарӣ хонадаед?!

Нихоят, намунаи тозатарин таҳриф ва тӯҳмат. Мақомоти расмии шаҳре, ки ман замоне дар он ҷо ба дунё омадаам, чанд моҳ пеш дар арафаи интиҳобот чунин хушдорро ба мардум эълон кардаанд:

-Мирбобо дар интиҳобот ба нафъи Ҳизби наҳзат маблағгузорӣ кардааст.

Ман аз хорича 14 март соли 2005 ба Ватан баргаштам ва аз интиҳобот (намедонам қадом интиҳобот бошад, ки 24 феврал соли 2005 баргузор шудааст) ҳатто хабаре надоштам. Ростӣ гап, бо ин қабил тӯҳмат ва таҳрифҳо чӣ мешавад кард?

Хулоса, чӣ тавре ки мебинед, андешаи илмии маро то чӣ андоза таҳриф сохтаанд ва тӯҳмат мезананд. Лозим омад дар китоби «Сар омад қиссаи дудӣ ҳикоят ҳамчунон боқист...» ба тури муфассал на танҳо дар мавриди дурӯғпароканиҳои бузургон, балки тӯҳмат, ифтироъ ва ифроти онҳо низ посух бигӯем.

Ч. Д.: -Оройиши рӯй ва пушти чилди китоби «Сар омад қиссаи дудӣ ҳикоят ҳамчунон боқист...» баёнгари мӯҳтавои пажӯҳиши шумо мебошад. Барои хонандагони сершумори ҳафтаномаи мо чанд намуна аз мӯҳтавои китоб биёваред, то бовар шавад, ки китобатон чолиб аст.

М. М.: -Бифармоед. Намунаи нахустин аз саҳифаҳои 122-123 китоб: «Худнамоиҳои профессори мӯҳтарам дар мавриди ирку наҷод танҳо худфошкунӣ асту бас. Вақте як одами бофарҳанг ба навиштаҳои Р. Мусулмонкулов рӯй меорад, дар таачҷуб меафтад. Зеро ин қачқалам аввал як баҳсеро дар мавзӯе матраҳ мекунад ва «собит» месозад, ки «ҳақ» аст.

Аммо дар ҳамон саҳифа матлаби дигареро ҷой медиҳад (зеро медонад, ки ҳақиқат пӯшида наместонад), ки нуқтаи назари аввалиро ба куллі ботил менамояд. Барои намуна мо танҳо як матлабро пурра мисол меорем:

«Ва аммо дар бораи нигоранда (яъне Р. Мусулмонқулов-М. М.).

Дар оғози ин тика бояд гуфта шавад, ки банда тоҷик аст (агарчи баъзе азизон «араб» гуфтаанд, баъзе «ӯзбак» донистаанд); ҳамонанди шодравон Раҷабалӣ Чалилов, шодравон Чорӣ Мирзоев (таъкид аз мост - М. М.), Зиё Абдулло, Бахтиёр Муртазавӣ, Ҷуроқ Алимардонов ва ғ. аз тоҷикони бумии Қабодиён ҳастам» (ниг.: Р. Мусулмонқулов. Посух, сах. VII). Мо ҳам қабул дорем, ки шояд Р. Мусулмонқулов дар «ин тика» дар ҳақиқат тоҷик бошад (ҳеч бадбахтӣ нест, ба қавми тоҷик яке дигар афзуда шуд). Аммо профессори мӯхтарам дар ҳамин саҳифаи китобчааш фикри хуदाширо бо далели дигар рад мекунад. Вай дар бораи Чорӣ Мирзоев ин тавзеҳотро дар поварақӣ меорад, ки мо низ онро айнан иқтибос кардем: «Пас аз марги нобаҳангоми эшон (яъне Чорӣ Мирзоев - М.М.), рӯзнома-нигоре китоби пантуркистона аз номи ӯ мунташир кардааст; бояд собит шавад китоб навиштаи он равшанод буд» (Посух, сах. VII).

Ҷ. Д.: -Ва мисоли дуввум

М.М.: -Чунон ки маълум аст, дар кишвари азизи мо таҳриби чеҳраи Садриддини Айни аз ҷониби зиёинамоҳо ба мӯд даромадааст ва профессор Р. Мусулмоқулов дар ин қор аз ҳама пешдас-тӣ гирифта, ки мо шаммае аз таҳаввулоту фикрии ин бузургворро дар ин робита дар саҳифаҳои 115-117 ҷунии баррасӣ кардем: «Р. Мусулмонқулов дар мавриди С. Айни айнан ҷунин гуфтааст: «Силсилаи донишмандони бузурги тоҷик бо устод Айни оғоз мешавад, ҳарчанд ӯ беиштар марди сиёсат буд, то адаб»

Яъне чӣ?! Устод Садриддини Айни дар мавриди пас аз истилои Бухоро аз ҷониби большевикҳо ва ҷавонбухориён аз сиёсат дурӣ ҷустанаш дар «Мухтарсари тарҷимаи ҳоли худам», ки борҳо ба хатти кириллӣ ва форсӣ нашр шудааст, бо сароҳат чанд бор таъкид карда, ҷунин навиштааст: «Ман дар қорҳои Ҳукумати Шӯроии Халқии Бухоро бевосита иштирок

карданро нахостам». Ва боз ба таври муфассал ин хел таъкид кардааст: «Албатта, ман дар он шароит дар Бухоро истода наметавонистам ва ин ҳолро ман дар рӯзҳои барпо шудани Ҷумҳурияти Халқии Шӯроии Бухоро ҳис мекардам. Бинобар ин ман аз Самарқанд хонадор шуда, ба ҳамаи сахтиҳои онвақта дар он ҷо мондам ва ба Бухоро рафта «комиссар» нашудам».

С. Айнӣ қабл аз ҳама шоир, нависанда, рӯзноманигор, муҳаққиқ, таърихнигор, рӯшанфикр, мураббии ҷавонон, файласуф ва алломаи мунҳасир ба фард буд. Ва нақши пурбору шахсияти боризи ишон дар таърихи мардумони Осиёи Марказӣ корест инкорнашаванда. С. Айнӣ ягон мақоми давлатӣ надошт ва он ҷӣ ки ишонро намояндаи мардумӣ дар парлумон ва Райиси Фарҳангистони улуми Тоҷикистон интиҳоб кардаанд, бори маънавии хуберо дорост ва ҳеҷ бадие надорад. Ишон бо вучуди душвориҳо ва азияту озоре, ки аз мунофиқин диданд, ҳеҷ гоҳ аъзои Ҳизби Коммунист нашуданд ва ба қору ақидаи ҷадидии худро идома доданд. С. Айнӣ шахсият ва ахлоқи ҳамида дошт ва мисли дигарон ҳар рӯз аз ҳарфҳояш намегашт. Албатта, танҳо Р. Мусулмонкулов барин профессор метавонад мақому манзалати алломагӣ ва адабии С.Айниро инкор карда, вайро «марди сиёсат» бидонад, на адиб. Ҳоло, худи ҷаноби Р. Мусулмонкуловро ба қадом ҷаҳорҷӯба дарорем: мубаллиғи Б.Собир, профессори ҷаласавод ё дасисабози сиёсӣ (муовини Раиси Ҳизби Демократии Тоҷикистон, шоҳаи Техрон) ва ё...?!

Аз суҳанони бемаънии ин «фарҳехтаи тоҷик» дар ҳаққи Устод Айнӣ панҷ сол сипарӣ мешавад ва таҳаввулоти фикрии аҷибе дар ҷаҳонбинии профессор Р. Мусулмонкулов рух медиҳад ва дар китобчаи «Устодон ва шогирдон»-аш «марди сиёсат» будани С. Айниро ба дасти фаромӯшӣ супурда, чунин менависад: «*Ҳамин ифтихороти даруниро аз аллома Айнӣ низ доштем, ки эшон ҳам дар сафи ҳизби камунист набуданд*» (нигаред: Р. Мусулмонкулов. Устодон ва шогирдон, сах. 11).

Ба ҳамин роҳатӣ аз андешаи худ даст кашиданро танҳо профессор Р. Мусулмонкулов метавонад ба ҷой оварад. Як бор нисбат ба ягон шахсият дурӯғ мегӯяд, тӯҳмат мезанад, баъд

онро фаромӯш карда, ба таърифаш мепардозад».

Идомаи баррасихои мо дар ин замина боз ҳам чолибтар аст...

Ч. Д.: -Дар холи ҳозир рӯи кадом пажӯҳиш ва китоби нав кор мекунад?

М. М.: -Фильмномае навиштаам дар бораи як шахсияти таърихӣ ва чилди дуввуми романи «Достонҳои бузурги хотирот»-ро вироиш мекунам.

Ч. Д.: -Шойеъ шудааст, ки фильномаи «Ҳарочи шавҳари фарангӣ»-ро менависед ва дунболи ҳомии молӣ (спонсор) мегардед?

М. М.: Ният дорам, ки бинависам, аммо дар ин марзу бум пайдо кардани ягон ҳомии молӣ чӣ дар рӯзи рӯшан ва чӣ дар шаби тор кори Ҳазрати Фил аст, на мо, бандаи хокӣ. Зеро:

*Дар ин дунё, ки мардонаш асо аз кӯр медузданд,
Ман аз хушбӯварӣ ин ҷо муҳаббат ҷустуҷӯ кардам.*

Ч. Д.: -Ва суоли охир. Китоби «Сар омад қиссаи дуздӣ ҳикоят ҳамчунон боқист...»-ро аз кучо метавон пайдо кард?

М. М.: -«Чӯянда ёбанда аст» ва ҳар кас дунболи китоб мегардад онро пайдо хоҳад кард. Бархе хеле барвақт китобро ба даст овардаанд, аммо дар бораи он ҳарфе намегӯянд.¹

¹Чамшеди Доно Вижаи ҳафтаномаи «...»

Июни соли 2005

Ин гуфтугӯ ба иллати ба мо номаълум рӯи чопро надид.

ТЎТИИ ХУШСУХАН

Рӯзе подшоҳе ҳукми маҳкумеро чунин содир кард:

«Бахшиш лозим нест, эъдомаш кунед!»

Вазир, ки гӯё масъалаи бахшиши он зиндониро матраҳ карда буд, пас аз дарёфти ҳукм бо тағйири ҷойи як вергул, ҳукми эъдомро ба ҳукми бахшиш табдил мекунад:

«Бахшиш, лозим нест эъдомаш кунед!»

Ривоят мекунад:

Замоне ки Исои Масехро ба қатлгоҳ мебурданд ӯ салиби чӯбини вазнин (сангин)ро бо худ ҳамл мекард. Роҳи ӯ то ҷойи таслиб (чаҳормех) душвор ва тӯлонӣ буд. Бехолу хаста хост ба девори як манзил тақя занад, то каме нафас рост (тоза) кунад. Аммо соҳибхона Агасфер (ё худ «Юсуф») ичозаи ин корро ба вай надод ва фарёд зад:

-Бирав! Бирав! Бароят ҳеч истироҳате (дамгирӣ) лузуме надорад!

Кохинон ин ҳарфҳои Агасферро таъйид карданд. Дар посухи ин радду бадал Ҳазрати Исо гуфт:

-Хуб, ман меравам, аммо ту тамоми умр қадам хоҳӣ зад. Ту тамоми умр дар олам парса хоҳӣ зад ва ҳеч гоҳ оромиш ва марг нахоҳӣ дошт.

Дар мавриди Агасфер дертар мунаҷҷими итолӣ Гвидо Бонаттӣ, ҳамоне ки Данте дар «Мазҳакаи илоҳӣ» дар дӯзахаш ҷой дода, навишт, ки вайро дида.

Гӯё Гвидо Бонаттӣ дар соли 1223 Агасферро дар дарбори шоҳи Испониё мулоқот кардааст. Тибқи шаҳодати ӯ ин ҳамон одаме буд, ки дар вақташ Ҳазрати Масех, вайро лаънат карда ва аз ин рӯ наметавонист бимирад. Маълум шуд, ки чунин подоше он қадарҳо хушоянд нест (итолӣ)

Дар мавриди як ҳокими Миср ин рухдодро накл кардаанд, ки ӯ дар поёни умр дӯст дошт фарзанд-валиахдашро чунин таълим диҳад:

-Писарам! Ба ин муаммо гӯш фаро бидех: сараш монанди гурба, пояш низ монанди гурба, танаш ҳам мисли гурба, думаш ҳам чун думи гурба, вале гурба нест. Ӯ кист? Посух: Гурба. Фиръавн низ ҳамин тур аст. Гӯё вай одам аст, аммо вақте ки ҷойи ханда аст, наметавонад бихандад, замоне ки дилаш гирифта, наметавонад гирия кунад, ҳатто бо зане ки дӯсташ дорад, наметавонад издивоҷ кунад. Аз ин рӯ ӯ гӯё одам аст, вале дар ҳақиқат одам нест, балки Фиръавн аст. Ӯ бештар ба худоён наздик аст, то ба одамон (мисрӣ, ошӯрӣ)

Муваррихи Юнон Ҳеродот ҳикоят мекунад, ки ҷӣ гуна шоҳи Лидӣ Крез аз худоёни маъбади Делфӣ суол кард:

-Чанг бо Форсро шуруъ кунам ё хайр?

Посух чунин буд:

-Агар шоҳ бар зидди форсҳо бичангад шоҳаншоҳии бузургро барбод хоҳад дод.

Вақте Крез дар чанг шикаст хӯрд ва ба дасти форсҳо асир шуд, коҳинони маъбади Делфино ба фиребкорӣ муттаҳам кард. Онҳо посух доданд:

-Ба дурустӣ дар ин чанг шоҳаншоҳии бузург барҳам хӯрд, аммо на Форс, балки Лидӣ (юнонӣ)

Мардуми скиф (яке аз ақвоми эронӣ-мутарҷим) расми хубе доштанд, ки ҳоло ба дасти фаромӯши супурда шудааст. Ҳангоме ки замони марги пешвоёшон Сармак фаро расид, дар чаласаи шӯро масъалаи бадракаи (гусел) ӯ бо иттифоқи ҳайати эъзомӣ ба охират баррасӣ шуд. Яке аз сипоҳиён аз ҷояш баланд шуд ва фикрашро чунин баён кард:

-Мо мехоҳем барои Сармак зиндагии хуби он дунёро муҳайё созем. Сармаки азиз! Аз ту мехоҳам: Бифармо, чанд хонумро ҳамроҳат ба он дунё бифириستم?

Сармак бо садои заъиф гуфт:

-Агар шумо воқеан хайрхоҳи ман ҳастед, ҳамаи хонумҳоро

барои худ ниғаҳ доред. Дар зиндагӣ барои ман пирузӣ бар душманон ва ҳукумат кардан бар шумо осонтар буд, то...

Пешво ин бигуфт ва даргузашт (украинӣ, юнонӣ)

Кай Юлий Сезар (Қайсар) на танҳо шахрванд, давлатмард ва сарлашқари бузурги Рум, балки бисёр одами бадрашқе буд. Оре, оре. Бар иловаи ҳамаи ин сифатҳо ӯ як мард буд. Боре император ба хонумаш ...чӣ тур мешавад мулоимтар баёни матлаб кард, садамаи ороми бадани ворид кард. Касе аз муҳофизини император онро надид, вале малика нохост гирия сар дод ва модархонуми Сезар ба шӯр омад:

-Чаро ту ба дастат ин ҳақро медиҳӣ, ки дигаронро мучозот кунад? Магар худат нафармудӣ, ки ҳамсари Сезар аз ҳар гуна гумон мубаррост?!

Сезар низ ба ситез бархост:

-Албатта, мубаррост ва аз ҳама болотар аст, аммо ба гумони шумо, на ман. Барои ин ман Сезар ҳастам (румӣ)

Сезострис-фиръавни (шоҳи) Миср фармон дод, то аробаи чашнии ӯро чаҳор амири асирафтада ба ҷойи аспҳо бикашанд. Яке аз умаро хангоми ҳаракати ароба аз чархе, ки ба вай наздик буд, чашм барнамедошт (намеканд). Сезострис ин ҳолро дид ва аз асир пурсид:

-Дар ҳаракати ин чарх чӣ чизи ҷолиб дидӣ, ки тааҷҷуби туро барангехт?!

-Ман дар гардиши чархҳо нопойдории амали одамҳоро мебинам, зеро ба нохост қисмати пойинии чархҳо ба боло, ба нуқтаи олий меравад ва қисмати боло бо ҳамон суръат пойин меояд (мефарояд).

Сезострис ба мазмуни ҳарфҳои ӯ андешид ва умарои асирро озод кард (юнонӣ)

Анаксимен дид, ки Искандар бо лашқари фаровон ба сӯи шаҳри Лапсаку равон аст ва меҳоҳад онро хароб кунад. Файласуф ба пешвози Искандар омад. Шоҳ гумон кард, ки ҳақим (замоне Искандар шогирди ӯ буд ва Анаксимен ба шоҳ ҳаққи устодӣ

дошт) меҳоҳад шаҳрро аз харобӣ ҳифз кунад. Искандар ба ҳамин хотир мунтазири суханони файласуф нашуд ва гуфт:

-Туро ба худат қасам медиҳам: барои баровардани хоҳиши ту коре нахоҳам кард.

Файласуф инро шунид ва дуо кард:

-Шоҳо! Аз ту хоҳиш дорам: лутф фармо то ин шаҳр ба дасти ту хароб шавад!

Искандар ҳангоме ки бар хилофи тасаввураш чунин дархостеро шунид, натавонист қасами худро бишканад. Ба лашкар фармон дод, то аз муҳосираи шаҳр даст бардоранд ва шаҳри Лапсаку бегазанд боқӣ монд (юнонӣ)

Киштии Юлий-Қайсари Рум дар дарё гирифтори тӯфони саҳт шуд. Нохудо (суккондор) аз ин вазъ дар ваҳшат афтод, аммо Юлий ба вай гуфт: -Нагарс, ту бо Қайсар сафар мекуни! (румӣ)

Шаҳсе бо номи Каний ба мақоми фармондори Рум интиҳоб шуд ва дар ин мансаб танҳо як рӯз ҳукмронӣ кард. Ситсерон (Сисрун) дар ин бобат гуфт:

-Ҳақиқат ҳокими бисёр бедоре дошт, ки дар даврони ҳокимияти худ лаҳзае хоб накард (румӣ)

Бостоншиносон ғори давраи сангиरो ҳаффорӣ карданд. Онҳо тавонистанд навиштаҳои болои дари вурудиро бозгушойӣ кунанд ва ин шиъроро хонданд: «Зинда бод сохти иҷтимоии бардагӣ (ғуломдорӣ)-ояндаи дурахшони ҳамаи инсоният!» (юнонӣ)

Далқак (масҳара), ки ба суханронии сенатор тавачҷӯх дошт, аз он чунин натиҷагирӣ кард:

-Хунарпеша будан дар театр осонтар аст, то дар зиндагӣ (румӣ)

Боре Диоген шунид, ки яке аз маъмурони давлатиро барои дуздии кӯчаке аз хазина ба қатл (эъдом) маҳкум кардаанд. Ӯ гуфт:

-Дузди кӯчак(хӯрдапо)ро ба мучозоти сангин маҳкум кардан душвор нест (юнонӣ)

Пешво дӯст дошт ин нуктаро такрор кунад:

-Ҳангоми ба сар бурдан дар саъодат ва рифоҳ амниятро фаромӯш нақун (шумерӣ)

Аз сипаҳсолор суол карданд: -Чӣ чиз шоҳро аз он кас, ки душманро гирифтор кардааст, фарқ мекунад?

ӯ посух дод: -Ғолиб, дӯст дорад қуввои мағлубро аз ҳад зиёд ҷилва (нишон) диҳад (шумерӣ)

Плиний Кӯчак таъкид кард:

-Танҳо одами соддалавҳ метавонад дигар андеша дошта бошад, ки оё ба манфиат ва шаъни давлат аст, одаме, ки аз тарафи сенат доғи нанг хӯрда, дар сенат баробар бо онҳое нишинад, ки ӯро доғи нанг заданд; одаме ки барои рафтори разилона аз мансаби консулӣ ронда шуда буд, ҳоло дар масъалаи консулҳо тасмим бигирад ва оне ки барои Ҳирси Зиёд маҳкум шуд, дигаронро маҳкум намояд ё табраа кунад.

ӯ дар айни ҳол ташреҳ кард:

-Зимнан аксарият ҳамин тур тасмим гирифтанд. Охир, андеша ба ҳисоб намеояд ва ғайри қобили вазн кардан аст, ғайр аз ин наметавон бошад, вагарна дар Шӯрои давлатӣ ба ҷойи баробарӣ ин қадар нобаробарӣ вучуд нашошт. Ақл(хуш)и ҳама баробар нест, вале ҳамагон аз ҳуқуқи баробар бархурдоранд (румӣ)

Табиб (пизишк) бар сари болини бемор ҳам шуд ва гуфт:

-Маълум нест аз ҳама бадтар чӣ аст: тавҳин (беҳурматӣ) ба иқдом ё адами ғаъолият.

Вазир ба фикри табиб мувофиқат кард ва сухани ӯро барои иҷро навишт (ошурий)

Ҳоким ба сенатор барои омӯзиш чунин тавзеҳ дод: -Агар муқаррарот (қавоъид) хуб аст, пас истисно аз он беҳтар! (юнонӣ)

Меъмор издиҳоми одамонро дид, ки меҳоҳанд ба зӯр аз дари хонае, ки нон меоданд, ворид шаванд. Гуфт:

-Ба зӯр вориди дари боз шудан аҳмакист, дар ҳоле ки атроф пур аз дарҳои баста аст (шумерӣ).

Файласуф дар мавриди муносибати ҳоким нисбат ба ҳудаш гуфт: -Ситоиши ноҳақ беҳтар аз интиқоди басазо (ошури).

Файласуф ба шогирдон фармуд:

-Бештарин камбуди ақл адами он аст.

ӯ сарвари ҳудашро дар назар дошт (шумерӣ).

Абдерит (яке аз шаҳрҳои Фракия-Юнон, ки мардумонаш бо соддалавҳии ҳеш маъруфанд) пайкари шахси бодпоро (пайк, шахсе, ки хабарро аз як ҷой ба ҷойи дигар зуд мерасонад) дид ва гуфт:

-Ба худо қасам, ӯ ҳоло намедавад, балки парвоз мекунад (юнонӣ).

Далқак (масҳара) аз касе дар назди қозӣ шикоят мекард (мурофияи додгоҳӣ дошт). Ҳоким ба ғанаб (чӯрт) задан даромад. Далқак фарёд зад:

-Шикоят мекунам!

Ҳоким ба худ омад (бедор шуд) ва аз ӯ пурсид:

-Шикоятро назди чӣ касе мебарӣ?

-Ба назди шумо, қозии хушёр! (юнонӣ).

Солон-раҳбари сиёсии Афини бостон ба ҳоким чунин гуфт:

-Вакте ту ро бар сари қудрат гузоштанд, дар мақомҳои (мансабҳо) пойинтар одамони тамаллуқкор (мутамаллиқ)-ро ҷой мадеҳ. Зеро ҳар қадом муртақибе гуноҳе шавад, ту ро ба унвони сардор ба он сифатҳо муттаҳам мекунанд (юнонӣ)

Марди хӯрдагир (муллоунақатӣ) вориди маъбади «Серапис» шуд. Қозин ба дасти вай як шохай дарахти зайтун дод ва дуъо кард:

-Худованд бо ту меҳрубон аст.

Муллоунақатӣ дар ҷавоб гуфт:

-Бигузур бо ҳуки ман меҳрубон бошад, барои ман худованде (соҳибе, молик) вучуд надорад (юнонӣ)

Аз Плиний Кӯчак пурсиданд:

-Интиқод (танқид) барои чӣ лозим аст?

ӯ посух дод:

-Ҳеч кас сарзаниши одамони сабурро гӯш нахоҳад кард, балки ба он тавачҷӯҳ доранд, ки ишон сазоворанд (румӣ)

Сиёсатмадор ба ин нукта иктифоъ кард:

-Танҳо он кас ба худаш ин иҷозаро медиҳад, ки ба сози ғайр нарақсад, ки нияти ба даст овардани оркестрро дорад (шумерӣ)

Хирадманд ин ҳикматро ба таври муқаррар мегуфт:

-Барои одамони хушбахт кулли умри инсонӣ як чашм заданро мемонад, аммо барои ашхоси бадбахт, як шаб зиндагӣ гӯё поённопазир аст (суриёний)

Плиний Кӯчак гуфт:

-Дар мавриди он менависам, ки зиндагӣ чӣ таҷрибае омӯхт.

Шогирд пурсид: -Ба таври мушаххас дар ҳоли ҳозир дар мавриди чӣ менависед?

-Дар мавриди он ки фурутанӣ ва гӯшагирӣ то чӣ ҳадд шӯхратро аз инсонҳои босавод мегирад. Дар ҳоле ки мо аз гуфтан ва ё кироати он чӣ ки медонем дар назди онҳое, ки шуғли худро ба намойиш гузоштаанд, ҳарос дорем. Аммо онҳое, ки хомӯшанд ва онро гиромӣ медоранд, ба маротиб беҳтар аз ашхосе, ки тазохур мекунанд, ҳастанд (румӣ)

Яке аз ҳуққом файласуфро дашном (фахш) дод. Файласуф аз он мард роҳи фирор пеш гирифт. Ҳоким ўро таъкиб кард ва гуфт:

-Чаро фирор мекуни?

Файласуф дар посух гуфт:

-Агар ту қудрат дорӣ, ки бад бигӯӣ, пас ман тавони онро дорам, ки туро гӯш надихам (румӣ)

Шахсе барои коре ба сенаторе, ки ғур-ғур мезад, мурочиат кард: -Ман мехостам шуморо бубинам.

Сенатор дар посух: -Аммо ман мехоҳам, ки ту кӯр шавӣ (румӣ)

Дӯстон Алкивиадро маломат карданд, ки ту ибтидо маъмурияти чанги Афинро сарварӣ кардӣ ва баъдан тартиби чанг алайҳи Афинро додӣ, аввал аз ҳукумати мутлақа тарафдорӣ ба амал овардӣ ва баъдан баръакс аз ҳукумати демократик ва дар ниҳоят ба вай гуфтанд:

-Ту дар ин занакӣ сабукпо-Лаис чӣ пайдо кардӣ, ки раҳояш намекунӣ?

Алкивиада посух дод:

-Шароб ва моҳӣ низ маро дӯст надоранд, вале ман аз онҳо хушам меояд (юнонӣ)

Нотик (суханвар) ва шахсияти сиёсии Юнон Ситсерон навишт:

Қонуни фиристодан (эъзом, ирсол), фармонравой кардан, он чӣ адолат ҳукм мекунад ва муфид аст-вазифаи ашхоси соҳибқудрат (ҳукком) аст. Қонун ба мақомот дастур медиҳад ва мансабдорон ба мардум. Метавон гуфт: ҳукумат халққунандаи қонун аст (румӣ)

Яке аз мушовирини асосии император суханони худро ин тур ба поён расонд:

-Ман ба кулли пӯсти худро партофтам (даровардам, андохтам). Танҳо нусхаи табиӣ-асли он боқӣ монд (чинӣ)

Фармонравои золими сиракузӣ-Дионисий шоир Филоксенро барои танкиди дostonаш ба маъдани (кон) санг ба кор фиристод. Чанде баъд ситамгар шоирро аз нав ба дарбор даъват кард, то ба шеърҳои вай гӯш фаро диҳад. Филоксен шеърҳои золибро бо диққат гӯш кард. Сонӣ, нохост аз ҷояш баланд шуд ва роҳи дари хурӯҷиро пеш гирифт. Дионисий аз ӯ пурсид: -Ба кучо?

Филоксен дар посух гуфт:

-Ман ба маъдани санг бармегардам (юнонӣ)

Шогирд аз Сукрот суол кард:

-Чӣ тавр мешавад шарҳ дод, ки дар ҷабини ту осоре аз андӯх нест?

Сукрот посух дод:

-Дар ман он чиз нест, ки барои аз даст рафтани он андӯхгин бошам (юнонӣ)

Аз файласуф суол карданд:

-Кадом вижагии ту бо шоҳ мутафовит аст?

ӯ дар посух фармуд:

-Шоҳ бардаи иштиёқ(ҳавасҳо)и худ аст, аммо ман ҳокими он (юнонӣ, ошурий)

Ҳамчунон ки маълум аст масалнависи машҳури Юнон Эзоп гулом буд. Боре арбобаш ўро барои анчоми коре ба шаҳр фирис-тод. Дар бозгашт қозӣ ўро дид ва ба тури чиддӣ пурсид:

-Кучо меравӣ?

Эзоп посух дод: -Намедонам.

Ин посух ба назари қозӣ машқук омад ва фармон дод, ки Эзоп-ро ба зиндон баранд. Эзоп нуктаи назари худро собит кардан мехост:

-Ман ҳақиқати маҳзро гуфтам. Аз кучо медонистам, ки ба зиндон меафтам.

Қозӣ ба ин суханҳо хандид ва ўро озод кард (юнонӣ)

Боре Диоген пас аз шустушӯй дар оби чох, зери нури Офтоб тани худро гарм мекард. Аз канори ӯ Искандари Мақдунӣ бо гу-рӯҳе аз мулозимон ва аҳли рикобаш рад мешуд. Искандар файла-суфро дид ва аз вай пурсид:

-Эҳ, файласуфи фақир! Чизе аз ман бихоҳ. Ман ба ту ҳар чизе, ки бихоҳӣ, мебахшам (медихам).

Файласуф дар ҷавоб гуфт:

-Хоҳишмандам пеши нури Офтобро нагир (мапӯшон) (юнонӣ)

Аз файласуф суол карданд: -Дар кадом ҷамъият метавон ба оромӣ зиндагӣ кард?

Файласуф гуфт: -Дар он ҷой, ки ҳама баробар (мусовӣ) ҳас-танд ва ҳақиқат қавитар, аммо дурӯғ мазлум ва он ҷой бад аст, ки дар он сарзамин қозихо ва табибон зиёданд (румӣ)

Аз марди ҳаким суол шуд:

-Чаро шоҳ туро дӯст надорад?

ӯ посух дод:

-Чунин хислат хоси шоҳ аст: онеро, ки аз вай бартар аст,

дӯст надорад (юнонӣ)

Дар ангуштари Фишоғурис (Пифагор) ин шиор ҳақ шуда

буд:

«Нокомии муваққат беҳтар аз муваффақияти даргузар»

(юнонӣ)

Аз Арасту пурсиданд:

-Чаро ҳасудон доиман аз як чизе норозианд?

-Барои он ки онҳоро на танҳо нокомии худашон месӯзонад, балки мавқеъияти дигарон низ ишонро меғудозад (юнонӣ)

Хирдманде меғуфт, ки байни зиндагӣ ва марг тафовуте нест.

Аммо вақте аз ӯ суол шуд, ки чаро худаш намемирад, посух дод:

-Барои он ки ҳеҷ тафовуте вучуд надорад (юнонӣ)

Аз файласуф суол карданд:

-Чӣ чиз метавонад дар як он мардумро хушҳол кунад?

ӯ дар ҷавоб гуфт: -Марги ҳокими бад (хиндӣ)

Меғӯянд, ки Сукрот ва Ҳомер (Гомер) савод надоштанд.

Замоне аз Ҳомер пурсиданд, ки чаро чизе наменависӣ? Шоир ҷавоб дод:

-Барои он ки варақҳои папирус гарантар аз он аст, ки дар онҳо метавон навишт (юнонӣ)

Шаҳри Абдерит ба ду бахш-шаркӣ ва ғарбӣ тақсим шуда буд. Душман ногаҳон ба шаҳр наздик шуд. Ҳама ошуфта шуданд ва худро дар маърази хатар эҳсос карданд. Аммо сокинони бахши шаркӣ байни худ меғуфтанд:

-Мо ҳеҷ нигарон нестем. Охир, душман аз дарвозаи ғарбӣ вориди шаҳр мешавад (юнонӣ)

Фармондехи дастаи саднафариин Сидон дар шахр чорводореро бо ду гов дид ва фармон дод, ки ўро тозиёна зананд. Ў фарёд мезад:

-Ман шахрванди Рум ҳастам. Ҳеч қонуне барои тозиёна задани ман вучуд надорад.

Он гоҳ фармондеҳ амр кард, ки говҳоро тозиёна бизананд (юнонӣ)

Дар маросими ташеъи чанозае Диоген гуфт:

-Пизишкон бештар мавриди эътимоди беморон буданд, агар худ фавт намекарданд (юнонӣ)

Шахсе Сукротро дид, ки решаи дарахт мехӯрад. Вай ба Сукрот гуфт: -Агар ту хидматкори шоҳ будӣ, лозим набуд ин ғизоро бихӯрӣ.

Сукрот дар ҷавоб фармуд: -Агар ту ин ғизоро мехӯрдӣ, лозим набуд, ки дар хидмати шоҳ бошӣ (юнонӣ)

Ҳангоми гусел(бадрақа)и ҳоким хирадманд ба вай гуфт:

-Одам бояд одам бимонад, ҳарчанд инсонии машҳуре бошад (сейлонӣ)

Аз файласуфи юнонӣ Диоген суол карданд:

-Аз ҳайвоноте, ки гоз (газидан) мегиранд, қадом аз ҳама хатарноктар аст?

Диоген посух дод:

-Аз даррандаҳо хабарчин ва аз дастомӯз (ахлӣ) тамаллуқгӯӣ (юнонӣ)

Император ба мазмуни суханони сафири он сӯи дарё андешид ва гуфт:

-Он чо, ки рӯшноӣ ва торикӣ ворид намешавад, ҳама чо намуди зебо дорад (чинӣ)

Шоҳ аз Диоген пурсид: -Сарвати ту дар кучост?

Диоген ба шогирдонаш ишорат кард ва гуфт: -Дар инҳо.

Ў хикматҳои ба шоғирдон интиқол додашро дар назар дошт (юнонӣ)

Муллоноқатӣ (муллоноқотӣ) пас аз ғайбати тӯлонӣ ба мулки худ баргашт ва дид, ки гӯсфандонро ба чарогоҳ мебаранд. Садои (маъноси) маъмулии гӯсфандонро шунид ва пурсид:

-Чӣ гап (хабар)?

Мудири (идорақунандаи) амлок ба шӯхӣ гуфт:

-Инҳо ба ифтихори бозгашти шумо садо баланд карданд.

Муллоноқатӣ гуфт:

-Қасам ба чонам, агар ин садоҳо барои ман аст, пас се рӯз барояшон истироҳат (тафрех) эълон кун ва ба чарогоҳ нафирист (юнонӣ)

Фолбин асири душманон шуд ва гуфт:

-Ман ояндаро пешгӯӣ мекунам.

Чун онҳо бо нерӯҳое, ки аз лиҳози қудрат баробар (мусовӣ) буданд, вориди ҷанг мешуданд, эълон кард:

-Шумо пирӯз хоҳед шуд, агар душман ҳангоми ҷанг мӯйи паси саратонро набинад! (юнонӣ)

Демосфен-шахсияти маъруфи сиёсӣ ва суҳанвари Афин боре ба як авомфиреб рӯ ба рӯ шуд ва он мард беш аз ҳад суҳан гуфт ва зиёдаравӣ кард. Демосфен фармуд:

-Бисёр ҳарф задан ҳанӯз маъноӣ хуб суҳан гуфтанро надорад, баръакс хуб гуфтан бехтар аз зиёд ҳарф задан аст (юнонӣ)

Сенатор ба суҳанронии шахси навбатӣ (баъдӣ) гӯш фаро дода, ин хикматро баён кард:

-Одатан беш аз он гуфта мешавад, ки коре анҷом нашуда бошад ва баръакс он гоҳ ки бештар кор ба анҷом расида, камтар аз он суҳан дар миён аст (юнонӣ)

Ин хикмат дар як нусхаи хаттӣ омадааст: Он ҷӣ дар мавриди ман андеша дорӣ бигӯ, ман дар бораи ту бадтар аз он ҷӣ, ки ҳаст, фикр мекунам (румӣ)

Аз як файласуф пурсиданд: -Вазифаи суханрон чӣ аст?
ӯ посух дод: -Боло бурдани онҳое, ки пастанд ва хурд
(пойин) кардани онҳое, ки бузурганд (румӣ)

Файласуф гуфт: -Аз шери дупо барҳазар бошед!
Бо ин сухан ӯ шохро дар назар дошт (румӣ)

Ҳаким Аристипш боре чунин фармуд:
-Гадо будан беҳ аз чоҳил, зеро аввалӣ танҳо фақри моли до-
рад, аммо дуввумӣ баъзан аз чамъияти одамай хорич мешавад
(юнонӣ)

Сарфии (сарфу нахв) аҳмақ ба суоли:
-Модари шоҳ Приам чӣ ном дошт? - бо ҳайратзадагӣ ҷавоб дод:
-Дар воқеъ бояд гуфт, ки ӯро «шоҳхонум» мегуфтанд (юнонӣ)

Шоҳи форсҳо Хашоёр (Ксеркс) дар асри панҷуми пеш аз
мелод алайҳи Юнон ҷанг эълон кард. Форсҳо дар тангаи (танг-
нои) Дарданел, ки Осиёро аз Урупо чудо мекард, пул (яъне кӯп-
рук) заданд, вале тӯфон пулро вайрон кард. Хашоёршоҳи хашм-
гин фармон дод созандагони пулро ба қатл бирасонанд ва дарёи
саркашро ба занҷир баста, ба вай унвони «чинояткор»-ро дода,
ғӯлу занҷирхоро ба об андохта, ин нуктаро барояш бигӯянд:

-Эй оби шӯр! Шоҳ туро барои он ба қатл маҳкум кард, зеро
мӯчиби озурдагии хотири ӯ шудӣ, ҳарчанд вай туро наранҷонид.
Хашоёршоҳ аз рӯи ту рад (убур) хоҳад шуд-хоҳ инро ту бихоҳӣ
ва хоҳ онро нахоҳӣ (юнонӣ)

Искандар ба фиристодаҳои Дориюш, ки пештар ҳар сол аз
падараш Филип боҷ меситониданд, гуфт:

-Мурғе, ки ҳар сол барои Дориюш тухми тилло мекард, мурд.

Искандар ба яке аз наздиконаш, ки ҳеҷ гоҳ вайро аз коре ва
чизе барҳазар намедошт, гуфт: -Ман аз хидмати ту розӣ нестам.

ӯ пурсид: -Чаро? Чӣ иллат дар кори ман дидӣ?

Искандар гуфт: -Барои он ки ман ҳамонанди дигар инсонҳо
аз лағзиш (хато) орий нестам ва агар ту то кунун боре рафтори ха-

тои маро надидӣ, пас, ту аҳмақӣ, вале агар онро дида, хомӯшӣ
ихтиёр кардаӣ, пас, ман туро хоин медонам ё чошлус ва ё риёкор
(юнонӣ)

Ҳар касро шӯҳратест...

Консули Рум замоне ҷанговар(ҷангчӯ)и шучоёъ буд, аммо ба
мурури замон ба сарфи ғизо бештар майл пайдо кард. Ошпазҳои ӯ
дар ихтироъи ғизо ва пухтани ғизоҳои хушмазза байни худ мусо-
биқа доштанд. Барои ӯ турнаҳоро аз Юнон, товусҳоро аз қазираи
Самос, паррандаҳои нодирро аз Форс барои таъб меоварданд. Ба-
рои таҳбандӣ кардани ғизо садафҳоро аз ҷануби Итолиё меовар-
данд ва ба ҷойи ширинӣ хурмои Миср пешкаш мешуд. Он замон
буд, ки пота (паптет) аз забони булбулро ихтироъ карданд...

Аммо шикамҷарони бузург Лукулл доиман тақрор мекард:

-Ман дар ҷанг ва хӯрдани ғизо ваҳшатнокам! (румӣ)

Дар соли 83 мелодӣ золим (диктатор) Сулла ҳокимият дар
Румро қабза зад (тасарруф кард). Барои итминони хотир ӯ фар-
мон дод, ки ҳамаи муҳолифон ва рақибаи Марияро несту нобуд
кунанд. Барои он ки ҳеч кас аз мучозот фирор накунад, Сулла дар
ивази сари ҳар як мақтул дувоздаҳ ҳазор динар подош эълон
кард. Ва куштор шурӯъ шуд... қотилон ҳар лаҳза бо сари буридае
вориди манзили Сулла мешуданд. Худи диктатор дар рӯйхат
ашхоси ба қатл расидаро менавишт: ин рафт, он нест шуд...

Боре як қотил ҷанд сарро бо худ овард, вале дар байни онҳо
сари шахси мавриди назари Сулла набуд, яъне на сари душмани
Сулла, балки сари як шахрванди оддии Рум. Сулла асабонӣ шуд
(ба шӯр омад) ва гуфт:

-Гӯратро аз ин ҷой гум кун, марди ҳабис! Қалби ту разил ва
хунхор аст. Барои ин сар ту ҳеч подоше дарёфт нахоҳӣ кард. Агар
ҳар кас сари ҳар раҳгузарро биканад-сарвате ҷамъ овардан наме-
тавон.

Оре, пул ҳисобу китобро дӯст дорад (румӣ)

Файласуф Афлотун дар бораи (мавриди) давлати ормонӣ
(идеалӣ, яъне «мадинаи фозила») бисёр андешид ва оқибат ба ин

натича расид. Ү чунин пешниход кард:

-Зан бояд аз синни бист то чихилсолагӣ зоимон (таваллуд) кунад. Мард бояд барои манфиати давлат, аз сисолагӣ то панҷохсолагӣ хидмат кунад. Қавитарҳо бо қавитарҳо ва заъифтарҳо бо заъифтарҳо ҳамхоб шаванд. Фарзандон гуруҳи аввалро тарбият ва дуввумиро бояд партоб (несту нобуд) кард.

Агар инсоният ба ин тавсияҳои файласуф гӯш меод аз бисёр нобигаҳо бенасиб мемонд. Барои мисол падари Наполеон бисту ду ва модараш ҳаждаҳ сол доштанд. Вақте Пушкин ба дунё омад, падараш бисту ҳафт сол дошт.

Аз ин рӯ ба файласуфҳо эътимод намо, вале таҳкикро фаромӯш макун (русӣ)

Императори Рум Тиберий дар ҷавонӣ одами хубе буд, аммо дар поёни қор ба одами носаре мубаддал шуд. Рӯшан аст, ки ба сабаби ба қудрат расидан саргича гирифтааст. Афзун бар ҳама ӯ бисёр золим шуд. Вайро дар Рум дӯст надоштанд. Ба ахбори сенаторҳо ва консулҳо эътино намекард ва меғуфт:

-Вақте сагро ба иҷбор ба занҷир бибанданд, вай низ норозӣ аст, аммо баъдҳо одат мекунад. Бигузор маро одами баде бидонанд, танҳо итоат кунанд кофист (румӣ)

Боре як ҳокими беақл (бешуур) ҳамроҳи бозаш, ки онро бисёр дӯст дошт, ба шикор рафт. Ҳоким барои боз арзиши бисёре қойил буд ва онро ҳатто боарзиштар аз як шаҳр ва ҳатто давлат медонист. Аз зебоии парранда ба вачд омада, тақрор ба тақрор меғуфт: -Афсӯс, ту шоҳи паррандаҳо - уқоб нестӣ.

Ҳангоми шикор ӯ бозро барои гирифтани турна, ки дар баландӣ парвоз дошт, раҳо кард. Боз аз турна болотар парвоз кард ва ногаҳон дар пойин бачаи уқобро дид ва ба таъкиби он пардохта, онро ба замин сарнагун кард, зарбае чанд ба он ворид сохт ва бачаи уқобро кушт.

Ҳоким парида (чафта) аз асп пойин омад ва хост турнаро бигирад. Вақте ба сайд наздик шуд, дарёфт чӣ иттифоқе афтада. Аз рӯи хашм ҷаллодро фаро хонд ва фармон дод, ки бозро сарбизанад (олмонӣ)

Таърих бо хунсардӣ ин воқеаро нақл мекунад, ки дар соли 193 мелодӣ муҳофизини Қайсари Рум аз ҳарчу марҷ истифода карда, тахти императориро ба музойида (кӣ зиёд) гузоштанд. Чолиб ин ки касоне, ки мехостанд, император шаванд, беш аз он буданд, ки интизораш мерафт. Як марди сарватманди мансабдор бо номи Сулпитсиан барои хариди тахти императорӣ наздики ҳашт миллион динар пешниҳод кард. Аммо довталаби дигар сенатор Дидий Юлиан-шахсе на он қадар боақл ва ҷавон эълм дошт, ки барои ба даст овардани тахт ба ҳар сарбоз шаш ҳазору дусаду панҷоҳ динар пардохт мекунад, ки дар маҷмӯъ ба сздаҳ миллион динар баробар буд ва соҳиби тахт шуд. Ҳамсараш ба Дидий Юлиан гуфт:

-Ту як аҳмақ ҳастӣ! Сздаҳ миллион динарро барбод додӣ. Сарбозон ин тахтро ба нархи нӯҳ миллион динар ҳам мефурӯхтанд...

-Азизам! Ба ту хуш омадан душвор аст. Агар ман дар ин музояда (муноқиса, ауксион) баранда намешудам, ту дар ин дунё сари маро мехӯрд?

Аммо сари ўро дар ин дунё на ҳамсараш бар бод дод, балки баъд аз ду моҳ ўро бо ханҷар куштанд. Эҳтимолан аз он даврон аз шумораи «13» ҳарос доранд ва онро наҳс медонанд ва аз машварат бо зан низ дурӣ мегузинанд (румӣ)

Дар яке аз ҷашнҳо императори Рум Калигула ба ду нафар аз сенаторҳо, ки дар атрофаш истода буданд, нигоҳ кард ва бо садои баланд хандид. Сенаторҳо бо камоли эҳтиром аз ӯ сабаби хандашро ҷӯё шуданд, то вайро дар ин шодӣ ҳамроҳӣ намоянд. Посух ҷунин буд:

-Зеро такони сари ман басанда аст, то ҳар дуи шуморо хафа карда бикӯшанд. Сабаби хандаи ман ҳамин буд.

Ҷунин танзе (шӯҳӣ) ҳам вучуд дорад! (румӣ)

Шахсе бо марди хӯрдагире (муллоноқатӣ) рӯ ба рӯ шуд ва барояш гуфт:

-Фуломе, ки ба ман фуруҳтӣ, фавт кард.

Муллоноқатӣ фавран ҷавоб дод:

-Ба худо қасам, то он замон ки ӯ дар ихтиёри ман буд, ҳеч гоҳ ин қабил корҳоро намекард (юнонӣ)

Боре аз Гиппократ суол карданд:

-Ин ҳақиқат дорад, ки нубуғ як навъ беморӣ аст?

-Бидуни шак. Аммо, мутаассифона, бисёр камёб ва ҳайф ки тамоман ғайримусрист! (сирояткунанда нест) (юнонӣ)

Шахсе назди мустаҳдимае, ки аз вазифааш барканор шуда буд омад ва гуфт: -Агар туро меҳӯрданд, маълум мешуд, ки ту барои одамон лозим ҳастӣ (юнонӣ)

Марди хӯрдагир писарашро барои рафтани ба ҷанг бадрақа мекард. Писар ба падар ваъда дод, ки ҳатман бо пирузӣ ва бо сари душман бармегардад. Муллоноқатӣ ба писараш гуфт:

-Ҳатто агар ту бидуни сар ҳам баргардӣ, ман хушҳол хоҳам шуд (юнонӣ)

Искандари Макдунӣ мутаваҷҷеҳ шуд, ки дар лашкараш яке аз сарбозон доиман аз майдони ҷанг фирор мекунад. Вақте мушаххас шуд, ки номи он сарбози тарсу низ «Искандар» аст, ба вай гуфт:

-Ё дар ҷангҳо часур бош ва ё номи худатро иваз кун, то маро бо ту иштибоҳ нагиранд (макдунӣ)

Файласуф ба хуззор меомӯхт: «Соҳиби андеша будан кофӣ нест, бояд дар мавриди он сарварат (око) мазнун (бадгумон) нашавад» (юнонӣ)

Сукротро барои эъдом мебурданд. Хонуме ин манзараро дид ва гиря сар дод: -Ту ки ҳеч гуноҳе муртакиб нашудай ва мехоханд эъдомат кунанд?

Сукрот посух дод: -Эй зани нодон! Магар ту мехоҳӣ ман ҷинояте муртакиб шавам ва баъд маро барои ҷунин амал ба қатл бирасонанд? (юнонӣ)

Дар як нусхаи хатгӣ ин хабар мундариҷ шуда: «Микита бо ҷасад (нъаш) се сол, се моҳ ва се рӯз пайкор кард, аммо ҷанозаи чиркин пайдо намуд» (русӣ)

Прокопий Кесарийский (гӯё замони моро дар назар дошта) маънии зеро таъкид кардааст:

«...Онҳо ҳамзамон бо дарёфти моҳона (хуқуқ) тамоми кишварро ба беҳаёӣ ба нафъи худ тороч менамуданд ва дар ҳама ҷо ин истибдоди аҳмақ ба унвони маъмури давлат раъиятро ғорат мекарданд. Ин ҷост, ки император бо диққати том аз байни нокасоҳо нокастаринҳоро ба мақоми идораи минтақа мансуб мекард ва ҳамчун шикорчии ҳайвони ваҳшӣ ин корро таҷассуми нерӯи баданӣ бехтарин кашфи худ медонист. Ва он гоҳ ӯ разилони дастаи аввалро дар сари кудрат қарор дод ва намунаи барҷастаи истибдоди худашро ба маърази дид гузошт ва ашхоси фосидулахлоқ офтобӣ шуданд. Мо дар ҳайрат мондем, ки табиати инсонӣ то чӣ ҳад метавонад, барои ҷунин ҷинояте мавқеъият диҳад» (юнонӣ)

Аксари ҳокимон - одамони камсавод буда, ба соддагӣ ва роҳатӣ аз ҳамаи ҷизҳои бади пешиниён пайравӣ мекунанд ва бидуни заҳмат, ҳатто бидуни фикр ба корҳои зишт ва ҷиноятҳои асрҳои гузашта майл пайдо мекунанд (юнонӣ)

Ҳеч ҳукумати устуворе вучуд надошт, балки доиман ба тарафе тақон меҳӯрд, гоҳе ба ин тараф ва гоҳе ба тарафи дигаре мутамоил мешуд: қафои тарозуи қонуният ба он сӯ майл мекард, ки дар он вазни тиллоӣ гузошта бештар буд. Аммо дар майдонҳои пешии ҷашмони ҳама ва бо истифода аз номи император монанди дӯкони савдои тичорат на танҳо аҳқоми додгоҳ, балки ҳуди қонунгузорӣ идома дошт (юнонӣ)

Ифакрат аз шачараи маъруфе набуд, вале бо начобате, ки дошт, мардуми Афин ӯро ба унвони ҳокими худ интиҳоб карданд. Аммо замоне, ки яке аз ашхоси номдор ба шӯҳӣ вайро маломат кард, Ифакрат ҷунин посух дод: -Шачараи ман аз банди оғоз мешавад, аммо шачараи ту бо ту хотима меёбад. Ман барои шача-

раи ояндаам, шӯҳрати сазовор мерос гузоштам, он чӣ ки ачдоди ту бароят боқӣ нагузоштанд (юнонӣ)

Шиноси ман-як марди нуктапардоз аз роҳиб суол кард:

-Барои ризои хотири худо чӣ чиз боарзиш аст: сухан ё амал?

Роҳиб посух дод:-Амал.

Он шахс таъкид кард:-Маълум мешавад-он кас, ки тасбех мегардонад, бештар ба худо хидмат мекунад, то касе, ки тасбех гардонида дуё меҳонад (лотинӣ)

Дар замони чанги флорентсҳо алайҳи Поп Григории ёздаҳум вилояти (остон) Пичетин ва тақрибан ҳамаи мулки калисо аз ихтиёри Поп хорич шуд. Фиристодаи шаҳри Реканати ба Флорентс омад, то аз муборизини он ба хотири озодии ватанаш арзи сипос намояд. Ӯ бо қабехтарин ҳарфҳо Поп, мушовирин ва ба вижа мақомоти расмии вайро ҳақорат (фаҳш) дод. Ҳамчунин ӯ тарзи идора ва ҷиноғети намояндагони Попро фош кард. Фиристода ҳеч эътино ба шахси Ридолфо накард. Ридолфо дар Флорентс хидмат мекард ва дар маросими қабули сафирон ширкат дошт ва ба ахлоқ ва ҳарфҳои онҳо одат карда буд. Ридолфо рӯ ба сафир кард, ки вай чӣ шугле дорад ё ба кадом баҳши илм мутааллиқ аст. Сафир посух дод, ки вай доктори ҳуқуқи шаҳрвандӣ аст. Ридолфо боз суол кард, ки ӯ чанд сол касби илм карда.

Сафир гуфт:-Беш аз даҳ сол.

Он гоҳ Ридолфо таъкид кард:

-Ман меҳостам, ки ту ҳадди ақал як сол илми худдорӣ карданро ҳам меомӯхтӣ.

Ридолфо бо ин сухан ба сафир фаҳмонд, ки дар ҳузури вай маҳкум кардани ҳокимон нишонгари ҳамоқат аст (лотинӣ)

Як қозӣ (padesta, яъне «судья»), ки барои адои вазифа ба Флорентс фиристода шуда буд, рӯзи ташрифи хеш одамони обрӯман-ди шаҳрро чамъ оварда, барои онҳо суханронии безоркунундае баён намуд. Барои он ки аҳамияти шахсияташро нишон диҳад ва худро бузург ҷилвагар созад, суханашро аз он ҷо шурӯъ кард, ки дар ҷӣ замоне ӯ сенатори Рум буд. Ҳар он чӣ, ки ӯ дар мақоми сенаторӣ

анчом дод ва дигарон барои тавсифи ӯ изофа доштанд, бисёр дарҳам барҳам баён шуд. Пас аз ин ӯ ба масъалаи тарки Рум ва сафар бо ҳамроҳонаш пардохт: чӣ тур дар рӯзи аввали сафар то шаҳри Ситри расид. Илова бар ин вай ин сафари худро ба тури муфассал баррасӣ кард. Баъд ҳикояти рӯзшумори сафарашро нақл кард: аз кучоҳо дидан кард, дар чӣ маросиме ширкат дошт ва чӣ корҳо анчом шуд. Чанд соат бидуни таваққуф суханронӣ кард ва ҳатто ба шаҳри Сиен нарасид. Ҳама аз ин номбурданҳои беинтиҳо ва токатфарсо безор шуданд. Поёни ин ҳикоят маълум набуд ва тамоми рӯз бо суханпардозӣ мегузашт. Шаб ҳам аз роҳ фаро расид. Он гоҳ яке аз ҳозирин (ҳуззор) ба тури шӯҳӣ ба гӯши қозӣ гуфт:

-Ҷаноб! Дер шуд. Ба сафари худ суръат бахшед. Агар имрӯз ба Флорентс ворид нашавед, шуғлатонро аз даст медиҳед. Шумо бояд имрӯз ба адои вазифаи худро шуруъ кунед.

Қозии аҳмақ ва пурҳарф бо шунидани ин сухан билохира зълом кард:

-Ман ба Флорентс расидам (лотинӣ)

Ускуфи аъзами Уршалим (Ерусалим, Байтулмақаддас), ки бар дафтари ҳавориюн раёсат мекард, як дафъа вукалоро ҳам кард, то масъалаеро баррасӣ кунад ва бархе аз онҳоро дар мавриде саҳт маломат кард. Яке аз ҳавориюн-Томаззо Бирако ба тури озод ба ҷойи дигарон посух мегуфт. Он гоҳ ускуфи аъзам бар сари вай фарёд зад: -Каллаҳамак!

Бирако, ки дар посух гуфтан даранг надошт ва латифагӯи хубе ҳам буд, ба ин фаҳш зътироз кард:

-Шумо дуруст фармудед ва ҳақ бо шумост: беҳтар аз ин намешавад, агар ман сари хубе медоштам, қору бори мо хуб буд ва ниёз ба ин баҳс набуд.

Ускуфи аъзам гуфт: -Маълум мешавад, ту худатро нақӯхиш мекунӣ?

Бирако ҷавоб дод: -На худам, балки каллаамро.

Бирако бо чунин нуктапардозӣ худӣ ускуфи аъзамро масҳара кард, зеро вай сардори ҳамаи вукало маҳсуб мешуд (лотинӣ)

Боре дар роҳ ба сӯи қасри Поп ускуфе савори ҳаре мерафт

ва дар банди андеша буд ва мутаваҷҷеҳ нашуд, ки шахсе сарашро аз чайб берун овард, то ба вай саломуалейк кунад. Ускуф ба саломи вай «алейк» нагуфт. Шахси саломкунанда аз ин муносибат чунин натиҷа гирифт, ки ин кори ускуф аз рӯи фахрфурӯшӣ ва такаббур аст. Ӯ гуфт: -Ин ускуф нима аз хари худро дар манзил намегузорад, балки онро комилан бо худ ҳамл мекунад.

Вай бо ин сухан меҳост бигӯяд, ки танҳо хархо ба «салом» «алейк» намегӯяд (лотинӣ)

Дар деҳаи Тоскане кашиши сарватманди рустоие зиндагӣ мекард. Вақте сағчаи дӯстдоштааш мурд, онро дар қабристон (одамӣ) ба хок супурд. Ин хабар ба гӯши ускуф расид ва ӯ барои дастбурд задан ба пулҳои кашиш ва гӯё ки ҷинойти калон содир карда бошад, кашишро ба назди худ хонд, то мучозот кунад. Кашиш ахлоқи ускуфро хуб медонист ва ба ҳамин сабаб ҳангоми рафтан ба назди ӯ панҷ ҳазор сиккаи тилло бо худ бурд. Ускуф кашишро барои ин ки сағчаашро дар қабристон ба хок супурдааст, саҳт маломат кард ва фармод дод, то вайро зиндонӣ кунанд. Аммо кашиши маккор ба ускуф гуфт:

-Падари рӯҳонӣ! Агар шумо медонистед, ки сағчаи ман чӣ қадр бохуш буд, таачҷуб намекардед, ки чаро шоистагии дафн кардан дар байни одамонро касб кард. Зеро вай ҳам дар замони зинда будан ва ҳам ҳангоми марг беш аз одамӣ соҳиби фазилат буд.

Ускуф аз ӯ пурсид: -Ин чӣ маънӣ дорад?

Кашиш гуфт: -Дар поёни умр сағчаи ман дар васиятномааш ниёзҳои шуморо дар назар гирифта, панҷ ҳазор сиккаи тилло ирсу гузошт, ки онро ман бо худ ба хидмати шумо овардам.

Ускуф ҳам васиятнома ва ҳам масъалаи дафнро таъйид кард, пулҳоро пазируфт ва кашишро озод намуд (лотинӣ)

Шогирдони Конфутсий ин боварро меомӯхтанд:

-Инсон ҳатто фазои кайҳонро тасхир хоҳад кард, агар иродаи ӯ мутамаркиз бошад, на сарнавишт ва на чизи дигаре бар вай асар нахоҳад кард (чинӣ)

Шахсе ба император Сигизмунд шикоят кард, ки дар Кали-

сои Константс озодӣ вучуд надорад. Император ба ӯ посух дод:

-Агар дар ин марз озодии комил ҷой нашофт, ту чунин озодона сухан намегуфти. Зеро озодии сухан нишонаи озодии бузург аст (лотинӣ)

Румиёни қадим мегуфтанд:

«Артиши харҳо бо сарвари шер кудратмандтар аз артиши шерҳо бо раҳбарии хар аст» (итолёӣ)

Аббат (пири дайри католик) аз Сеттимо одами сангин ва ҷок (фарбех) боре шомгоҳон ба Флорентс равон буд. Дар роҳ ӯ аз як кишоварз суол кард:

-Ту чӣ фикр мекуни, ман аз дарвоза рад мешавам?

Аббат онро дар назар дошт, ки оё қабл аз баста шудани дарвозаҳо ба шаҳр мерасад ё хайр. Кишоварз шӯҳиомез ба ҷокии аббат ишора карда, ҷавоб дод: -Мушките нест. Ароба бо алаф меравад ва рад мешавад ва шумо ҳам (лотинӣ)

Кардинали Испаниё дар Пичено ба сарбозони зидди Поп сардорӣ мекард. Як дафъа ду лашкар бо ҳам рӯ ба рӯ шуданд ва ҷанговарони Поп ё пирӯз мешуданд ва ё шикаст мехӯрданд. Кардинал бо суханони зиёд сарбозонро барои ҷанг ташвиқ ва таъкид мекард, ки ҳар кас дар ин ҷанг кушта шавад бо худо ва фиристодаҳои ӯ нахор хоҳад хӯрд ва ҳамаи гуноҳонаш бахшида хоҳад шуд. Бо ин кор ӯ фикр мекард, ки сарбозонро ташвиқ мекунад, то ба пешвози марғ бираванд. Ӯ суханонашро ба поён расонида, аз майдони ҷанг берун рафт. Вақте яке аз сарбозон аз вай суол кард:

-Барои чӣ худи ту намехоӣ бо худо нахор бихӯри?

Кардинал ҷавоб дод:

-Барои он ки соати нахори ман фаро нарасида аст. Ҳоло ман намехоҳам ғизо бихӯрам (лотинӣ)

Эразми Роттердамӣ-нависандаи давраи Эҳё (Ренессанс)ро борҳо ба он сабаб маломат карданд, ки дар замони рӯза ғизоҳои гушӣ ва шароб мехӯрад. Ӯ ҷавоб дод: -Чӣ кор кунам? Ман худ католик ҳастам, аммо меъдаам-лютеран (итолёӣ)

Дар як иҷтимоъ дар мавриди он баҳс мешуд, ки чӣ тур вазири аҳмаки пастфитратро аз мақомаш барканор кунанд. Яке аз душманони сарсаҳти вай ногаҳон чунин пешниҳод кард:

-Чӣ мешавад агар ўро ба кадом як иқдоми оқилона бо рафтори дуруст таҳрик кард? Он гоҳ хатман ўро аз вазифа хоҳанд ронд (австралиё)

Сарлашқари давлати Чжао аглаб ин суҳанони файласуфи қадимро тақрор мекард:

-Сарват ва шўҳрат аз паси марди баландпарвоз намедавад, балки ў дунболи онҳост. Мавқеъият ва шўҳрат ногузир барои пайдо кардани одамони ҳадафманд меояд, зеро онҳо барояш дар набард ҳастанд, ҳамонанди ҷанговароне, ки дар тангное назди дарё қарор доранд (чинӣ)

Файласуф ба суоли ҳоким посух дод ва таъкид кард:

-Одамоне ҳастанд, ки ҳамеша дар сурати онҳо навишта шу-дааст - сардор ба вай чӣ тур рафтор мекунад (чинӣ)

Файласуфи чинӣ Лаотси таъкид мекард:

-Агар одам ҳатто як қўх китобро бихонад ва қудрати анде-ша надошта бошад, сазовор аст барояш бигўем, вай танҳо санду-қи китоб аст. Агар одам тамоми қавонини буддоиро ҳифз кунад, вале қалбаш пок нашавад, монанди бути чўбин аст (чинӣ)

Устод Утсу фармуд: -Вақте дар роҳ бо одаме рӯ ба рӯ мешавед, ки ҳақиқатро дарк кардааст, шумо на метавонед бо ў суҳан бигўед ва на метавонед бо сукут посух гўед. Он гоҳ шумо чӣ кор мекунад?

Умэн тазаккур дод: -Агар ба мазмуни пинҳони ин ҳарфҳо пай баред, ҳеч кас наметавонад монёи баҳси шумо шавад. Вале агар онро нафаҳмидед, шумо бо ҷашмони гушод ба ҷаҳор тараф нигоҳ мекунад.

Агар дар роҳ дидед шахси бедор

Ба ў на ҳарф гўед на хомўш.

Накарда фикр занед бар (фарқи) сари ў

Ҳар он чӣ бояд дарк кард, он хоҳад буд (чинӣ)

Як бор хангоме ки дар Фарҳангистон баҳси доғ дар авҷ буд,
чаноби «М» пешниҳод кард:

-Чанобон! Чӣ мешавад агар мо кӯшиш ба харҷ диҳем, ки ча-
хор нафар ҳамзамон суханронӣ кунем (чинӣ)

Бгахван Шри Рачниш ин нуктаро талфиқ мекард:

-Шумо харҳое, ки механданд, намебинед, шумо говмеш-
ҳое, ки шӯхиро дарк кунанд, нахоҳед дид. Танҳо инсон метаво-
над аз шӯхиҳо лаззат барад. Онҳое, ки ин нуктаро намефаҳманд
ба говмешҳо ва харҳо шабоҳат доранд. Онҳо аз раддаи инсоният
хориҷ шудаанд; онҳо арзиши бузургеро аз даст додаанд. Инсон
бидуни ханда ба дарахте бе гул шабоҳат дорад (хиндӣ)

Боре подшоҳ аз Бирбал пурсид:

-Бирбал! Ту дар ҳисобу китоб устодӣ. Ҳоло бигӯ: аз дувоз-
дах чаҳорро тарҳ кунем, чӣ боқӣ мемонад?

-Гарду хок.

-Ин чӣ тур ҳисобу китобе?

-Сарварам! Аз дувоздах моҳ чаҳор моҳ фасли бориши бо-
ронро тафриқ кунед, он гоҳ ба чуз гарду хок чизе боқӣ мемонад?

Подшоҳ ин тафсири шунид ва хандид (хиндӣ)

Боре подшоҳ бо Бирбал ба шикор рафтанд. Онҳо дар чангал
ва бешаи анбӯҳ асп давонданд, аммо шикори дурусте ба даст наё-
варданд. Фасли гармо буд ва Офтоб бераҳмона ҳамаро месӯзонд.
Подшоҳ аз гармо безор ва аз роҳи дур хаставу кӯфта шуда буд.
Шикорчиҳо бо ачала аспҳоро ба дарахт бастанд ва худ зери шоха-
ҳои анбӯҳ барои истироҳат чой гузиданд.

Подшоҳ аз ташнагӣ ва гуруснагӣ шикоят оғоз кард. Он гоҳ
Бирбал аз хӯрчин нахӯди хушк берун овард ва баробар қисмат
кард ва ҳар ду ба ҷавидан пардохтанд. Ин замон аз канори онҳо
занони дех рад мешуданд. Аспҳо онҳоро дида шиҳа кашиданд.
Подшоҳ аз хонумҳои кишоварз пурсид:

-Бубинед, аспҳо шуморо дида, ба ҳарф задан даромаданд.
Онҳо ба шумо чӣ гуфтанд?

Хонумҳо низ он қадар содда набуданд. Яке аз онҳо бе таъхир ба подшоҳ ҷавоб дод:

-Ох, мусофирҳо! Онҳо ба сарнавишти талхашон қасам хӯрда ва мегӯянд: агар ин саворкорҳо хӯроки моро мехӯранд, пас кӣ онҳоро ҳамл хоҳад кард? (ҳиндӣ)

Рӯзе подшоҳ шахси бараҳнае (лухт)ро дид. Ин воқеа дар хотири подшоҳ нақш баст ва пурсид:

-Бирбал! Дар ин дунё чӣ касе хушбахт аст. Ман одамони гуногунеро дидаам, ки ҳар қадом дар худотарсӣ мазҳаре буда, вале ҳоло шак кардаам. Ту олим ҳастӣ ва метавонӣ шаки маро баргараф сози.

-Ҳокими олам! Ба ин суоли шумо одам танҳо пас аз марг метавонад посух диҳад.

Подшоҳ аз ин ҷавоб бештар ҳайратзада шуд ва пурсид:

-Чаро?

-Он кас, ки имрӯз хушбахт аст, фардо метавонад ба мусибат афтад ва то он замон, ки одам зинда аст, чӣ тур метавон ташхис дод, ки вай хушбахт аст ё бадбахт. Ва чӣ қадр одамон ҳастанд, ки ба назар хушбахт менамоянд, аммо қалби онҳо пур аз андӯҳ аст ва онҳоро наметавон хушбахт номид. Ман дар мавриди ин сӯхбат фикр карда, ба чунин натиҷае расидаам, ки он шахсеро метавон хушбахт шумурд, ки марг ӯро дар авҷи хушбахтӣ дарёбад.

Подшоҳ аз ин посухи Бирбал хушаш омад ва ба вай подош дод (ҳиндӣ)

Шомгоҳе подшоҳ Акбар бо Бирбал сӯхбати хуше доштанд. Подшоҳ ёдовар шуд:

-Бирбал! Дишаб ман хоби аҷибе дидам. Гӯё ману ту дар осмон парвоз мекардем ва ногаҳон ба замин афтодем: ман ба чохи асал ва ту ба гудоли фозилоб (обпарто, ахлотпартоб). Ин чо буд, ки ман аз хоб бедор шудам.

Бирбал бифофосила садо баровард:

-Сарвари олам! Ин як мӯъҷиза аст! Ман ҳам дишаб айнан ҳамин тур хоб дидам. Аммо хоби ман бо он чӣ, ки шумо фармудед, ба поён нарасид. Вақте мо аз чоҳҳо берун омадем, ман шумо-

ро лесидам ва шумо - маро.

Акбар ҳеч ҷавобе наёфт бигӯяд ва аз шармсорӣ хомӯш монд
(ҳиндӣ)

Боре подшоҳ Акбар гуфт:

-Бирбал! Чӣ хуб буд агар подшоҳе бар сари тахт менишаст
ва то абад бар сари кудрат боқӣ мемонд.

Бирбал бо камоли эҳтиром ва билофосила таъкид кард:

-Шоҳаншоҳам! Суханони шумо ҳақ аст, вале он вақт шумо
чӣ тур подшоҳ мешудед.

Подшоҳ тамасхурро дарк кард ва хомӯш монд (ҳиндӣ)

Боре дар авҷи фасли зимистон рӯзи бисёр сарде фаро расид.

Подшоҳ пурсид: -Сармо чӣ тур аст?

Бирбал садо баровард: -Сарвари олам! Танҳо дар ду мушт.

Подшоҳ дар ҳайрат афтод: -Яъне чӣ? Чӣ тур?

Аммо Бирбал аз тиреза (панчара) мардеро дида буд. Ӯ аз
сармо чамъу чӯр шуда, ҳазён мегуфт ва дастонашро мушт карда,
зери бағал зада буд. Бирбал ўро ба подшоҳ нишон дод ва гуфт:

-Алоҳазрат! Шумо ба вай нигоҳ кунед.

Подшоҳ аз ин посухи саргармкунанда ва дурусти Бирбал
бисёр хурсанд шуд (ҳиндӣ)

Боре Анӯшервон фармоне содир намуд, ки ба мӯчиби он
ҳеч кас набояд аз ғизо ва нӯшобас, ки ӯ меҳӯрд, истифода мекард.
Рӯзе як амир шахси номдореро ба меҳмонӣ пазируфт ва ба
шарафи вай бо ғизои шоҳона зиёфат орошт. Он шахс ғизои
шоҳона ва нӯшобаро нӯши ҷон кард ва ба манзили худ баргашт ва
воқеаро айнан барои шоҳ навишт: «Фалонӣ ва фалониҳо ғизои
шоҳона меҳӯранд. Ман худам онро дидам ва наметавонам пин-
ҳон кунам».

Шоҳ дар пушти он нома навишт: «Мо аз вафодорӣ ва садо-
қати ту ташаккур мекунем ва он шахсро, ки фармони шоҳро но-
дида гирифтааст, маҳкум менамоем. Мо ба вижа ўро барои он
маҳкум менамоем, ки сирро хифз накард ва ба шахси ту эътимод
намудааст» (арабӣ)

Мегӯянд, ки дар даврони ҳукмронии Темури ланг дар як шаҳр ошӯб бархост. Шаҳрвандон қиём карданд ва ҳоким ва муҳофизонашро ба зиндон андохтанд. Темури ланг ин хабарро шунида, бисёр ба хашм омад ва лашкарро бардошта ба он ҷо рафт, то шӯришиёро мучозот кунад. Аҳоли дарвозаҳои шаҳрро бастанд ва ба дифоъ бархостанд. Темури ланг бо ҳама кӯшиш-ҳояш натавонист шаҳрро ба даст дароварад. Чанд бор ба тарафи шаҳр юриш бурд, вале шикаст хӯрд. Он гоҳ пайкро ба назди ҳеш хост ва гуфт:

-Омодаи ҳаракат бош. Ман нома хоҳам навишт ва ту онро назди вазир мебарӣ. Ин ҳафта бояд кори ошӯбгаронро тамом кард.

Темур коғазу қалам хост ва ба навиштани нома оғоз кард. Ӯ як номаи бисёр тӯлонӣ навишт ва баъд ба муқаррабонаш рӯй оварду гуфт:

-Ба вазир навиштам, ки барои ман фавран дастаи савораҳо, пиёданӣ, камонварон ва сарбозони хумпораандоз (манҷаник) бифристад. Ҳоло шумо бигӯед, ки боз чӣ чизҳо лозим аст, ки ин шаҳрро шикаст диҳем.

Муллонариддин низ дар қатори муқаррабон ҳузур дошт. Темури ланг вайро барои юриш дар ин сафар ҳамроҳ оварда буд. Мулло фармуд:

-Барои пирӯзӣ бар ин шаҳр аз он қувво (қувваҳо), ки ту хостӣ, ҳеҷ кадоме лозим нест. Беҳтар буд менавиштӣ, то як ҳокими хирадманд бифристад. Агар чунин шахсе пайдо шавад, ҳама корҳо бидуни ҷанг худ ба худ дуруст мешавад (точикӣ)

Темур ба Мулло фармон дод:

-Шаҳр пур аз гадо шудааст ва онҳо чунон беҳаё ҳастанд, ки ҳар гоҳ касеро бубинанд, то садақа нагиранд, раҳояш намеку-нанд. Коғазу қалам бигир ва рӯйхати (лист) ин беҳаёёнро омода соз. Ман ҳамаи онҳоро аз шаҳр берун мекунам.

Мулло коғазу қалам бардошт ва дар садри рӯйхати гадоён номи Темурро қарор дод. Темур навиштаре ба даст гирифт ва наздик буд аз ғазаб беҳуш шавад. Мулло гуфт:

-Шоҳам! Ту наранҷ. Худат ба ман фармон додӣ, ки рӯйхати гадоҳои беҳаёро омода созам. Ман ҳам ҳамин тур амал кардам.

-Магар ман-Темури кишваргушой гадо ҳастам? Ва аз ҳама беҳаё?

-Чаро ту хашмгин мешавӣ, шоҳам! Офтобро бо доман пӯшондан наметавон. Ту гадо ҳастӣ ва аз ҳама беҳётар.

-Пас, мувофиқи ин рӯйхат маро бояд аз шаҳр берун кард.

-Оре, шоҳам! Дигар гадоҳо он қадар хатарнок нестанд. Онҳо чизро аз мардум бо зориву садақа металабанд, аммо ту ба зӯру таҳдид ва куштор аз мардум мегири (форсӣ)

Меғӯянд, ки ҳар касро одатест хос. Муллонасриддин ағлаб авкот (вақтҳо) ришашро бо даст шона мекард. Темур барои озори Мулло ба вай гуфт:

-Туро аз шона задани ришат манъ мекунам. Агар ту фармонро ба чой наёварӣ меғӯям ришатро битарошанд ва дастатро катъ кунанд (бибуранд).

Мулло хулқу хӯйи бади Темуро медонист ва ба ҳамин иллат даст рӯйи сина гузошт ва аз одати худ даст бардошт. Муддате ба ҳамин минвол сипарӣ шуд. Боре Темур аз Мулло суол кард:

-Мулло! Чӣ кор бояд кунем, ки мардум адолати маро бовар кунанд?

-Шоҳам! Пеш аз ҳама ба мардум ҳаққи ба риш даст заданро баргардон (ӯзбакӣ)

Мардуми Вароруд (Мовароуннаҳр) аз андозҳо ва молиёт, ки барои ҳазинаҳои ҷанги бепоён лозим буд, азоб мекашиданд. Дар заминҳои кишт най (қамиш) ва алафҳои ҳарз (бегона) рӯйиданд. Дар кишвар садои оҳу нола ба фалак мепечид. Аммо Темур барои юришҳои гуногун ҳар лаҳза омода мешуд. Вай фармон содир кард, ки бар асоси он ҳар кас дар мамлакат аз сулҳ ҳарф занад, бояд ба қатл бирасад. Бархе аз беэҳтиётӣ чони худро аз даст доданд.

Боре Афандӣ баъд аз ғайбати тӯлонӣ ворида дарбор шуд. Бо дидани Афандӣ Темур хушҳол гардид ва ўро бо садои «хуш омадӣ, осойиш бар ту» хайра макдам гуфт. Аммо Афандӣ бо рафтори хеш хайрати ҳамаро барангехт ва ба саломи Темур «алейк» нагирифт ва зери лаб гуфт: -Ҷаллодро даъват кунед!

Дархол чаллод бо шамшери барахнаи «адолат» хозир шуд.
Ин ҳол тааччуби Темурро барангехт ва гуфт:

-Чӣ ниёзе ба чаллод дорӣ?

-Бигӯ, то сари туро аз тан чудо кунад, зеро ту фармони худ-
датро накз кардӣ!

Меғуянд Темур фармони сангини худро бекор кард (озарӣ)

Амир дар хоб дид, ки тамоми дандонҳояш рехтаанд. Барои
таъбири хоб фолбинро даъват кард. Фолбин хоби амиро чунин
таъбир намуд:

-Ҳақиқатро наметавонам пинҳон кунам: ҳамаи фарзандон
ва ҳешу таборатон пеш аз шумо хоҳанд мурд.

Барои чунин таъбири маъхуф бо фармони амир фолбинро
ба қатл расонданд. Пас аз қатли он бечора амир Афандиро дид:

-Ту метавонӣ ҳақиқати ҳоли ин хоби ачиби маро таъбир
намоӣ?

-Чаро? Метавонам, амирам! Хоби бисёр хуб. Шумо дар ин
дунё беш аз фарзандон ва ҳешовандонатон умр хоҳед кард.

Амир бо хотири осуда ба Афандӣ подоши хубе ато кард
(точикӣ)

Боре худованд кишвари Фаронсаро халқ кард. Зебоии ши-
ғифтангези ин сарзамин худи ўро мафтун кард ва холиқ аз ин
халлоқият ба вачд омада, беихтиёр гуфт:

-Дар ин кор ман аз он чӣ мехостам бештар саъй ба харч
додаам! Чӣ иқлиме! Чӣ табиати ғанӣ ва нотакрор! Чунин манза-
раеро дар ҳеч ҷойи дигари дунё намебинӣ! На, ин кор дуруст нест.
Нисбат ба дигар гӯшаву канори олам бедолатӣ сар задааст. Бояд
адолатро барқарор кард.

Ва худованд фаронсавихоро халқ кард (фаронсавӣ)

Имом хараширо ба дарахте баст ва барои иқомаи намоз вори-
ди масҷид шуд. Афандӣ ва дӯстонаш аз он ҷой мегузаштанд ва ба
фикри дуздидани хари ў афтоданд. Афандӣ чаҳорпоя шуд ва дӯс-
тонаш полонро ба пушти вай гузоштанд ва харро бурданд. Имом
пас аз намоз аз масҷид берун омад ва дид, ки хар нест ва ба ҷойи

хар Афандӣ чаҳорпоя истодааст. Дар ҳайрат шуд ва пурсид:

-Ту кӣ ҳастӣ? Одамӣ ва ё тилисм?

-Вақте ки шумо вориди масҷид шудед, ман ҳар будам, аммо пас аз намози шумо одам шудам.

-Дар ҳайратам! Охир, ин чӣ тавр рух дод?

-Замоне ман одам будам, аммо бо лаънати падар ба ҳар мубаддал шудам.

-Возехтар суҳан бигӣ, қазия аз чӣ қарор буд?

Афандӣ шуруъ кард:

-Дар ҷавонӣ чӣ иттифоқоте намеафтад! Доиман дар мастӣ ба сар бурдам ва бо алфози қабех бо падар ва хешовандон бархӯрд кардам. Падарам даст ба осмон бардошт ва дуъо кард: Ё Аллоҳ! Писари беадаби маро ба ҳар мубаддал соз! Рӯзи дигар бедор шудам ва дидам, ки ҳар шудаам. Он рӯз падар маро ба бозор бурд ва шумо маро харидед. Аз он таърих ба баъд ман дар хидмати шумо будам ва ҳар вақте ки маро кӯтак мезадед, аз ҷашмонам об ҷорӣ мешуд ва аз худо талаби омӯзиш мекардам.

-Оре, оре. Ман ҳам хеле вақтҳо медидам, ки дар ҷашмони ту об мавҷ мезад.

-Дуруст аст. Эҳтимолан Аллоҳ дуъои маро мустачоб гардонид ва шуқри худо ба сурати аслиам бозгаштам.

Ин нақли ҳузновар ба имом асар гузошт ва ӯ гуфт:

-Ман туро озод мекунам. Барои хидмати хубат муташаккирам, ба некӣ моро ёд кун.

-Шодии ман интиҳо надорад: ман аз нав одам шудам.

Имом аз пушти Афандӣ полонро бардошт ва ҳангоми худохофизӣ ба Афандӣ насихат кард:

-Бубин, дигар падаратро азият накун. Дар мавриди шароб бошад, онро фаромӯш кун.

-Бале, албатта! Ман дигар боақл шудам.

Афандӣ ин бигуфт ва аз паси кори худ рафт. Рӯзи таътил (бозор) имом вориди бозор шуд ва нохост аз нав харашро дид:

-Ин боз ту ҳастӣ, беадаб! Маълум аст, ки боз машруб хӯрдӣ ва падаратро азоб додӣ! Ту вичдон надорӣ! Ман дигар туро нахоҳам харид (озарӣ)

Ду нафар дар рӯи пули борик (танг) бо ҳам рӯ ба рӯ шуданд. Яке ба назди арбоби некӯкораш шитоб дошт ва дигаре ба як чашн. Ҳеч кадом аз онҳо розӣ набуд ба дигарӣ роҳ бидиҳад. Онҳо байни худ хеле баҳс карданд ва оқибат маҷбур шуданд ба қозӣ мурочиъат кунанд. Қозӣ ҳам натавонист баҳси онҳоро ҳаллу фасл намояд. Ниҳоят онҳо баҳси худро ба назди шох бурданд. Шох пурсид: -Тавзеҳ бидиҳед: чаро шумо нахостед яке ба дигаре роҳ диҳед?

Яке аз тарафайни даъво посух дод:

-Оличаноб! Ман мехостам зудтар худамро ба чашн бирасонам, аммо вай роҳ надод.

Дуввумӣ ҷавоб дод: -Замоне як шахс ба ман некии бузург карда буд. Ҳоло ӯ дучори бадбахтӣ шудааст. Ман ба кӯмаки вай шитоб доштам ва нигарон будам, ки дер нашавад.

Шох ба ин натиҷа расид: -Оне ки барои рафтани ба чашн ачала дошт, бояд ба он шахсе, ки барои кӯмак ба некӯкораш мешитофт, чуброн кунад (кампучӣ)

Ҳукмрони олам фармон дод ҳазинадорро барои исроф ва велхарҷӣ чаҳор пора (қисмат) кунанд ва ба чояш Афандиро баргузинанд. Чанд муддат сипарӣ шуд ва ба Темур хабар оварданд:

-Ҳазонадори ҷадид, бигузур гӯри падараш бисӯзад, пули ҳазонаро ба чапу рост харч мекунад.

Шох аз сари ҳашм фармон дод, ки Афандиро ба пойи тахт биёваранд ва аз ӯ пурсид: -Магар аз гузашта дарси ибрат нагирӣфтӣ? Мехоҳӣ мисли ҳазонадори пешин чаҳор пораат кунам? Пулҳои маро ба кихо медиҳӣ?

Афандӣ ба пеши шох сари таъзим фуруд овард ва ҷавоб дод:

-Оличаноб! Ман ба бенавоён, бева ва ятимон барои саломатӣ ва саъодати шумо садақа мебахшам.

-Қадам саломатӣ ва саъодат? Ту маро варшикаста мекунӣ. Агар ба ҳамин ривол коратро идома диҳӣ, маро ба гӯр мефиристӣ.

-Ҳақ бо шумо нест, фармонравои олам! Ба ҳар кас, ки ман барои ӯ пул медиҳам, таъкид мекунам, ки вай ин маблағро бояд пас аз марги Темур баргардонад. Албатта, ҳар кас, ҳатто як сиккаи тилло дарёфт карда бошад ҳам, дар дуӯҳои худ барои ҷаноби олий саломатӣ ва умри

дароз хоҳон аст. Қасам ба худо, бояд ҳар чӣ бештар садака дод, вагарна барои чунин мустабид ва чаллоде чӣ касе дуё мекунад.

Темур китф дарҳам кашид (шона боло андохт) ва ҳазонадорро ором гузошт (озарӣ)

Ҳеч гоҳ одамон дар ҳамаи маворид бо ҳамдигар мувофиқ нестанд. Розӣ будани ҳама дар як замон мумкин нест.

Рӯзу рӯзгоре дар деҳқадае кашиши католики маккору зираке зиндагӣ мекард ва ба ҳеч кас фурсати муносибе барои маҳкум кардани вай ба воситаи қоре даст наметод. Боре як пагоҳӣ чанд тан аз солхӯрдағони калисо ба ҳучраи вижаи либос пӯшидани ӯ ворид шуданд ва арзи иродат қарданд:

-Салом чаноби кашиш!

-Салом дӯстони азизи ман! Чӣ хабар? Дар хидмат ҳастем. Бифармоед.

-Чаноби кашиш, хушксолӣ тамоми маҳсулоти моро набуд мекунад. Мо ба хидмати чаноби олий расидем, то аз шахси шумо хоҳиш намоем, барои бориши борон кӯшиш ба харҷ диҳед.

-Аз ин қори осонтаре дар дунё вучуд надорад, фарзандони ман! Ман дуёеро баладам, ки агар он хонда шавад, ҳуди ҳамон рӯз борон меборад. Вале ҳамагон бояд чун як тан ба бориши ин борон мувофиқат кунанд ва аз ман он қорро хоҳиш намоянд. Дар воқеъ имрӯз ман дар поёни хутба (мавъиза) бо мардум ҳарф мезанам.

-Ташаккур чаноби кашиш.

-Хушҳолам, агар битавонам ба шумо кӯмак расонам.

Солхӯрдагон ба калисо баргаштанд ва кашиш ба ибодати субҳгоҳӣ пардохт. Чун замони ваъз фаро расид, ӯ ба пойи минбар рафт ва гуфт:

-Фарзандони ман! Лаҳазоти пеш чанд тан аз солхӯрдағони маъбад ба ҳучраи вижаи либос пӯшидани ман ташриф оварданд ва шикоят қарданд, ки хушксолӣ маҳсули имсолро барбод медиҳад. Онҳо аз ман хостанд, то аз худованд талаби борон кунам. Ман як дуёро баладам, ки агар он хонда шавад, ҳамон рӯз борон меборад. Лизо ҳамагон як садо боридани боронро бихоҳад. Ҳоло, мехоҳед имрӯз борон биборад?

Ин чой буд, ки чавонон фарёд заданд: -На, на, чаноби кашиш! Имрӯз мо пас аз сарфи шом мехоҳем сайругашт кунем.

-Пас, боронро барои фардо даъват намоям?

Се-чаҳор хонум билофосила садо баланд карданд:

-На, на, чаноби кашиш! Мо қасд дорем, ки фардо либос шӯйем ва то он вақте ки онҳо хушк нашаванд, борон лозим нест.

-Мехоҳед борон рӯзи сешанбе биборад?

Ин чой буд, ки духтарҳо фарёд заданд: -На, чаноби кашиш. Рӯзи сешанбе мо ба бозори рӯз (ярмарка) меравем.

-Пас, биёед боронро ба рӯзи чаҳоршанбе даъват кунем?!

Ин бор дастаи даравгарҳо фарёд заданд: -На, чаноби кашиш. Мо рӯзи чаҳоршанбе бояд юнучка (юнча)ро дарав кунем.

-Мехоҳед борон рӯзи панҷшанбе биёяд?!

Ин чо буд, ки бачаҳо садо баланд карданд: -На, на, чаноби кашиш! Рӯзи панҷшанбе мадраса таътил аст ва мо мехоҳем дар озодӣ нафас кашем ва футбол бозӣ кунем (фаронсавӣ)

Боре Темур хангоми сӯҳбат аз Мулло суол кард: -Мулло! Биҳишт бузург аст ё дӯзах?

Мулло посух дод: -Албатта, биҳишт бузург аст.

-Ту аз кучо медонӣ, ки биҳишт бузург аст?

-Охир, камбағалҳо (фуқаро) беш аз сарватмандон ҳастанд! (озарӣ)

Насриддин назди ҳоким омад ва гуфт: -Ба ман ҳукми расмӣ (санад) бидех, ки ҳақ дорам, дар қаламрави ту аз ҳар мард, ки аз ҳамсараш тарс дорад, як мурғ боч бигирам (бистонам).

Ҳоким ба найрангҳои Насриддин одат карда буд, бинобар ин ҳукмро содир кард ва ба дасти ӯ дод.

Насриддин чанд рӯз бо он ҳукм ба шаҳру русто сафар кард ва наздик ба сад мурғ чамъ оварда, бо ҳамаи онҳо ба дарбори ҳоким омад. Ҳоким аз ин кори Насриддин ба ҳайрат афтод ва аз ӯ суол кард: -Оё ҳамаи ин мурғҳоро бо истифода аз он ҳукми содир чамъ овардаӣ?

Насриддин посух дод: -Оре, аммо сабрам ба охир расид, вагарна ман ҳамон кадр (ба ҳамон андоза) мурғ чамъ меовардам,

ки ҳамон қадар мард дар зери ҳукми шумо зиндагӣ мекунад. Ҳоло ман омадам ба ҷаноби олий арз намоям, ки дар шаҳри ҳамсоя зебосанаме зиндагӣ мекунад, ки садояш бисёр хуб аст ва он парӣ зиннати ҳарамӣ шумост...

Ҳоким ангушт ба лаб бурд ва бо садои ором пич-пич кард:

-Тисс, сс, хомӯш! Пушти дар малика ба ҳарфҳои мо гӯш медиҳад.

Насриддин:-Зуд бошед, ман вақти беҳуда надорам. Бифармоед, ба галаи мурғҳои ман яке дигарро изофа кунанд.

Ҳоким дарёфт, ки Насриддин ўро фиреб додааст, фармон дод то як хурӯси парвардари ба ў бидиҳанд. Насриддин бо ғурур ва сарафрозӣ роҳи бозорро пеш гирифт ва ҳамаи сарвати ҷамъовардаашро ба фурӯш расонд (форсӣ)

Боре Темур кори ҳокими шаҳро бозрасӣ кард. Маълум шуд, ки ў аз мардум молиёт дарёфт карда, онро дар дафтари ёддошт ба сабт намерасонидааст. Темур ба хашм омад ва ҳокимро маҷбур кард, то дафтари молиётро бихӯрад. Темур ба ҷойи он ҳоким Муллоро шаҳрдор таъин кард.

Пас аз чанд муддат Темур хост корҳои Муллоро тафтиш кунад ва дастур дод то Мулло бо дафтари молиёт наздаш ҳозир шавад. Мулло дар вақти таъиншуда ба дарбор омад. Ногоҳ Темур дид, ки Мулло дафтари андозро аз нони лавоши нафис дурӯст карда, ёддошти худро дар он сабт кардааст. Темур аз ин ҳолат дар ғазаб шуд ва пурсид:

-Магар дар ин мамлакат коғаз пайдо намешавад?

-Фармонраво саломат бодо! Медонистам, ки ту аз ман норӯҳат мешавӣ ва фармон медиҳӣ, то ин дафтари молиётро бихӯрам. Аммо рӯдаи банда мисли рӯдаи ҳокими пешин он қадар захим (ғафс) нест, ки ин қадар коғазро фурӯ барад ва ба ҳамин хотир аз қабл омодагии хешро дидам (озарӣ)

Афандӣ барои адои (иқомаи) намоз ворида манзили мулло шуд. Мулло бо ачала пиёлаи пури асалро зери дастархон (суфра) пинҳон кард. Дили Афандӣ мехост он асалро нӯши ҷон намояд. Мулло аз зиндагӣ ва ибодати вай ҷӯё шуд. Афандӣ бо дили ноҳо-

хам (икроҳ) ба пурсишҳои вай ҷавоб меод ва ҷашм аз он пиёлаи асал намеканд. Мулло нигоҳи Афандӣ ба сӯи пиёлари дид ва гуфт:

-Як қатраи ин кофист, то одамро аз пой дароварад.

Ин бигуфт ва барои овардани китоби Қуръон ба хонаи дигар рафт. Афандӣ низ мунтазири чунин фурсате буд. Ӯ нонро бардошт ва дар асал молид ва хӯрд. Баъд пиёлари шикаст ва ҳарфҳои тунд бар он зад. Мулло баргашт ва ин ҳолро дид ва аз Афандӣ суол кард:

-Чӣ хабар, чӣ шуд Афандӣ?

-Ман гуноҳи кабир кардам: тасодуфан пиёлаи захрро шикастам. Барои ҷуброни гуноҳ дар назди ту ва худованди мутаъол хостам ба зиндагӣ поён бахшам. Ба ҳамин ният тамоми захрро хӯрдм. Худо хофиз, мулло! Меравам то дар манзили худ чон ба ҷаҳонфарин таслим намоям (форсӣ)

Боре устондори (ҳокими) Пхеньян хост барои подшоҳ дастгоҳи бисёр боарзиши мунфасил кардани мураккаби чинро ҳамчун ҳадя бифристад. Ӯ ин дастгоҳро ба шахсе бо номи «Пак» дод, то ба хидмати подшоҳ бибарад. Пак хидматкори заминдор «Хван» буд. Вақте Пак аз манзил хориҷ мешуд тасодуфан дастгоҳро шикаст. Дастгоҳ ба ду қисмати баробар чудо шуд. Пак аз ин иттифоқ бисёр тарсид. Дар ҳамин мавқеъ буд, ки Ким Сон Дал аз он ҷо рад мешуд. Ӯ ба Пак гуфт: -Нороҳат мабош. Дастгоҳро ба ман бидеҳ - онро ба подшоҳ мерасонам ва, албатта, худӣ подшоҳро низ зиёрат мекунам.

Ӯ бо ин ҳарфҳои тиккаҳои дастгоҳи шикастари чамъ оварда, дар як порча баст ва ба сӯи пойтахт роҳ пеш гирифт. Вақте Ким Сон Дал ба дарбор наздик шуд, ба посбон гуфт: -Бояд подшоҳро бубинам.

Ӯ безътино ба хушдори посбон ба тарафи дарвозаи коҳ рафт. Ниғаҳбон ӯро аз он ҷо дур мекард (меронд): -Магар намедонӣ дар кучо ҳастӣ? Бирав, гӯратро аз ин ҷо гум кун.

Аммо Ким Сон Дал кӯтоҳ намеомад: -Ман бояд подшоҳро бубинам. Ман ба ӯ кор дорам.

Ниғаҳбон аз ин мулоимхунокии вай хашмигин шуд ва ӯро ба сӯе

хӯл (тела) дод. Ким Сон Дал мунтазири ҳамин ҳаракат буд: ӯ ба замин афтод ва аз зери бағал дастгоҳи шикастаро берун овард. Ким Сон Дал бар сари дастгоҳи шикаста ҳам шуд ва гирия сар дод. Ниғаҳбон назди ӯ омад ва сабаби гирияшро пурсид. Ким Сон Дал ҷавоб дод: -Ман барои подшоҳ ҳадяи боарзиши устондори Пхенъян -дастгоҳи мунфасил кардани мураккаби чинро овардам, аммо ту маро хӯл додӣ ва дар натиҷа он шикаст. Ҳоло маро барои ин кор хоҳанд кушт.

Ниғаҳбони ваҳшатзада ӯро маломат кард: -Аҳмак! Чаро ту дар бораи ин ҳадя чизе ба ман нагуфтӣ?

Ниғаҳбон барои расонидани ин хабар ба назди подшоҳ рафт. Подшоҳ суханони ниғаҳбонро шунида, фармон дод, ки Ким Сон Далро ба наздаш оваранд. Ким Сон Дал воқеаи рухдодаро барои подшоҳ муфассал ҳикоят кард ва барои чунин амали носавоб узр хост. Подшоҳ гуфт: -Дар ин кор ниғаҳбон муқассир буд ва ту ҳеч гуноҳе надорӣ.

Он гоҳ подшоҳ ба хидматкорон фармуд, то аз Ким Сон Дал пазирой кунанд ва ба вай подош диҳанд. Ҳамин тур Ким Сон Дал дар меҳмонию худи подшоҳ буд (корей)

Вақте Мулло Насриддин аз деҳ ба шаҳр кӯч кард, чанд сол дар манзилҳои гуногун иҷоранишин (мустваҷир) буд. Оқибат каме пул ҷамъ овард ва каме қарз кард ва барои худ хонае сохт. Аммо ошхонаи манзилаш кӯчак буд. Хабарии хонасозии Мулло ба Амир Темур расониданд ва ӯ барои масҳара кардани Мулло бо аҳли дарбор ба дидани вай омад. Темур хонаҳо ва ошхонаро аз назар гузаронд ва ба Мулло гуфт: -Манзилат хуб аст, муносиби худат. Аммо аз ошхонаат хушам наёмад. Магар мешавад чунин ошхонаи хурдак (кӯчак) сохт? Дар ин уток ҳатто ду муш ҷой намешавад - яке ҳатман ба тала (мушқапак) меафтад.

Мулло посух дод: -Андозаи ошхонаи ман ба бузургии муҳаббати ман ба шумост.

Темур гуфт: -Мутаваҷҷеҳ нашудам. Рӯшантар сухан бигӯ.

-Фаҳми ин нукта душвор нест. Агар одамҳое мисли ман чунин ошхонача (кӯчак) надоштанд, пас арбобоне мисли ту соҳиби чунин коҳҳои бузург намешуданд (форсӣ)

Як субҳ Ла Дан бо аҳолии дехе, ки дар он зиндагӣ дошт, сӯхбат кард: -Барои худое, ки дар назди санги бузург воқеъ дар сахро, бояд қурбонӣ бурд. Дишаб хоб дидам ва худо аз ман пурсид, ки «чаро шумо ба ман қурбонӣ оварданро фаромӯш кардед? Охир ман шуморо аз хатарҳо эмин ниғаҳ медорам!»

Кишоварзон аз ин хабар ба тарсу ваҳшат афтоданд. Онҳо ба он хотир ваҳшатзада шуданд, ки худо ҳосили шолиро кам мекунад ва розӣ шуданд, қурбонии лозимро барояш бибаранд. Ла Дан гуфт: -Барои он ки худо аз шумо розӣ шавад бояд ғизоҳои хуб назр кард ва аз ҳама муҳимтар бо худ шароби нахл (хурмо, норгил) ва гӯшти сурхкардаи хук биёваред. Ин ғизоҳо ба худованд хуш меояд.

Рӯзи дигар даҳ нафар ба назди санги муқаддас омаданд. Онҳо ҳама назрҳои худро дар шикоф ва таракҳои санг ҷой дода, ба манзил баргаштанд. Дар роҳ Ла Дан ба онҳо гуфт: -Ман ба назди дӯстам дар деҳи наздик меравам.

Ин бигуфт ва ба роҳи дигар рафт. Ҳамон дам, ки рафиқонаш аз назар ғойиб шуданд, ба назди санг баргашт ва биринҷ ва гӯшти хукро бо адвияҷот хӯрд ва шароби нахлро низ нӯши ҷон кард. Баъд аз сер шудани шикамаш бисёр хандид ва ба хонааш баргашт (индонезӣ)

Боре Мулло огоҳ шуд, ки ҳокими шаҳр касолат (маризӣ) пайдо кардааст. Ӯ аз боғаш чанд себ бардошт ва ба аёдати бемор рафт. Ҳоким бо Мулло дарди дил кард: -Мулло! Ҳам дандон ва ҳам гӯшҳоям дар як лаҳза ба дард даромаданд. Имрӯз ман як сартароши хуб пайдо кардам ва ӯ дандони харобро даровард. Дарди дандон поён ёфт, вале ин гӯши лаънатӣ оромам намегузорад. Бояд табиби хуберо пайдо кард...

Мулло сухани ҳокимро нотамом қатъ кард (бурид): -Оре, оре. Кош одами хубе пайдо мешуд ва гӯши туро мекашид. Он вақт ҳам ту ором мешудӣ ва ҳам тамоми мардум роҳат (озарӣ)

Қозии шаҳр Мулло Насриддинро чашми дидан надошт. Боре Мулло хост бо коре ба манзили қозӣ биравад. Вақте ба манзили қозӣ расид, қозиро дид, ки бо ачала аз назди тиреза (панча-

ра) дур мешавад. Мулло ҳалқаи дарвозаро зад. Хидматкор берун омад ва гуфт: -Шумо бо чӣ касе кор доред?

Мулло: -Бо ҷаноби қозӣ кор доштам.

Хидматкор: -Ҷаноби қозӣ дар манзил ташриф надоранд.

Ишон ба бозор рафтанд.

Мулло: -Ба қозӣ биғӯ, ки вақте ба бозор меравад, сарашро дар назди тиреза (панҷара) боқӣ нагузорад, вагарна одамон гумон мекунанд, ки шахси ишон дар манзил ташриф дорад (озарӣ)

Султонсуюн аз бекорӣ дилтанг шуд ва барои хушҳоли имтиҳони хуш барои аҳли дарбор баргузор кард. Ӯ фармон дод, ки бо як кампали (патуи) кӯчак аз сар то пойи ӯро бипӯшонанд. Барои вазирон ин кори осон набуд: пойи шоҳро мепӯшонданд, сараш боз мемонд, сарашро мепӯшонданд, пояш боз мемонд. Султонсуюн аз зери кампал пурсид: -Дар ин ҷой Миралӣ хузур дорад ё хайр?

Миралӣ посух дод: -Олиҷаноб! Ман дар хидматам. Бифармоед.

-Коре бикун, то бо кампал пойҳои маро бипӯшонӣ.

-Ман он гоҳ ин коро анҷом медиҳам, ки шумо хашмгин на-шавад.

-Хашигин мешавам, агар ин корро накунӣ.

Миралӣ тозиёнаро бардошт ва ба пойи Султонсуюн зад. Шох дар як он пойҳояшро чамъ кард ва дар зери кампал ҷо шуд. Аммо фавран аз ҷой бархост ва ба Миралӣ дарафтод: -Ту чӣ турчуръат кардӣ, ки маро тозиёна бизанӣ?

Миралӣ бо камоли оромиш ҷавоб дод. -Ман танҳо фармони ҷаноби олиро иҷро кардам (туркманӣ)

Насриддин чанд сар гӯсфанд дошт. Зимистон саҳт омад ва афзун бар он хӯроки чорво (дом) кофӣ набуд. Танҳо муллои деҳ ба кадри кофӣ хӯроки чорво дошт. Насриддин назди мулло рафт ва ба ӯ гуфт: -Муллои азиз! Ман пирам ва ба зудӣ хоҳам мурд. Гӯсфандҳои маро бигир ва хангоме ки мурдам намози ҷанозаи маро бихон.

Мулло ба ин пешниҳод розӣ шуд ва Насриддин гӯсфандҳо-

яшро ба хавлии ӯ овард. Фасли баҳор фаро расид. Боре Насридин кӯлаборашро бардошта, ба назди мулло рафт ва ба ӯ гуфт: - Ман ба сафар меравам ва ту бояд бо ман биё?.

Мулло дар хайрат афтод ва гуфт: - Барои чӣ ман бояд бо ту биравам?

- Эҳтимол дорад дар роҳ фавт кунам ва ту бояд намози чанозаи маро бихонӣ. Шартамонро дар ёд дорӣ?

Мулло хашмгин шуд ва гуфт: - Гӯсфандонатро бигир ва даст аз сари ман бардор.

Барои Насридин ҳамин ҳарф лозим буд (лезгинӣ)

Замоне ки Тил ба синни шашсолагӣ қадам гузошт барои таҳсил ӯро ба мадраса фиристоданд. Боре дар роҳи мадраса бо ҳертсоғ (герцог) рӯ дар рӯ шуд. Ҳертсоғ аз ин бачаи шӯх хушаш омад ва пурсид: - Кучо меравӣ, писарам?

- Мадраса.

Ҳертсоғ гуфт: - Ин як талерро (талер - воҳиди пули Олмон) бигиру бирав барои худ ширинӣ бихар.

Тил ҷавоб дод: - Муташаккирам, аммо ман онро наметавонам аз шумо бигирам. Падарам бовар нахоҳад кард, ки касе ба ман як талер пул дода ва маро мучозот хоҳад кард.

- Бигир ва нороҳат нашав ва ба падарат бигӯ, ки ин талерро худӣ ҳертсоғ ҳадя дод.

Бачаи маккор охи амиқ кашид ва гуфт: - Ба вижа агар инро бифаҳмад бовар нахоҳад кард.

Ҳертсоғ пурсид: - Чаро?

Тил ҷавоб дод: - Магар ҳертсоғ фақат як талер ҳадя медиҳад? Ҳамагон медонанд, ки ҳертсоғ саховатманд аст. Агар шумо кӯлапушти маро пур аз талер кунед, он гоҳ падарам сухани маро бовар хоҳад кард.

Ҳертсоғ хандид чун дигар чорае ба ҷуз пур кардани кӯлапуштӣ бо талерхоро надошт ва гуфт: - Ҳақ бо ту аст (олмонӣ)

Духтаре бо номи Кахереро аз қабилаи «карача» бо як марди сарватманд издивоҷ кард. Боре ӯро барои овардани шоҳаҳои хушк ба чангал фиристоданд. Офтоб бо суръат дар осмон ҳаракат ме-

кард ва Кахереро чизе чамъ наёварда буд, ки шаб аз роҳ фаро расид. Он гоҳ духтар ба модараш шикоят кард:

-Барои чӣ ман ба сарватманд издивоҷ кардам, агар лозим аст ин кадр зиёд кор кунам? Ман ба чунин зиндагӣ тоқат надорам. Офтобро маҷбур соз охиста ҳаракат кунад.

Модар писарашро ба осмон фиристод ва ӯ як пойи Офтобро шикаст ва аз он замон Офтоб охиста ҳаракат мекунад (сурхпӯстӣ)

Боре Қосид дар айни гармо аз кавир (биёбон) рад мешуд. Ӯ гурусна ва ташна буд ва мехост чизе бихӯрад. Чун Қосид марди худотарсе буд, ҳеч гоҳ аз худо умед намоканд ва фикр мекард: аз худо боъд хост то ба ман сад тумон фириствад.

Ӯ чашмонашро баст ва ба худо рӯй овард ва дуъо кард: -Худои бузург! Ман бо чашмони баста сад қадам роҳ меравам ва хангоме ки онҳоро боз кардам, бигузур дар пеши ман сад тумон хозир бошад.

Қосид масофатеро ба андозае сад қадам зад ва чашмонашро боз кард, вале пуле вучуд надошт. Қосид ба ин нагиҷа расид: шояд ман аз худо хеле зиёд дархост кардам, аз ин рӯ худо ба ман чизе нафиристод. Биё, ҳоло ман панҷоҳ тумон бихоҳам.

Ӯ панҷоҳ тумон дархост кард, вале пайсае (пул) пайдо нашуд. Ҳоло гуруснагӣ Қосидро аз пой дармеовард. Он гоҳ ӯ даҳ тумон дархост кард. Баъд ӯ як тумон талаб кард, вале он ҳам ба даст наёмад. Дар ин нокомӣ буд, ки аз канори кӯҳ рад мешуд. Дар авҷи асабоният ӯ гуфт: -Худоё! Ту дархости маро мустачоб накардӣ ва ман ҳам дигар зиндагӣ қардан намехоҳам. Санге бар сарам бизан, то бимирам.

Дар ҳоле ки Қосид ин суханонро мегуфт чӯпоне аз камари кӯҳ мегузашт. Нохост санге аз зери пойи вай қанда шуд ва рост ба сӯи Қосид омад. Ӯ тавонист худро канор бикашад ва зери фурурафтагии кӯҳ ҷой бигирад. Вақте санг рӯйи замин афтод ӯ баланд шуд ва рӯй ба сӯи худо овард ва гуфт: -Парвардигоро! Ман аз ту сад тумон хостам, надодӣ, панҷоҳ тумон талаб кардам, дарег доштӣ, аммо вақте хостам санге бар сарам занӣ (парт кунӣ) ту онро зуд анҷом дод?

Ин лаҳза ӯ ангушташро ба даҳон гузошт ва андешид ва баъд

онро берун овард ва сарашро ба осмон баланд кард ва гуфт:

-Худоё! Ҳар чӣ ҳам бошад мо он қадар содда (нотавон) нестем ва аз санги хатарноки ту чони солим бадар бурдем (форсӣ)

Боре Мулло бо як шахс даргир шуд ва ўро ба назди ҳоким бурданд. Маълум шуд, ки чанд рӯз пеш низ барои коре ўро ба назди ҳоким оварда будаанд. Ҳоким Муллоро дид ва гуфт:

-Шарм намедорӣ, Мулло? Бори дуввум аст, ки ин чо меоя?

Мулло суол кард: -Чӣ бадӣ дорад?

Ҳоким: -Яъне чӣ? Чӣ бадӣ дорад? Магар намедонӣ? Одами бовичдон ин чо намеояд.

Мулло эътироз кард: -Гӯш кун: ман фақат бори дуввум ба ин чо меоям, аммо ту тамоми рӯзхо ин чо хастӣ (озарӣ)

Замоне дар Галич шоҳ Данило зиндагӣ мекард. Ў устодкоре дошт, ки барояш сикка месохт. Ин устодкор ғарқ дар тилло буд, вале озодие надошт. Агар устодкор мехост чое биравад, худи шоҳ Данило дари зарробхонаро боз мекард ва бо баргашти вай дарро қуфл мезад. Танҳо ин устодкор медонист, ки шоҳ чӣ қадар сарват дорад.

Устодкор он қадар сарватманд шуд, ки ҳисобу китоб надошт. Ў боре ба шоҳ гуфт: -Тилло шоҳ аст!

Аммо Данило вайро тасхех кард: -На, азизам! Нон ба хама точи сар аст!

-На. Тилло ва нукра!

Ҳамин тур устодкор то замоне баҳс кард, ки шоҳ хаста шуд ва аз зарробхона берун рафт. Рӯзи дигар шоҳ Данило рӯи девор ин навиштаҳоро, ки бо хати тиллоӣ ҳақ шуда буд, дид: «Нон ботлоқ, аммо точи сари хама нукра ва тиллост!» Данило дар бораи ин навишта чизе нагуфт. Аммо рӯзе пас шоҳ Данило устодкорро дар зарробхона сари қор гузошт ва дарро қуфл кард ва дар ҳамин лаҳза пайк хабар овард, ки душман ба сарзамини онҳо юриш овардаст. Данило сарбозонашро ҳам овард ва ба ҷанги душман рафт. Шоҳ рафт ва устодкорро фаромӯш кард. Ў фаромӯш кард, ки дари зарробхонаро ба рӯи устодкор қуфл кардааст. Қонуни саҳте дар мамлакат бар ҷой буд ва ҳеҷ кас аз тарси қатл ҳаққи наздик шудан ба зарробхонаро надошт. Чанд моҳ аз ин таърих

сипарӣ шуд. Данило бо пирӯзӣ ба манзилаш баргашт. Данило интизор дошт, ки устодкор ба хотири пирӯзиаш барои ӯ ҳадяе биёварад. Аммо устодкорро дар қатори пешвозгирандагон надид. Ин ҷо ба ёдаш расид ва ҷаҳида ба тарафи зарробхона давид. Дарро боз кард ва ҷанозаи устодкорро рӯи тиллоҳо дид. Пеш аз марг устодкор ин суханҳоро дар девор ҳақ кардааст: «Тилло-ботлоқ, аммо нон - шох!»

Зиндагӣ одамро ин тур адаб меомӯзад... (украинӣ)

Аз мулоқоти нахустини Мулло Насриддин бо Темур ин ривоят боқӣ мондааст. Мегӯянд, ки Темур Муллоро барои мулоқот ба қаср даъват кард. Мулло омад ва дид, ки пазиройӣ мамлӯ аз одам аст. Ҳама рӯи замин даври ҳам нишаста буданд ва танҳо Темур дар тахти баланд қарор дошт. Мулло ҳамон лаҳза ба вай таъзим кард ва гуфт: -Ассалому алайк, ё Аллоҳ (худо)!

Темур ҷавоб дод: -Ман Аллоҳ нестам. Ман...

Мулло ба вай мачоли сухан гуфтан надод: -Ҷонам ба қурбонат, ё Азроили муқаддас!

Темур гуфт: -Ту чӣ мегӯӣ? Ман қучову Азроил қучо?

Мулло посух дод: -Ман намефаҳмам. Модоме ки ту на худой, на фариштаӣ, пас, биё пойин ва мисли одамон дар радифи мардум биншин. Чаро ту ин қадр баланд - ба арши осмон баромадаӣ? (озарӣ)

Боре Амир бо камон тир партоб мекард. Дигар муқаррабон низ хузур доштанд ва тирандозӣ мекарданд, аммо ҳеҷ кас ба нишон назад. Дар ин вақт фақире аз канори онҳо рад мешуд ва садақа мехост. Амир ба ӯ камонашро дод ва фармуд, то ба нишон тир партоб кунад. Ӯ камонро ба даст гирифт ва бо таваққул ба худо тирро раҳо кард ва ба ҳадаф нахӯрд. Амир шод шуд ва ба ӯ сад сиккаӣ тилло подош дод ва гуфт: -Ҳоло метавонӣ биравай.

Фақир гуфт: -Ман аз ту садақа хостам, вале ту ҳеҷ чизе ба ман надодӣ.

Амир аз ин ҳарфҳо нороҳат шуд ва гуфт: -Ҳамин алон ман ба ту сад сиккаӣ тилло додам, аммо ту мегӯӣ, ки ҳеҷ подоше дарёфт накардӣ.

Фақир гуфт: -О, шоҳи олам! Сад сиккаро ман дар ивази он ки ба ҳадаф назадам, дарёфт кардам, лекин касе ба ман садақе надодааст.

Амир хандид ва ба вай боз подош дод (афғонӣ)

Аз шоире иштибоҳе сар зад ва подшоҳ ба қатли фаврии ӯ фармон дод. Шоирро аз тарси марг ларза ба андомаш афтод. Яке аз дарбориён барои шарманда кардани шоир ба вай гуфт: -Чӣ буздиӣ? Ку мардӣ? Мард набояд тарсу бошад!

Шоир ҷавоб дод: -Ҳой дарборӣ! Агар ту мардӣ, биё дар ҷойи ман биист, ман биравам.

Ин суханони шоир ба подшоҳ хуш омад ва хандид ва ӯро афв кард (афғонӣ)

Боре ходими масҷид аз Насридини Афандӣ пурсид: -Меғунд, ки шумо бо шахси шайтон муошират доред? Бигӯед, ки вай чӣ таврӣ аст?

Афандӣ посух дод: -Шумо ба ойина нигоҳ кунед ва ӯро хоҳед дид (озарӣ)

Як савдогар дӯкон боз кард ва ҳамаро ба фурушгоҳаш фаро хонд: -Ҳар кас, ки мехоҳад дар охират дар бихишт мустақар шавад, бояд як кох аз кохҳои маро бихарад, ки ҳоло мефурушам. Бо ҳаридани кохи ман ҳамаи гуноҳони вай, ки дар ин дунё анҷом дода-аст, бахшида мешавад ва ӯ рост (мустақим) ба бихишт меравад.

Як лаҳза ба худ тасаввур кунед: тичорати ӯ равнақ гирифт ва маълум шуд, ки гунаҳкорон аз одамони хуб бештар будаанд. Ҳама ба ин дӯкандор пул медоданд. Бархе ба тури қистӣ ва бархе нақдӣ кохҳои бихиштро мехариданд, то дар охират бе мушките рост ба бихишт бираванд.

Ин хабар ба гӯши Қосид расид ва ӯ ба назди дӯкандор рафт ва ба вай гуфт: -Ман омадам, то аз ту дӯзахро бихарам.

Дӯкандори зоҳиднамо ба ӯ мачоли ҳарф задан надод: -Марди ҳисобӣ! Ту чӣ ниёзе ба дӯзах дорӣ? Касе онро ҳатто мачҷонӣ ҳам намехоҳад.

Аммо Қосид пофишорӣ кард: -Ба ҳар ҳол ман мехоҳам дӯзахро аз ту бихарам. Агар ту барои ман санади харидро омода соӣ, музди хубе ба ту пардохт хоҳам кард.

Савдогари зоҳиднамо хост, ки пуле ба даст оварад ва зуд санади фуруши дӯзахро омода кард ва таҳвили Қосид дод. Қосид санади моликиятро дарёфт ва дӯкони савдогарро тарк кард. Рӯзи дигар Қосид дар шаҳр мегашт ва дар тамоми кӯчаҳо фарёд мезад:

-Ҳой мардум! Ман дӯзахро харидам ва дарҳои онро маҳкам қуфл кардам. Аз ин ба баъд ҳар кас мехоҳад ба он чой биравад-роҳ баста аст! Ҳоло ҳама рост ба бихишт мераванд ва ниёз ба хариди чойе дар бихишт нест.

Мардум сухани Қосидро бовар карданд ва аз хариди кохҳои бихишт мунсариф шуданд ва касбу кори савдогари зоҳиднамо касод шуд. Он гоҳ вай барои арзи эҳтиром ба назди Қосид омад: -Дӯзахро ба ман баргардон, зеро бихишт бидуни дӯзах арзише надорад!

Қосид гуфт: -Мехоҳӣ? Танҳо дар изои (иваз) сад ҳазор тумон. Як қирон камтар ҳам намешавад!

Савдогари зоҳиднамо ба ин нарх розӣ шуд ва сад ҳазор тумонро ба вай пардохт ва дигар ба ҳеч кас дӯзахро нафурӯхт (форсӣ)

Як дафъа Мулло халифаи арманиро дид, ки дар гӯшаи роҳе нишаста буд. Халифа ғизои худро рӯи порчае паҳн карда, субҳона мехӯрд. Мулло омад ва дар канори халифа чой гирифт ва бидуни харф дар тановули ғизо ба вай кӯмак кард. Халифаи арманӣ суолomez ба сӯи Мулло нигоҳ кард ва гуфт: -Азизи ман! Назар ба ақидаи мусулмонон мо начас ҳастем. Чаро ту бо ман як чой ғизо мехӯрӣ?

-Ба ақидаи аромана (арманиҳо) ман низ начас ҳастам. Агар ду начас ба ҳам бирасанд, барои ҳамдигар пок ҳастанд (арманӣ)

Шахси бисёр мӯхтарам пушти фармони саворӣ нишаста, як дастапро аз мошин берун оварда, бо фаҳр ронандагӣ ва кӯчахоро тамошо мекард. Қосид аз канори ӯ рад мешуд ва ба мошини ин шахси пулдор бархӯрд кард ва ба дасти вай осеб ворид сохт. Он шахс аз саворӣ берун част ва бар сари Қосид фарёд зад: -Ҳар, аҳмак, бешуър! Чӣ тур ҳаракат мекунӣ?

Қосид оромона посух дод: -Дастатро набояд аз мошин берун меовард?.

-Ту аз ман узрхоҳӣ кун!

-Ту кистӣ, ки ман аз ту узрхоҳӣ кунам!?

-Магар маро намешиносӣ? Ман намояндаи мӯхтарами маҷлис (парлумон) ҳастам.

Қосид дар ҳайрат афтод ва аз ӯ пурсид: -Яъне чӣ?

-Хуб, намоянда, ин яъне сиёсатмадор, мефаҳмӣ?

-Сиёсатмадор! Яъне чӣ?

-Он касро, ки маккор аст ва дигаронро фиреб медиҳад, сиёсатмадор меноманд.

-Ман аз кучо бидонам, ки ту сиёсатмадорӣ?

-Метавонӣ имтиҳон кунӣ?

-Ман дастадро рӯйи антени мошин мегузорам, агар ту ба дасти ман зарба ворид кунӣ, рӯшан хоҳад шуд, ки дар ҳақиқат сиёсатмадор ҳастӣ.

Намояндаи мардум ба ин шарт розӣ шуд ва Қосид сари вақт дасташро бардошт ва зарбаи сиёсатмадор рост ба антен бархӯрд. Ӯ аз нав ҷанҷол ва пархош кард. Қосид оромона ӯро маломат намуд:

-Маълум мешавад, ки ҳанӯз ту як сиёсатмадори воқеӣ на-шудай.

Намояндаи мардум хомӯш шуд ва сареъ баргашт ва пушти фармон нишаст ва ба сӯйи Рашт роҳ пеш гирифт ва замоне ба он ҷой расид, ки давраи интиҳобот оғоз шуда буд. Намоянда мубо-ризоти интиҳоботиро оғоз кард, то дар давраи ҷадид ба маҷлис роҳ ёбад. Дар яке аз нишастҳои қабл аз интиҳобот ӯ ба пойи минбар рафт ва суханронӣ кард. Ин ҷой буд, ки найранги Қосид ба хотираш расид. ӯ рӯ ба мардум кард ва гуфт: -Мардуми мӯхтарам! Маро намояндаи худ интиҳоб кунед, зеро ман одами хубе ҳастам. Барои он ки дурустии суханонам собит шавад, ҳам акнун ба шумо яке аз қобилиятҳои сиёсии худро нишон медиҳам.

Сиёсатмадор дунболи чизи барҷастае, ки ба ҷашм биёяд (бирасад) мегашт ва бинни дарозаш ба хотир расид. Ӯ қафи дасташро ба рӯйи бинниаш гузошт ва ба як марди дуруштхайкал (пахлавонҷусса, бӯзбала) гуфт:

-Биё ин чо. Метавонӣ бо мушт ба пушти кафи дасти ман бизанӣ? Марди дуруштхайкал бо тамоми кудрат ба пушти кафи даст сиёсатмадор зад. Аммо сиёсатмадор сари вақт дасташро аз рӯйи бинӣ бардошта буд ва зарбаи маҳкам рост ба худи бинӣ бархӯрд. Хун аз бинӣ фаввора зад ва мардум ба ин намоиш хандиданд. Сиёсатмадор ба гурӯҳи мардум гуфт: -Ҳама дидед, ки ман чӣ турӯро фирефтам. Накунад (наход) пас аз ҳама талош шумо маро ба давраи нави маҷлис ба унвони намоянда интихоб накунед? (форсӣ)

Як граф (конт) вориди майхона шуд. Баъд аз ӯ як марди кишоварз низ аспашро дар тавила баст ва ба майхона даромад ва як сотгин (ливон) оби чав хост. Граф низ барои худ як сотгин оби чав супориш кард. Ҳар ду дар канори як миз нишастанд. Граф ба тиреза (панҷара) нигоҳ кард ва аспи кишоварзро дид. Аз асп бисёр хушаш омад. Граф аспро хуб мешинохт. Ӯ ба кишоварз пешниҳод кард: -Барои асп чӣ кадр мехоҳӣ?

-Чӣ кадр? Алон аз назди оҳангар баргаштам ва барои наъл сиву ду мех ба кор рафт. Барои асп чизе намехоҳам. Барои мехи нахустини наъл як крейтсер (воҳиди пули чех) мехоҳам, барои дуввумӣ-ду, барои севвумӣ-чаҳор ва ҳамин тур меравад барои мехҳои баъдӣ ду баробар зиёд мешавад. Дар охир ҳисобу китоб (мухосиба) хоҳем кард, ки ин крейтсерҳо чӣ кадр сиккаи тилло мешавад, он гоҳ ман наъли аспро ба шумо ройгон мебахшам.

Онҳо бо ҳам тавофуқ карданд ва барои шодкомӣ оби чав нӯшиданд. Граф суфориш мекард ва оби чав ҳозир мешуд. Аммо соҳиби майхона шурӯъ кард ба ҳисобу китоби крейтсерҳо. Вақте теъдоди сиккаҳо ба ду ҳазорто расид, ба граф ишора кард, то як лаҳза барои муддати кӯтоҳе ба берун бираванд. Онҳо аз майхона берун омаданд ва мудир ба граф гуфт: -Ман танҳо арзиши нима аз мехҳоро ҳисобу китоб кардам, ки баробар ба ду ҳазор сиккаи тилло шуд. Агар қарор аст асп харидорӣ шавад, ҳатто мулки граф ҳам барои пардохти баҳои он кофӣ нахоҳад буд.

Граф фавран пули оби чавро пардохт, кулоҳашро бардошт ва мисли тир аз майхона берун част. Ӯ ҳатто пули ғизои кишоварзро низ пардохт ва аспро барояш гузошт ва роҳи фирорро пеш гирифт (чехӣ)

Устод ба шогирдон меомӯхт: -Агар дар бораи ту бад гуфтанд, розӣ бош, ки туро таҳқир накарданд. Агар туро таҳқир карданд, розӣ бош, ки кӯтак наза-данд ва агар туро кӯтак заданд, қаноат кун, ки туро ба қатл нара-сониданд. Агар туро эъдом (қатл) карданд, розӣ бош, ки чунин олами нобасомонро тарк мекунӣ (форсӣ)

Мегӯянд, ки Темур барои донистани шучоъати Мулло ба чаллодонаш фармон дод: -Фавран Муллоро ба дор кашед!

Чаллодон ӯро кашон-кашон ба пойи дор бурданд, аммо Мулло садое аз худ дарнаёвард. Вақте Муллоро мебурданд, Темур аз ӯ пурсид: -Агар чизе гуфтани ва ё сӯхбате дорӣ бигӯ. Дақиқаҳои поёнии умри ту фаро расида.

Мулло гуфт: -Ман ҳеҷ васияте надорам. Танҳо як хоҳиши кӯчак ҳаст, ки бояд бигӯям.

Темур пурсид: -Чӣ хоҳише?

Мулло ҷавоб дод: -Ман ғелғелакӣ ҳастам (ғаш, китиқ дорам), ба вижа вақте чизе ба гарданам бархӯрд мекунад. Аз ту хоҳиш дорам, фармон деҳ, то маро на аз гардан, балки аз камарам биёвезанд (озарӣ)

Ман аз ҷаноби «Р» шахси бисёр оқил ва боистеъдод суол кардам: -Чаро дар рӯзҳои инқилоби 1789 худаширо нишон надод.

Ӯ посух дод: -Ман дар сӣ соли умри худ борҳо ба фасоди инсонҳо дар танҳои бовар ҳосил кардам ва агар онҳо дар ҷамъ бо ҳам коре анҷом диҳанд, ҳеҷ посухеро интизор надорам (фаронсавӣ)

Вазири бонуфуз табақаи нухбаи чомиаро тачриба карда, тасмим гирифт онро тарк ва гӯшанишинӣ ихтиёр кунад. Вай ин амали худро чунин шарҳ дод: -Агар ба тури маршрут урфе ба муносибати одамони табақаи боло нест ба табақаи пойин андеша кард, рӯшан хоҳад шуд, ки ҳарчанд аввалиҳо аҳмақанд, вале ҳамеша бар гурӯҳи дуввум бартарӣ доранд. Ман ба шатранҷбози моҳире шабоҳат дорам, ки дар бозӣ бо онҳое, ки ҳар бор фарзини худро аз қабл мебозанд, дилзада шудаам. Чӣ суд бидуни иштибоҳ

бозӣ кардан ва бар сари ҳар ҳаракат гирифтору машғул шудан, вақте мушаххас аст, ки ҳатто як қирон ба даст намеорӣ (суиссӣ)

Замоне ки Людовики ХУ ҳанӯз бача буд, бо кандани тӯри сардастиҳои дарбориён саргарм мешуд. Ҷаноби Морепа аз ин амал тарки одат омӯхтани шохро бар ӯҳда гирифт. Дар як рӯзи зебо ӯ бо тӯрҳои сардастии бисёр зебо ба ҳузури шох ҳозир шуд. Людовик ҳамон замон ба ӯ наздик шуд ва яке аз тӯрҳои сардастиашро пора кард. Ҷаноби Морепа низ бидуни эҳсос дигар тӯри сардастиро барканд ва гуфт: -Аҷиб! Ин кор ба ман ҳеч лаззате набахшид.

Шох дастпocha ва сурх шуд ва аз он ба баъд ба тӯри сардастии дигарон даст назад (фаронсавӣ)

Чунон ки маълум аст Бомарше вақте ҳертсог де Шон нисбат ба ӯ рафтори беадабонае дошт, бо вай задухӯрд (дуел) накард. Аз ин рӯ вай ба даъвати ҷаноби де Ла Блaша барои ҷанги тан ба тан чунин ҷавоб дод: -Ман на танҳо ба чунинҳо посухи рад додаам (фаронсавӣ)

Граф «Н» дар ҷидол барои ин ки дар як ибора ин ҳақиқатро, ки одамони дурусткор дар дунё кам ба даст меоянд, баён кунад, чунин гуфт: -Одами дурусткор - ин гунаи бисёр камназири наҷоди инсонӣ аст (белжикӣ)

«М» исрор дорад, ки табақаи баргузидаи ҷамъият нусхаи аслии фоҳишахона мебошад, ки боре хонуми ҷавон-сокини он барояш таъриф кардааст. Боре ӯ он занакӣ ҷавонро дар истоғои роҳи оҳан вохӯрда, аз вай мепурсад, ки дар кучо мумкин аст бо вай дар масъалае, ки танҳо ба ҳар дуи онҳо марбут аст, сӯхбат кунанд. Он занак мегӯяд:

-Ҷаноб! Ман дар манзили фалон хонум зиндагӣ мекунам. Ин муассиса бисёр мӯътабар аст: ба он ҷо танҳо афроди дурусткор ва ағлаб савори коляска (фойтун, ароба) меоянд. Ҳавлӣ дорои дарвоза буда, дар канори он меҳмонхонаи (ҳотел, хутел) кӯчаки хубе бо ойина ва қандил(лустер)и зебо низ мавҷуд аст. Муштарихо ҳатто гоҳе барои сарфи шом назди мо мемонанд ва он гоҳ барояшон дар зарфҳои нукрай ғизо пешкаш мекунанд

-Дӯшизаи мехрубон! Таваччӯҳ дошта бошед! Ман чунин вазъеро танҳо дар иҷтимоъи дараҷаи олийи дидаам!

-Ман ҳам, вале дар бисёре аз манзилҳои гуногуни ин сохтор будам.

Ва ин ҷо «М» бори дигар меҳаҳад ҷузъиёти тасвири баррасӣ кунад, то собит наояд: ҳар як аз онҳо ба андозаи худ ба табакаи боло мансуб аст (фаронсаӣ)

Як ашрофзодаи хориҷии ба Урупо сафар кардари шоҳи Фаронса Людовики понздаҳум розӣ шуд, ба ҳузури хеш бипазирад. Ин шахс дар вақти аз қабл таъйиншуда ба кохи шоҳ омад. Аммо шоҳ ба шикори ҳуки ёбӣ (ваҳшӣ) шитоб дошт ва ваъдаи худро фаромӯш кард. Вақте ба ӯ хабари ташрифи меҳмонро расонданд, Людовик нидо баровард: -А!

Ин ашрофзодаи таҳкиршуда ба ҳертсоғ Шуазели хайратзада гуфт: -Эҳтимолан шоҳ маро ба ҷойи ҳуки ёбӣ ивазӣ гирифтааст (фаронсаӣ)

Ба як марди донишманд тазаккур доданд, ки зиндагии дарборро хуб наметонанд. Ӯ посух дод: -Метавон ҷуғрофиядони олий буд, ҳарчанд аз хонаи худ по ба берун нагузошт (ҷопонӣ)

Чанд тан аз хидматкорони ҷавони дарбор бо ҳам шом меҳӯрданд. Даре нагузашта онҳо ба хондани таронаи ношойиста оғоз карданд. Онҳо ханӯз таронаро ба поён нарасонида буданд, ки ҷаноби де Фронсак ҷаҳор мисраи таронаро шуруъ кард, ки абёташ ин иҷтимоъро ба сутӯҳ овард. Бигӯ мағӯи ҳамагонӣ оғоз шуд, ки ба он де Конфлан поён бахшид: -Чӣ иттифоқе барои ту афтод, Фронсак? Магар ақлатро хӯрдӣ? Барои як чунин чизеро хондан ва шунидан ҳадди ақал ба даҳ шиша шароб ниёз аст! (белжикӣ)

«М» мегуфт:

-Пойинтар аз шоҳзода будан таассуфовар аст, вале дуртар аз онҳо хуш аст. Дуввумӣ бо диловарӣ аввалиро талофӣ мекунад (фаронсаӣ)

Нухбагон (нахбагон, аристокарат) ба иттифоки оро фазои озодиро моли худ карда, чунин таъкид доранд, ки бардагон мисли хайвонот метавонанд дар пойин бимонанд, зеро онҳо дар баландӣ хафа мешаванд (фаронсавӣ)

Инглисӣ қонунро гиромӣ медорад ва ба ҳукумат ба чашми ҳақорат менигарад ва ё умуман нафрат дорад. Фаронсавӣ баръакс барои ҳукумат эҳтиром қойил аст, аммо аз қонун мутанаффир. Ҷӯро бояд омӯхт, ки баръакс рафтор кунад, вале ин қор тақрибан ғайримумкин аст: торикандешие, ки дар он мардумро қарор додаанд, уфуқи рӯшане надорад. Чаҳолате, ки аз (набояд фаромӯш кард) пешрафти маориф дар шахрҳо мафтун шудааст (фаронсавӣ)

Пешвои қабилаи сурхпӯстони сиу ба сарбозони ҷавон роҳнамоӣ мекард ва меғуфт: -Инсон бидуни таърих монанди алаф аст дар зери бод (сурхпӯстӣ)

Боре Темур аз шахсе нороҳат шуд ва ба Мулло фармон дод: -Алон, ҳозир ба вай сад зарба чӯб бизан!

Мулло табассум кард. Темур боз бештар дар ғазаб шуд ва фарёд зад: -Чаро ту нешханд мезанӣ? Фармони маро иҷро кун! Ҳозир ба вай сад чӯб зарба бизан!

Мулло хандид. Темур тамоман хашмгин шуд: -Ҳол чунин аст, зуд бош ба вай ҳазор чӯб зарба бизан!

Мулло коҳ-коҳ зад. Темур монанди одами моргазида аз ҷояш барҷаст: -Ту ба ман механдӣ?

-На, на, ҳукмрони олам! Магар ман чуръат дорам бар ту бихандам? Ман ба кори Аллоҳ таъоло механдам. Чӣ тур шуд, ки худованд чунин одаме монанди туро ба мардум ҳукмрон кард, ки ҳеч гоҳ зарба (шаллоқ)и чӯбро таҷриба накарда ва аз ҳисобу китоб сар дарнамеоварад! Магар мешавад ба як одам ҳазор зарбаи чӯб ворид сохт? (форсӣ)

Як файласуф гӯшанишиниро ихтиёр карда, ба ман чунин нома фиристодааст, ки аз он бӯйи хирадмандӣ ва некхоҳӣ меояд.

Нома бо чунин суханон ба поён мерасад: «Худо ҳофиз дӯсти ман! Кӯшиш накунед, ки дар худ манофеъи иртиботи одамон бо чо-меаро саркӯб созед, вале хатман дар худ эҳсосеро, ки шуморо аз он дур мекунад, ташаккул диҳед» (фаронсаӣ)

Боре Темур ба Мулло гуфт: -Мулло, имрӯз ман хушҳолам. Меҳоҳам бароят ҳаҷе бидихам, аммо намедонам чӣ чиз барои ту хуб аст?

-Зиндагии ҳоким поянда бод! Ҳар чизе ки ба мо бахшӣ хурсанд мешавем.

-Хуб ман номгӯӣ ҳадоёро бароят меорам: даҳ сиккаи тилло, як асп, рамаи гӯсфанд ё боғ. Кадоме аз инҳоро меҳохӣ? Интиҳоб бифармо.

-Агар ту аз ман мепурсӣ, ки чӣ чиз бароям хуб аст, ман тарҷеҳ медиҳам, ки ту дар амал собит намой, ки ҳокими одил ҳастӣ.

-Чӣ тур?!

-Агар ту ба ман иҷоза диҳӣ, ки даҳ сиккаи тиллоро дар чайб гузорам ва бар асп савор шавам ва рамаи гӯсфандонро ба тарафи боғ биронам, ту исбот хоҳӣ кард, ки дар ҳақиқат саховатманд ва боадолат ҳастӣ.

-Иштиҳои ту хеле зиёд. Агар ман бароят ҳеч чиз надихам?

-Ҳарфе нест. Ту собит мекуни, ки дар воқеъ Темур ҳастӣ (туркманӣ)

Марди рус аз яҳудӣ суол мекунад: -Чаро бинии миллати шумо ин кадр дароз аст?

Яҳудӣ ба марди рус мегӯяд: -Ба чӣ сабаб? Охир, Ҳазрати Мусо алайҳиссалом чихил сол моро аз бинниамон гирифта (кашида), дар биёбон(кавир)ҳо ин сӯ ва он сӯ бурд. Ман хоҳам дид, ки пас аз бист соли инқилоби большевикӣ (аксарият, коммунистӣ) бинии русҳо чӣ тур хоҳад шуд (русӣ, яҳудӣ)

Ҳатто онҳое, ки андешаҳои Артур Шопенгауэрро ҷонибдор нестанд, ин хулосаи ҳаётии вайро пазируфтаанд: -Ҳангоми зинда будани шахс ба вай мучассама гузоштан - эътироф кардани ин

нукта аст, ки насли оянда нисбат ба ин шахс чунин корро нахоҳад кард (олмонӣ)

Авраам (Иброҳим) Линколн дӯст дошт ин нуктаро такрор кунад: -Гоҳе мешавад мардумро аҳмақ кард, аммо барои чанд муддат; як қисмат аз мардумро бештар, вале ба таври доимӣ ҳамаи мардумро аҳмақ кардан наметавон (америкой)

Шоҳи Норвеж хост оҳангсози машхури олам Эдвард Григ-ро (1843-1907) ба подош (мукофот) сарфароз намояд. Оҳангсоз аз ҳамаи намояндагони ҳокимият хушаш намеомад. Вақте Григро ба кохи шоҳаншоҳӣ даъват карданд, ӯ фрак пӯшид ва ба маҷлиси қабул рафт.

Ҳангоме ки яке аз мақомоти баландпоя бо суфориши шох нишон (орден)ро ба Григ эҳдо кард, оҳангсоз гуфт: -Хоҳишмандам ба Алоҳазрат (улёҳазрат) ташаққури бандаро бирасонед, ки шахсияти камарзиши маро мавриди таваҷҷӯҳ қарор додаанд.

Григ ин бигуфт ва нишони олии шоҳаншоҳиро ба ҷайб зад (гузошт).

Дарбориён бо дидани чуни манзара худро бисёр нороҳат хис карданд, зеро ҳеч гоҳ дар зиндагӣ чунин аҳволро надида буданд: охир, ҷайби фрак дар пушт(ақиб) воқеъ аст (норвежӣ)

Ин расид(санад, мадрак)и расмӣ-суратҳисоб дар анбории яке аз дайрҳои назди шаҳри Петербург пайдо гардид. Як наққош барои тармими (мараммат) калисо даъват шуда буд. Пас аз итмоми кор усқуфи калисо ба вай пешниҳод кард, ки суратҳисоби корро ба таври катбӣ омода созад. Наққош, ки саводи хубе надошт ва аз ҳунари ҳисобдорӣ низ боҳабар набуд, корҳои анҷомдодашро чунин тавсиф кард:

1. Абуро васеъ кардам ва ситорахоро изофа намудам - 2 рубл
2. Осмонро рангомезӣ кардам-7 рубл
3. Дӯшизаи доноро шустам ва ду бор бо ранг пӯшонидам - 21 рубл
4. Барои Маряма Муқаддас бачаи нав дуруст кардам - 11 рубл

4. 5. Чойҳои покшудаи Модари Мукаддасро тармим кардам - 4 рубл
6. Пирохани Одам ва Ҳавворо пас аз васвасаи шайтон дуруст кардам - 15 рубл
7. Се бор бар рӯи Мария Магдалина ранги тира кашидам, то чило (барроқ) надихад - 42 рубл
8. Болои токи дари вурудии шухадоро низ пӯшонидам - 18 рубл
9. Фариштаи мухофизро ислоҳ кардам ва ба рӯи мукаддас паргузоштам - 3 рубл
10. Пушти Мадоннаро ранг кардам - 3 рубл
11. Ҳазрати Ҷабраилро дароз кардам - 11 рубл
12. Хутутро тафкик кардам ва ба хамаи авлиё салиб гузоштам - 3 рубл
- Имзо: Нақшош Пророков (Пайғамбаров).
- Дар гӯшае аз ин суратҳисоб ба он чунин мувофиқат шудааст:
«Ба ин осӣ (кофир) 140 рубл пардохт шавад, то ин ки хамаи авлиёро фосид накунад» (русӣ)

Райиси Чумхури Иёлоти Муттаҳидаи Америка маросими зиёфат орошт. Дар чамъи даъватшудагон чанд тан аз пешвоёни қабилаҳои сурхпӯст низ ширкат доштанд. Ҳангоми сарфи шом пешвои ҷавони сурхпӯст мушоҳида кард, ки мардуми сафедпӯст кадом як навъ ғизоеро меҳӯранд, ки барои сурхпӯстон ноошно аст. Ин ғизо хардал (горчица) буд. Пешвои ҷавон дид, ки меҳмон аз ин хӯришт (пешғизо) хеле кам ба чумча дар як гӯшаи табакча мегузоранд ва баъд онро кам-кам бо ғизои аслии меҳӯранд. Ӯ ба хулосае омад, ки он хардал бояд хӯрдани камёб ва гаронбаҳо аст ва микдори (порс) зиёдеро аз он бардошт ва як мартаба ба даҳонаш гузошт. Баъд аз ин кор нигоҳ доштани ашқҳо душвор буд, ки аз рӯи гунаҳояш мерехтанд. Пирамарди сурхпӯсти дар бараш нишаста, аз ӯ пурсид: -Дар чӣ маврид ашқ мерезӣ? Чаро гирия мекуни?

Пешвои ҷавон гуфт: -Ман барои он мегириям, ки чӣ тур дар дарёчаи (кӯл) Гурон ғарқ шудани падарам ба ёдам омад.

Пешвои пир ҳеҷ гумони бадро ба худ ворид накард ва мик-

дори зиёди хардалро бардошта, як мартаба ба дахон зад ва фуру бурд. Албатта, окибати кор (натича) ҳамон буд, пештар бо пешвои чавон рух дод. Пешвои чавон маккорона аз ӯ пурсид: -Пирамард! Барои чӣ ашк мерезӣ?

-Ман барои он ашк мерезам, ки чаро ту ҳамроҳ бо падарат дар дарёча ғарк нашудӣ (америкой)

Дар давраи Инкилоби Кабири Фаронса додгоҳ се нафар: фаронсавӣ, англисӣ ва лаҳистониرو ба қатл маҳкум кард. Ба фаронсавӣ гуфтанд: -Интиҳоб кунед: дастгоҳи қатл (гилотин) ё тирборон?

Фаронсавӣ эъдомро тавассути дастгоҳи қатл интиҳоб кард ва хангоми ичрои ҳукми додгоҳ дастгоҳ кор накард. Мувофиқи қонун ӯро озод карданд. ӯ тавонист ба дигарон хабари харобии дастгоҳи қатлро расонад. Чун навбат ба англисӣ расид, вай низ дастгоҳи қатлро интиҳоб кард ва аз марг начот ёфт. Дар охир лаҳистониру ба майдони эъдом бароварданд ва аз ӯ суол карданд: -Дастгоҳи қатл ё тирборон? Интиҳоб намо!

-Албатта, тирборон. Дастгоҳи қатл, ки кор намекунад (лаҳистонӣ)

Шатранҷбози мохир ба чавоне дарси шоҳмот меомӯхт: -Ин тур ҳаракат рӯи тахтаи шоҳмот мумкин нест! Агар чунин ҳаракат кунӣ, ман шоҳи туро мезанам (мегирам).

-Хайр, чӣ? Ман ҷумҳурият эълон мекунам ва бозиро идома медихам (мачорӣ)

Хидматкор бе иҷоза савори ароба шуд, ки дар он қозӣ ва дафтاردор менишастанд. Соҳиби ароба ӯро дид ва фарёд зад: -Зуд аз ароба пиёда шав, хар! Магар намебинӣ, ки ду махлуқ дар ин чо нишастаанд.

-Бубахшед, ман онҳоро нашинохтам (точикӣ)

Дар замони ҷанги Кримия (Крим, ҷанги Русия бо Туркия) Николаи 1 аз дудӣ ва кулоҳбардории зердастонаш ба дод омада, боре хангоми сӯхбат бо валиаҳд чунин ибрози назар кард:

-Ба гумонам дар тамоми Русия танҳо ту ва ман дуздӣ намекунем (русӣ)

Полис: -Чаро шумо ба ишорати ман савори (худрав)-ро ниғаҳ надоштед?

Ронанда (бо эътимод ба нафс): -Гумон кардам шумо ба ман мехоҳед бигӯед: «Субҳ ба хайр, чаноби шахрдор!»

Полис: -Оре (албатта), чаноби шахрдор. Ман мехостам ба иттилои шумо бирасонам, ки каме пештар роҳ лағзанда аст ва аз суръати худ бикоҳед (америкой)

Суол ба Райиси Маҷмаи лордҳо: -Чаноб! Дастуруламали Маҷмаи лордҳо ба ман ин ҳаққро медиҳад, ки лорд Честертонро «хуки чоки касиф» гӯям?

-На. Шумо ҳақ надоред лорд Честертонро хуки чоки касиф ном баред.

-Дар чунин ҳол ман маҷбурам аз «хуки чоки касиф» ном бурдани лорд Честертон даст бикашам (инглисӣ)

Донишҷӯи донишгоҳи улуми пизишкӣ дар имтиҳон хузур ёфт. Ду искелет (скелет) дар рӯ ба рӯи вай қарор дорад. Устод аз донишҷӯ мехоҳад, ки ҳар он чӣ дар мавриди ин ду искелет медонад, бигӯяд. Донишҷӯ хомӯш аст ва ҳарф намезанад. Устод барои донишҷӯро ба худ овардан мефармояд: -Магар шарм намедорӣ Оё фаҳмидани ин ду искелет душвор аст? Яке каме бузург ва дигаре кӯчақтар, хуб? Шумо дар тӯли шаш сол чӣ омӯхтед?

Донишҷӯ бо ранги парида: -Худоё! Магар инҳо Маркс ва Энгельс нестанд? (маҷорӣ)

-Хабари навро шунидед: райиси корхонаи кибрит (гӯгирд) подош дарёфт кард?

-Барои чӣ?

-Душманон дар фурудгоҳи низомӣ мехостанд танкери (тонкер-систерна) бензинро оташ зананд, вале натавонианд. Кибрит (гӯгирд) рӯшан нашуд (белорусӣ)

Дар утоки райиси театр садои занги телефон баланд мешавад.

-Алло. Райиси театро мецохам!

-Ман садои шуморо мешунавам (ба гӯшам). Кӣ харф мезанад?

-Сталин!

Аз гӯшӣ садои дурударози бук (занг) меояд. Бори дуввум иртиботи Сталин бо телефони райиси театр барқарор мешавад ва хонуми муншӣ гӯширо бармедорад.

-Алло. Ман мецохам бо райиси театр сӯхбат кунам. Чаро вай гӯширо гузошт?!

-Райис чанд дақиқа пеш аз сактаи қалбӣ фавт кард (русӣ)

-Шумо чанд намуди дуруғро медонед?

-Чаҳорто: густохона (бешармона), муқаррарӣ, омор ва арқом ва нақли қавл (мачорӣ)

Яке аз лордхоро, ки бадеҳкорихои зиёде дошт, пурсиданд:

-Шабҳо хобат мебарад?

Вай ба ин суол чунин посух дод: -Ман рохат мецохам, аммо намедонам аҳволи эътиборди-ҳандагонам (қарздиҳандагонам) чӣ тур бошад?! (инглисӣ)

Рабинович бо иттифоқи ҳамсараш савори трамвай мерафт. ӯ охи амиқ кашид. Занаш бо тардид (тарс) ба гӯши вай гуфт: -Борҳо бароят гуфтам: дар таҷаммуъи одамон ҳеҷ садои сиёсӣ аз худат баланд нақун (яхудӣ)

Хонуме ба назди вазир меояд ва аз вай манзил талаб дорад ва барояш меғӯяд: -Мо бо шумо ҳамроҳ (як чо) хобида будем.

-Кай? Дар кучо?

-Дар Анҷумани XXIV Ҳизби коммунист. Шумо дар радифи севвум, аммо ман дар радифи панҷум хобида будам (шӯравӣ)

Аз ин ба баъд дар Иттиҳоди шӯравӣ ду забони хоричӣ тадрис мешавад: ибрий барои онҳое, ки мецоҳанд ба хорич бираванд, аммо забони чинӣ барои онҳое, ки мецоҳанд дар ин сарзамин бимонанд (русӣ, яхудӣ)

-Дунё ба охир расид... Қаблан зан ҷойи худро медонист, аз шавҳараш метарсид, ба корҳои вай даҳлат намекард. Ҳоло кордигар шуда, ҳатто хонумҳоро нахуствазир интиҳоб мекунад!

-Хайр, чӣ бадӣ дорад? Дар Инглис ва Ҳоланд нахуствазирҳо зан ҳастанд...

-Ин кори онҳост. Урупо!

-Барои ман фарқе надорад: нахуствазир мард аст ё зан. Бигузор хоҳ мард ё зан ва ҳатто ҳеч кас раҳбар бошад - танҳо зиндагӣ хуб шавад (туркманӣ)

Дума(мачлиси қонунгузорӣ)-и Русия нишонаи (орм, герб) кишварро ба тасвир расонд: дар пайи ихтилофи назари Райиси Ҷумҳурӣ ва Мачлис (Дума) сарҳои уқоби дусар (дусара) ба ду тарафи муҳолиф (муқобил) ҷархонида шудааст (русӣ)

Давлат барномаи навбатии хориҷ шудан аз бӯҳронро таҳия кард - барои аз нав расидан ба ин бунбаст (покистонӣ)

-Чӣ қадар ба шумо купон доданд?

-Ҳамон қадар, ки аз гуруснагӣ намурем.

-Агар сад баробар бештар меоданд?

-Он гоҳ ман бо ҳаёли роҳат мемурдем (украинӣ)

Аждаҳои се сар дорад парвоз мекунад. Яке аз сарҳо фарёд мезанад: -Зинда бод озодии сухан!

Дуввумӣ: -Зинда бод демокрасӣ ва ошкоргӯӣ!

Севвумӣ: -Ба пеш, ба сӯи бозор!

Шайтон аз Хари Даччол мепурсад: -Ун чӣ фарёд мезанад?

-Боз ин бадбахт намояндаи мардумро фуру бурдааст (русӣ, украинӣ, белорусӣ, гурҷӣ, молдавӣ)

Владимир Жириновский дар шохроҳ (бузургроҳ) бо суръати зиёд ронандагӣ мекунад. Дар паҳлӯи вай Борис Елтсин нишастааст ва барояш мегӯяд: -Ту метавонӣ каме охишта биронӣ? Ҳама чизҳо аз пеши чашмонам милт-милт (су) мекунад.

-Ту ин кореро, ки ман мекунам, анҷом бидех: чашмонатро бибанд (русӣ)

Егор Ҳайдар (Гайдар) дар чаласаи давлат ба вазири беҳдошти Русия мефармояд: -Ҳамаи чораҳои заруриро барои аз бемористонҳои равонӣ озод кардани асирони америкой биандашед, вагарна ҳеч кӯмаке наметавон аз Америка интизор дошт.

Эълон дар бемористони равонии шаҳри Тамбов:

«Аз беморон Вашингтон, Швартсенегер ва Кеннеди хо- хишмандем дар утоқи забони англисӣ чамъ оянд» (русӣ)

Хабарнигор бо вазири умури хориҷаи Иёлоти Муттаҳидаи Америка Ҳенри Киссинҷер сӯхбат дорад: -Чаноби Киссинҷер! Шуморо қошифи «дипломасии рафту баргашт» мешуморанд. Лутфан, бо намунаи рӯшан (мисол) ин мафҳумро шарҳ диҳед?

-Ох, ин кори бисёр содда аст, -посух медиҳад Киссинҷер, - Фарз кунем, ки ман назди Рокфеллер меоям ва мегӯям:

-Оқои Рокфеллер! Таваҷҷӯҳ дошта бошед: шумо як марду дурушту дағали русии сибириро ба домодӣ мепазиред?

-Фу!- мегӯяд Рокфеллер, -Шумо ақлатонро хӯрдаед?

-Ва агар он марди дурушту дағали сибирӣ муштариҳои бонки Суисс (Швейтсария) бошад чӣ?!

-Ох, ин ҳоло шуд як коре. Дар чунин вазъият масъала ранги дигар мегирад.

Идомаи гуфтугӯҳо беш аз ин осонтар аст. Воридаи бонки Суисс мешавам ва суол мекунам:

-Шумо як муштарӣ-марди дурушту дағали сибириро суроғ надоред?

Дар бонк бо як садо ба ман мегӯянд: -Фу!

-Аммо агар вай домоди Рокфеллер бошад чӣ?!

-О, о, ин гапи дигар.

Баъдан кор тамоман осон ва содда аст. Назди марди дурушту дағали сибирӣ меоям ва мегӯям:

-Меҳоҳӣ бо як хонуми оддии америкой издивоҷ намой?

-Фу!- посух медиҳад вай.

-Он гоҳ метавонӣ домоди Рокфеллер шавӣ!

-О, о! Ин масъалаи дигар аст.

Ҳоло бақияи кор чизе нест. Назди духтари Рокфеллер ме- оям ва аз вай мепурсам: -Ту меҳоҳӣ шавҳаре дошта бошӣ, ки

муштари бонки Суис бошад?

-Фу, уф, -мегӯяд вай.

-Вале агар он мард рустой ва дурушту дағали сибрӣ бошад чӣ?!

-О, о. Ох! (яхудӣ)

Марди хоричӣ дар Зебомайдон (Майдони сурх)-и Маскав аз Рабинович суол мекунад: -Ин сафи бузург дар назди фурушгоҳ барои чист?

Рабинович:-Ин саф барои хариди авроки баходори давлатист (облигатсия)!

Молотов Рабиновичро назди хеш хонд: -Рафиқ Рабинович! Ман аз номи Кумитаи Марказии Ҳизби коммунист ва кулли мардуми шӯравӣ ба шумо изхори ташаккур менамоям. Бигӯед, ки ин посух чӣ тур ба зехни шумо расид?

-Ман як марди ватандӯст ҳастам!

-Бигӯед барои подоши ин хушмандиатон чӣ мехоҳед? Ҳар чизеро, ки дӯст доред, ман бароятон мухайё месозам.

-Ба ман равониди вуруд (виза) ба Америка бидихед! (шӯравӣ)

Рабиновичро ба узвияти Ҳизби коммунист мепазиранд. Мехоҳанд саводи сиёсиашро имтиҳон кунанд. Пешниҳод мешавад, ки сӣ нафар марксисти бузургро ном бибарад: -Маркс, Энгелс, Ленин.

-Боз кӣ?

-Албатта, шумо рафиқ дабири созмони Ҳизби коммунист ва бисту шаш нафар комиссари Боку (яхудӣ, русӣ, украинӣ)

Мард ба манзили хеш баргашта ва ба ҳамсараш мегӯяд:

-Медонӣ? Ман вориди ҳизб шудам!

-Ту доиман вориди ягон балое мешавӣ (литовӣ)

-Комиссар! Имрӯз бехтарин короғоҳи худро ба бемористони равонӣ бифристед.

-Ба бемористони равонӣ? Барои чӣ?

-Райиси бемористон хабар дод, ки он чой дар ҳоли ҳозир панҷ Наполеон гирд омадаанд. Зарур аст мушаххас гардад, ки кадом яке аз онҳо Наполеони ҳақиқӣ аст (фаронсавӣ)

Як пирамарди яхудӣ шикоят дошт, ки рӯзгори баде ба сар мебарад. Аз вай суол карданд: -Шумо то инқилоби октябри соли 1917 чӣ тавр зиндагӣ мекардед?

-Монанди Карл Маркс: вай соҳиби «Сармоя» («Капитал») буд ва ман ҳам сармоя доштам.

-Аммо баъд аз инқилоб чӣ?

-Монанди Ленин: ӯ масъала дошт, ки «Чӣ бояд кард?» ва ман ҳам мушкил доштам, ки дар воқеъ чӣ бояд кард?

-Муносибати шумо нисбат ба ҳокимияти шӯравӣ чӣ тур аст?

-Ҳамонанди муносибате, ки ба ҳамсарам дорам: каме дӯсташ дорам, каме шак дорам (метарсам) ва каме дигареро мехоҳам (русӣ, яхудӣ)

-Писарчон! Номат чист?

-Абраша.

-Ин кадр кучулу (хурдсол) ва аз ҳоло яхудӣ!? (яхудӣ, русӣ)

Намояндаи мардум: -Ба худ тасаввур кунед: вай маро аҳмак номид.

-Ҳарфи пуч. Нороҳат нашав. Ҳавола кун ба ирсият (варосат) (бразилӣ)

Рӯзноманигор бо чукча сӯҳбат дорад ва аз ӯ мепурсад:

-Шумо то Инқилоби октябри соли 1917 чӣ тур зиндагӣ мекардед?

-Аз гуруснагӣ ва сармо доштем мемуридем.

-Ҳоло дар даврони шӯравӣ чӣ тур зиндагӣ доред?

-Ҳам гуруснагӣ дорем ва ҳам сармо ва ҳам изхори амиқи сипосгузори аз ҳукумати шӯравӣ (чукотка)

-Шумо ба он муттаҳам ҳастед, ки ба ҳамсоия худ тавҳин кардед. Шумо ҳамсоиятонро бо хар баробар намудед.

-Бубахшед! Кадом яке аз онҳо нисбат ба ман шикоят дорад?! (туркӣ)

Миллионер аз кашиш, ки гуноҳҳои вайро омуриш медод,

суол мекунад:

-Агар ман сад миллион доллар ба калисо вақф намоям, он гоҳ метавонам рост ба бихишт биравам?

-Фарзанди азизам! Ман шуморо беҳуда умедвор намекунам. Аммо ба назарам ин ҳамон вазъиятест, ки арзиши бахт озмуданро (риск) дорад (американӣ)

Кашиши протестант ба наққоше, ки кори мараммати калисо-ро анҷом додааст, бо шӯр мегӯяд: -Шумо ақлатонро хӯрдед магар? Дар кучои дунё дидаед, ки фариштаҳо путин (ботинка) дошта (пӯшида) бошанд?

-Шумо дар кучо дидед, ки фариштаҳо бидуни путин ҳастанд? (олмонӣ)

Дар рӯзномаи шахрӣ ин хабар чоп шуд: «Ниме аз намояндагони мо фиребгаранд (хукқабозанд, кулоҳбардоранд)»

Ҳукуматдорон аз ин хабар ба ҳашм омаданд ва талаб карданд, ки ба он раддия чоп шавад (такзиб шавад). Рӯзи дигар дар рӯзнома чунин такзиб чоп шуд:

«Ниме аз намояндагони мардум - хукқабоз нестанд» (крит)

Ҳангоми суҳанронии Сталин дар Анҷумани сездеҳуми Ҳизби коммунисти Иттиҳоди шӯравӣ касе атса зад. Сталин аз суҳанронӣ бозистод ва суол кард: -Кӣ атса кард (зад)?

Ҳама хомӯш, касе посух надод.

-Аз ҳар даҳ нафар якеро бибаред: даҳ сол зиндон (одамонро мебаранд). Ҳоло бори дигар суолавро такрор мекунам: -Кӣ атса зад?

Хомӯшӣ.

-Ҳоло ҳар шахси даҳумро тирборон кунед (ин кор низ анҷом мешавад). Билохира маълум нашуд: кӣ атса зад?

Глеб Кржижановский: -Ман!

Сталин: -Офият бошад (саломат бошед)! (русӣ)

Яхудӣ ворида манзили корманди Ҳизби коммунист шуд. Баноҳост тӯти чунин садо баланд кард: -Пӯ-заи чу-ху-дӣ! Пӯ-заи чу-ху-дӣ!

Соҳибхона дастпоча (хичолатзада) шуд, вале зуд роҳи халосиро пайдо намуд: -Кӣ тасаввурашро мекард, ки паррандае бо ҷунин минкор (бинӣ) андешаи зиддияхудӣ дорад (яхудӣ)

-Магар шарм намедорӣ, хичолат бикаш, одами солим, аммо садақа металбӣ. Шарм дор, бояд кор кард, то пул даровард!

-Охир, ман пас аз итмоми вақти корӣ ба садакаталбӣ иштиғол меварзам (шӯравӣ)

Кишоварзони таъовуни(колхоз)ро барои шунидани суҳанронии сиёсӣ ба иҷбор ворида маҷлисгоҳ карданд. Яке аз кишоварзон дар он суҳанронӣ хузур надошт. Ӯ аз дигаре пурсид: -Дар чӣ маврид сӯхбат фармуданд?

-Напурс, чизе набуд! Дар бораи ду яхудӣ - Ҳегел (Гегел) ва Фейербах.

-Чӣ хабар шудааст?

-Дар яке ҳаста (дона, ғалла, ядро) ва дар дигаре модда пайдо кардаанд. Шояд боз онҳоро ба додгоҳ низ эҳзор кунанд ва маҳкум намоянд (казокӣ)

Аз Сталин суол шуд: -Бо нависандаи маъруф N чӣ кор кунем? Ӯро ба тарафдорӣ аз Лев Тротский муттаҳам мекунанд, аммо далеле вучуд надорад. Ӯ ҳеч гуноҳоро муртакиб нашудааст. Қазияро чӣ тур бояд ҳаллу фасл кард?

Сталин посух дод: -Бубинед, одам ҳаст - қазия вучуд дорад, одам нест - қазия ҳам нест (русӣ)

Харидор аз фурушандаи мағоза суол мекунад: -Чой доред?

-Шумо кадомашро дӯст доред: гурҷӣ ё чинӣ?

-Шумо суолро ин тур мегузored? Пас, ба ман қаҳва бидихед (ёкутӣ)

Америкой ва русӣ бо ҳам баҳс доранд - кадоме аз пешвои сиёсӣ бештар маъруфанд: Гувер ё Сталин?

-Гувер марди бузург аст: ӯ моро тарки нӯшидани машрубот омӯхт.

-Аммо Сталин моро тарки ғизо хӯрдан омӯхт (америкой, русӣ)

Тафовут байни ҳукуматҳои демократӣ ва диктаторӣ чӣ гуна аст?

-Демократия - ин замонест, ки мардум ба тури рӯшод (аланӣ) норизоиятии худро нисбат ба ҳукумати хеш баён мекунад. Аммо дар ҳукумати диктаторӣ мардум норизоиятии худашонро нисбат ба ҳукуматҳои бегона ибраз медорад (муғули)

Садои занги телефон: -Лутфан Рабиновичро ба телефон давват кунед!

-Ишон ташриф надоранд.

-Ишон сари кор ҳастанд?

-На, хайр.

-Дар маъмурият?

-На, курбон.

-Дар таъгилот?

-На, хайр.

-Ман шуморо дуруст фаҳмидам?

-Оре (яхудӣ)

Соли 1937 (замони террори саҳти сталинӣ) Будённий ва Ворошилов бо ҳам мулоқот карданд. Ворошилов аз Будённий мепурсад: -Гӯш кун, Семён! Доранд ҳамаро пушти сари ҳам боздошт мекунад. Чӣ мешавад? Чаро ману туро дастгир намекунад?

-Ҳамаро пушти сари ҳам дастгир намекунад, танҳо онҳоеро мегиранд, ки ақлу фаҳм, яъне сар доранд. Ин боздоштҳо ба ману ту дахл надоранд (шӯравӣ)

Замоне, ки коммунистҳо ба шаҳри Галич (воқеъ дар Украинаи ғарбӣ) расиданд (ишғол карданд), як кишоварз дар гардан ҳалқай ҳасиб (колбос, колбаса, ба қавли А.Бухоризода вожаи «колбос» аз ҳамон «каллабаста»-и тоҷикӣ пайдо шудааст - мутарҷ.) овехт ва ба роҳпаймой шурӯъ кард. Комиссари шӯравӣ аз вай пурсид: -Ин чӣ коре дорӣ мекуни? Дар гарданат чӣ овехтӣ?

-Ин ҳамон тавқи бардағӣ аст, ки шумо моро аз он озод кардед (украинӣ, канадаӣ)

Молотов аз Ҳитлер суол мекунад: -Чаро нерӯҳои низомии худро дар марзҳои мо мустақар кардед?

-Маъракаи тасарруфи Урупои ғарбино ба поён расонидем ва нерӯҳои мо барои истироҳат ба он ҷо бурдем. Аммо чаро нерӯҳои шумо дар марзҳои мо мустақар шудаанд?

-Ба хотири он ки барои нерӯҳои шумо шароити хуби истироҳати ба вучуд оваранд (олмонӣ)

Ба Сталин хабар оварданд, ки шахсеро пайдо кардаанд, ки шабоҳати зиёде ба ӯ дорад. Сталин фармон дод: -Ҳар чӣ зудтар вайро тирборон кунед.

-Шояд буруташ(сибилаш)-ро зад, то шабоҳат аз байн биравад?

-Бисёр фикри хуб! Аввал буруташро бизанед ва баъд тирборонаш кунед (гурҷӣ)

Рабинович дар ойна ба акси худ нигоҳ мекунад ва меғӯяд:

-Ҳатман яке аз мо хабарчин аст (яхудӣ)

Ҳитлер барои хароб кардани шаҳри Лондон аз Сталин кӯмак хост. Сталин ба вай пешниҳод кард, то як ҳазор мудирони иҷроии (шаҳрдори) коммунист идораи (контроли) шаҳри Лондонро ба даст бигиранд (арманӣ)

Ду нафар дар зиндон бо ҳам дидор карданд.

-Туро ба чӣ иллат ба зиндон андохтанд?

-Барои наққошии (тоблӯ) «Ленин дар Порис».

-Ба хайр бошад! Дар он наққошӣ чӣ тасвир шуда буд?

-Як алочук (алочик) ва чаҳор пойи одамӣ аз он берун шуда.

-Пойҳои кӣ?

-Фарз кунем, ки Одаму Ҳавво.

-Пас, Ленин дар кучост?

-Дар кучо, дар кучо... Албатта, дар Порис!

-Чаро шаётин аз вуруди коммунистҳо ба дӯзах пешгирӣ мекунад?

-Барои он ки коммунистҳо дар он ҷо ба сохтани бихишт анд

шурӯъ мекунад ва ҷосе барои зиндагии шаётин боқӣ намонад
(литовӣ)

Хонуми америкой (а дӯст(дугона)-аш накл мекунад: -Вақте дар Лондон (Ландан) будем, моро барои дидани Маҷлиси авом бурданд. Ту ба худ тасаввурашро кун: чӣ қадар одам ба он ҷо рехта буд?

-Албатта! Ин бисёр қолиб аст. Маҷлиси авом яғне аз қадимтарин намсҳои демокрасӣ дар Урупо.

-Ин харфҳо чӣ?! Асли қазия тамоман дигар аст. Он ҷо анвои сандвичҳои арзон мефурӯхтаанд (америкой)

Яке (буд, яке набуд, зери гунбади кабуд шохе (буд: бидуни чашми рост, бидуни дастӣ рост ва бидуни пойи рост. Шох наққош (суратгар)-ро назди хеш хонд ва кашидани аксашро супориш кард. Суратгар акси шохро бо ду чашм, ду даст ва ду пой офарид. Шох фармон дод, ки суратгарро ба қатл бирасонанд. Ҳамин тур даврони романтизм ба сар омад. Суратгари дигарро барои анҷоми ин кор даъват карданд. ӯ шохро якчашма, якдаста ва ягона тасвир кард. Сарнавишти ӯ низ чунин шуд, ки суратгари қаблӣ дид. Ҳамин тур умри реализми иттиқодӣ низ ба поён расид.

Суратгари севумро барои поён бахшидан ба ин кор даъват карданд. ӯ шохро аз нимруҳи тарафи чап ба тасвир даровард. Ҳамин тур реализми сотсиалистӣ оғоз шуд (белорусӣ)

Ба ҳуҷраи (утоқ, селул) зиндон каширо хул (тӯла) доданд. Зиндонӣён бо таҷҷуби зиёд аз ӯ пурсон шуданд: -Ҳазрати олиро барои чӣ гуноҳе ба зиндон оварданд?!

-Иштибоҳ аз банди сар зад: хангсми дуҳо ба нақшаи панҷсолаи давлатӣ умри тӯлонӣ таманно кардаам! (латишӣ)

Дар мавриди Олмони хитлерӣ пас аз имзои қарордоди сулҳи соли 1939 мефурӯхтаанд: -Душманони ҷонии мо (белорусӣ)

Ин воқеа дар замони ҷанги ҷаҳонии дуввум рух дод. Пиразане тӯтии дастпарварда: (таълимдида) дошт ва дар рӯстии на он

кадар бузурге дар Фаронса зиндагӣ мекард. Тӯтии пиразан одат дошт ин тур садо баланд кунад: -Марг бар Ҳитлер!

Боре полисҳои махфии нозӣ (натсисти) вориди манзили пиразан шуданд ва садои тӯтиро шунида, вайро таҳдид карданд:

-Агар дафъан дигар тӯтӣ ин ҳарфхоро такрор кунад ҳам ту ва ҳам тӯтиро тирборон мекунем.

Пиразан барои машварат ба назди кашиши католики деҳа рафт, ки вай низ тӯтии дастпарвардае дошт. Кашиш пешниҳод кард, ки тӯтиҳояшонро барои муддате иваз кунанд. Рӯзи дигар полисҳои махфӣ боз ба манзили пиразан сар заданд. Ин навбат тӯтии пиразан хомӯш буд. Ингор дар даҳонаш об гирифта бошад, садое аз вай берун намешуд. Яке аз полисҳо барои таҳрики тӯтӣ гуфт: -Марг бар Ҳитлер!

Тӯтӣ бо фурутанӣ ба забон омад: -Худованд дуёи туро мустачоб гардонад, писарам! (фаронсаӣ)

Кашиш ибодатро ба поён расонид ва эълон кард:

-Рӯзи якшанбеи оянда ман бо шумо дар мавзӯи зиёни дурӯғ сӯхбат хоҳам кард, лизо барои осонтар шудани дарки мавзӯи сӯхбат тавсия мешавад, ки шумо дар манзил боби ҳафтдаҳуми гуфтор «Аз Ҳазрати Марки Муқаддас»-ро мутолаа фармоед.

Рӯзи якшанбеи дигар кашиш пеш (қабл) аз ибодат аз ҳозирин чунин дархост кард: -Хошишмандам ҳар кас, ки боби ҳафтдаҳуми гуфтор «Аз Ҳазрати Марки Муқаддас»-ро мутолаа кардааст, дасташро боло бардорад.

Тақрибан ҳамаи ҳозирин дастонашонро боло бардоштанд. Кашиш ин вазъиятро дид ва ба онҳо гуфт: -Ба ҳамин хотир ман мехостам дар мавриди зиёни дурӯғ сӯхбат намоям. Боби ҳафтдаҳум дар он китоб аслан вучуд надорад (итолӣ)

ЧАНД СУХАНИ ҲИҚМАТОМАЗ ВА ТАНЗ

Ҷорҷ Бернард Шоу (1856-1950) мефармояд:

-Шаҳодат танҳо роҳе аст, ки як мард метавонад бе дағдаға машҳур шавад.

-Демократия абзорест, ки итминон медиҳад, ҳукумате бар

мо тахмил шавад, ки сазовори бехтар аз он нестем.

-Ҳегел рост мегуфт, ки мо аз таърих дарс мегирем, чаро ки ҳеч вақт касе аз таърих чизе ёд намегирад.

-Ҷаҳаннам пур аз оматурҳои (ҳаваскор, ғайриҳирфай) олами мусикӣ аст.

-Инглис (Англия) ва Америка ду кишваре ҳастанд, ки бо як забони муштарақ аз ҳам чудо шудаанд.

-Агар таърих худаширо такрор кунад ва воқеаҳои ғайримунтазира иттифоқ бияфтад, чӣ қадр саҳт аст, ки аз таҷрибиётамон дарс бигирем.

-Метавонам Алфред Нобелро ба хоҳири ихтироӣ динамит бибахшам, аммо танҳо шайтоне дар либоси иблис метавонист Ҷоизаи Нобелро ихтироӣ кунад.

-Ҳама чиз барои ҳама иттифоқ меафтад, дертар ё зудтар, агар замони кофӣ дар ихтиёр дошта бошад.

-Америкониҳо маро мепарастанд ва он қадр маро ситоиш хоҳанд кард, то чизи хубе дар борашон бигӯям.

-Таҳаюл оғози халқ (сохтан, офаридан) аст. Он чиро, ки дӯст доред, ба ҳаёл меоваред. Орзуи чизе, ки дар ҳаёлатон вучуд дорадро мекунад ва саранҷом чизеро, ки орзуяшро доред, халқ мекунад.

-Ҷақр решаи ҳамаи шарорат аст.

-Зиндагӣ аз хандадор будан даст барнамедорад, ҳатто вақте мардум мемиранд. Ҳамон тавр ки чизе аз ҷиддияташ кам намешавад, вақте мардум механданд.

-Вақте чизе хандадор аст, бодиккат дар он ҳақиқате пинҳонро ҷустуҷӯ кунед.

-Зиндагӣ, ки ба иштибоҳ гузафта бошад, ифтихоромез нест, аммо судмандтар аз зиндагӣ аст, ки ба ҳеч талаф шуда бошад.

-Ҷар марде дар бист солагӣ коммунист набошад, аҳмак аст ва ҳар марде, ки дар сӣ солагӣ коммунист боқӣ бимонад, аҳмактар аст. Ду фоҷиа дар зиндагӣ вучуд дорад: аввал он ки ба орзуяшон нарасад, дигар он ки ба орзуяшон бирасад.

-Одами мантиқӣ худаширо бо шароит мувофиқ медихад... аммо одами ғайримантиқӣ шароити пиромунашро бо худаҳам оҳанг мекунад. Кулли пешрафти башар баста ба одамҳои ғайримантиқӣ аст.

Ален Бент: Ман комилан тарафдори озодии баёнам, ба шарт он ки шадидан тахти назорат (контрол) бошад.

Вилсон Миснер: Дуздидан аз як нависанда сиркати (дуздӣ) адабӣ аст, аммо агар аз чанд нависанда бидузед, номаш мешавад «тахқиқ».

Роберт Бенчили: Дувоздах сол вақтам гирифта шуд, то кашф кардам, ки дар нависандагӣ истеъдоде надорам, аммо дигар натавонистам аз ин кор даст бикашам, чун беш аз андоза машхур шуда будам.

Жан Кокто: Зиндагӣ сукутест уфуқӣ.

Марк Твен: Асари классик асарест, ки ҳама кас орзу мекунад, онро хонда бошад, аммо ҳеч кас намехоҳад бихонадаш.

Амбрус Пресс: Зехн чизест, ки бо он фикр мекунем, ки фикр мекунем.

Рене Декарт: Ақли солим атоест, ки беҳтар аз ҳар чиз дар дунё тавзеъ шуда аст. Зеро ҳама фикр мекунанд ба андозаи кофӣ аз он баҳраманданд.¹

¹ Ҳикматҳо ва латифаҳои «Тутти хушсухан» аз «Ривоят мекунанд...» то «Кашиш ибодатро ба поён расонид ва зълон кард» аз китоби «Антологияи ҷаҳони анекдота. К Вам мой попугай не залетал? Киев: Довира, 1994» ба форсии тоҷикӣ баргардон шудааст.

Қиссаи як аломати «Вергул», ки сарнавишти инсонро ҳал мекунад, дар адабиёти ҳуқуқшиносии рус низ хеле маъруф аст. Рӯзномаи Шарқ, 26.10.2003, № 50, с.24.

Гоҳе як латифа умри дубора пайдо мекунад ва тамоман дар ҷойи дигар ва шароити мутафовит ба оғози нав шурӯъ менамояд. Аммо мазмун ҳамон аст, ки дар он фаъолияти кишири пурқори инсоният - нерӯҳои амниятӣ - таҷассусӣ мавриди баррасӣ ва танз қарор гирифтаанд. Барои намуна ин ду латифаи намакинро мисол меоварем, ки дар оғози истиқрори низоми коммунистӣ дар як ғушаи паҳновари кишвари шӯравӣ гӯё иттифоқ афтадааст ва пас аз ҳаштоду анд сол дар Иёлоти Муттаҳиддаи Америка аз нав ба умри худ идома медиҳад. Онро дар нусхаи асл ва баргардон мехонем:

1919 год. Рабинович мобилизован в Красную Армию. Приходит телеграмма от жены: «Надо сажать картошку, некому копать огород».

Рабинович - жене: «Не перекапывай, в огороде зарыт пулемёт».

Жена - Рабиновичу: «Приходили из ЧК, перекопали весь огород».

Рабинович - жене: «Сажай картошку».

Антология мирового анекдота. К Вам мой попугай не залетал? Киев: Довира, 1994, с. 105-106.

Соли 1919. Рабинович барои хидмат ба сафи Артиши Сурх сафарбар мешавад. Аз ҳамсараш барқия (телеграмма, телеграф) мерасад: «Бояд себзамини (картошка) бикорем, аммо касе нест, ки заминро шудгор (шухм) кунад».

Рабинович дар ҷавоб ба ҳамсараш чунин барқия мефиристад: «Заминро шудгор накун, ман дар полиз мусалсал (пулемёт) пинҳон кардаам».

Ҳамсараш ба Рабинович барқия мезанад: «Аз Комисии фавқуллода (ЧК - падари КГБ) омаданд ва тамоми заминро зеруру карданд».

Рабинович ба ҳамсараш менависад: «Ҳоло себзамини бикор».

Агар дар соли 1919 «мубориза бар зидди душманони синфӣ ва гурдони сафед» шиори рӯз буда, пас аз воқеаи 11.09.2001, ки дар Нью-Йорк иттифок афтод, латифаи боло дар ИМА зухур кард ва ҳоло маншаи ин заминковӣ «мубориза бо дахшатафканӣ» номида мешавад. Онро бо ҳам мурур мекунем:

Мазраъаи себзаминии мисрӣ

Пирамарди мисрӣ танҳо дар Иёлоти Айҳова дар Америка зиндагӣ мекард. Ӯ мехост мазраъаи себзаминиашро шухм (шудгор) бизанад, аммо ин кори бисёр сахте буд. Танҳо писараш Абдулло, ки қаблан кумакаш мекард, FBI ба иттиҳоми ҳамкорӣ бо террористҳо боздошт карда буд. Пирамард номае барои писараш навишт ва вазъияти душворро барои ӯ шарҳ дод: «Абдулло! Вазъияти бисёр баде дорам, чун ба назар мерасад, нахоҳам тавонист мазраъаи себзаминиро бикорам. Ман пиртар аз он ҳастам, ки битавонам тикказаминеро шухм бизанам. Агар ин ҷо будӣ, мушките надоштам. Медонам заминро бароям шухм мезадӣ. Падарат Муҳаммад».

Чанд рӯз баъд вай паёме аз писараш дарёфт кард: «Бобочон, туро ба худо, он мазраъаро шухм назан, ман чизҳое он ҷо пинҳон кардаам. Абдулло».

Соати ҷаҳори бомдоди субҳи рӯзи баъд сару каллаи маъмурони FBI ва пулиси маҳаллӣ дар мазраъаи пирамард пайдо шуд. Онон тамоми минтақаро дар ҷустуҷӯи чизе, ки пинҳон шуда бошад, зеруру карданд, бе он, ки асаре аз он ба даст оваранд. Аз пирамард узрҳои карданду рафтанд. Ҳамон рӯз пирамард номаи дигаре аз писараш дарёфт кард: «Бобочон! Ҳоло ба кор идома бидеҳ ва себзамини бикор. Ин беҳтарин коре буд, ки тавонистам дар ин шароит анҷом бидиҳам».

Чонатан Девидсон. Ҳамшаҳрӣ. 18 Тири соли 1382 = 9.07.2003, с. 16.

«Чанд сухани ҳикमतомез ва танз» аз «Рӯзномаи Шарқ» №372 аз 23.12.2004 ва №97, 4 Дай, с.1382 = 24.12.2003.

ДОСТОНИ МУРДАШҶҮЙ ВА ГҶРКОВ

(Нақли қавл аз забони мурдашҶҮЙ)

Дах сол пеш аз рӯзгор бо кӯмаки муллои шаҳрак (деҳшӯро) ва дастгирии марди шариф-гӯркови мардуми азизи ин сарзамин-амаки Насриддин вазифаи мурдашҶҮЙ дар ҳамоати деҳоти Сарви Баландро бар ўҳдаи ман воғузор намуданд. МурдашҶҮЙи пешин-Мулло Ҳамза, ки устои банда низ маҳсуб мешуд, дар ду-се соли ахир бо ҳиллаву найранг ва гӯл задани мардум дили бисёр довлалабҳои бихиштро аз он дунё хунук кард ва ба раванди марғу мири табиӣ аҳоли латмаи шадиде ворид сохт. Дар натиҷа афзоиши аҳоли чанд дарсад зиёд шуд ва масъалаи таъмини мардум ба маводи ғизоӣ низ ба масъалаи дардисарофарини ҳамагонӣ табдил ёфт.

Мулло Ҳамза дар оғоз эълум кард, ки ба манзили нав эҳтиҷ дорад, зеро писаронаш бузург шудаанд ва ҳар кадом барои зист хонаи чудагона меҷоҳад ва агар барояш манзили хуб ва муносиб (албатта, бепул) надиданд, ҳеҷ мурдаеро наҷоҳад шуст ва мурдаҳо рӯйи хонаҳо ҳайрон хоҳанд монд. Дар чаласаи фаври ва фавқуллодаи шӯрои шаҳрак (деҳа) масъалаи эҳдои манзили нав барои мурдашҶҮЙ-Мулло Ҳамза баррасӣ ва ҳалли мусбати хешро пайдо кард.

Аммо чанде пас, боз Мулло Ҳамза ҳангоми фавти як мансабдори бисёр баобруи изҳор дошт, ки барояш бояд як савории хоричӣ тӯҳфа диҳанд. Мулло барои он ки ин талаби худро ба иҷро гузорад, аз ташриф бурдан ба манзили майит даст кашид. Ноилоҷ барои аз ин вазъияти тамоман ноҷӯр ва шармандагӣ берун омадан ва нарехтани обрӯи мардуми шаҳрак ва шахси мурда соҳибмурда ва хешовандонаш ба таври дастаҷмъӣ ба Мулло Ҳамза як савории «Тойота» тӯҳфа карданд. Пас аз ин воқеа, мардум аз мурдан мурданивор тарсиданд ва барои аз дасти Ҳазрати Азроил раҳо шудан бо баҳонаи пайдо кардани қор (шӯғл) ба шаҳрҳои Русия паноҳ бурданд. Чанд нафар барои осонтар кардани мушкили мар-

гу мири худ ба ойини масеҳият гаравиданд ва раванди ин гаройиш густариш пайдо кард. Аммо дар ойини масеҳият низ аз дасти мурдашӯй роҳи халосие вучуд надоштааст. Ниҳоят Худованди бузургвор ба доди бандагони бешумораш расид ва Мулло Ҳамза бе эълони пешакӣ (қаблӣ) ғавт кард ва мардум дар интиҳоби мурдашӯйи чавонтар афтоданд, то дигар ба хидмати пири ғартут ва пурнозе эҳтиёҷ надошта бошанд.

Дар оғоз кори мурдашӯйии ман хеле хуб пеш мерафт. Намедонам бар асари бадбахтиҳои пешбиниашуда ё дигаргуниҳои ғайричамдошти ҷомеа дар замони нав, ки дертар лақаби «пасазшӯравӣ»-ро ба худ гирифт, ногаҳон марғу мири мардум зиёд шуд ва равнақи бозори шуғли банда ба авҷи аълои хеш расид. Ҳеч гоҳ дар таърих бозори мурдашӯйӣ ин қадар ғаёл набуд. Худо падари мурдадорҳоро биёмурзад, ки хангоми пардохти ҳаққи заҳмати хоксоронаи банда хасисиро бар худ раво намедиданд: ҳам пули хуб медоданд ва ҳам сару либоси нав. Соҳибони мурда бар иловаи ҳамагуна хароҷот боз моро иззату икроми зиёде карда, то дами дари ҳавлиам бо саворӣ меоранд (барои рафтан ба манзили майит низ ҳатман бароям саворӣ мефиристанд).

Баъзе рӯзҳо дар шаҳраки худамон ва дехоти гирду атроф дусе мурдаро ба хок супурдан рост меояд. Соҳибдаракҳо низ барои зудтар анҷом додани суннати аҷлодӣ-бахоксупории майит ачаладоранд. Нахуст, ҳеч соҳиби мурда дӯст надорад, ки часади майит дар хона маътал шавад ва ё онро ба сардхона (морғ) бибарад. Сониян, аз вучуди сардхона дар шаҳру ноҳияҳои мо ва наздик ҳеч хабару дараке нест (ва ҳатто агар касе дар бемористон ҷон ба ҷаҳнофарин таслим кунад, пизишкон зуд часади мурдаро аз он ҷой берун оварда, ба соҳибони мурда медиҳанд, то аз шарри ниғаҳдории мурда халос шаванд).

Аслан касби асосии ман омӯзгорист-муаллими риёзӣ ҳастам. Донистани риёзииёт (математика) хангоми ҷену ҳисоби (баровард кардан, андоза гирифтани) кафанбурри барои майит хеле хуб ба кор меояд. Ҳар ваҷаби ман ба бисту панҷ сантиметр баробар аст ва бо як бор ҷен кардани порчаи суфи сафед кафанро ба тани майит дуруст мекунам. Мурдашӯйҳои пешин танҳо барои дуруст кардани кафан як-ду соат вақт сарф мекарданд, вале холо

ман ин корро ба тури аҳсан дар панҷ дақиқа анҷом медиҳам. Нихоят, мурдашӯйи дорои маълумоти олий ва он ҳам таҳассусаш риёзиёт, то ба имрӯз дар тамоми ин минтақа ба ҷашм нахӯрдааст ва касе дар ин маврид чизеро дар ёд надорад. Хулоса, ба назари мардум шугли банда дар айни замон бидуни рақобат аст.

Лекин чандест, ки маро баъзе масъалаҳои ҷанбӣ ба ташвиш овардааст. Ду сол мешавад, ки райиси шаҳрак (деҳшӯро) ба корҳои ман тавачҷӯҳи ҳосе зоҳир карда, меҳодад, ки яке аз дастнишонҳои хешро ба ҷойи ман баргузинад. Райиси деҳшӯро одами бисёр мӯхтарам ва қаттолу маккор аст. Тамоми дору дастгоҳашро барои ҳокимият ба тури демократӣ интиҳоб кардааст, яъне ҳамаи мансаб ва вазифаҳоро ба хешу табори худ бо ҳам дидаанд (қисмат карданд) ва ҳатто дар вазифаҳои оддитарин, аз ҷумлаи рӯфтагарони кӯчаву хиёбонҳо, аробакашҳои бозор ва «мутахассисони ҳирфаи бостонӣ»-ро низ танҳо аз қавми хеш мегузорад, то ба зинаҳои ҳокимият ва шаъну шавкаташон латмае ворид нашавад.

Пештар ҳоҷатхонаҳои умумӣ дар ҷойи ҷойи шаҳрак ба вижа бозор, истигоҳҳои автобус, фурудгоҳ ва қатор (вокзали роҳи оҳан) ғайб буданд ва мардум аз онҳо ба тури ройгон истифода мекарданд. Аммо имрӯз домоди райиси деҳшӯро ҳамаи ҳоҷатхонаҳои (дастшӯйӣ) шаҳракро ба милки хусусӣ табдил карда, ҳадди аксари истифода аз онҳоро марому мақсади хеш қарор додааст. Азбаски дар ин сарзамин таваррум (инфляция) ва ғайр доду бедод мекунад, ҳар сол нархи вурудии ҳоҷатхонаҳо мувофиқ бар болоравии таваррум афзойиш меёбад. Мардуми мо бисёр хунарманд ва бохушанд ва дар муқобила бар ҳоҷатхонаҳои гаронқимати домоди райиси шаҳрак (деҳшӯро) ба кунҷи девори соҳтмон ва биноҳои иқоматӣ, ҷойҳои аз ҷашми одамон пинҳон ва канори рӯдхона рӯй овардаанд. Шабҳо дар кӯчаҳо пиёдаравӣ хатарнок ва хатарноктар шуд. Натиҷаи қор ба ин ҷо кашида шуд, ки ҳамаи ҷойҳои каме аз назари ҳалоиқ пинҳон ва канори роҳу роҳравҳо пур аз начосат ва касофат шуд. Ҳоло райиси шаҳрак (деҳшӯро) барои боло бардоштани фарҳанги ҳоҷатхонаравии шаҳрвандон қонуне тасвиб намуда, ки ба мӯҷиби он ниғаҳбонии кӯчаву паскӯчаҳоро бар ӯҳдаи полис вогузор кардааст, то мардум ба ҳоҷатхонаҳои пулакии домодаш мурочиат кунанд. Рӯзномаҳо низ ба-

рои амалӣ гардидани ин қонун камари ҳиммат баста, ба таърифу тавсифи хидматҳои бузурги райис ва домодаш дар заминаи зарурати ҳочатхона пардохтаанд.

Домоди дигари райиси шахрак (деҳшӯро) хадамоти бастабандии чизу чораи (мол) мусофирон дар фурудгоҳи маҳаллиро аз они худ кард. Ӯ барои дар сарватандӯзӣ аз боҷааш (боҷанок) ақиқ намондан, ҳиллаҳои нав ба нави ғайришаръиро ба кор гирифт. Аз чумла, ҳаққи заҳмати кормандон-бастабандҳоро ду баробар пойин овард, вале нархномаи бастабандиро се баробар боло бурд. Бар замми ин, барнагардонидани пули бақияи мусофиронро ба суннат табдил дод...

Духтари райиси шахрак (деҳшӯро) хадамоти танзими расму ойинҳоро бар ӯҳдаи хеш гирифтааст. Ана, ҳамин духтари воломақоми райиси мӯхтарами шахрак (деҳшӯро) ба шуғли бандани низ чашм ало карда, меҳоҳад, ки зери номи зебои «пардохти молиёт» аз ҳаққи заҳмати хоксоронаи мо музди хубе ба даст оварад. Ба қавли ин духтари айёши райиси шахрак (деҳшӯро) «кори мурдашӯйҳо ва гӯрковҳоро ба тури санъатӣ (яъне «промышленный») метавон ба роҳ монд». Ин суханони духтари райиси деҳшӯро дар воқеъ маро саҳт ба ташвиш овардааст. Зеро пагоҳфардо на танҳо аз мурдашӯйӣ ва гӯрковӣ молиёт пардохтан лозим меояд, балки лозим аст, нақшаи марғу мир ва барномаи солонаи онро низ тартиб дод.

Барои ба танзим даровардани кори мурдашӯйҳо ва гӯрковҳо духтари райис дар сар андешаҳои шуме дорад. Ӯ меҳоҳад, ки ҳамаи мурдашӯй ва гӯрковҳо дар минтақа низ аз хешу ақрабояш бошанд, то ба тури комил ҳам зинда ва ҳам мурдаи мардум дар дасти хонадони райиси шахрак (деҳшӯро) қарор бигирад. Ба ҳамин ният чанде пеш як нафар аз наздиконашро ба унвони (сифат) шогирд ба назди ман ва гӯрков-амаки Насриддин фирис-тод. Мо бо амаки Насриддин хеле улфат ва қарин ҳастем, то ҳаде ки «қил аз байнамон намегузарад». Амаки Насриддин марди бисёр шӯхтабӯ ва қордон аст. Наздик ба бист сол мешавад, ки гӯри ҳамаи мурдаҳои ин диёрро мекобад. Ҳунари гӯрқобии вай вирди забонҳост. Ҳатто ба қавли маъруф «амаки Насриддин рӯйхати маҳсуси ашхоси мурандаро дар даст дорад, то гӯри онҳоро зуд ва

сари вақт омода созад ва ҳеҷ кас барои ба ҳок супурдани онҳо маътал нашавад».

Амаки Насриддин барои барҳам задани нақшаи шуми духтари райиси шаҳрак (деҳшӯро) ба ман пешниҳод карданд, ки шогирди фармоиширо каме адаб биёмузем. Ман ба ин пешниҳод розӣ шудам. Иттифоқан шогирди нав бачаи бисёр шилқин (лачуч) рӯзи мурдаи мансабдори ноҳия - Шаҳобиддин - райиси Идораи савдо ва бозор ва яке аз муқаррабони дӯстдоштаи райиси шаҳрак (деҳшӯро), сари расми шустани мурда ҳозир шуд. Мо аз анбори масҷид тахтаи мурдашӯӣ ва таштхоро ба манзили майит овардем. Шогирди шилқин қадам ба қадам бо мо буд ва ҳар бор бахудаду бехуда аз мо суол мекард:

-Барои шустани як мурда чӣ қадар об сарф мешавад?

-Шаст ман.

-Шаст манаш чанд литр мешавад?

-Дақиқ намедонам, вале шояд сӣ-чиҳил литр шавад.

-Ин шаст манаш чанд тағора об мешавад?

-Бастагӣ дорад, ки тағораҳо чандлитрист?

-Тахминан?!

-Навад тағора!

-Тағораҳои чандлитрий?

-Боз меғӯям, ки ҳамаи ин андозагириҳо бастагӣ ба ҳаҷм ва зарфияти тағораҳо дорад.

-Ҳангоми шустани мурда чӣ хел ва чанд бор ба он об мегиранд?

-Аввал қисматҳои аз зону боло то ноғ, яъне пушту пешро бо об пок мекунанд ва пас аз он ба дигар ҷойҳои бадани майит об мегиранд.

-Яъне аввал бояд мустаҳаб кард.

-Такрибан.

-Агар ин корро накунем чӣ мешавад?

-Мурда ҳаром мемонад.

-Кӣ дар ин даври замона ҳалол ё ҳаром будани мурдаро мепурсад?

-Албатта, райиси шаҳрак (деҳшӯро) ҳоло дар он дунё ҷой ё мақоми муносибе надоранд, ки ҳамаи ин корҳоро зери назорати

хеш бигиранд, вале пурсандаҳои хирфай аз бӯю тафи майити харом ба дод омада, ҳатман вайро рост ба чаҳаннам мефиристанд ва мурдашӯй низ ба дунболи чинояташ ба он ҷойи наҳс меравад.

-Ягон шахси восита ё хешу табор бо он пурсандаҳо дар мавриди сарфи назар кардан аз шустушӯй ё худ «исмоилдавои кардан»-и мурдаҳо гуфтугӯ кунанд, корҳо дуруст мешавад?

-Ман шумораи телефони сайёр (бесим, дастӣ, ҳамроҳ) ва ё собити онҳоро намедонам. Агар шумораи телефони онҳоро ба даст биеварам, ҳатман дар ихтиёри шумо ва ё райиси шахрак (деҳшӯро) қарор меодам, то ҳуди ҷаноби олий мустақиман бо пурсандаҳо сӯҳбат фармоям.

-Наход ширкатҳои муҳобироти «Тоҷиктелеком», «Индиго», «Babilon-M» ва «MLT» ҳам шумораи телефони он пурсандаҳо надошта бошанд:

-Шояд ин ширкатҳо, ки ҷаноби олий ном бурданд, шумораи телефони Азроилро дошта бошанд, вале шумораи телефони пурсандаҳо, аз ҷумла Ҳазрати Микоил, дар инхисори ширкатҳои америкоӣ қарор дорад.

-Бояд сим-карти ширкатҳои муҳобироти америкоиро харид, на «Тоҷиктелеком», «Индиго», «Babilon» ва «MLT»-ро.

-Комилан дуруст фармуед, ҷаноби олий! Барои гуфтугӯ бо пурсандаҳо телефони мохвораӣ ва байниқораӣ лозим аст. Сим-карти ширкатҳои муҳобироти «Тоҷиктелеком», «Индиго», «Babilon» ва «MLT» дар ин маврид ба дард намеҳӯрад. Ин ширкатҳои муҳобироти маҳаллӣ дар кишвари сарватманд ва сарбаланди мо танҳо бо нархномаи бисёр боло қар карда, аз мардум пул ҷамъоварӣ мекунанд (меғундоранд) ва ҳамаро бо нархномаҳои боло ва номаҳдуд, ба вижа аз ду ҷониб-ҳам хурӯҷӣ ва вурудии занги телефон, ғорат мекунанд, вале ҳеч қорре бо онҳо ба субот намерасад. Вақте ҷаноби олий соҳиби телефони мохвораӣ шуданд, гӯширо ба дастӣ райиси мӯхтарамии шахрак (деҳшӯро) бидиҳед, то ҳуди он қас ба шахси пурсандаҳо рӯйрост сӯҳбат фармуда ва дар мавриди «ношуста ба он дунё фиристодани майит» гуфтугӯ кунанд ва он гоҳ масъала рӯшан хоҳад шуд. Мо ҳам аз сарфи беҳудаи об, ки неъматӣ парвардигор аст ва барои ҳамагон манбаи ҳаёт аст ва эҳтиромаш дар Ҷумҳуриятамон вочиб аст,

халос мешавем.

Пас аз ин пурсиш ва посухҳои ширин шустани мурда сар шуд. Дар ин кори хайр амаки Насриддин ва шогирди нав ба ман кӯмак мекарданд. Шустушӯӣи майитро бо дарназардошти дастурот ва талаботи беҳдоштӣ, исломӣ ва инсонӣ ба охир расонидем.

Мо мурдаро пас аз шустан ба тахтаи дастадор (мисли кати якхоба) ҷо ба ҷой карда, сарашро боло бардоштем. Ҳоло мурдаи тоза ва ҳалол дар хона мисли одами зинда қомат рост кард. Шогирд бо тарсу ҳарос ба шиками варамид ва монанди қачоваи бузург берунҷастаи райиси Идораи савдо ва бозор менигарист ва ғарқи ҳаёл шуд. Дар ҳамин лаҳза садои ширадори амаки Насриддин шогирдпешаро ба худ овард.

-Мурда пас аз даҳ-бист дақиқа тамоман хушк мешавад. Барои кафан овардани порчаи суфи сафед (кафанворӣ) лозим аст. Тезтар ба хонаи дарун рафта, кафанвориро биёваред. Шумо маҳрам ҳастед. Аз занҳо кафанвориро пурсед, бароятон медиҳанд...

Шогирдпеша бо шунидани ин амр хост ҳар чӣ зудтар аз пайи кор шавад ва ба ҳамин ҳадаф фаврӣ саду ҳаштод дараҷа тоб хӯрда, ба тарафи дари хурӯҷӣ роҳ пеш гирифт. Ханӯз гоми дувумро набардошта, нақши замин шуд ва мурдаи дар тахтаи мурдашӯӣӣ рост истода дақиқ бар рӯи вай уфтод. Садои ҷонхарош ва доду фарёди осмонтароши шогирдпеша аз зери мурдаи райиси Идораи савдо ва бозор ба фалак печид. Мардуми дар берун-рӯи ҳавлии майит ҷамъомада, аз ин садо ба таҳлука афтоданд, ки чӣ хабар шуда бошад. Касе гӯё гуфтааст, ки мурда зинда шуда, ба шогирди нави мурдашӯӣӣ ҳамла кардааст, ки ўро ноҳақ ба он дунё мефиристанд.

Амаки Насриддин филфавр ба кӯмаки ин шогирди бахтбаргашта расида, вайро аз ҷанголи мурда раҳонидан мехостанд:

-Ё Ҳазароти Азроилу Микоил! Тӯба кардам! Шумоҳо мурдаи ҳалолшусташударо монда, ба ин зиндаи ношуста чӣ кор доред?! Ин бечора шогирди нави мост. Киш-киш!

Ман дуртар аз онҳо пушти тахтаи мурдашӯӣӣ истода будам ва ба кӯмаки амаки Насриддин расида, мурдаро аз болои зинда бардоштам. Бечора шогирдпеша аз тарси хучуми ногаҳонии мурдаи бекафан забонашро тамоман гум карда, танҳо бо ишорати но-

мафхум аз мо мехост, то ҳар чӣ зудтар ёро аз ин мурдаҳои нахс берун барем. Мо-ду нафар мурдаи ҳақиқиро канор гузошта, ҳоло ин зиндаи мурдамонадро рӯйи дастҳоямон бардошта, ба берун интиқол додем. Зарурат пеш омад, ки мурдари аз нав бишӯем ва каме дертар аз вақти қаблӣ кафан кунем.

Он рӯз шогирпешаи духтари райиси шаҳрак (деҳшӯро) фиристода аз марги ҳақиқӣ наҷот ёфт, вале умр барояш вафо накард: расо пас аз як ҳафта, ӯ дар сафи муштариёни азиз, аммо бидуни сафи мо қарор гирифт.

Дили духтари райиси шаҳрак (деҳшӯро) бо ин фочиа низ орому қарор нагирифт ва аз сари мо дастбардор нашуд. Воқеаи бар сари шогирпеша омадари як ҳодисаи тасодуфӣ талаққӣ карда, боз як нафари дигар-ин навбат писари амақашро ба шогирдии мо фиристод. Мо ҳақ надоштем ин бор низ ба шогирди нав ҳамонанди пеш воқуниш нишон диҳем. Бояд сабки қорамонро дигар-тар мекардем.

Шогирпешаи нав, аз шогирди худораҳматӣ ҳам шилқинтар будааст. Доиман суол мекард ва дарси ахлоқ бароямон мехонд:

-Барои шустани як мурда чанд сомонӣ ҳақ мегиред?

-Ҳаққи заҳмати мо ба фарбеҳии (чоқии) ҳамён ва саховатмандии соҳибмурда бастагӣ дорад.

-Ба ҳар ҳол тахминан чанд бакс мешавад?

-«Бакс»-аш чӣ ман намедонам, вале ба сомонӣ баъзан бист ва гоҳе сито мешавад?

-Аз ин маблағ ба давлат чӣ қадар молиёт мепардозед?

-Дар сол ё аз ҳисоби ҳар мурда?

-Албатта, молиёти давлатӣ мувофиқи қонуни муваққатӣ, ки ба наздикӣ Вазорати дорой таҳия ва тасвиб кардааст, бояд дувоздаҳ дарсади музди қорӣ шуморо ташкил диҳад! Бояд гуфт, ки агар мурдаи шусташуда зинда шавад, он гоҳ дарсади андоз аз фаъолияти шумо боло меравад ва шояд ба бист дарсад расад.

-Ростапро бигӯям, то имрӯз дар бораи андоз (молиёт) аз мурдашӯйӣ ҳеҷ қонуне дар Маҷлиси намоёндагон тасвиб нашудааст, ки ман молиёт пардохт намоям.

-Одамон дар давлати озод, соҳибистиклол ва ғайримазҳабии (дуنياвӣ) мо барои об, ҳаво (масалан, ба ҷуз он ки мардум аз

хаво нафас мекашанд дастандаркорони ширкати миллии “Ҳавои тоза” бо масъулияти махдуд дар ин сарзамин боз ба ҷойи газ дар лӯла боди фишурдари маҳкам ҷо ба ҷо карда, ба хонаҳои шаҳрвандон бо шиддати баланд мефиристанд ва ҳисобкунак-контури газ ду-се соат кор мекунад ва одамон маҷбуранд барои ин коркард пул пардозанд) ва табиат ва ҳатто мурдан низ ба давлат андоз месупоранд. Чаро мурдашӯйҳо аз ин қавонин истисно бошанд?!

-Агар зиндагӣ чунин саҳтиҳо дорад, пас, ман ба наздикӣ аз мурдашӯйӣ истеъфо медиҳам. Худи шумо ба ҷойи ман кор карда, андози солони мурдашӯйро бипардозед беҳтар аст. Нуран ало нур мешавад: ҳам мурдаҳо розӣ ва ҳам зиндаҳо ба ин андоз ман-фиатдор мебошанд.

-Райиси мӯхтарами шаҳрак (деҳшӯро) доиман дар мавриди сари вақт пардохтани андоз ба шаҳрвандон хушдор медиҳанд. Зеро пардохти бамавқеи андоз, кӯмак ба пирон, мустмандон, бознишастагон, ятимон, муаллимон, ҳуқуқбигирон, кормандони давлат мебошад. Шугли аслии шумо муаллимист, пас, чаро дар ин бора фикр намекунед?!

-Фурсат нашуд, ки сари ин масъала дурусттар фикр намоям.

-Минбаъд дар ин бора фикр намоед, агар нафаҳмед, аз мо пурсед.

-Чашм!

Ман бо амаки Насриддин машварат оростам, ки ҷӣ кор метавонем бикунем. Ду мурдари бидуни ягон ҳодиса шустем. Рӯзе, ки вақти шустани мурдаи севвум фаро расид, шогирдро пеш гузарондем, то ҳамаи корҳои шустушӯйро ҳудаш анҷом бидиҳад. Ба хоҳири тамоми ором кардани шогирд барояш гуфтам:

-Аз ин ба баъд шустани мурда бар ӯҳдаи шумо воғузур мешавад. Ман ба корҳои шумо танҳо назорат мекунам. Хунари худро дар шустани мурда нишон диҳед. Пас аз он ки се-чаҳор мурдари ҳалол шустед, ман аз вазифаи мурдашӯйӣ истеъфо медиҳам ва ба кори муаллими бармегардам ва аз ҳамон андозе, ки шумо аз мурдашӯйӣ хоҳед пардохт, маош гирифта, зиндагиамро хоҳам чархонд...

Шогирдпеша аз ин хабар бисёр хушҳол шуда, дарҳол гӯшии телефони ҳамроҳро аз ҷайбаш берун овард ва ба шумораи телефони духтари райиси (шаҳрак) деҳшӯро занг зад:

-Апачон! Дуо кунед, ман ба кори мурдашӯйӣ сар кардам. Имрӯз бори нахуст мурдаро худам хоҳам шуст ва пас аз се-чаҳор мурдаи дигар, ҳамаи корҳои мурдашӯйии минтақа дар дасти худамон қарор мегирад...

Шогирд ба шустани мурда оғоз кард. Ҳанӯз ба сари мурда об гирифтган тамом нашуда, баноҳост дасти шогирд дар ҳаво шах шуд (хушкид). Ман бо чашми ҳайрат ба тарафи вай нигаристам. Шогирд гунг буд. Намедонам ин ҳодиса чӣ тур рух дод, ки ҳангоми об гирифтани сар, мурда шогирди азизи моро дар оғӯш гирифтааст. Ҳоло зинда гунгу лол буд ва аз чояш ҳеч такон намехӯрд, гӯё вайро дар рӯйи хона мехкӯб кардаанд. Ба гумонам шогирд аз ин часорати мурда мурданивор тарсида, дигар мачоли чунбидан аз ҷойи худро надошт. Ман бо мушоҳидаи дар кучо қарор доштани дасти мурда онро аз шонаи рости шогирд бардошта, фурсатро ғанимат дониستم ва сари дастро ба кисаи шалвори амаки Насриддин андохтам. Амаки Насриддин аз ин шӯҳии ман беҳабар ногоҳ расидани чизи ношинос ба баданашонро эҳсос карда, бо садо баланд фарёд заданд:

-Дастатро бардор, нокас! Як касро ба оғӯш гирифтӣ, кифоят мекунад. Дастатро бигир, вагарна як лағад ба шикамат мезанам...

Суханони амаки Насриддин шогирди лолшударо каме ба худ овард ва ӯ ҷуссаашро аз ҷасади майит канор кашид. Ман як каф оби хунукро ба рӯяш пошидам ва дуо хонда, ба сарӯ рӯяш «куфу суф» кардам...

Шогирди бахтбаргаштаи мо пас аз ин ҳодисаи шум ба бемории дилзанак мубтало шуд ва ҳар аз гоҳе вазвосӣ мешуд ва дар рӯйхати (фехрист) муштариҳои зудҳангомамон (бидуни саф) қарор гирифт. Пас аз ин воқеаҳо духтари райиси шаҳрак (деҳшӯро) аз сари ман даст бардошт, вале ба тури шадид дунболи мурдашӯйӣ занхост, то вайро мачбур ба истеъфо созад ва хешашро ба ҷойи вай баргузинад.

Хушбахтона, пас аз ин ҳодисаҳои ногувор, бозори кори банда, боз рӯ ба беҳбудӣ гузошт. Чун (азбаски) мурдашӯйҳои дигар маҳаллаҳо ва деҳоти гирду атрофи шаҳраки мо ба худ мақоми расмӣ-давлатӣ гирифтанд, дар муҳолифат бо онҳо обрӯйи ман ва амаки Насриддин хеле боло рафт ва мисли «каллаи

оти муҳимми таърихӣ мебошад. Ва нерумандии ин мелодӣ на танҳо ба маънии таъсири амалиаш бар мост, балки нерумандии вай ба он маъно низ ҳаст, ки хосиятҳои истибдодии онро ҳуди Шопен ҳангоми ба дунболи ҳормониза ва такмили ҳама нозукиҳо, ҳамҳо(найрангҳо)и ин ташкили саҳтгирона ва тасхиркунанда дар ҳеш таҷриба кардааст. Барои намуна бо ҳалли умумитар ва мӯътадилтар мавзӯи (тем) севвуми этюди E-dur барои муаллиф метавонист шӯҳрати беҳтарини маҷмӯъаи таронаҳои (лидҳо) Шуманро ба даст биёварад. Аммо на! Барои Шопен ин мелодӣ таҷассуми ҳақиқат будааст. Дар паси он кадом як тасвири воқеӣ ё худ иттифоқе (боре замоне ки шогирди мавриди алоқаи Шопен ин китъаро менавохт, Шопен мушти гирехкардаашро боло бардошта, чунин хитоб кард: **-Оҳ, Меҳани ман!**) қарор дошт.

Ва ҳол Шопен ба ҳастагии мудёнтҳо ва модулюсионҳо (модуляция) афзуда, зарур доништа, то охирин нимпардаи фавосили дуввум ва севвум бахши миёниро аз назар гузаронда, то барои ҳамаи шар-шар ва саррез шудани ин мавзӯ (тема) ба ин пешсурат содик бимонад ва аз ҳиқикат дур нашавад.

Ё худ рӯҳия дар этюди ҳаждахуми gis-moll тертсиё (терция) бо роҳи зимистона (ин мавзӯ бештар ба этюди ҳафтуми C-dur нисбат дода мешавад) ба рӯҳияи маҳзунона (элеготик, элегия)и Шуберт монанд буда, мумкин буд, ба он бо камтарин ҳазина нойил омад. Аммо на! На танҳо ғӯта хӯрдани суртма (чана) дар пасту баландиҳо (чоларох) мавриди баён қарор гирифтааст, балки дар хати тирмонанди роҳ доиман барфпораҳо дар ҳоли парвоз хат мекашанд ва дар гӯшаи дигари уфук сурбе сиёҳ саф кашида ва ин нақшу нигори мӯшикофонаи фироқро танҳо ҳамин тур минор (minor)и хроматик(кроматик)и чарангосзананда-чарангасзананда ва гоҳе гумшаванда, беҳис зангзананда ва хомӯшшаванда ифода мекунад.

Ё худ дар «Баркаролла» (Barkarolla) тасаввур (хотира) бо «Таронаи Гондолез»-и Менделсон шабоҳат дорад, ки мумкин буд, онро бо василаҳои мутавозеътар (маҳҷубтар) ба даст овард ва ҳамон вақт ин таҳмине шоирона мешуд, ки мо онро одатан ба чунин унвон вобаста мекунем. Аммо на! Нурҳои соҳил дар доираҳои рӯғанишакл печида, дар обҳои сиёҳи мунҳанӣ (хам) паро-

нашавед хоҳ нохоҳ ҳаққи захмати омадани имрӯзаи моро хоҳанд пардохт. Кори дигар мурдаҳоро то Офтобшинам (ғуруб) тамом мекунем. Ин хел ленинчиёни собиқ хеле ҷонсахтанд. Ба қавле «намурда, мурда мурда мегарданд» ва орзу доранд, ки як бори дигар ҳокимияташон баргардад ва ба аспи қудрат аз нав савор шаванд...

Ман дар болои сари он шахс нишастам ва ду соат пас дарк кардам, ки нафаскашиаш қатъ шуд ва гӯё ҷонаш баромад. Ҳанӯз манаҳашро (ҷона) набаста, ба амаки Насриддин гуфтам:

-Баланд шавед, зуд ба гӯристон рафта, даст ба кор шавед. Меҳмон, ба фикрам, рафт, дигар барнамегардад. Ман корҳои ин ҷойро худам саранҷом мекунам. Гӯрашро тангтар канед ҳам мешавад, зеро вақти бисёрро нагирад. Боз дигар мурдаҳоро ба хок супурдан лозим меояд.

-Паридам. Худоё! Ба даргоҳат шукр, ки ҷони ҳамин думрави Лениро ҳам гирифтӣ!

Амаки Насриддин даҳ нафарро барои ёрӣ бо худ гирифта, ба гӯристон рафтанд ва дар муддати ним соат гӯр омодаи пазироии меҳмони навбатӣ дар дарвозаи охираат қарор гирифт. Амаки Насриддин дар ҷунин шароит, танҳо тарҳи гӯрро мекашанд ва бахши лаҳадро аз нигоҳи коршиносӣ дуруст мекунанд. Кӯмакёварҳои гӯрков аз соҳибмурда маблағе дарёфт намекунанд. Онҳо ё хешу табори мурда ва ё савобҷӯйҳои ҳастанд, ки ба нияти холис ба кори гӯрковӣ сафарбар шудаанд.

Вақте барои шустани мурда шурӯъ кардем, ман эҳсос кардам, ки бадани майит ҳанӯз гарм аст. Аз тарси он ки боз ин мурда зинда нашавад, ба амаки Насриддин гуфтам:

-Боз аз гӯр хеста аъзои ягон ҳизби дигар нашавад?

-Хотирчамъ бошад. Гӯрашро бисёр жарф (амиқ, чуқур) кардем ва лаҳадро он қадар танг гирифтам, ки агар зиндари даҳ дақиқа дар он ҷойи муборак барои истироҳат гузори ҷо ба ҷой нафасгир шуда мемурад, ҷӣ монад ба ин пири фартут, ки дасташро худаш ҷунбонида наметавонад. Даричаи лаҳадро ду қатор кулӯх мечинам ва хокро то болои гӯр тамба мекунам. Аз ҷунин гӯре, ки ҳоло ман барои ин шахс дуруст кардаам, ҳатто одами зинда берун шуда наметавонад, ҷӣ монад ба ин осӣ.

Худо гуноҳҳои моро бубахшад, ки одами нимзиндари (албатта, бо ислори фарзандонаш, ки сари мерос чамъ шуда буданд) ба гӯр андохтем.

Ман як дафтари чайби дорам, ки рӯйхати эҳтимолии ашхоси фавтшавандари дар он сабт кардаам. Амаки Насриддин ҳар гоҳ кампул шаванд, ба ман мурочиат менамоянд:

-Домулло! Ба дафтари дахлу харч нигоҳ кунед. Чанд рӯз аст, ки тамоман бекул нишастаем. Бекорӣ ба дил зад.

-Аз одамони оддӣ касеро дар сафи равандаҳо намебинам, аммо Худованд агар мадад кунад, аз мансабдорҳо чанд тан ваъдаи дидор бо Ҳазрати Азроилро додаанд ва он ҳам бо кӯмаки райиси шаҳрак (деҳшӯро).

-Чӣ тур?! Магар райис барои мансабдорҳояш марг меҳаҳад?

-Маро дуруст фаҳмед. Райис аз мақомоти болоӣ ва созмонҳои байналмилалӣ барои изофанависӣ, тороҷи молу мулки мардум ва ришваву ҳаромхории худаш ва зердастонаш танқиди саҳт шунид ва ҳоло ҳамаи захру чаҳлашро ба сари тобеъонаш фуру хоҳад рехт. Он гоҳ хоҳем дид, ки чанд мурда ба даст меояд ва чанд тани дигар дар сафи оянда қарор мегиранд.

Дуои мо мустачоб шуд. Чаҳор рӯз баъд мо се нафарро пас аз Иҷлосияи ғайринавбатии Шӯрои шаҳрак ба хок супурдем. Нахуст райиси Идораи роҳсозӣ бо шунидани хабари нохуш-бозрасии дафтари аъмолаш аз ҷониби бозпурсҳои додситонӣ, ки райиси деҳшӯро ваъда додааст, ҷо бар ҷо дар ҷараёни Иҷлосия аз хушрафт ва омодаи дори фонири падруд гуфтан шуд. Роҳҳои шаҳраки мо ончунон харобу валангор аст, ки гӯё аз замони Дақёнус рӯйи таъмир ва ниғаждорино надидааст ва табиист, ки мошини ёрии тиббӣ (амбуланс) масофати чанд километр роҳ то бемористонро дар як соат тай кардааст ва шахси ҷаноби райиси Идораи роҳсозӣ ба бемористон нарасида, дар роҳ аз сактаи мағзӣ мурд. Мурдаи ин ҳароммударо зуд ба хок супурдем, зеро дар тӯли даҳпонздаҳ соли ахир як метр роҳ дар шаҳрак мумфарш (асфальт-пӯш) нашуд ва маълум нест ин қадар пули мардум, ки ҳамчун роҳпулӣ, мошинпулӣ, бима (яъне суғурта) ва боз даҳҳо намуди дигари молиёт ва садақапулӣ ба сандуқи Идораи роҳсозӣ рехта мешуд, ба кучоҳи сарф гардид.

Дар бозгашт аз гӯристон хабари марги боз ду нафари дигар расид. Райиси баҳши беҳдошт ва дармони шахрак барои талаву торочи амволи бемористон ва фуруши бачаҳои навзод аз зоишгоҳ ба чанги қонун афтодааст ва маргро аз зиндагӣ авло дониста, бо истеъмоли курсҳои зиёди хобовар ба зиндагии хеш поён бахшид. Тоҷири баобрӯи шахрак низ бар асари ҳамлаи қалбӣ ғавт кард. Шукри худо ҳамаи ин мурдаҳо одамони пулдор буданд ва ризки мо аз даргоҳи парвардигор ато мешавад (Агар мурад ҳам одами пулдор мурад, ки гӯру чӯбаш осонтар аст).

Ҳангоми донишомӯзӣ дар мактаби миёна дар китобе ин матлабро хонда будам, ки гуфта мешуд: мардуми авом аз мурдашӯй хушашон намеояд ва қадами вайро ба манзилашон нишонан наҳсият медонанд ва аз мулло, ки бидуни заҳмате онҳоро ғорат мекунад, хуш истикбол ва пазиройӣ мекунанд. Шукр, ки ҳоло бар асари даргириҳои маълум ва хизбгаройӣ дар кишвар ба обрӯи муллоҳо латмаи сахте ворид шуда ва мардум ба қадри заҳмати хоксоронаи мо ҳам мерасанд. Вале бо вучуди ин ҳама хидмати хоксорона баъзан мулло ё сӯфии масҷид ба кори мо халал ворид месозанд. Дирӯз як мурдаи оддиро ба хок супурдем. Ҳангоми пардохти ҳаққи заҳмати мо соҳиби мурда аз худаш валинеъматӣ нишон дода, ба ҳар нафар - ман ва амаки Насриддин панҷохсомонӣ ва як бӯғчай либос эҳдо кард. Аммо сӯфии хирриовоз (садогирифта) ба соҳиби мурда чунин машварат дод:

-Даҳсомонӣ ба ҳар якеаш диҳед, кифоят мекунад.

Ин «тавсия» сӯфиро ба соҳиби мурда ман шундам ва хеле нороҳат шудам. Беинсоф! Ба ҳаққи ҳалоли заҳмати мо зомин шуд (гӯё аз чайби худаш ба мо пул меода бошад, боз миннат ҳам кард). Мақоли маъруфи «мулло муллоро чапми дидан надорад, соҳибхона ҳар дуру» ба ҳамин дард меҳӯрад. Зеро ба он чиз, ки мо ҳақ доштем, ҳамин сӯфии хирриовоз мамониат кард. Худо агар хоҳад, мурдаи ҳамин сӯфиро бо дастони худам хоҳам шуст. Он вақт аламавро низ аз вай мегирам. Илоҳо! Ин сӯфии бадовозро ҳар чӣ зудтар ба он дунёи дӯзах бифирист, ки ҳам мо аз шарраш халос шавем ва ҳам мардум аз садои бадаш.

Аммо воқеаи тамоан гӯшношуниданӣ дар кори мурдашӯй ва гӯрковии банда ва амаки Насриддин панҷ сол пеш аз ин

рӯзгор рух дод. Як бегоҳ (ғуруб) моро ба тури таъчилӣ ба манзили яке аз азизони шаҳрак фаро хонданд. Савори худрави гаронкимати хоричӣ воридаи ҳавлии бошукӯхе шудем, ки аз кохи тобистонаи Амири Бухоро-«Ситораи Махихосса» камӣ надошт ва ҳатто метавон гуфт бартар ҳам буд. Моро бо иззату эҳтиром ба хонаи бисёр зебо ва дару девор ва болорҳои чӯбинаш кандакоришудаи мучаллал роҳнамоӣ карданд.

Мобайни хона, рӯи мизи на он қадар паст ва кӯчак, тобути рӯҳандудӣ (аз рӯҳин сохташуда, рӯй, рӯя, рӯҳандуда, синк, цинковый гроб) дар маърази диди ҳамагон қарор дошт ва чанд тан дар атрофи он, рӯи кӯрпачаҳои махмалин гирд менишастанд (маълум буд, ки ин ашҳос аз зумраи наздикони майит ҳастанд). Баробари дидани тобути рӯҳандудӣ таъҷуби ман боло гирифт ва амаки Насриддин аз авзои банда пай бурда, оҳиста ба гӯшам гуфтанд:

-Ин тур ба назар мерасад (аз афташ) ин мурдаи бисёр азиз ва серпул мебошад ва худо раҳми моро хӯрдааст.

-Сабр кунед, ҳоло маълум нест, ки ин мурдaro шустан мумкин аст ё на.

-Агар мурдaro шустан имкон надорад, ҳадди ақал тобутро бояд шуст ё “исмоилдавон кард”, зеро мо тобутро даруни лаҳад қарор медихем.

-Охир, мувофиқи дастуроти мақомоти расмӣ, тобути рӯҳандудиро боз қардан мумкин нест. Ёд доред, хангоми ҷанги Афғонистон ҷасади сарбозони шӯравиро аз майдонҳои набард дар тобутҳои рӯҳандудӣ меоварданд ва намояндаи Идораи низомвазифа (яъне военкомат) болои сари мо рост меистод ва иҷозат намедод, ки тобутро боз кунем ва ҷасади майитро берун оварда, онро бишӯйем. Ин дастуротро касе то ба ҳол бекор накардааст.

-Солҳои пеш вазъ чунин буд, акнун масъала тамоман тағйир кардааст ва ҳамаи мақомоти расмӣ дастур доранд, то ҳар тобути рӯҳандудиро боз қарда, ба дуруни он ниғаҳ кунанд ва бубинанд, ки он ҷой чист: ҷасади ҳақиқӣ ё «соқ-соқичон пиёла пурмай кун».

-Ин «соқ-соқичон»-аш боз чӣ усулу нағма аст?

-Ёд надоред?! Ҳа, шумо ҷавон ҳастед, шояд он таърихро лои

надонед. Солиёни зиёде пеш кормандони хуфия дунболи домуллои шахраки Сарви Баланд мегаштанд, то бо мадраке дастгираш кунанд ва ба чаҳаннамистони Сибир бадарғааш (таъбид) намојанд. Домулло ҳам одами андак мандак набуд, аз сабку услуб ва найрангҳои ҳосусии кормандони хуфия оғаҳи дошт. Боре як корманди хуфия барои дуову табобат ба манзили домулло фиристода мешавад, то битавонад ба боварии домулло даромада, аз дасти вай ягон ҳуччат касб намојад. Корманди хуфия бо ҳазор зориву илтиҷоъ баъди дуохонӣ ва дам андохтан (пуф кардан) аз домулло як тӯмор мегирад. Домулло низ чанд сатр бо хати форсӣ навишта, ба вай медихад ва мегӯяд, ки ба рӯйи қоғаз чарм дӯхта, зери бағали пираҳан ё костюмаш (кӯт) бидӯзад, кораш омад мекунад. Хулоса, кормандони хуфия бо ин “мадраки дол”, яъне тӯмор, ки аслан ҳеч нисбате ба дини ислом надорад, ворида манзили домулло мешаванд ва ўро ба таблиғи ислом айбдор эълон намуда, дар хузури додситон қоғази тӯморро боз мекунанд ва мебинанд, дар он навишта шудааст: «соқ-соқиҷон пиёла пурмай кун!» ҳоло дар замони нав мӯҳтавои тобути рӯҳандудӣ ҳамон қиссаи «соқ-соқиҷон пиёла пурмай кун»-ро мемонад, албатта, қор тамоман баръакс шудааст: ҳоло на домуллоҳо, балки мансабдорони мулкиву низомӣ даруни онро бо «хоки Ватан» пур мекунанд.

-Бифармоед, ки боз ин «хоки Ватан»-аш чӣ балост? Магар ҳамон сабти наворҳои барномаи садо аст, ки як бор кампире дар он чунин гуфт (ва он, мутаассифона, аз карнаи радио пахш шуд): «Бачам, ту кучой?! Якуним сол шуд, ки аз ту хабаре нест! Шербаҷаҳо омаданд, ин занат бачадор шуд...»

-На, на! Наход надонед?! «Хоки Ватан»-ҳамон хокаи лаънатӣ-афюн, нашъа, тарёк, чарс, яъне маводи муҳадди́рро мегӯянд. Чанд сол пеш, аз як симои мохвораии хоричӣ тобути рӯҳандудиеро нишон доданд, ки дарунаш пур аз маводи муҳаддир буд. Маълум шуд, ки марзбонони Русия аз марзи Тоҷикистон ва Афғонистон часади сарбозеро барои волидайнаш фиристодаанд, ки гӯё писарашон дар мубориза бо қочоқчиёни маводи муҳаддир қаҳрамонона ба ҳалокат расид. Падари сарбоз пас аз ба хок супурдани писараш дар дилаш алов (оташ, шӯъла) меафтад ва шабона бо бел ва табар мусаллаҳ шуда, ба қабристон меравад. Вакте

ба гӯристон меравад, мебинад, ки ду нафар аз кормандони Идораи низомвазифа машғули аз гӯр берун овардани тобути рӯҳандудӣ ҳастанд. Мунтазир мемонад. Низомиён тобутро аз гӯр берун оварда, дарапро боз мекунад ва чанд халта (киса) маводи муҳаддирро аз даруни тобут гирифта, ба сандуки ақиби саворӣ ҷой мекунад ва мехоҳанд, ки тобутро боз аз нав ба гӯр андозанд. Дар ҳамин лаҳза падари сарбоз ба онҳо пинҳонӣ наздик шуда, ба фарқи сарашон бо навбат бо бел мезанад ва ҳар ду дохили гӯр меафтанд ва беҳуш мешаванд. Пасон, ин падари чигарреш аҳолии гирду атрофи гӯристонро ба ёрӣ даъват мекунад. Дар натиҷа як шохроҳи бисёр густардаи қочоқи маводи муҳаддир, ки марзбонон дар он даст доштаанд, кашф ва фош шуд. Ҷолиб он ки марзбонон пас аз он ки тобути пур аз маводи муҳаддир ба нишони даркорӣ (лозим) расид, сарбози бечораро бо баҳонае ба қатл мерасонидаанд. Аз он таърих ба баъд боз қардани тобути рӯҳандудӣ расм шудааст, на мамнӯъ.

-Ман аз ин воқеа тамоман беҳабар мондаам.

Соҳибмурдаҳо тааҷҷуб ва пич-пичи моро дар мавриди тобути рӯҳандудӣ дида, чунин узру маънӣ пеш оварданд:

-Ин мурда аз роҳи дур-аз ... омад. Мӯсо дар шаҳри С. корхонаи кафшҳои варзиширо зӯргӯёна моли худ қард ва дар оғоз бозори маҳсулоташ гарм буд. Вале ба сараш якбора ин бало зад, ки чанд сол пеш корхонаи кафшҳои варзиширо ба калӯши арзон ва баъд корхонаи калӯшро ба тарабхона табдил дод ва садҳо тан ҳамдиёронашро барои қор ба он ҷой бурд. Намедонем аз дӯст шуд ё душман ва ё бар асари нодида гирифтани дастуроти беҳдошти дар пухту паз ва нимҳом пешниҳод қардани ғизо чанд муштарӣ қон ба ҷаҳнофарин таслим қарданд. Мӯсо тарабхонаро ба бозор иваз намуд. Он ҷой воқеан ҳам ба бозори ҳақиқӣ мубаддал шуд. Ҳама чизро хариду фурӯш мекарданд: ҳатто одам ва падару модарро. Барои ҷархонидани қори бозор бо раҳбарон ва гурӯҳҳои мафиоӣ даст ба дасти ҳам дод ва пули зиёде аз бонкҳо ва ниҳодҳои давлатӣ вом гирифт. Душманон дар паяш афтоданд ва хоستانд варшикастааш намоянд ва ҳоло ҷунон ки мебинед, натиҷаи қор чунин аст. Чӣ мешавад қард ба ин балоҳои худовандӣ?! Қоре бояд мекард, ки аз қарзхоҳон ҳалос мешуд. Ба ҳамин

хотир Мӯсо роҳи душвор-мурданро баргузид. Хохишмандем дар шустан майит эҳтиёт кунед.

Ман дигар сабрамо аз даст додам ва бо таваччӯх ба нақли амаки Насриддин барои худро аз бало эмин ниғаҳ доштан аз онҳо пурсидам:

-Мо бояд майитро бишӯём ё тобутро?!

-Албатта, ҷасади одамро. Шустан тобути рӯҳандудӣ чӣ лозим?

-Охир, дари тобутро боз кардан мумкин нест!

-Худатонро ба даст бигиред. Мо ҳозир дари тобутро боз мекунем.

Ду нафар аз ҷамъи соҳибмурдаҳо ба сари тобути рӯҳандудӣ бо анбӯр ва чаккуш гирд омада, даст ба кор шуданд ва дар як они воҳид дари (сарпӯш) болои онро боз карданд. Дохили тобут ҷасади ҷавонмарди сӣ-сивупанҷсолае меҳобид. Намедонам, аз ҳаяҷон ё изтироб бошад ва ё зери таъсири нақли амаки Насриддин ба ҷашми гунаҳкори банда чунин намуд, ки ин ҷасад зинда аст ва зарабони қалбаш аз вучуди ҳаёт дар рағҳои баданаш ово медахад. Таачҷуби хешро пинҳон ниғаҳ дошта натавонистам ва ба тарафи амаки Насриддин нигаристам. Он кас маънидорона ба тарафи ман ҷашмак заданд ва пасон сарашонро пушти гӯшам оварда, охиста начво карданд:

-Корҳо вадаванг (хуб, олай) ва кордамон болои рӯған! «Гӯсолаи тиллоӣ» дар садаи бистуякум ҳамин ҷост. Ин ҷасади одами мурда нест, балки зиндаест, ки меҳоханд бо дастони мо ба идомаи ҳаёти тозааш расмият бибахшанд. Мо коре ба мурдаҳо ва зиндаҳо надорем, вазифаи мо шустан ва ба гӯр андохтани ҷасад аст. Суоли зиёде ҳам лозим нест, ҳалли ин муамморо худи соҳибмурдаҳо нишон хоҳанд дод.

Дар воқеъ, соҳибмурдаҳо дар ин маврид тавзеҳоти заруриро ба мо доданд:

-Вазифаи шумо танҳо шустан ин ҷасад аст, ки аз доруи формалин (моддае, ки барои аз бӯйзадагӣ ниғаҳ доштани ҷасад ба он молида мешавад) тамоман пок шавад. Гӯрро васеътар ва ба вижа дари лаҳадро низ ба андозае бояд калонтар канд, то ки ин тобут бемалол дар он гунҷад ва агар лозим ояд хориҷ шавад.

Шумо пас аз шустани часад онро кафан карда, боз дар тобути рӯхандудӣ мегузored ва дараширо мебандед. Дохили тобути рӯхандудӣ барои танзими ҳаво ва хушбӯӣ мондани часад чанд чиз гузоштан лозим меояд, ки ба мавқеъ ба он расидагӣ хоҳад шуд...

Амаки Насриддин андозаи тобутро чен карда, зуд ба тарафи гӯристон роҳ пеш гирифтанд, то ба кӯмакёвархояшон тарҳи гӯри васеъ ва калонтарро нишон диҳанд. Ман дунболи кати мурдшӯӣ ва таштҳои обгирӣ ба анбории масҷид рафтам. Вақте амаки Насриддин ба мурдагона баргаштанд, мо омодаи шустшӯӣ часад шудем. Ду тан аз наздикони мурда (часад) ба мо дар ин кор кӯмак мекарданд. Ҷасадро аз тобути рӯхандудӣ берун оварда, рӯӣ кати мурдашӯӣ гузоштем. Ман то ба имрӯз дар таҷрибаи мурдашӯӣам чунин мурдаро надида будам. Осоре аз фавт дар часади тамоман солими ин мурда дида намешуд. Амаки Насриддин тани часадро даст-даст карда, зери лаб гуфтанд:

-Парвардигоро! Ин чӣ хел мурда, ки осори фавт ва ё ҳамлаи сактаи қалбӣ дар он тамоман дида намешавад! Мо зиндаро бо номи «мурда» ба гӯр месупорем. Гуноҳи моро бубахш!

Эҳсос мешуд, ки мурда гӯё ба маънии суханони мо сарфаҳм меравад ва ин часади одами мурда нест, балки ин марг як навъ иғмо аст ва ё шахс нохудоғоҳ ба хоби саҳт рафтааст. Дар поёни ойини шустшӯӣ майит бадани гарми он аз осори зиндагӣ дар часади вай гувоҳӣ меод. Яке аз кӯмакиҳо ин дарки маро пай бурд ва бо оромӣ бароям гуфт:

-Аслан нигарон набошед. Агар ин мурда нохудоғоҳ зинда шавад ҳам, ба касе зарар нахоҳад расонд. Вале ба зинда шуданаш холо вақти зиёде ҳаст.

Бо шунидани ин ҳарфҳо тамоми баданамро арақи сард пахш кард (пӯшонд). Ниҳоят, кори шустшӯӣ часади ниммурда ва нимзиндаро ба охир расонида, ба қадаш кафанро бурида дуруст кардем ва андаруни тобути рӯхандудӣ гузоштем. Пеш аз баستاني дари тобут кӯмакёвари дигар ду балон (капсул)и кӯчаки кислород ва як телефони бесимро дар канори часад қарор дод. Ман тааҷҷуби худро аз чунин кор ин тур баён доштам:

-Мабодо ин балонҳо таркида, гӯрро ба ҳаво бардоранд ё дар хангоми ба тури дастачамъӣ рӯӣ китф бардоштани тобут итти-

фоке наафтад?

-Ман онҳоро хеле дақиқ танзим кардаам. Онҳо ҳавои дохили тобутро мӯътадил ниғаҳ медоранд.

-Телефони бесим барои чӣ? Агар ин кор дар ҷомиаи ибтидоӣ мебуд, мушките надошт, вале чаро дар асри бистуякум дар тобути мурда бояд телефони ҳамроҳ (бесим) гузошт?

-Шумо аз пешрафти ҷомиа тамоман ақиб мондаед, домулло! Дар кишварҳои урупой аз чанд сол пеш расм шудааст, ки дар дохили тобут телефони дастии майитро низ мегузоранд. Мабодо мурда зинда шавад, тавассути кӣ ё беҳтараш бигӯем бо чӣ василае ба шумо хабар диҳад? Ин ҷост, ки телефони бесим ба кӯмаки вай меояд ва хабари зинда шудани мурда ба шумо мерасад.

-Шӯхиро канор гузоред, бародар! Агар ҳар мурда бо телефони бесим аз он дунё занг зада, зинда шуданаширо эълон дорад, ман дар назди мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дар бало мемонам. Хуфия низ маро ҷосуси он дунё пиндошта, ба дунболам меояд ва дигар аз дасти онҳо ҳалосӣ нест.

-Ин мурда тамоман истисно аст. Хотирчамъ бошад, дигар мурдаҳо ҳаргиз зинда намешаванд, магар ин ки рӯзи растохез ва «зинда гардонидани баъд аз миронидан ҳақ асту рост»...

Соҳибони мурда музди заҳмати хоксоронаи моро даҳ баробар бештар пардохтанд ва ҳангоми худоҳофизӣ чунин тазаккур доданд:

-Мунтазир бошед! Телефони даститонро ба ҳеч вачҳ хомӯш накунад. Агар мурда зинда шуда, ба шумо телефон кунад, зуд ба мо хабар диҳед.

-Оё ин худобиёмурз шумораи телефони маро медонад?

-Ман дар ҳофизаи гӯшии телефони ҳамроҳ (бесим) шумораҳои телефони манзил ва даститонро сабт ва ворид кардаам.

-Агар ин мурда зинда шавад, сабаби зинда шуданаширо чӣ хел шарҳ медихед?

-Худо агар хоҳад, онро мӯъҷиза ва каромати хунари мурдашӯйии шумо эълон мекунем.

-Худо ниғаҳ дорад аз ин хел рӯзҳо!

-«Астағфируллоҳ» гӯед се бор ва шукри ин неъматии парвардигорро ба ҷой оваред. Охир, агар мурда зинда шавад, обрӯйи шумо боло меравад ва суди ҷаноби олий чанд баробар меафзояд.

Одамон бештар ба шумо эътимод мекунанд ва бозори шуғлатон равнак пайдо хоҳад кард...

Он шаб дар манзил ҷойи хоб барои хеш пайдо карда натавонистам (мехмонони зиёде аз хешу табори ҳамсарам барои дидорбинӣ ташриф овардаанд). Ноилоҷ худро дар чома печонида, рӯйи кати назди ҷӯйбор дароз кашидам.

Посе аз шаб нагузашта занги телефони бесим ба садо даромад. Шумораи телефони дастии он тараф бароям ноошно буд. Бо ҳазор андеша ва тарсу ларз тугмаи посухро фишор додам. Садои ношинос аз гӯшӣ баланд шуд:

-Салом акаи мурдашӯй! Чанд соат дар ин тобути лаънатӣ мунтазири пурсандаҳо шудам, аммо касе ба пурсиданам наёмад, ҳатто ягон фариштаи савобҷӯйро ҳам надидам. Ин ҷо ҳам ягон тартиб нест ва монанди кишвари худамон, ки сару калобаи ҳеч чизро пайдо карда наметавонӣ. Ҳоло чӣ рӯйи замин зиндагӣ кунӣ ва чӣ дар гӯр бошӣ бо ҳам баробар аст, ҳама ҷо торикистони ҳақиқӣ. Ман фарқе дар онҳо надидам. Ба фикрам, гулӯи пурсандаҳоро ҳам рӯған кардан лозим аст, то бар сари мурдаи нав ташриф биёваранд. Ман ҳафт-ҳашт соат боз мунтазирам, вале касе ба наздам наёмад. Дар ин тобути лаънатӣ ҳаво намерасад. Зудтар бо амаки Насриддин ба ин гӯристон омада, маро аз ин ҷаҳаннам берун оваред. Болойи сарпӯши тобут чизе афтадааст. Ҳарчанд онро мебардорам, аммо гушода наметавонам, зӯрам намерасад. Лutfан ба хонаводаам занг зада, хабари зинда шудани маро бирасонед. Хабарӣ зинда шуданамро шунаванд, бисёр хурсанд мешаванд...

Дарҳол амаки Насриддинро, ки дар ҳамсоғиямон зиндагӣ мекарданд, аз ин навигарӣ дар олами мурдашӯйӣ хабар кардам. Ба хонаводаи соҳибони мурда низ занг задам. Онҳо хабари зинда шудани мурдари шунида, бисёр хушҳол шуданд ва филфавр бароямон саворӣ фиристоданд...

Ҳамин тавр мурдаи зиндашударо бо ташрифоти лозим ба манзилаш овардем. Имрӯзҳо он мурдаи зиндашуда яке аз сарватмандони барҷастаи минтақа ба шумор меравад ва солҳои наздик намоёндаи мӯхтарамӣ мардум дар маҷлис (парлумон) хоҳад шуд...

ДУРДОҲОИ ТОБОН

Роберт Шуман

ҚАВОНИНИ ҲАЁТӢ БАРОИ АҲЛИ МУСИҚӢ

1. Муҳимтарин масъала парвариши шунавоӣ аст. Кӯшиш кун аз овони навҷавонӣ рангбандии (tonalite) ва садоҳои ҷудогонаро дарк намойӣ. Ба садои ноқус (зангӯла), шишаи тиреза (панҷара), мурғи куку гӯш фаро дех, ки чӣ садоҳое аз худ дармеоваранд.

2. Гомҳо (гаммы) ва дигар тамринотро бо саъй ва пуштикор бинавоз. Аммо бисёре чунин мепиндоранд, ки бо ин роҳ ҳама чизро касб мекунанд ва то замони пириӣ фартут ҳар рӯз соатҳои зиёдеро бо ин тамриноти механикӣ ба сар мебаранд. Ин кор тақрибан мушобеҳи он аст, ки ҳар рӯз алифборо ба саъй ва кӯшиши фаровон сарътар аз рӯзи қаблӣ талаффуз кунӣ. Аз вақти худ дурусттар ва беҳтар истифода кун.

4. Бо ритм бинавоз: иҷрои бархе навозандагони виртуоз монанди роҳ рафтани одами маст аст. Аз онҳо ибрат магир.

5. Ҳар чӣ метавонӣ қавонини асосии ҳормони (ҳамоҳанги)-ро сарътар биёмӯз.

6. Аз вожаҳои теорӣ (назария), женерол-бас, контрпунан ва монанди онҳо матарс; онҳо бо рӯйи боз ба сӯйи ту хоҳанд омад, ба шарте ки ту низ дар муқобил чунин рафтор намойӣ.

7. Ҳеч гоҳ сози мусиқиро аз рӯйи беҳавсалагӣ нанавоз! Ҳамеша қитъаи мусиқиро то охир ва бо эҳсоси тару тоза бинавоз ва ҳеч гоҳ дар нимароҳ раҳо макун.

8. Каш додан (тӯл додан) ва ачала-нуқсонҳои яқсон ва бузург мебошанд.

9. Ба он биандеш, ки қитъаҳои осонро дуруст ва хуб иҷро кунӣ; ин кор беҳтар аз он аст, ки қитъаҳои душворро ба тури мутаваассит бинавозӣ.

10. Ҳамеша ба шаффофияти кӯки сози худ фикр кун.

11. Қитъаро на танҳо ангуштон бояд ба тасаруффи худ дароваранд, балки онро барои худат бидуни соз замзама кун. Тасаввури худро он кадр густариш деҳ, то битавонӣ дар ҳофизаат на танҳо мелодии асар, балки ҳормонии мутаъллиқ ба онро низ ба хоғир биспорӣ.

12. Ҳатто агар садои каме дорӣ, кӯшиш кун аз рӯйи варақи нот ва бидуни соз бихонӣ (замзама кунӣ); зарофати шунавонии ту аз ин ҳам бештар рушд мекунад (афзоиш меёбад). Агар садои ту хуб аст, лаҳзае таъхир (даранг) макун ва онро густариш деҳ; инро ҳамчун зеботарин неъмате бидон, ки осмон ба ту бахшидааст (арзонӣ дошта аст).

13. Ту бояд ба андозае такомул пайдо кунӣ, то ҳангоми бо чашм хондани нотҳо мусикиро дарк намоӣ.

14. Ҳангоме ки менавозӣ нигарон мабош, ки ба ту чӣ касе гӯш мекунад.

15. Ҳамеша чунон бинавоз, ки як устод ба ту гӯш мекунад.

16. Агар ба ту пешниҳод шавад, ки аз рӯйи варақаи нот асари ношиносро иҷро (де-шифр) намоӣ, ибтидо онро аз назар бигузaron.

17. Агар ту кори рӯзонаи мусикии худро анҷом додаӣ ва эҳсос мекунӣ хастай, дигар ба худат фишор наёвар. Истироҳат бехтар аст, то кори бидуни рағбат ва таровати рӯхӣ.

18. Вақте ки бузургтар шудӣ, асаре, ки мӯд аст, иҷро макун, вақт азиз аст. Бояд сад умри инсониро дошт, то танҳо он ҳама чизҳое хубе, ки дар дунё вучуд дорад, бишносӣ.

19. Бо қанду ширинӣ ва шоколад ҳеҷ бачаи солим ба булуғ (балоғат) намерасад. Ғизои маънавӣ низ ҳамчун ғизои ҷисмонӣ бояд содда ва солим бошад. Устодони бузург ба тури кофӣ чунин ғизои хуб омода кардаанд; аз онҳо истифода кун.

21. Ту набояд дар интишори (пахши) осори бад мусоидат кунӣ; баръакс бояд бо тамоми неру монетӣ он шавӣ.

22. Ту набояд бидуни зарурат осори бадро иҷро кунӣ ва бишнавӣ.

23. Ҳаргиз ба зохиргарӣ ва худнамоӣ саргарм нашав, саъй кун мусиқӣ он таъсирро гузорад, ки мадди назари муаллиф аст, беш аз ин лозим нест ва он таҳриф ба шумор меравад.

24. Тағйир дар осори оҳангсозони хуб, ҳазф ва ё бадтар аз он

тазйиноти нав ва ё модерн вориди он кардан нораво ва зишт ба шумор меравад. Чунин коре бузургтарин тавхине аст, ки метавонӣ ба хунар ворид сози.

25. Дар интихоби китъаи мусиқӣ барои кор бо бузургтархо машварат кун. Ту бо ин роҳ аз талаф кардани замони зиёд сарфаҷӯӣ мекунӣ.

26. Ба тадриҷ бо осори бузурги оҳангсозони барҷаста ошно шав.

27. Аз муваффақияти бархе навозандагони виртуоз (виртуоз-дар ин чо шахсе, ки худашро хунарманди воқеӣ тазохур месозад-мутарҷимон), ки аглаб ба даст меоваранд, фирефта машав. Бигузор дархӯри таҳсини хунарманд шудан барои ту боарзиштар аз мавриди қабули ом қарор гирифта бошад.

28. Ҳама чизҳои мӯд бо мурури замон аз забон (мӯд) меафтанд ва агар ту доиман фаро расидани пириӣ мӯдро дунбол кунӣ, ба як одами тухолӣ (дарунхолӣ, дарунтиҳӣ) ва зохирпараст мубаддал мешавӣ, ки барои касе мӯхтарам нахоҳӣ буд.

30. Ҳеҷ гоҳ фурсати ширкат кардан дар дуэт (дунавозӣ), трио (сенавозӣ) ва монанди онҳоро аз даст мадеҳ. Ин фаъолият ба навозандагии ту озодӣ ва чунбу чӯш мебахшад. Ҳар чӣ бештар барои овозхонҳо аккомпанемент (ҳамроҳӣ кардан) бинавоз.

31. Агар ҳамагон мехостанд виолони (скрипка) аввалро бинавозанд, чамъ кардани оркестр мумкин набуд. Аз ин рӯ барои ҳар навозанда (мусиқидон) дар ҷойи худаш эҳтиром қойил шав.

32. Сози мусиқии худро дӯст бидор, вале аз рӯи такаббур (шӯҳратпарастӣ) онро бештар ва мунҳасир ба фард (ягона) машумор. Дар хотир дошта бош, ки созҳои дигар ва бо ҳамин андоза зебо низ вучуд дорад. Мавҷудияти овозхонҳо ёдат бошад: фаромӯш макун, ки олитарин мазмунҳои мусиқӣ баёни худро дар оркестр ва хор пайдо мекунанд.

33. Ҳар гоҳ бузург шудӣ, бештар бо партитур муъошират кун, то бо навозандагони виртуоз.

34. Бо чидду ҷаҳд фугҳои устодони бузург ва пеш аз ҳама И. С. Бахро бинавоз. «Клавири таъдилшуда» бояд нони ҳар рӯзи ту бошад. Он гоҳ ту бидуни шак мусиқидони чиддӣ ва доно хоҳӣ шуд.

35. Аз байни дӯстонат онҳоро интихоб кун, ки аз ту бештар медонанд.

36. Дар байни машғалаҳои мусиқии худ бо мутолааи ашъори шоирон истироҳат кун. Бештар дар домани табиъат бош!

37. Метавон аз овозхонҳо баъзе чизҳоро омӯхт, аммо дар ҳама маворид ба онҳо эътимод макун.

38. Олам бузург аст. Фурӯтан бош! Дар ҳоле ки ҳеч кашфе накардаӣ ва ҳеч чизеро наёфаридай, ки пеш аз ту ошкор набуда ва агар ҳам чизеро кашф кардаӣ, онро неъмате бидон, ки аз боло ба ту арзонӣ доштаанд ва бояд онро бо дигарон қисмат (тақсим) кард.

39. Омӯзиши таърихи мусиқӣ ва тақвияти дониш бо шумидаани бехтарин осори давраҳои мухталиф хеле сарътар туро аз ҳар гуна худраъӣ ва ғурур мудово ва дур мекунад.

42. Фурсати тамрин кардани орган(орг)ро аз даст мадеҳ; ҳеч созе монанди орган вучуд надорад, ки чунин саръ барои касифи дар иншоъ ва иҷрои асари мусиқӣ интиқом бигирад.

43. Бо қидду ҷаҳд ва кӯшиш дар хор бихон ба хусус баҳши миёниро. Ин хор аст, ки хусусиёти музикалитаи (ҳисси мусиқӣ) туро рушд медиҳад.

44. Аммо музикол (ҳисси мусиқӣ) будан чӣ маънӣ дорад? Ту музикол нестӣ агар бо тардид ва ҷашмони ҳайратзада ба нотҳо нигоҳ карда ва бо мушқил қитъаи мусиқиро то охир иҷро кунӣ; ту ҳамчунин музикол нестӣ агар шахсе ба тури тасодуфӣ ду сафҳа нотро бароят варақ занад, таваккуф карда ва натавонӣ навохтанро идома диҳӣ. Вале ту музикол ҳастӣ, агар дар қитъае ҷаҳид тақрибан эҳсос кунӣ, ки дар идома чӣ бояд бошад, дар асари ошно ҳамин ривол дар зехнат бошад. Мусиқӣ на танҳо дар ангуштон, балки дар сар ва дилат ҷой дорад.

45. Аммо чӣ тӯр метавон музикол шуд? Фарзанди азизам! Аз ҳама чиз муҳимтар шунавоии тез ва дарки фаврӣ аст, чун ҳама чиз аз осмон илқо мешавад. Аммо истеъдодро метавон парвариш ва такомул дод, ба ин ҳадаф даст намеёбӣ агар ғӯшанишини ихтиёр кунӣ ва тамоми рӯз тамриноти механикӣ анҷом бидиҳӣ; тамоси зинда ва ҳамачониба бо мусиқӣ зарурӣ аст: ба вижа сару кор доштан бо хор ва оркестр.

46. Дар марҳилаи аввал густараи овойии одамиро дар ҷаҳор шакли асосӣ мушаххас соз: ба овозҳо ғӯш фаро деҳ, ба вижа дар хор; таҳқиқ кун, ки кадом режестр(регистр-минтақа)ҳо қудрати

бештарро доро ҳастанд ва дар кадом як овозҳо ба баёни нарму латиф мепардозанд.

47. Ба ҳамаи таронаҳои маҳаллӣ бо диққат гӯш фаро дех; ин ганчинаи зеботарин мелодихост; онҳо хулку хӯйи миллатҳои гуногунро бароят бозгӯӣ мекунанд.

48. Аз овони бачагӣ хондани калидҳои қадимиро таҷриба кун. Дар ғайри ин сурат бисёре аз ганчинаҳои гузашта барои ту дастнаёфтани аст.

49. Аз ибтидои омӯзиш ба садо ва характери созоҳои гуногун тавачҷӯх кун. Кӯшиш кун, то ҳавоси (ҳиссиёти) махсуси садоҳо дар ҳофизаат ҳақ кунӣ.

50. Ҳеҷ гоҳ фурсати шунидани операи хубро аз даст мадех.

51. Бузургдошти қадимро хифз кун, вале ҳамчунин бо рӯйи боз ба пешвози нав бирав. Ба номҳои ношинос бо назари муғри-зона нигоҳ мақун.

52. Дар мавриди як асари мусиқӣ аз аввалин таъсири он қазоват мақун: он чӣ дар лаҳзаи аввал ба ту хуш меояд, на ҳама вақт беҳтарин аст. Устодон омӯхтанро тақозо доранд. Бисёр чизҳо дар маҳилаи булуғ барои ту рӯшан мешавад.

53. Дар қазоват роҷеъ ба мусиқӣ байни як асари хунари ва асаре, ки танҳо барои саргармӣ (тафаннун, аматур) аст, тафкик қойил шав. Аз аввали дифоъ кун, аммо дар мавриди дуввумӣ ҳашмигин машав!

54. «Мелодӣ» нидои разми(чанги)и ашхосе бо маълумоти сатҳӣ (ғайрихирфай) аст ва дар ҳақиқат мусиқии бидуни мелодӣ мусиқӣ нест. Аммо бифаҳм, ки онҳо аз мафҳуми «мелодӣ» чӣ чизро дар назар доранд: онҳо мелодии сабуқдаркшаванда бо ритми ҷаззобро эътироф мекунанд. Вале боз осори зиёде дорои шеваи дигар мавҷуд аст ва агар ҳар гоҳ ҳар чойе аз осори Бах, Мотсарт ва Бетҳовенро боз намоӣ, ҳазорон шакли гуногуни мелодиро мебинӣ; ба ин маънӣ, умедворам мелодихои операи нави итолӣ бо равиши ҳақиронаи якнавохт туро дилгир хоҳад кард.

55. Бисёр хуб ва ҷолиб аст, агар ту дар пианино (пиёну, пиано) мелодихои кӯчакро бинавозӣ ва бештар хушҳол бош вақте ки онҳо худ ба худ ва бидуни соз ба дунболи (сурӯ) ту меоянд. Маълум мегардад, ки дар ту дарки ботинии мусиқӣ бедор мешавад.

Ангуштон бояд он чизеро, ки маҳз меҳоҳад, иҷро кунанд, на бар-
ъакс.

56. Дар ибтидои сохтани як асари мусиқӣ ҳамаи қитъаро
хаёлан бисоз ва замоне ки комилан омода шуд, онро метавонӣ
рӯйи соз иҷро кунӣ. Агар мусиқии ту аз ботини (замири) ту бар-
хоста бошад ва ту онро эҳсос кардӣ, ба дигарон низ ҳамон таъсир-
ро хоҳад бахшид.

57. Агар осмон ба ту таҳаюл (фантазия) и зинда ато кардааст,
пас, дар лаҳзаҳои танҳойӣ ҳамчун меҳкӯбшуда пушти соз мени-
шинӣ, бо кӯшиши ботинии худ «ман»-ро дар ҳормонӣ баён кунӣ
ва ҳар қадр ин олами ҳормонӣ бароят норӯшан аст ту ҳамон қадр
мармузтар эҳсос дорӣ, ки бар гардунаи сеҳромези ҳастӣ чалб
шавӣ. Ин хушбахттарин соатҳои ҷавонӣ аст. Аммо ағлаб замони
худро дар ихтиёри рағбати истеъдод қарор мадеҳ, ки он туро ба
сарф қардани вақт ва неруят гӯё барои сохти тасовири таваҳхумӣ
(рӯёӣ) бармеангезад. Фаро гирифтани форм (шакл) ва нури ифо-
даи рӯшан барои ту танҳо ҳамроҳ бо дониши нот муяссар меша-
вад. Аз ин рӯ бештари вақти худро ба навиштан сарф кун, то бад-
ҳанавозӣ (imprivization, improvise)

58. Ҳар чӣ зудтар ба қори раҳбарии (дирежёр) оркестр ошно
шав. Ба раҳбарҳои хуб назар кун; ҳамроҳ бо онҳо метавонӣ охи-
ста ба қори раҳбарӣ бипардозӣ. Ин қор мавзӯро рӯшан менамояд

59. Ба диққат ба зиндагӣ назар кун ва низ бо ҳунарҳои дигар
ошно шав.

60. Қавонини ахлоқ айнан қавонини ҳунар аст.

61. Бо кӯшиш ва фаъолияти ҳамеша (ҳамавақта) ба дараҷо-
ти волотар ҳоҳӣ расид.

62. Аз як варақи филез (оҳан), ки чанд сикка (тин, дирҳам)
бештар арзиш надорад, метавон ҳазорон фанари (пружина) соат
дуруст сохт, ки бисёр боарзиш аст. «Фанаре», ки аз боло ба ту
дода шудааст, аз рӯйи вичдон истифода намо.

63. Дар ҳунар ҳеч қизи ҳақиқӣ бидуни шӯро иштиёқ сохта
намешавад.

64. Ҳунар на барои ҷамъ қардани сарват аст. Саъй кун як
ҳунарманди барқамол шавӣ. Дигар ҳар чӣ ҳаст худ ба худ ба даст
меояд.

65. Фақат замоне ки форми (шакл) асар бароят рӯшан шавад, мазмуни он низ возеҳ мегардад.

66. Шояд танҳо нобиға метавонад, нобиғаро то интиҳо дарк кунад.

67. Шахсе гуфтааст, ки «навозандаи комил бояд бо шунидани асари оркестрӣ дар бори аввал партитури онро тасаввур кунад». Ин олитарин ҳадаф аст, ки дар мавридаш метавон орзу кард.

68. Омӯзиш интиҳо надорад.

Дигар ҳикматҳо:

-Ба ҳар давра ба хидматҳояш эҳтиром қойил мешавем! Даврони нав низ дастовардҳои дурахшоне дорад;

-Дар ҳама даврон оҳангсозони бад буданд ва нодононе низ, ки аз онҳо таъриф мекарданд;

-Агар қарор аст, назди касе чизе бинавозӣ баҳона пеш наёвар: ин корро билофосила анҷом бидеҳ ва ё фаврӣ рад кун;

-Ту танҳо як устодро дӯст мадор, устодон зиёд буданд;

-Фикр нақун, ки мусикии қадимӣ мансух (кӯҳна, бекор) гашта. Сухани зебо ва ҳақиқӣ ҳеҷ гоҳ кӯҳна намешавад, мусикии зебо ва ҳақиқӣ низ чунин аст: пир намешавад;

-Қитъаи мусикии худро чунон тасаввур кун, ки гӯё дар пеш чашмонат ҳозир аст.¹

¹ «Қавонини ҳаётӣ барои аҳли мусиқӣ». Баргардон аз рӯи нашри: Шуман Р. Альбом для юношества. Для фортепиано. Москва: Музыка, 1972. Виростор В. Мержанов. «Қавонини ҳаётӣ барои аҳли мусиқӣ» мувофиқ (мутобик)и нашри соли 1959 бо вироиши Д. В. Житомирский чоп мешавад. Тибқи нақшаи аввалияи Роберт Шуман ин ҳикматҳо барои ҷойгузинии байни қитъаҳои «Альбом барои навҷавонон» пешбинӣ гашта, вале оҳангсоз аз ин ниёт даст кашида ва онҳоро ба таври ҷудоғона нашр намуд (замимаи «Маҷаллаи нави мусиқӣ» Лейпциг 1850, №36). Дертар «Қавонини ҳаётӣ барои аҳли мусиқӣ» «Замима»-и «Альбом барои навҷавонон» гардид ва дар соли 1854 ба нашри осори якҷилдии Роберт Шуман ба номи «Маҷмуаи мақолаҳо дар бораи мусиқӣ ва мусикидонон» интишор ёфт. «Дигар ҳикматҳо» баъд аз марги Р. Шуман дар байни дастнавиштаҳояш пайдо гардид. Дар нашри ҳозир баъзе аз ҳикматҳо ҳазф шудаанд.

Маҷаллаи «Мақом», № 32, 1384 х.ш., март 2006.

ШОПЕН

1

Вокеъбин (реалист) будан дар наккошӣ, хунари таҷассумӣ, ки таваҷҷӯҳи худро ба олами берун маътуф мекорад, осон аст. Аммо вокеъбин будан дар мусиқӣ чӣ мафҳуме дорад? Дар ҳаҷ қисмат аз хунарҳои зебо машрут будан ва номуайян будан ин тур бахшида намешавад, чунонки дар мусиқӣ ва ҳаҷ яке аз риштаҳои хунарӣ бо чунин рӯҳи романтик дарбар гирифта нашудааст, чунонки дар мусиқӣ. Ҳамеша ин романтизм дар мусиқӣ даст медиҳад, зеро бо ҳаҷ чизе оғози озодонаи он муҳақққ нест. Аммо бо вучуди ин мусиқӣ бар истисноҳо бино ёфтааст. Онҳо зиёдан ва онҳо таърихи мусиқиро ташкил додаанд.

Вале истисно аз мустансоҳо низ вучуд дорад ва ин истисноҳо ду нафаранд: Бах ва Шопен.

Ин ду нафар аз аркони асли ва бунёнгузори мусиқии сози ҳастанд ва дар назари мо қарамони ҳаёлпардозӣ ва афроде рӯӣ намебошанд. Онҳо мазҳари дурустӣ дар ҷойгоҳи ҳаҷ мебошанд. Мусиқии онҳо мамлӯ аз тафсилот аст ва тасвири аз таърихи зиндагии онҳо пеши назари мо ба ҷилва дармеоварад. Ҳақиқат дар осори онҳо беш аз ҳаҷ қаси дигар аз лобалои ҳаҷ садо берун метаровад.

Дар мавриди вокеъбинӣ (реализм) дар мусиқӣ суҳан ронда, мо ба ҳаҷ ваҷ сарҷашмаи тасвирии мусиқӣ, операи ва ё барномаи вайро дар назар надорем. Баҳси мо ба қуллӣ дар мавриди чизе дигаре аст.

Дар ҳама ҷо ва дар ҳаҷ шакли хунар вокеъбинӣ, зоҳиран, ҷарраёни ҷудоғонасро ифода намекунад, балки дараҷаи ҳоси хунар, олитарин дараҷаи диққати муаллифро ташкил медиҳад.

Вокеъбинӣ, эҳтимолан, он андоза таъйинкунандаи тафсилоти ҳаллоқият аст, ки на шунаванда ва на бинандаи муосир, на қавонини умумии зебоиносӣ ҳаҷ як аз хунарманд тақозо надоранд ва ин ҳаҷ, ки ҳамаҷа хунари романтизм мутаваққиф шуда ва ба он ик-

тифо мешавад. Барои шукуфоии хунари романтизм чӣ кадр кам лозим аст! Шӯру шавки ғайритабиӣ, умки дурӯғин, дилнавозии сохтагӣ ва ҳама шаклҳои маснӯъии тасвир дар ихтиёри вай қарор дорад.

Хунарманди воқеъбин дар вазъияти комилан мутафовите қарор дорад. Фаъолияти вай салиб ва қазову қадар аст. На сояи бекайду банде вучуд дорад ва на булҳавасӣ. Оё вай ҳақ дорад машғули бозӣ ва саргармӣ бошад, дар ҳоле ки ояндааш бо худи вай бозӣ дорад. Ҳангоме ки ӯ худ бозичае дар дасти оянда аст.

Ва пеш аз ҳама, кадом чихат хунармандро воқеъбин мекунад, чӣ чизе вайро месозад? Фикр мекунем таъсирпазирии аввалия дар овони кӯдакӣ ва вазифашиносии бамавқеъ дар синни булуғ. Ҳамоно ин ду неру ӯро пушти қор менишонанд, ки ин чихат ба хунарманди романтизм ноошно ва барояш ғайризарурӣ аст. Хотироти шахсиаш ӯро ба заминаи иқтишофи (кашфи) техникҳои зарурӣ барои бозгӯии онҳо меронад.

Воқеъбинии хунари, чунонки ба назари мо мерасад, умки таъсири тарҷимаи ҳоле аст, ки неруи асосии таҳриқи хунарманд шудааст ва ӯро ба навогарӣ ва асолат раҳнамун месозад.

Шопен воқеъбин аст дар ҳамон маъно чун Лев Толстой. Халлоқияти ӯ саропо асл аст ва ин асолат аз тафовут бо рақибон оғоз намешавад, балки аз шабоҳат бо воқеъият аст, ки осори худро бар асоси он офарида аст. Ин осор комилан тарҷимаи ҳоли шахсӣ аст, на аз он чихат ки худмадор аст, балки ҳамонанди дигар воқеъбинони бузург Шопен ба зиндагии худ ҳамчун воситаи дарки ҳамагуна зиндагӣ дар олам нигоҳ мекард. Шопен мавҷудияти худро дақиқан ба велхарчӣ сарф мекард ва ба танҳои бидуни тамаъ ва ҳисоб накарда ба сар мебурд.

2

Василаи асосии баён-забони Шопен, ки ҳама он чизеро, ки мехост, шарҳ бидиҳад, мелодии вай буд. Мелодии Шопен асилтарин ва нерумандтарин мелодиҳост, ки мо медонем. Ин на мелодии мотиви (савти) кӯтоҳ бо баргашти (банди) мусиқӣ, на такрори арияи опера, ки садояш бидуни поён як чизеро тасвир мекунад, балки андешаи пешравандаи рӯ ба густариш буда, монанди раванди қиссаи ҳаззоб моро мехкӯб кардааст ё мӯхтавои иттило-

оти муҳимми таърихӣ мебошад. Ва нерумандии ин мелодӣ на танҳо ба маънии таъсири амалиаш бар мост, балки нерумандии вай ба он маъно низ ҳаст, ки ҳосиятҳои истибодии онро ҳуди Шопен ҳангоми ба дунболи ҳормониза ва такмили ҳама нозукиҳо, ҳамҳо(найрангҳо)и ин ташкили саҳтгирона ва тасхиркунанда дар ҳеш таҷриба кардааст. Барои намуна бо ҳалли умумитар ва мӯътадилтар мавзӯи (тем) севвуми этюди E-dur барои муаллиф метавонист шӯҳрати беҳтарини маҷмӯъаи таронаҳои (лидҳо) Шуманро ба даст биёварад. Аммо на! Барои Шопен ин мелодӣ таҷассуми ҳақиқат будааст. Дар паси он кадом як тасвири воқеӣ ё худ иттифоқе (боре замоне ки шоғирди мавриди алоқаи Шопен ин китъаро менавохт, Шопен мушти гиреҳкардаашро боло бардошта, чунин хитоб кард: **-Оҳ, Меҳани ман!**) қарор дошт.

Ва ҳол Шопен ба ҳастагии мудёнтҳо ва модулоسیونҳо (модуляция) афзуда, зарур дониста, то охири нимпардаи фавосили дуввум ва севвум баҳши миёниро аз назар гузаронда, то барои ҳамаи шар-шар ва саррез шудани ин мавзӯ (тема) ба ин пешсурат содиқ бимонад ва аз ҳақиқат дур нашавад.

Ё худ рӯҳия дар этюди ҳаҷдахуми gis-moll тертсиё (терция) бо роҳи зимистона (ин мавзӯ бештар ба этюди ҳафтуми C-dur нисбат дода мешавад) ба рӯҳияи маҳзунона (элеготик, элегия)и Шуберт монанд буда, мумкин буд, ба он бо камтарин ҳазина нойил омад. Аммо на! На танҳо ғӯта хӯрдани суртма (чана) дар пасту баландиҳо (чоларох) мавриди баён қарор гирифтааст, балки дар хати тирмонанди роҳ доиман барфпораҳо дар ҳоли парвоз хат мекашанд ва дар ғӯшаи дигари уфуқ сурбе сиёҳ саф кашида ва ин нақшу нигори мӯшикофонаи фироқро танҳо ҳамин тур минор (minor)и хроматик(кроматик)и чарангосзананда-чарангасзананда ва гоҳе гумшаванда, беҳис зангзананда ва хомӯшшаванда ифода мекунад.

Ё худ дар «Баркаролла» (Barkarolla) тасаввур (хотира) бо «Таронаи Гондолез»-и Менделсон шабоҳат дорад, ки мумкин буд, онро бо василаҳои мутавозеътар (маҳҷубтар) ба даст овард ва ҳамон вақт ин таҳмине шоирона мешуд, ки мо онро одатан ба чунин унвон вобаста мекунем. Аммо на! Нурҳои соҳил дар доираҳои рӯғанишакл печида, дар обҳои сиёҳи мунҳанӣ (хам) паро-

канда мешаванд, амвоч, одамҳо, суханон ва кайикҳо бо ҳам бархӯрдаанд, ки ин чихат ба тасвир кашида шавад ва тамоми «Баркарролла» чунон ки ҳафт бо ҳамаи орпежҳо, трилҳо ва форшлагҳояш бояд чун ҳавзи комил боло ва пойин мерафт ва парвоз мекард ва рӯйи пункти орган шалапос-шалап мекард, иртиғоши хафай мажор-минор, ки муҳити ҳормони ҳешро пур мекард.

Ҳамеша дар пеши чашмони ботинӣ (ва ин шунавойӣ аст) кадом як модел, ки бо он бояд гӯш дода, такомул ёфта ва баргузида шуд, вучуд дорад. Ба ин чихат чунин садои қатраҳо дар прелюди Des-dug, ба ин чихат дар полонези As-dug аз сахна (спена, сен) ба сӯйи шунаванда дастаи саворкорон метозанд, аз ин рӯ дар қисмати охири сонатаи h-moll обшор дар роҳи кӯҳӣ сарнагун шудааст, ба ин чихат дар васати ноктюрни F-dug ором ва осуда хангоми тӯфони шабона панҷараи (тиреза) работ беихтиёр боз мешавад.

3

Шопен мусофиратҳои зиёде дошт, барномаҳои консертӣ иҷро мекард ва нисфе аз умрашро дар Порис гузаронд. Бисёре ӯро мешинохтанд. Дар мавриди Шопен навиштаҳои ашхоси бузурге чун Ҳенриш Ҳейне, Шуман, Жорж Санд, Делакура, Лист, Берлиозро дар даст дорем. Дар ин изҳори назарҳо матолиби бисёр арзандае вучуд дорад, вале сухан бештар дар мавриди парихои обӣ, ҳорпи бодӣ ва парихои ошиқ аст, ки бояд онҳо дар мавриди осори Шопен, шеваи иҷро, симо ва хулку хӯйи вай ба мо тасаввурот диҳанд. Инсоният гоҳе то чӣ ҳад шӯру шаъафи худро ба наҳви ивазӣ ва бемаънӣ иброз медорад! Рӯйихамрафта дар ин инсон парихои обӣ ва самандарҳо бисёр кам ҷой дошт, аммо баръакс саропо тӯдаи парвонаҳо ва парихои шоирона (романтик), аён ва ашроф дар атрофи ӯ чӯш мезад. Замоне ки Шопен аз пушти роял (пиёну, пиано) баланд шуда, аз васати (миён) сафи каноркашидаи онҳо убур мекард, симои хориқулуддаи дақиқ ва нобиғай, мухтотонаи (бо хунсардӣ) масхараомез ва хаста ва ба ҳадди марг расида аз машғулиятҳои шабонаи сохти асарҳои мусиқӣ ва тадриси рӯзона бо шогирдони вай мушаххас мешуд. Нақл мекунанд, ки аглаб авқот баъд аз чунин шабнишиниҳо, барои аз қайди беҳиссӣ берун овардани ичтимом, ки ин бадеханавозиҳо (импровизатсион) онҳоро дар чунин ҳолат

ғұтавар карда буд, Шопен ба таври дуздакӣ (пинхонӣ, охистаякак) ба дахлез (вурудӣ, кафшкан) гузашта ва дар назди ҳар гуна ойина галстук (кровот) ва мӯйҳояшро ба вазъи нобасомон дармевард ва ба толори пазиройӣ бо ин тағйири чехра баргашта, ба иҷрои нақшҳои танзомез бо матни сохтаҳои хеш мепардохт: гоҳе нақши чаҳонгарди машҳури англисӣ, гоҳе хонуми башшор(завқзада)-и порисӣ ва ё пирамарди факири яхудиро меофарид. Рӯшан (мусаллам) аст, ки истеъдоди бузурги фоҷиавӣ (трагедӣ, трожедӣ) бидуни эҳсоси айният вучуд надорад ва эҳсоси айният аз рағаҳои мимикӣ чашм намепӯшад.

Бисёр хуб аст (олист) ҳар ҷо ки Шопен моро бо худ мебарад ва ҳар чиро, ки ба мо нишон медиҳад, мо ҳамеша бидуни эъмоли зӯрӣ бар эҳсоси бамавқеъ бидуни ногувории зехнӣ ба ҳаёлпардозҳои вай дода мешавем. Ҳамаи тӯфон ва драмаҳои ӯ бо мо иртиботи наздик дорад, онҳо метавонанд дар асри иктишофи роҳи оҳан ва телеграф рух диҳанд. Ҳатто замоне ки дар қитъаи фантазӣ, бахшҳои аз полонезҳо ва балладаҳо олами ривоят зухур мекунад ва сужаҳои қисман бо Митскевич ва Словацки иртибот дорад, ин ҷо низ кадом решаҳо ба ҳақиқат шабоҳат дорад ва аз он ба инсонии имрӯз қашида мешавад. Ин монанди ривояти чавонмардона дар вироиши Мишели ва Пушкин аст, на афсонаи пурпашми побараҳна дар қулоҳи сурхдор. Ба хусус мӯҳри ин ҷиддиёт дар шопентарин осори Шопен, яъне дар этюдҳои ӯ бузург аст.

Этюдҳои Шопен, ки аз он ба унвони дастоварди фаннӣ (техникӣ) ном мебаранд, бештар таҳқиқот аст, то китоби омӯзишӣ. Ин баррасиҳо бо забони мусиқӣ баён шуда, таҳқиқот дар мавриди теорӣ кӯдакӣ (туфулият) ва бобҳои ҷудогона аз муқаддимаи фортепиано (пиёну) ба марг аст (ҳайратовар аст, ки нисфе аз ин осорро одаме, ки тоза ба синни бист қадам гузошта, навиштааст) ва онҳо беш аз ҳама таърих, соҳти кайҳон ва бештар аз он ҳар ҷӣ дуртар ва умумитарро меомӯзад, то навоҳтан рӯйи роял (пиёну). Аҳамияти Шопен густардатар аз мусиқӣ мебошад. Фаъолияти вай ба назари мо кашфи дуввуми мусиқӣ аст.¹

1945

¹ Пастернак Б. Л. Охранная грамота. Шопен. -Москва: Современник, 1989, с. 91-95.

ФЕХРИСТ

Сарсухан	3
Гулбонги чавонӣ	8
Ёде аз Латифӣ	34
Даме бо Лоик	38
Дар дори хичрат ва гурбат	75
Гуфтанд ва гуфтем	100
Тӯтии хушсухан	134
Достони мурдашӯй ва гӯрков	203
Дурдонаҳои тобон	224

Мирзобои Миррахим (Миррахимов) 5.06.1975 ба Кумитаи садо ва симои Тоҷикистон ба кор омад. Поёни с. 1975 ба хидмати сарбозӣ рафт. Аз с. 1977 тахсилро дар аспирантураи АИ ҶТ идома дод ва солҳои 1980-1989 дар АИ машғул ба кор шуд. Муаллиф ва муассиси аввалин барномаҳои ҷашнгирии Наврӯз дар сатҳи давлатӣ дар Тоҷикистон (1980 Қўрғонтеппа ва 1982 Душанбе). 15.5.1987 рисолаи номзодиашро дар Маскав дифоъ кард. Номзоди илми фалсафа. Яке аз бунёдгузориҳои Ҳаракати мардумии Растохез ва нашрияти он. 14.10.1989 дар

Анҷумани нахустини Бунёди забони тоҷикӣ (форсӣ) ҷонишини Райис интиҳоб шуд ва он ҷо кор кард. Аз 10 май то 2.11.1992 Райиси Ширкати садо ва симои Тоҷикистон. 19.1.1993 дар ш. Ишқобод дастгир шуд ва то 5.11.1994 дар боздоштгоҳи ВА ба ҷурми сиёсӣ ба сар бурд. 14.11.1994 дар Хоруғ бо асириҳои ҳарбӣ табодул шуд ва ба Афғонистон ҳичрат кард ва дертар дар Техрон зиндагӣ ихтиёр намуд. Тобистони с. 1997 аз фаъолияти сиёсӣ канор рафт. Ҳеҷ гоҳ аз ӯ ягон хизби сиёсӣ набуд ва нест.

Мақолаи Мирзобои Миррахим «То ба кай об аз таги ях меравад?» («Комс.Тоҷикистон» 6.1.1988)-ро оғозгари бозсозӣ дар матбуот ва руҳдоди бузург дар ҳаёти илмӣ, фарҳангӣ ва сиёсии тоҷикони Вароруд донистаанд. Муаллифи беш аз дусад мақолаи илмӣ ва ин китобхост: Прандник Навруз (Ирфон 1985, 1999); Ҷашни Наврӯз ва ҷаҳоншиносӣ (Ирфон, 1992); Ҷаҳон ҷои гудози дӯстон аст (1996); Рӯзномаи маҳбуси маҳкум ба қатл (1997); Падидаҳои худшиносӣ (1999); Мерасад марде, ки занҷири ғуломон бишканад (1998); То ба кай об аз таги ях меравад? (1998); Саъдаҳтар (2001); Ватани ман дар кучост? (2003); Сар омад қиссаи дуздӣ ҳикоят ҳамчунон боқист (2003); Достонҳои бузурги хотирот. ҷ. 1. Қиссаҳои ширини айёми бачагӣ (2006). Тарҷимаҳо: Ҳ.А.Юлдошев - Нақшу нигори меъмории Тоҷикистон; С.Ҳақимова - Танзими оила; Д.Ҳақимова - матни навор ва СД-и Чернӣ (оп. 599) ва матни «Китоби А. М. Бах».

Аз силсилаи «Достонҳои бузурги хотирот» ҷилди дуввуми он - «Достони донишгоҳ» дар дасти виройиш буда, ҷилди сеvvум дар арафаи анҷомёбист. Китоби «Ашк ва ханда» кӯшишест барои бо диди дигар ба риштаи тасвир кашидани зиндагӣ ва пушти сар гузоштани душворҳои рӯзгор бо хандаҳо...